

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Hardsyssels Årbog

1983

ANDEN RÆKKE - BIND 17

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Hardsyssels Årbog

1983

ANDEN RÆKKE - BIND 17

UDGIVET AF

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

ROUNBORGS GRAFISKE HUS
HOLSTEBRO

OMSLAGSBILLEDE:
Våbenmedkastning – rekonstruktion
Foto Holstebro Museum

INDHOLD

<i>Erik Rørbæk Madsen</i> : Modstandskamp på Struer-egnen	5
<i>Holger Ejby Villadsen</i> : Et udsat Sted i Danmarks fjærne Vest. – Det første Hvide Sande	41
<i>P. Rønn Christensen</i> : Harboørefolkets navne	79
<i>Aage J. Kjærgaard</i> : Dyrskue i Ulfborg 1832 og 1931	91
<i>Christian N. Hansen</i> : Den frugtbare Ravnsgaard-slægt	101
<i>Klaus Ebbesen</i> : Et offerfund fra Lomborg	117
<i>Mindeord</i> : Lærer Esbern Jespersen og bogtrykker Niels Gadgaard Nielsen	123
Udvalg af litteratur om Ringkøbing Amt	127
Vedtægter for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt	153
Meddelelser fra Historisk Samfund for Ringkøbing Amt	155
Regnskab	158
Register	159

Hardsyssels Årbog 1983, under redaktion af:
Knud Erik Nielsen, Rigmor Lillelund, Jørgen Østergaard
og Kr. Bjerregård.

Modstandskamp på Struer-egnen

Af Erik Rørbæk Madsen

Megen litteratur om Danmark under besættelsen har givet eftertiden det indtryk, at modstandskampen var en sag for de få, organiseret oppefra og bredende sig udefter i et mere eller mindre fast organiseret mønster.

Forestillingen herom har først og fremmest rod i faghistorikeres fremstillinger, men kan også findes i bøger skrevet af folk, som selv deltog i kampen mod besættelsesmagten. Så enkelt var det efter min mening ikke. Den spontant opståede modstand var utvivlsomt karakteristisk for udviklingen mange steder. Det gælder i hvert fald for Struer-egnen, som denne årbogsartikel handler om. Her var der fra starten, hvad man kunne kalde social bredde i modstanden, forstået på den måde, at rekrutteringen af modstandsfolk skete i alle befolkningskredse, men i overensstemmelse med byens erhvervsstruktur først og fremmest fra håndværker- og jernbanekredse. Ikke så få modstandsfolk var medlemmer af Struer Skytteforening, hvor terrænsportsarbejde afløste skyde træningen, da våbnene blev taget fra medlemmerne. På den måde antog skytternes aktivitet gradvis en illegal karakter.

Størst betydning for modstandskampens opståen på Struer-egnen fik dog det lille udskældte parti Dansk Samling. Mig bekendt er der endnu ikke skrevet en samlet redegørelse for Dansk Samlings rolle i modstandskampen. Når det blev folk fra Dansk Samling (DS), som tog de første initiativer til modstand i Struer, skyldtes det ikke direkte påvirkning fra partiledelsen, men derimod at vi som meningsfæller så et brugbart redskab i DS. Vi brugte partiet som platform og igangsætter.

Så mange år efter vil en redegørelse som denne indeholde subjektive elementer. Der vil være synspunkter og holdninger, som udelukkende dækker mit eget syn på tingene. Skildringen af selve udviklingsforløbet bygger imidlertid på så meget opbevaret og gemt materiale, at jeg tør stå inde for beretningens »historiske« indhold, hvor det drejer sig om handlingens gang. En del af mine skriftlige efterladenskaber findes i Rigsarkivet. Noget af materialet har ikke tidligere været offentliggjort.

Læsere med kendskab til de lokale forhold vil antagelig savne et afsnit om min arbejdsplads, radiofabrikken Bang & Olufsen, under besættelsen. Det er med vilje udeladt af pladshensyn. Interesserede henvises til min bog om B&O »At skabe et at leve«, der findes på Struer Bibliotek. Heri er i detaljer en beretning om det for-

løb, der førte til, at tyskernes lejesvende natten mellem 14. og 15. januar 1945 sprængte radiofabrikken i luften.

EPIKODEN PÅ MARKEDSPLADSEN

Den 9. april 1940 stod jeg i B&Os hovedbygning, øverst oppe i et vestvendt gavlvindue, hvorfra der var udsyn til hovedvejen. Klokken var 16. Silhuetterne af de tyske kolonner stod skarpt mod den lyse vesthimmel. Tyskerne hastede mod Odde-sundbroen. Efterretningen om de danske soldaters heltemodige, men ulige kamp i Sønderjylland sad i sindet. Jeg havde i februar været indkaldt som soldat til 14. artilleriafdeling i Århus, men var blevet hjemsendt efter 14 dages forløb på grund af en ubetydelig legemlig skavank. Tanken om ikke at være brugt netop denne dag i april fik mig til at føle usselhed.

Uvisheden om fremtiden var så stor, at alle funktionærer på fabrikken blev sagt op. Man troede, at radiohandelen ville stagnere. I stedet oplevede vi, at det førøgede antal daglige udsendelser af Pressens Radioavis fik behovet for radiomodtagere til at vokse, og snart blev det udsendelserne fra BBC, fra den frie verden, danskerne levede på. Fabrikken havde allerede, inden Danmark blev direkte berørt af krigen, sikret sig rigelige mængder råmateriale. Opsigelserne blev hurtigt trukket tilbage. Udviklingsafdelingen, hvor jeg var ansat, fortsatte arbejdet, som om intet var hændt.

Choket fra 9. april fortog sig for de flestes vedkommende i løbet af sommeren 1940. I Struer blev »Folkets Hus«, den gamle realskole og Statsgymnasiets gymnastiksal beslægtet til indkvartering af tyske soldater. Jeg og min familie boede på Gimsinghovedvej over for en af skolernes sportspladser. Snart måtte vi se tyske soldater eksercere uden for vore vinduer.

Den første reaktion var ikke rettet mod tyskerne, men mod den passive holdning i befolkningen og mod dens tilfredshed med afledningsmanøvrer som algang og alsang, der voksede frem som en epidemi i sommerens løb. Kunne det danske folk ikke kæmpe, så kunne det bekræfte sig selv i gang og sang. Mange mødte af hus. Sammen gik man seks-otte kilometer ud i sommerlandet for at slutte turen med et stort møde på markedspladsen ved Torvegade omkring en talerstol pyntet med dannebrog og grønne bøgere. Mødets hovedtaler var statsgymnasiets rektor. Han var radikal, fornuftig og klog. Han sagde ikke noget, han fra officiel side kunne antastes for. Men han sagde noget, som gjorde mig vred: »9. april var ikke nogen skam for det danske folk – tværtimod, det var en stolt dag for Danmark«. Ingen reagerede. Måske var alle trætte efter marchen gennem Gimsing til Hjern og derfra tilbage ad hovedvejen til markedspladsen. Ordene fik mig til at tænke på rigsdagens neutralitetserklæring tidligere på året om, at vi ville forsvare os med alle midler. Jeg tænkte på, at det var blevet forbudt danske soldater at grave sig ned i forsvarsstillinger, da det gjaldt.

Da rektor trådte ned fra talerstolen, gik jeg hen og skældte ham ud foran forsamlingen. Der stod borgmester L. Pedersen, politiassistent P. Graugaard og alle

byens øvrige spidser i forreste række og var ved at tabe både næse og mund. Ingen lagde hindringer i vejen for den vrede unge mand. Rektor følte sig naturligvis ilde berørt – det kunne man se.

Min forbindelse med Dansk Samling daterer sig fra årene op til 1937, da jeg var student i København. Her mødte jeg partiets stifter, Arne Sørensen, første gang i Kristelig Akademisk Forening. Verden var dengang delt mellem de ultrarøde og de ultra konservative, kommunismen og fascismen. Nu kom Arne Sørensen og talte med ildhu om et tredje standpunkt. Jeg meldte mig selv som elev på Nina og Arne Sørensens »Byens Højskole«, for her var noget, jeg ville vide mere om. I efteråret 1936 blev partiet stiftet. Jeg var ikke med til det stiftende møde på Tommerup Højskole, men jeg havde været med til på »Byens Højskole« at finde ud af, at man ikke kunne blive ved med som tilskuere uansvarligt og teoretisk at sidde og drøfte tidens problemer.

Da jeg i 1937 kom til Struer, tog jeg Dansk Samling med. I Struer mødte jeg i typograf Børge Christensen en meningsfælle. Han blev senere min svoger. En anden meningsfælle var kontorist Karl Pedersen. Deres navne og mit figurerede som indbydere på alle de løbesedler, vi udsendte senere.

I krigens første år oprettede vi bogklubber med forbudt litteratur, fortrinsvis indsmuglet fra Sverige af B&O-medarbejdere, som havde tilladelse til at besøge firmaets forhandlere i Malmø. Vi oprettede studiekredse og inviterede til DS-møder og fik mange mennesker i tale. I den sidste tid op til 29. august 1943 kun dagligstuemøder.

Den vågnende modstandsvilje blev i første omgang ikke udmøntet i sådanne for os uvirkelige ting som våben, sprængstof og sabotage.

Nu kræver Danmark af os, vi er stærke.

Lad Fenrisulven sprænge sine bånd!

*Vi står dog fast, og den skal få at mærke,
at stærkere end alt er ånd.*

*Kun mod og trods og styrke vil vi øse,
hvor storm og hav slår over kysten ind.*

*Og er vi små og våbenløse,
des mere vil vi ruste vore sind.*

Kaj Munk.

Var det mærkeligt, at vi hos Kaj Munk fandt noget, som vi kunne leve med og se op til – indtil vi blev modne nok til aktivt at deltage i de mere farlige ting.

HÆTFONDET – EN FORTRÆFFELIG INDRETNING

»Loven er forsigtig. Den holder sig i Midten. Yderpunkterne sætter den i Fængsel. Forbryderne og de bedste Mænd i Folket.

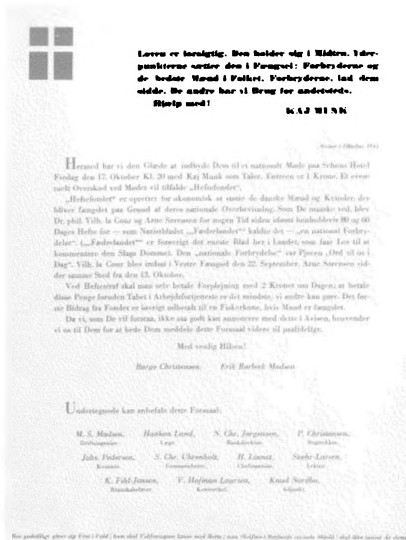
Forbryderne, lad dem sidde. De andre har vi brug for andetsteds«. Kaj Munk.

For os var de bedste mænd i folket dem, der turde stå frem og tale sandhed, selv om det kostede noget. En af dem var historikeren Vilhelm la Cour. Da krigen kom, udsendte Vilhelm la Cour henholdsvis på Arne Sørensens Det tredje Standpunkts Forlag og på eget forlag skrifter som: »Ord til os i dag«, »Kender du gråbonden«, »Med lov skal land bygges« og »Vor neutralitet« – det sidste dog standset undervejs, fordi Vilhelm la Cour blev anklaget for landsskadelig virksomhed og af en dansk domstol idømt en hæftestraf. Det samme blev Arne Sørensen som udgiver af de to første publikationer. Alle skrifterne blev udsendt åbenlyst gennem boghandelen, men vi unge i Dansk Samling deltog ivrigt i distributionen.

Da Vilhelm la Cour kom for retten, sendte bogtrykkeren, som skulle have trykt det sidste skrift, »Vor neutralitet«, bogen ufærdig til min svoger Børge Christensen, for at den ved lejlighed kunne gøres færdig på hans fars trykkeri. Det kom uheldigvis politiet for øre, og hele oplaget blev beslåglagt og gemt i politiassistent P. Graugaards kælder.

Vi skrev til la Cour, om vi måtte sende oplaget illegalt ud. Vi kunne nemlig let »organisere« det i Graugaards kælder. Vi fik afslag. La Cour var på det tidspunkt blevet et problem for de danske myndigheder. Hidtil var den slags sager blevet behandlet ved dansk ret. Nu begyndte tyskerne at blande sig. »Vor Neutralitet« lå i Graugaards kælder til befrielsen og blev først da sendt ud.

Imidlertid sad Vilhelm la Cour og Arne Sørensen i Vestre Fængsel for at afsone deres hæftestraf. Hæftefanger skulle selv betale for kost og logi. Vi fandt, at vi burde hjælpe og undfangede i eftersommeren 1941 den idé, at vi ville samle penge ind

Løven er berøgtig. Den holder sig i Hvidovre. Følgeskriverne sætter den i Fængsel: Følgeskriverne og de bedste Mænd i Fælles. Følgeskriverne, lad dem volds. De andre har vi Brug for undervejs.

Støtpe mød!

1941 W I N N

Arbejde i Oktober 1941

Hjertet har vi den Glæde at indbyde Dem til et nationalt Møde paa Svanen-Hotel Fredag den 17. Oktober Kl. 20 med Kaj Munk som Taler. Entreen er i Krone. Et eventuelt Overbud skal Mødet til Gælle. »Følgeskriver«.

»Følgeskriver« er oprettet for økonomisk at støtte de danske Mænd og Kvinder, der bliver fængslet paa Grund af deres nationale Overbevisning. Som De sikkert ved, blev De skilt. Vi, la Cour og Arne Sørensen der ogsaa Tid siden alene indholdt 80 og 60 Dage. Herfor for — som Naturlighed — »Følgeskriver« kaldes det — »en national Følgeskriver«. (»Følgeskriver« er forresten det eneste Blad her i Landet som har Læs til at kommentere den Slags Dødsstraf. Den »nationale Følgeskriver« var Pigen »Ord til os i Dag«. Vi, la Cour blev indsat i Vestre Fængsel den 22. September. Arne Sørensen sidder samme Sted fra den 13. Oktober.)

Ved Høretid skal man søge Løse Forskjæling med 2 Krone som Dagpenge at betale altsaa Præge foruden Tallet i Arbejdslovsforretningen er det mindste, vi andre kan gøre. En faste Bidrag fra Familien er især vigtigt til en Følgeskriver. Læs Mænd er fængslet.

De to, som De vil støtte, skal ogsaa gøre sammen med Dem i Krone, hverandre vi os til Dem for at lade Dem sende dette Formål videre til pålidelige.

Mød ved Hvidovre!

Børge Christensen Erik Rørbæk Madsen

Udvalgte kan anbefale disse Formål:

M. S. Madsen, Bibliotekar	Hansen Lørd, Lær	S. Chr. Jørgensen, Bibliotekar	P. Christensen, Bibliotekar
Johs. Fjeldrum, Kontorist	S. Chr. Christensen, Ungdomsarbejder	H. Jensen, Kontorist	Niels-Larsen, Kontorist
K. Fald Jensen, Bibliotekar	F. Hansen Lauritzen, Kontorist	Kjeld Nielsen, Kontorist	

Den næststørste gæber sig Erik i Fælles med dem der Følgeskriveren har med dem, som »Følgeskriver« kaldes »Mød!« skal ikke miste de dem.

Børge Christensens og Erik Rørbæk Madsens indbydelse til Kaj Munkmødet. Formålet – at oprette et fond til støtte for danske mænd og kvinder, som fængsles på grund af deres nationale overbevisning – blev anbefalet af 11 kendte borgere i byen.

til de to afsonere. Vi oprettede et fond med navnet »Hæftefondet« – eller »Hæfteplastret«, som vi kaldte det.

Men hvordan skulle vi gennemføre indsamlingen?

En sensommersøndag cyklede jeg til Arnborg, hvor Kaj Munk skulle tale ved et friluftsmøde – den gang cyklede man gladeligt 130 kilometer for at få den oplevelse med. Her mødte jeg Kaj Munk første gang. Éngang mødt var Kaj Munk ikke til at glemme. Jeg var begejstret. Efter Kaj Munks tale masede jeg mig op til talerstolen. Med lidt besvær fik jeg henledt hans opmærksomhed på mig. Utilnærmelig kunne han være, men jeg fik da fremført mit ærinde om »Hæftefondet«. Straks var han fyr og flamme. Jeg fik på stående fod løfte om, at han ville komme til et møde, hvor entreindtægten skulle gå til »Hæftefondet«. Jeg blev inviteret til Vedersø, for at vi kunne tale nærmere om arrangementet.

Mit første møde med Kaj Munk i Vedersø præstegård var en oplevelse, jeg aldrig glemmer. Inden kaffen blev børnene kaldt sammen ude i haven. »Nu skal De se mine børn«, sagde han stolt. De blev stillet op på rad og række og præsenteret for mig. Først derefter gik vi til kaffebordet i stuen. Her var Lise Munk og Kaj Munks mor. Jeg tror, det eneste Kaj Munk sagde om det forestående møde var, at vi måtte arrangere det sammen med foredragsforeningen i Struer, hvis formand var adjunkt Gunnar Sandfeld, som Kaj Munk kendte. Ellers gik samtalen om løst og fast. Inden vi skiltes, sagde Kaj Munk dog: »I er forhåbentlig nogle, som gør noget«.

Jeg opsøgte straks adjunkt Sandfeld. Han var iøvrigt medlem af en af vore bogklubber. Desværre ville han ikke være med til at arrangere mødet sammen med os. Når Kaj Munk foreslog foredragsforeningen som medarrangør, var det muligvis for at give mødet et neutralt skær. Sandfelds reaktion kunne måske skyldes ønsket om ikke at gøre Struer Foredragsforening til garant for Dansk Samlings synspunkter. Jeg skrev til Kaj Munk om afslaget fra foredragsforeningen, men håbede, at han alligevel ville stå ved sit løfte. Han skrev tilbage:

»Hæftefondet er en fortræffelig indretning. Desværre koster en bil til Struer 80 kr. Det er jo straks et minus. En lørdag er udelukket. Men en hverdag om ved midten af oktober eller lidt før?

*Venlig hilsen
også til Sandfeld
Kaj Munk.«*

Mødet blev bestemt til den 17. oktober. Vi fik travlt med at udsende en indbydelse med de ord af Kaj Munk, som indleder dette afsnit. Da vi var meget unge og forholdsvis ukendte i Struer, fik vi en del mere kendte borgere til at være medunderskrivere.

Mødet blev en stor succes. To store sale på Schous Hotel var fyldt til bristepunktet. En enkelt tysk soldat i uniform var mødt op. Det var sekretær Fr. Pederesen fra Sydslesvigsk Forening. Ham brugte tyskerne en tid som tolk i Struer. Om

Hvis Du er i Stand til at være ledet af det Læng, vil jeg være
 taknemmelig (som Grund af Forberedelses- og Hæfteløst, Anmodning osv.).
 Venlig Hilsen
 Dine
 E. Rørbæk Madsen
 4/1
 Veder sø
 Hæftefondet er en fattigklub
 i København. Der er en Kasse en del
 af det indkommet med en 80 Kr.
 Det er jo ikke et -
 En Fond er indrettet
 Men en Hæfteløst om ved Hæfteløst og
 Det. alle lidt for?
 Venl. Hilsen
 fra V. Rørbæk
 Kaj Munk

En kopi af Kaj Munks svar på anmodningen om at tale Hæftefondets sag. Originalen findes i Rigsarkivet.

hans danske sindelag herskede der hos os ingen tvivl. Inden mødet blev han præ-senteret for Kaj Munk. Senere under krigen blev han arresteret af tyskerne og sad i lang tid indespærret på Nr. Nissum Seminarium, hvorfra han blev sendt til Østfronten. Herfra kom han aldrig tilbage.

Kaj Munk læste sit skuespil »Niels Ebbesen«. Alle, der deltog i dette møde, fik en oplevelse for livet. Mødet indbragte en pæn sum til »Hæftefondet«. Inden mødet havde vi skrevet til Nina Sørensen. Hun svarede tilbage:

»Bliver mødet gennemført? For her går rygter om, at Kaj Munk er blevet hen-vist ene og alene til Veder sø kirke. Forøvrigt kan jeg hilse fra Vestre Fængsel. Herrerne er i godt humør og arbejder godt – vi må besøge vore mænd tre gange om ugen«.

Efter mødet skrev Nina Sørensen til os:

»De er bestemt en guttermand – ja, det er Børge Christensen også. I skal have vor hjerteligste tak for jeres initiativ og jeres energi, som har ført til denne gode håndsrækning til la Cour og os. Nu skal jeg så lade goderne gå videre. Der bliver nok stor glæde og taknemmelighed. Kaj Munk har været inde og se til dem også, det var en stor opmuntring«.

DE FØRSTE VÅBEN KOM SOM REJSEGODS

Den organiserede, militante modstandsbevægelse begyndte i Struer i februar 1943. Vi var dengang stærkt optaget af forberedelserne til det martsvalg, tyskerne tillod afholdt, og som for Dansk Samling var en kamp mod Scavenius-regeringen. En

dag, mens sneen endnu lå i grøfterne efter en af de strenge krigsvintre, fik vi besøg af Jørgen Diemer, dengang kontorleder på Dansk Samlings hovedkontor i Rømersgade i København. Vi troede først, at besøget gjaldt det forestående valg. Det gjorde det ikke. På banegården, hvor Børge Christensen og jeg hentede Diemer, bad han om en samtale uden for andres hørevidde. Mens vi spadserede mod Gim-sing, sagde Diemer, at nu havde vi holdt nationale møder nok, nu måtte vi til noget mere alvorligt.

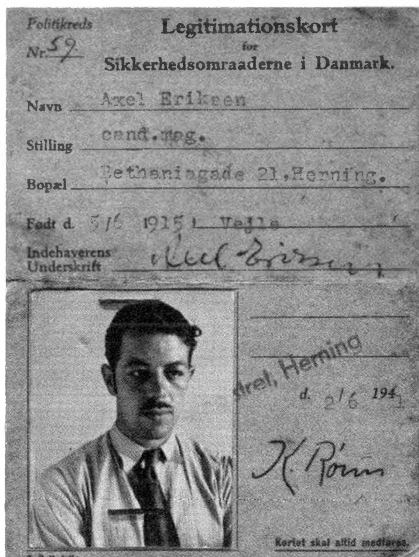
Og så forelagde han planen om nedkastning af våben og sabotagemateriel. Vor opgave skulle i første omgang være at finde en passende nedkastningsplads og derefter at være rede til at modtage materiellet, skjule det og senere fordele det til de grupper, som vi skulle danne, og som skulle sættes ind i sabotagehandlinger. Der skulle nok komme instrukser. Der *var* kontakt med England.

Vi gik tavse en stund. Så sagde én af os ifølge Diemer: »Ja, det var jo ikke på den måde, vi havde forestillet os det. Vi havde nærmest tænkt os, at på et eller andet tidspunkt blev der blæst luftalarm, der varede ekstra længe – og når vi så kom op igen, var det englænderne, der var der. Men det er jo rigtigt, vi skal selv være med.»

Og det kom vi så.

Jørgen Diemer lod os vide, at vi om nogle dage ville få besøg af ingeniør Faber, dæknavn for godsejer Flemming Juncker, som havde fået overdraget at organisere modstandsgrupper i Jylland. Forinden skulle vi finde en egnet nedkastningsplads. Vi fik at vide, at et modtagehold helst skulle være på en halv snes mand.

Nogle dage senere mødtes vi med ingeniør Faber. På en bænk på »Sortestien«

Forfatterens falske legitimationskort med navnet Axel Eriksen. Det falske kort blev kun brugt, når Rorbæk Madsen var ude i kurér-ærinde.

langs med stationsområdet udpegede vi på generalstabskortet vor første nedkastningsplads: Anglands Mose øst for Klosterhedens Statsskovdistrikt, ikke ret langt fra Gudumhus skovfogedhus (Generalstabskortet blad 29, F-2).

I den første tid var Børge Christensen kontaktmænd, som modtog kurérer fra Jyllandsledelsen. Et par gange havde vi besøg af ingeniør Faber, senere nogle gange af Chr. U. Hansen, en ung student, som vi kendte fra Dansk Samling. Senere overtog jeg hvervet som kontaktmænd og tog i den anledning dæknævnet Givskov med B&O som adresse. B&O-medarbejderen, som sorterede den daglige post, fik besked om, at breve til Givskov skulle afleveres til mig personligt. Direktør Svend Olufsen overlod mig en nøgle til B&Os postboks, så jeg selv kunne se efter post om søndagen.

Nu skulle der hvervses folk til nedkastningsarbejdet. Takket være vor mødevirk-somhed havde vi en stor kontakflade. Det var vigtigt at kende det nationale sinde-lag hos dem, vi henvendte os til. Sagde én nej, var der én for meget, der vidste no-get. Faktisk var der ikke så få, der sagde nej i foråret 1943. De første, der gik ind i modstandskampen i Struer, var inderkredsen i Dansk Samling, dernæst fortrinsvis personer, vi havde et nært kendskab til, fordi de var arbejdskammerater.

I første omgang nåede vi ikke op på 10 mand, men fik alligevel gjort en række forberedelser for det tilfælde, at signalet, kodeordet, skulle komme i den engelske radio. Det første hold bestod af ingeniør Arne Kruse Andersen, prøvemester Svend Andersen, ingeniør William Lindhardt Vindeløv, Karl Pedersen, Børge Christensen og mig. Flere tror jeg ikke, vi var. Vor viden om, hvad det hele drejede sig om, var vel tilsvarende beskeden, hvilket illustreres af en af vore første forberedelser: For at få et gemmested til godset nedgravede vi en bakelittonde (emballage for bakelitpulver), som vi organiserede på fabrikken. Tønden var ca. 1,5 meter høj og en meter i diameter og kunne i virkeligheden kun rumme indholdet af en enkelt af de containere, der blev kastet ned i et antal af 12 eller 24 pr. gang.

Arne Kruse Andersen, chef for Spencer-gruppen, her fotograferet umiddelbart efter krigens ophør.

I lang tid skete der ikke noget. Så fik vi besked om, at englænderne ikke ville godkende en plads, der lå så langt vest på. Vi måtte finde pladser øst for Struer. Det blev så Arne Kruse Andersens og mit job. På cykel rekognoscerede vi ethvert øde terræn i området øst for byen. Det endte med, at vi fik godkendt en plads ved Harre Vig (generalstabskort bl. 21, D-2).

Men der skulle gå måneder, før vi hørte mere fra den organisation, vi gennem Jørgen Diemer, ingeniør Faber og Chr. U. Hansen var i forbindelse med. Alt hvad vi oplevede, var en aflyst aktion. Det kan ikke undre, at vi følte os holdt for nar. Først i marts 1944 fik vi igen besøg af en kurér, denne gang af en ny mand, den tidligere chef for et nedkastningshold i Skive, toldassistent Anton Jensen. Han præsenterede sig som Toldstrup og medbragte en hilsen fra ingeniør Faber, som havde måttet forlade arbejdet i Jylland, stærkt eftersøgt af tyskerne som han var. Til at tage sig af nedkastningerne i Jylland havde han udpeget Toldstrup.

Vi kendte ikke i detaljer de organisatoriske ændringer, der var sket i vinteren 1943-44, da Gestapo gjorde store fangster, og den jyske modstandsbevægelse var ved at blive rullet op. Vi vidste ikke, at Frihedsrådet havde udsendt oberstløjtnant Vagn Bennike til at opbygge en militær modstand i Jylland, ligeså lidt som vi havde kendskab til en af hans nærmeste medarbejdere, kaptajn C.G. Schøller. Denne stiftede vi dog allerede nærmere bekendtskab med i marts. Forinden havde Toldstrup skaffet os de første våben og forskelligt sabotagemateriel. Det blev sendt i en kuffert som rejsegods. »Hvad fanden er der i den?« spurgte portøren, da han løftede kufferten op på skranken for at udlevere den til mig. »Små blå søm«, svarede jeg. Portøren så underlig ud, men sagde ikke mere. Med besvær fik jeg kufferten op på cyklen og hjem på Gimsinghovedvej. Foruden sabotagemateriel indeholdt den tre adskilte maskinpistoler. Arne Kruse Andersen og jeg brugte nogle timer på at samle våbnene, uøvede som vi var, og skjulte så det hele i et kloakrør i haven.

Nogle dage senere fik vor lille gruppe så den første instruktion i at bruge våben og sabotagemateriel. Instruktørerne var to mænd fra Jyllandsledelsen, den ene med dæknavnet ingeniør Lind var identisk med den før omtalte kaptajn Schøller, der senere skiftede dæknavn til Blad.

Vi havde da ventet et helt år på at komme i aktion. Nu så det endelig ud til, at noget ville ske, en antagelse, der bekræftedes af flere besøg af Toldstrup i løbet af april. Han ville have flere nedkastningspladser udpeget. Arne Kruse Andersen og jeg fandt foruden pladsen nord for Spøttrup ved Harre Vig en plads vest for Flynder Sø. Toldstrup skubbede energisk på og opfordrede os til at skaffe flere folk, navnlig personer, der boede i nærheden af nedkastningspladserne. Gennem vor kontaktsmand i Dansk Samling i Vinderup-området kom vi i forbindelse med slotsforvalteren på Rydhave Slot, Kr. Elmholdt. Med ham fik vi et enestående samarbejde. Han skaffede os mange folk i Vinderup. Også mod vest søgte vi kontakter, specielt på Nr. Nissum Seminarium, hvor kontaktsmanden blev en ung seminarist fra Herning-egnen af mit bekendtskab, Ejnar Bækgaard. Syd for Struer dannede vi en gruppe i Hjern, hvor kontaktsmanden var købmand Karl Halkjær.

I forsommeren var der to udrykninger til pladsen ved Harre Vig. I det første tilfælde kom der af en eller anden grund intet ned. I det andet tilfælde havnede godset hos tyskerne. Jeg deltog ikke i nogen af udrykningerne, fordi jeg på dette tidspunkt holdt lav profil, efter at min svoger, Børge Christensen, var kommet i tyskernes søgelys for den agitatoriske virksomhed, han udøvede fra faderens bogtrykkeri. Det indbragte ham flere måneders tysk fængsel, dels i Århus, dels i Horserødlejren.

Netop i den periode udvidedes styrken væsentligt. Arne Kruse Andersen var kommet i forbindelse med en gruppe, som hovedsageligt bestod af medlemmer fra Struer Skytteforening. Gruppen forsøgte selv at skaffe sabotagemateriel og våben og forberedte sig i det hele taget på at gå ind i modstandskampen. Terrænsporten, der var et led i forberedelserne, blev ledet af politibetjent Johs. Jensen. Senere overtog repræsentant Krabbe Nielsen ledelsen af gruppen. Han havde også tilknytning til en gruppe i Holstebro.

Politibetjent Johs. Jensen drev »for egen regning« efterretningstjeneste og havde skaffet sig kontakt til en norsk O.T.-mand (Organisation Todt),¹⁾ som nu arbejdede på O.T.-lageret i Struer. Tidligere havde O.T.-manden gjort tjeneste i Ringkøbing og her været årsag til, at en mand fra byen blev taget af tyskerne. Fra Ringkøbing fik vi en advarsel, som vi lod gå videre til Johs. Jensen. Han troede desværre mindre på vor advarsel end på O.T.-manden. Gruppen fra skytteforeningen fik derfor besked om at afbryde forbindelsen med Johs. Jensen, hvilket omgående skete. Johs. Jensen fortsatte modigt, men uklogt sin virksomhed med det resultat, at han den 14. maj blev arresteret af Gestapo. Han røbede intet, men blev sendt i tysk koncentrationslejr. Den 22. januar 1945 døde han i Neuengamme.

Efter krigen fik kriminalbetjent H.V. Buhl, medlem af en af vore nedkastningsgrupper, til opgave at afhøre danske kollaboratører og tyske officerer. Blandt dem, han afhørte om Johs. Jensen, var chefen for Abwehrstelle (tyskernes efterretningsvæsen) i Århus. Denne oplyste, at Johs. Jensen slet ikke skulle have været arresteret af Gestapo. Han skulle i stedet have været benyttet til afsløring af danske efterretningsforhold. I Abwehrstelle havde det udløst megen harme, at Gestapo, det hemmelige statspoliti, ødelagde denne plan. For Johs. Jensen blev prisen livet. Vigtigt for det fortsatte modstandsarbejde på egnen var det, at han var i stand til at holde tand for tunge.

Få dage efter Johs. Jensens arrestation kom turen til Børge Christensen den 20. maj. Fra det øjeblik, vi gik ind i det mere farlige undergrundsarbejde, burde vi nok have nedtrappet den agitatoriske virksomhed. Forholdet var imidlertid det, at de »tvivlsomme« publikationer fra Børge Christensens trykkeri blev fremstillet fuldt legalt. Det gjaldt også Kaj Munks »3 Prædikener«, som Arne Sørensen i efteråret 1943 fremsendte i manuskript. De blev udgivet på Kaj Munks eget forlag »Påskeliljen« med normal angivelse af trykkested. Selv lavede jeg forsidetegningen: et kors formet som et sværd og de to vægtskåle, der er rettens symbol. Kaj Munks »3 Prædikener« blev trykt i 26.000 eksemplarer, hvoraf ca. 1000 blev udsendt til en-

keltadresser, medens resten blev distribueret gennem Dansk Samlings hovedkontor. Det blev Kaj Munks sidste udgivelse. Den 4. januar 1944 hentede tyskernes håndlangere ham og begik det skændige mord i Hørbylunde Bakker.

Kort før jul 1943 fik jeg et manuskript tilsendt fra højskoleforstander, folketingsmand Robert Stærmos, Støvring. Det havde titlen »Afrejsen fra Støvring Højskole« og handlede om Robert Stærmoses arrestation efter 29. august. Bogen skulle have været udsendt som en julehilsen til hans elever. Stærmoses sædvanlige bogtrykker i Ålborg turde ikke trykke den. Han bad mig nu illustrere bogen med en række vignetter og derefter give manuskriptet videre til Børge Christensen, så han kunne trykke det. Også denne publikation blev trykt legalt og ligeså legalt udsendt gennem boghandlerne.

Alligevel blev Stærmoses bog den egentlige årsag til Børge Christensens arrestation. Tyskerne havde fået fat i den hos en boghandler i Ålborg. Politiet i Ålborg må på en eller anden måde have fået et praj om den forestående arrestation og underrettede politiet i Struer, hvor politiassistent P. Graugaard med en telefonopringning advarede Børge Christensen. Skønt der var tid til at gøre sig usynlig, undlod Børge Christensen at reagere på advarslen, dels af frygt for, at tyskerne i stedet ville arrestere hans 60-årige far, dels fordi bogen jo ikke var noget illegalt produkt. Dagen efter advarslen dukkede Gestapo op, omringede trykkeriet og trængte ind i sætteriet, hvor Børge Christensen præsenterede sig som trykkeriets ejer, skønt faderen endnu stod som eneindehaver. En ransagning i trykkeriet bragte intet kompromitterende for dagens lys, men under opholdet på kommandanturen i Østre Skole var Børge Christensen ved at komme i klemme. Det slog pludselig ned i ham, at han havde en våbeninstruktion i lommen. Han bad om tilladelse til at gå på toilet. Det skete under ledsagelse, men heldigvis fik han lov til at være alene så længe, at han kunne rive instruktionsbogen i småstykker og skylle dem ud i klosettet.

Børge Christensen blev ført til Gestapos jyske hovedkvarter i Århus og underkastet mange forhør. Her sad han indtil D-dag den 6. juni 1944 og blev så ført til Horserødlejren, hvor han var interneret indtil den 7. juli.

Kort tid efter løsladelsen genoptog Børge Christensen det illegale arbejde. Det samme gjorde gårdejer Mads Hillersborg, Gimsing, der i kraft af sin stilling som folketingskandidat for Dansk Samling blev arresteret sammen med alle øvrige DS-kandidater i juni 1944. Ved et enestående held opdagede tyskerne ikke, at Mads Hillersborg på dette tidspunkt havde våben og sprængstof skjult i sin lade. Mads Hillersborg blev løsladt i juli.

SURE MINER FANDTES IKKE

I april måtte ingeniør Faber, alias Juncker forlade landet. Oberstløjtnant Vagn Bennike blev så chef for det jyske hovedkvarter og Toldstrup fik overdraget ledelsen af nedkastningerne. Midt i maj måtte Vagn Bennikes mand i Nordjylland, kaptajn C.G. Schøller, en tid trækkes ud af arbejdet af sikkerhedsgrunde, hvorefter også arbejdet med at oprette militære ventegrupper blev overdraget Toldstrup. Vente-

grupperne skulle oplæres i våbenbrug og være parate til at kæmpe direkte med tyskerne, hvis den jyske vestkyst blev valgt som stedet for en allieret invasion. Toldstrup spurgte, om jeg kunne påtage mig opgaven på Struer-egnen. Jeg bad mig fritaget med henvisning til manglende kvalifikationer. Mit kendskab til våben indskrænkede sig stort set til de tre engelske maskinpistoler, som var skjult i min have. Jeg ønskede at fortsætte med at modtage våben og sprængstof og foretage sabotage. Toldstrup spurgte, om der var nogen anden, jeg kunne foreslå til opgaven. Jeg pegede da på V. Hofman Laursen, kontorchef hos Bang & Olufsen. Han var løjtnant af reserven, var ældre end jeg og havde gennem sin stilling på fabrikken afsløret et organisationstalent. Hans nationale indstilling var jeg ikke i tvivl om. I øvrigt var han en af underskriverne på indbydelsen til Kaj Munk-mødet.

Sammen opsøgte Toldstrup og jeg Hofman Laursen. Han sagde ja, og blev så leder af alt modstandsarbejde i Struer, senere også sektionschef for Struer, Holstebro, Lemvig og Skive. Jeg fortsatte sammen med Arne Kruse Andersen ledelsen af nedkastningsarbejdet og indtil kort før befrielsen, nemlig den 21. marts 1945, også af sabotagearbejdet. I al den tid fungerede jeg som kontaktperson til nedkastningshovedkvarteret og som postbesørger mellem hovedkvarteret og Struers modstandsstyrker. Det vigtigste var ikke at være leder, men at blive brugt.

Kruse Andersen og jeg dannede efter opfordring fra Hofman Laursen to nedkastningshold med ansvar for hver sin modtageplads. Den ene plads kom til at ligge otte kilometer fra Vinderup, kun et par kilometer øst for Holstebro-Skive landevej på Havris Hede (blad 25, D3, punkt 20). Nedkastningsholdet på denne plads blev ledet af Arne Kruse Andersen og bestod dels af skytteforeningsmedlemmer fra Struer, dels af Kr. Elmholdts folk fra Ryde og Vinderup. Pladsen fik kodenavnet SPENCER og var i funktion uafbrudt til kort før 4. maj 1945. Det andet nedkastningshold, som jeg ledede, bestod af folk fra Gimsing og Hjern og af Dansk Samling-folk fra Struer. Denne plads lå på Stendis Hede nord for Feldborg Statskovdistrikt (blad 30, D2). Til og med nytårsnat 1945 havde pladsen kodenavnet HARRIET. Den var derefter en kort tid ude af funktion, men blev så genetableret under et nyt kodenavn: BJARNE.

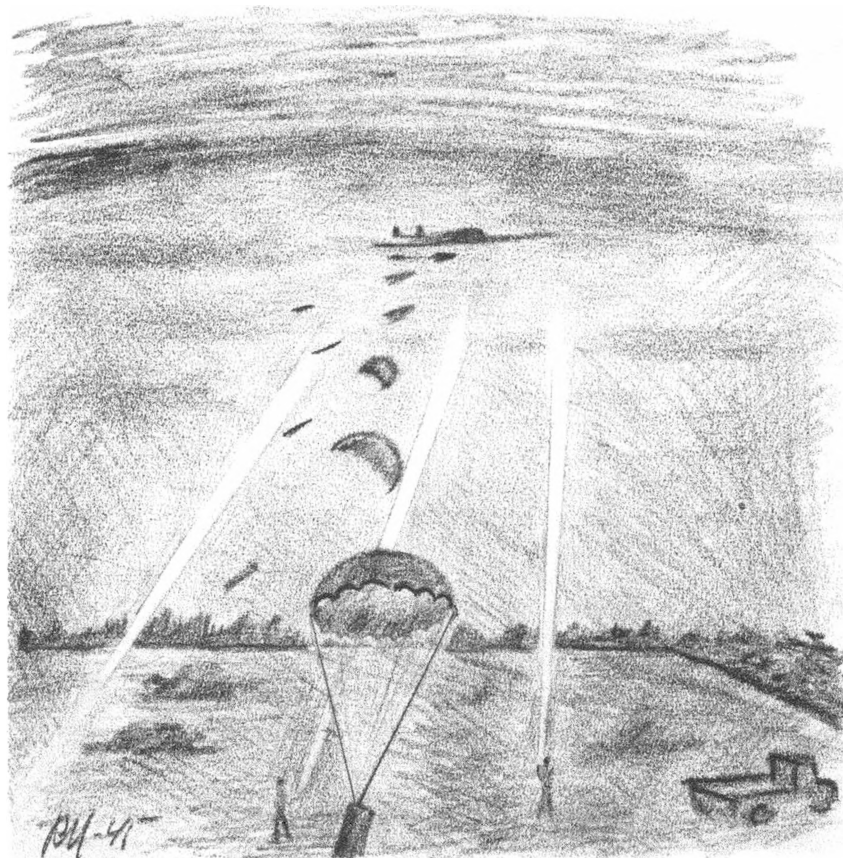
Arnes plads var den mest effektive. Her var der nedkastning første gang den 30. september 1944. Begge pladser blev brugt nytårsnat. De sidste nedkastninger fandt sted 23. april 1945 på SPENCER og den 1. april på BJARNE.

I alt havde vi 12 nedkastninger: ni nedkastninger med hver 12 containere og tre med hver 24 containere, altså ialt 180 containere på de to pladser. Omfang og indhold af hver nedkastning blev omhyggeligt registreret og rapporteret til Toldstrup. Våbnene blev rensset for olie og materiellet opmagasineret, indtil nærmere ordre om fordeling kom fra »Bloch« – Toldstrups fordelingschef, læge Ejnar Ammundsen.

Jeg er i besiddelse af en fortegnelse over det gods, der kom ned under krigens sidste nedkastning på SPENCER den 23. april: 45 geværer m/ bajonet, 6750 geværpatroner, fire rekylgeværer, 52 magasiner og 5000 patroner til rekylgeværerne,

to bazookaer, 28 bazooka-raketter, 24 forbindspakker, 10 tromlepistoler, 480 patroner til tromlepistolerne, 20 tankbomber²⁾, fem maskinpistoler, 25 magasiner og 1500 patroner til maskinpistolerne og endelig 200 håndgranater.

Når godset var pakket i trækasser, som vi fik fremstillet på Bendix Tømmerhandels savskæveri, skulle det sendes videre enten med jernbane eller med vor egen vognmand. I dag fatter jeg ikke, hvordan så få mennesker kunne overkomme så meget. Nogen forklaring skal søges i Hofman Laursens organisationstalent. Det må huskes, at han også skulle overkomme organiseringen af M-grupper (militære ventegrupper). Da 4. maj kom, udgjorde de alene i Struer en styrke på 250 mand. Men den væsentligste årsag skal findes i hver enkelt modstandsmands utrættelige indsats. Sure miner fandtes ikke.

Som modstandfolkene oplevede en våbennedkastning (Tegning: Erik Rørbæk Madsen).

Denne årbogsartikel levner ikke plads til en detaljeret gennemgang af hver enkelt modtagelse. Som eksempler på, hvad vi kunne komme ud for, vil jeg nøjes med at berette om enkelte oplevelser – først om en effektiv nedkastning på pladsen SPENCER, dernæst om et par uheld på pladsen HARRIET/BJARNE.

Selve det at modtage godset var en ret simpel sag. Vanskelighederne meldte sig, når det skulle transporteres væk og skjules. Det var altid ubehageligt at køre rundt på landevejene om natten med en lastvogn med 12 containere på laddet. Vi kørte så vidt muligt på biveje og med slukkede lygter. En tid opbevarede vi godset i kælderen på Rydhave Slot, men da et lignende gemmested på borgen Spøttrup i Salling var blevet opdaget af tyskerne, frygtede vi en afsløring af gemmestedet på Rydhave Slot. Kr. Elmholdt løste problemet ved at lade grave en hule i slottets skov – stor nok til at kunne rumme godset fra to-tre nedkastninger, ligesom der var plads til rengøring af våben og til praktiske skydeøvelser. Et 1 meter tykt jordlag over hulen dæmpede lyden tilstrækkeligt.

Fra pladsen SPENCER til Rydhave var der ca. 10 kilometers kørsel for vor faste og dristige vognmand, Chr. Jensen, og hans medhjælper, chauffør Emil Hansen. Da natkørsel blev forbudt, måtte vognmanden og hans hjælper køre til nedkastningspladsen inden solnedgang og tålmodigt vente på nedkastningen i fire-fem timer. Den nat, jeg her beretter om, var forbudet endnu ikke indført. Undervejs til pladsen opdagede vi, at en 12-13 års dreng hagede sig fast i lastvognen. Med gengas var farten ikke imponerende. Vi bad ham slippe sit tag og cykle hjem, og vi så foreløbig ikke noget til ham.

SPENCER var i een henseende en avanceret nedkastningsplads, idet den var forsynet med EUREKA-pejlesenderen, som fastholdt flyene på den nøjagtige kurs. På SPENCER blev senderen betjent af en ung radiotekniker på B&O, Helge Randsbæk, der indlagde sig fortjeneste som konstruktør af en serie små radiomodtagere i lommelampeform. Med disse apparater kunne vi, hvor vi end befandt os, lytte til den engelske radio og holde os underrettet om forestående nedkastninger uden at sidde hjemme i stuen foran familiens radioapparat.

Alt forløb planmæssigt den nat. Containerne faldt, hvor de skulle. Hele operationen tog mellem fem og ti minutter.

Men først da hjemkørslen til hulen i Rydhave Skov skulle ske, opdagede vi, at der havde været en ubuden tilskuer til hele sceneriet: drengen, der havde haget sig fast i lastbilen. Han var ubemærket fulgt efter os til nedkastningspladsen. Vi slog nu en klo i ham, fik hans fulde navn og adresse og lod ham så forsvinde mod løfte om aldrig at fortælle om sine natlige oplevelser – i hvert fald ikke før krigen var forbi. Vi kontrollerede, at han holdt løftet. Forresten tiggede han om at være med, men det havde han trods alt ikke alderen til.

VÅBENMODTAGNING MED FORHINDRINGER

Nedkastningspladsen HARRIET/BJARNE var mere problematisk. Her måtte vi skjule godset i skoven og hente det dagen efter – med risiko for, at uvedkommende

Nedkastningsholdet på pladsen Harriet/Bjarne fotograferet under en parade for nedkastningschef Toldstrup kort tid efter 5. maj 1945.

På knæ fra venstre: Carl Hou Andersen, Hjerm, Chr. Dideriksen, Hjerm, Erling Olsen, Struer, Gunnar Terp, Struer, Tage Køkholm, Hjerm, og Olaf Krogsager, Struer.

Stående fra venstre: Artiklens forfatter, Erik Rørbæk Madsen, Struer, med sin søn Poul Erik ved hånden, Anker Borum, Hjerm, Mads Hillersborg, Gimsing, Kr. Poulsen, Struer, Aksel Skovholm, Struer, W. L. Vindeløv, Struer, Magnus Madsen, Struer, Karl Pedersen, Struer, Oskar Nielsen, Struer, Karl Halkjær, Hjerm, og Børge Christensen, Struer.

På lastbilen: Lars Rølle, Struer, Leif Bech Hald, Struer, vognmand Chr. Jensen, Struer, og (stående på trinbrættet, delvis skjult) Emil Hansen, Struer. – På holdet mangler H. V. Buhl.

skulle finde det, for ikke at tale om risikoen for, at tyskerne skulle falde over det under øvelse i Feldborg plantage. Vi besluttede at grave en hule i skovkanten nær pladsen, et besværligt arbejde for otte mand i to hele weekender.

Efter nedkastningen nytårsnat tog jeg nogle dage ind i januar 1945 alene ud til hulen for at gennemgå den sidste sending. Jeg opdagede straks, at der havde været ubudne gæster i hulen. Der var flyttet om på beholderne, der var lavet en ny nedgang til hulen, men værst af alt var, at der fra en beholder med 12 Coltpistoler var fjernet to. Intet tydede på, at de ubudne gæster havde været tyskere, men da nogen – hvem det så end var – havde fået færten af, hvad der foregik i skoven, blev vi nødt til at fjerne hele lageret så hurtigt som muligt – d.v.s. omgående. Jeg opsøgte det nærmestboende medlem af nedkastningsholdet, skovfoged Nis Peter Jespersen, og satte ham ind i situationen, hvorefter vognmand Chr. Jensen blev tilkaldt med sin lastbil. Vi forlod stedet med US-karabiner, maskinpistoler, bazookaer og ammunitionsbatterier til bulter på laddet, skjult for nysgerrige øjne under en presenning. Under presenningen sad hjælperne hver med en maskinpistol. Selv sad jeg ved siden af vognmanden med en kasse detonatorer mellem hænderne. Det be-

Nedkastningsholdet på pladsen Spencer fotografert under paraden for nedkastningschef Toldstrup.

På knæ fra venstre: Niels Moesgaard Madsen, Børge Thomsen, Henning Duesgaard og Chr. Christensen, alle Vinderup-Ryde, Helge Randsbæk, Struer, og Chr. Stefansen, Struer.

Stående fra venstre: Niels Skovbakke, Vinderup, Alexander Storegaard, Hanbjerg, Rud. Lauth, Struer, Asger Moesgaard Madsen, Kr. Moesgaard og Hardy Miller, alle Vinderup-Ryde, Niels Strand, Struer, Kr. Mikkelson, Vinderup, Børge Neergaard, Struer, Emil Hansen, Struer, Kr. Elmholt, Ryde.

På lastbilen: Svend Aage Jensen, Vinderup, Jens Jubl Rasmussen, der opholdt sig illegalt i Ryde, Lars Rølle, Struer, Chr. Jensen, Struer, Chr. Bendtsen, Vinderup, og Ejnar Jensen, Struer. – På holdet mangler Svenning Elmholt og holdlederen Arne Kruse Andersen.

gyndte at sne voldsomt. Vi var lykkelige – i løbet af minutter ville alle spor være slettede. For en sikkerheds skyld gav jeg Jespersen besked om at gå under jorden, og straks efter hjemkomsten afmeldte jeg pladsen HARRIET.

Mysteriet med de forsvundne pistoler blev hurtigt opklaret. Nogle dage senere dukkede skovfoged Jespersen op på B&O for at fortælle mig, at det var hans søn og en kammerat, der havde organiseret pistolerne. Drengene havde begået sabotage mod en værnemagers lastbil ved at hælde sukker i benzintanken. Den ene af dem glemte sin skoletaske i bilen og frygtede opdagelse. Mens de overvejede, hvordan de skulle »erobre« skoletasken tilbage, gjorde de under deres færden i skoven den opdagelse, at en forhøjning i terrænet syntes at skjule noget. De gav sig til at grave med det resultat, at jorden gav efter. Gennem hullet kantede de sig ned i et veritabelt våbendepot. De stak de to Coltpistoler til sig i den drenget forventning om at kunne bruge dem ved »tilbageerobringen« af skoletasken. Da skovfogden meddelte sin familie, at han blev nødt til at gå under jorden, gik sønnen til bekendelse. Jespersen var naturligvis ked af episoden og afleverede pistolerne.

Under det nye kodenavn BJARNE blev nedkastningspladsen derefter hurtigt taget til nåde igen, men inden det hele var forbi med den 4. maj, måtte vi endnu en

gang aflyse den – og nu definitivt. Det skete efter en hændelse natten til den 1. april. Den nat dalede der til vor overraskelse kun én faldskærm ned – med to lastbildæk og intet andet. Ganske vist havde vognmanden bestilt dækkene, men så langt et togt for to bildæk forekom os at være overdreven service. Vi blev enige om, at hovedsendingen måtte være droppet uden for nedkastningspladsen, men fandt intet i nattens mørke. Efter at have overnattet i skovfogdens lade genoptog vi eftersøgningen næste dag. Vi fulgte vindretningen fra nedkastningspladsen, og ganske rigtigt: tre kilometer fra pladsen så vi i morgensolen 24 faldskærme blafre for vinden på en pløjemark tæt op ad Sevelvejen.

Vi fik myretravlt med at pakke faldskærme sammen og henvendte os derefter på en gård i nærheden for at bede om hjælp. Gårdejeren og hans karle gjorde store øjne, da de så 24 containere ligge på stribe på marken. Da de nølede med at give os en håndsrekning, viste H.V. Buhl dem sin Colt. Så gik de i arbejde. Det var håbløst at begynde at samle containerne sammen i fuldt dagslys. I stedet fældede vi nogle fyrretræer og »plantede« dem omkring beholderne. Derefter spadserede jeg til Hvam Kro, hvorfra jeg ringede til W.L. Vindeløv på fabrikken og sagde, at »kartoflerne alligevel var kommet«, og at de kunne hentes samme aften kl. 23. Vognmand Chr. Jensen mødte med seks mand, og i mørke fik vi beholderne læsset på vognen for at køre dem til hulen i Rydhave Skov. Børge Christensen og Leif Bech Hald blev sendt i forvejen for at advisere om lastbilens ankomst. SPENCER-gruppen havde samme aften haft en nedkastning og var ikke blevet færdig med at skjule godset i hulen. I mørket kunne de ikke identificere Børge Christensen og Leif Bech Hald og troede sig opdaget af tyskerne, så de gik i skjul i skoven med ladte maskinpistoler. Heldigvis blev misforståelsen opdaget i tide og ildkamp mellem venner undgået.

Episoden med gårdejeren og hans karle gjorde det uforsvarligt at beholde

Tre unge ingeniører foretog i 1973 en ekskursion til Feldborg Plantage med Anders Bjørnvaads bog »Natten der varede otte dage« i hånden. Efter bogens beskrivelse sandt de frem til resterne af modstandsfolkernes hule i plantagen. To af turens deltagere ses her i hulen. Billedet sendte de til Rørbæk Madsen som udtryk for »stor forståelse for dette arbejde, De i sin tid ledede på Stendis hede«.

BJARNE, og den blev så aflyst og i øvrigt erstattet af en plads syd for Klosterheden.

Vognmand Chr. Jensen er en af de modigste mænd, jeg mødte under krigen. Han fragtede mange tons våben og sprængstof i sikkerhed og påtog sig i adskillige tilfælde også forsendelsen til bestemmelsesstederne andre steder i Jylland. For dette arbejde modtog han aldrig så meget som én øre. Chr. Jensen deltog i den eneste væbnede træfning, vi havde med tyskerne i Struer-området. Det var den 30. april 1945, da tre tons våben og ammunition skulle overføres fra depotet i Rydhave Skov til Lemvig. En beretning om den snarrådighed og det mod, Chr. Jensen og hans hjælpere fra Vinderup-gruppen viste ved den lejlighed, findes i Holstebro Museums årsskrift 1979.

DEN FØRSTE EUREKA-STATION

I beretningen om nedkastningsarbejdet har jeg nævnt EUREKA-pejlesenderen som et vigtigt hjælpemiddel til at fastholde flyene på den rette kurs. Som radioingeniør faldt det i min lod at være med til at etablere den første faste EUREKA-station sammen med faldskærmsmanden Altenborg Hansen, dæknavn »Larsen«. Han var specielt uddannet som EUREKA-instruktør i England. EUREKAen var en radiosender og -modtager. Den virkede på den måde, at den udsendte radiosignaler med meget lav bølgelængde, der kunne række 100-200 kilometer. Når en flyvemaskine opfangede signalet og svarede stationen, hørtes i EUREKAen en fløjte-tone. Det var tegn på, at piloten bad om at få sendt et kodebogstav som garanti for, at det ikke var tyskerne, der sendte. Herefter kunne flyet med usvigelig sikkerhed finde nedkastningsstedet.

Den første EUREKA-station blev bragt på plads i juli 1944. Ordren lød på, at stationen skulle placeres så tæt ved vestkysten som muligt. I Ulfborg havde jeg to gode venner i førstelærer Viggo Nielsen og malermester P. Nis Petersen. Sidstnævntes datter, Magny, var gift med kunstmaleren Poul Rytter. Jeg fik den tanke, at EUREKAen kunne etableres i Rytters hus i plantagen ved Husby Klit, kun et par kilometer fra kysten og altså tæt ved tankgravene, der var en del af den tyske vestvold. Det vrimlede med tyskere i området, så det var forbundet med en god portion risiko at få EUREKAen frem til målet. Den opgave påtog Arne Kruse Andersen sig. Han spillede rollen som turist, hyrede en lillebil fra stationen i Ulfborg og kom uantastet igennem til Rytters hus.

Et par dage senere blev stationen oprettet af Altenborg Hansen. Som hjælper havde han foruden mig en ung lærer, Sv. E. Christensen, der senere blev ansvarlig for EUREKA-tjenesten i Jylland. Så vidt jeg husker medvirkede politifuldmægtig Palle Høybye, Lemvig, også ved etableringen. Jeg kendte ham som Dansk Samlingmand fra før krigen. Han var af Toldstrup udpeget til at passe EUREKAen i Husby.

Desværre fik stationen i Husby en trist skæbne. Den var i funktion til skolernes efterårsferie. Så skete der følgende:

Jeg havde en dag fået nyt kodesignal og ny operationstid for EUREKAen og ville netop cykle til Husby, da Poul Rytter trådte ind gennem porten på B&O. Oprevet fortalte han, at han havde måttet grave EUREKAen ned i sin have. Forklaringen viste sig at være den, at man havde været ude for et tilfælde, hvor skole drenge førte krig mod tyskerne. Førstelærer Viggo Niensens søn, Mogens Henrik, på ferie fra Sorø Akademi, havde sammen med en kammerat besluttet at sætte ild til de tyske militærkøretøjer i skolegården i Ulfborg. Til tyskernes morskab sparerede de fodbold med nogle metaldunke. Legen gik rundt om garagen med de tyske køretøjer. Ingen lagde mærke til, at petroleum flød ud af dunkene, så biler og garagevægge blev oversprøjet. Da mørket faldt på, satte drengene en tændstik til, og snart stod militærkøretøjerne i flammer.

Tyskerne fandt hurtigt ud af sammenhængen. Drengene – de var begge 15 år – blev arresteret og ført til Frøslev, hvor Mogens Henriks far sad interneret sammen med andre DS-folketingskandidater. Senere blev drengene sendt i koncentrationslejr. Mogens Henrik kom hjem efter krigen, men kammeraten overlevede ikke.

Fem af hovedpersonerne i modstandskampen på Struer-egnen mødes i 1982 i Holstebro Museums våbenhistoriske samling, der rummer en afdeling om modstandskampen i denne del af Vestjylland. Fra venstre tidligere skovjejer Kr. Elmboldt, der var leder af Vinderup-gruppen, artiklens forfatter, ingeniør Erik Rørbæk Madsen, den jyske nedkastningschef Jens Toldstrup, af de allierede karakteriseret som Europas bedste modtagechef, bogtrykker Børge Christensen, der var Dansk Samlings repræsentant i byledelsen i Struer, og skovfoged Nis Peter Jespersen, som lagde terræn til pladsen Bjarne.

Førstelærer Viggo Niensens hustru, som boede på skolen sammen med en 12-årig datter, kom naturligvis i skarpt forhør efter sabotagehandlingen. Alt i hjemmet blev gennemrodet af Gestapo, som fandt et brev fra EUREKA-operatøren Palle Høybye. Medens fru Esther Nielsen tappert holdt stand over for Gestapofolkenes forhør, så den 12-årige datter sit snit til at kravle ud gennem et gavlvindue. Hun klatrede ned ad et espalier-pæretræ og løb om til Poul Rytters svigerfar, malermester Petersen, og underrettede ham om det skete. På den måde blev Poul Rytter advaret i tide, så han kunne grave EUREKAen ned i haven. Det hører med til beretningen om begivenheden i Ulfborg skole, at fru Esther Nielsen blev sendt til kvindefdelingen i Frøslev, hvor hendes mand jo sad i mandsafdelingen. Mor, far og søn var tyskerne fanger!

Da Poul Rytter dukkede op på B&O, stod jeg med Toldstrups ordre om, at EUREKAen skulle i funktion samme aften. Sammen fulgte Rytter og jeg ad til Husby for at grave EUREKAen op og klargøre den til brug. Men uheldigvis havde det regnet i mellemtiden, så senderen drev af vand, selv om den havde været pakket ind. Midt under vort arbejde med at tørre den, hørte vi en benzindrevet bil standse uden for huset. Lidt efter blev der banket på. Fru Magny Rytter gik ud for at lukke op. Vi hørte til vor skræk, at der blev talt tysk. Jeg havde det, som da jeg var oppe til eksamen i fransk i 3.G – det hele løb rundt for mig. Nu sker det altså. Her står vi uden våben til at forsvare os med – og med en EUREKA, som tyskerne for alt i verden ikke må få fat i. Specielt måtte sendekrystallen ikke falde i deres hænder. Derfor var senderen forsynet med en lille sprængladning, som vi havde strenge ordrer til at udløse, hvis der var den ringeste risiko for, at apparatet ville falde i tyske hænder. Jeg stod med fingeren på udløseren og svedte. Så hørte vi til vor lettelse, at Magny Rytter havde fået tyskerne til at gå. De havde såmænd bare ønsket at se på malerier. Fru Rytter havde bildt dem ind, at hendes mand ikke var hjemme. Vi fik senere at vide, at det var Gestapofolk, der havde ringet på i dette fredelige ærinde.

Jeg måtte tage EUREKAen med til B&O, men ethvert forsøg på at få den til at fungere mislykkedes, hvorefter den blev returneret til Toldstrups hovedkvarter. Mit arbejde i den illegale pejletjeneste var forbi.

AFSPORINGEN AF GENERAL LINDEMANN'S TOG

Vigtigst af sabotageopgaverne på Struer-egnen var jernbanesabotagen. Omkring nytår 1945 kom der fra det militære hovedkvarter (Vagn Bennike) en generel ordre om at stoppe samtlige militærtog. Denne ordre blev videregivet af Hofman Laursen til de to nedkastningsgrupper, som på Struer-egnen også tog sig af sabotagen. I november 1944 var vi blevet instrueret af »Bent« (premierløjtnant F.T. Vang). Sidstnævnte havde jeg været med til at modtage, da han blev kastet ned som faldskærmsmand i Feldborg.

Af de to faldskærmsfolk blev jeg for første gang orienteret om spændingerne

imellem den militære leder Vagn Bennike og nedkastningschefen Toldstrup. For eksempel vidste jeg ikke, at Bennike havde afskediget Toldstrup som leder af modstandsarbejdet i den nordjyske region og indsat kaptajn Schøller (nu »Blad«).

Hidtil var jernbanesabotagen i Nordjylland i alt væsentligt blevet foretaget af specialgrupper, direkte tilsluttet og udsendt fra Toldstrups hovedkvarter. Disse grupper blev i sommeren 1944 instrueret i sommerlejren »Venøborg« på Venø. Her var oprettet en veritabel illegal træningslejr. Jeg var kontaktmand til Toldstrups hovedkvarter så længe lejren eksisterede og benyttede ofte min sejlbåd »Willy«. Under, som det viste sig, et fredeligt turistbesøg af tyske soldater flygtede lejren over hals og hoved, og en ny lejr blev etableret i Nordsalling.

Nu blev initiativet i højere grad lagt ud til de enkelte byer. For at være sikker på, at sabotagen kom til at genere tyskerne mest muligt oprettede vi en lokal meldetjeneste, som rapporterede fra distrikt til distrikt. Jeg var kontaktmand i Struer og havde blandt andre min viden om de tyske militærtransporter fra en Dansk Samlingmand på Struer station, trafikassistent B. J. Brogaard. Det var vigtigt med sådanne meget pålidelige kontakter, for tyskerne lod undertiden et rent dansk tog afgå umiddelbart før et militærtog. Ofte var der kun en halv til en hel time til at forberede en sabotageaktion.

Ved en aktion den 7. februar 1945 ud for Strandvejen i Struer var der således meldt to tog, et tysk transporttog og et dansk persontog. For at undgå fejltagelser cyklede Karl Pedersen og jeg ud til bakkerne i Bremdal nord for Struer for herfra at signalere til dem, der havde det farefulde job at anbringe bomberne. De havde kun få minutter til rådighed og måtte tage sig i agt for de tyske vagtposter. Bomberne var skjult hos en af sabotørerne, farvehandler Børge Neergaard, der boede på Strandvejen lige ud for det udpegede sprængningssted. Foruden Børge Neergaard var bla. Arne Kruse Andersen, Lars Rølle og jernbanefunktionæren Ejnar Jensen med i gruppen. Dagen efter deltog sidstnævnte i oprydningsarbejdet.

Efter at have givet signal om, at det rigtige tog var på vej, ventede vi spændt, vel vidende, at folkene kun havde et par minutter til at anbringe bomberne. Et lysglimt og et brag, efterfulgt af skramlen og larm ud over fjorden fortalte os, at opgaven var løst. Tilfredse kørte vi hjem, men måtte vende om ved jernbaneoverskæringen. Toget spærrede vejen, og det vrimlede med tyskere. Vi måtte hele vejen rundt om Kilen for at nå hjem, en tur på en halv snes kilometer. Mange steder lå der meterhøje snedriver. Ved ankomsten til Struer løb vi i armene på en tysk patrulje. Vi lod forbavset og spurgte, hvad der var sket. Ud over at se vore legitimationskort krævede tyskerne intet. Jeg opsøgte derefter Lars Rølle i hans bolig i Kirkegade og fik en rapport. Næste dag betragtede jeg sceneriet fra Bjerggade. Flere vogne var afsporet og væltet. Feltkøkkener og kampvogne lå hulter til bulter. Oprydningsmateriel måtte hentes helt fra Århus, fordi vi havde sat en af banesektionens værkstedsvogne ud af spillet ved en anden sabotageaktion. Af Åge Trommers »Jernbanesabotage i Danmark under anden verdenskrig« fremgår det, at vor sabotage medførte en 32 timers forsinkelse af operation STURMBOOT: flytning

af to regimenter af 166. Infanteridivision. Militært set var virkningen vel ringe, men for os, der udførte den, havde den stor psykologisk betydning.

Nu en redegørelse for den sabotageaktion, der blev en af besættelsestidens mest omtalte, og som fik uventede konsekvenser for mig. Den 23. februar 1945 underrettede min kontaktmænd på Thyholm mig om, at et tysk militærtog var på vej. Af trafikassistent Brogaard fik jeg at vide, at toget medbragte hele den tyske generalstab i Danmark under anførsel af den øverstbefalende, general Lindemann. Ud fra den generelle ordre om at stoppe samtlige militære tog besluttede jeg at handle efter bogen, uanset general Lindemanns tilstedeværelse i toget. Da tiden var knap, kunne jeg kun få fat i to af gruppens medlemmer, Børge Christensen og Mads Hillersborg. I den gamle friskole i Gimsing havde vi et lille lager af færdiglavede bomber, og vi valgte da sprængningsstedet i nærheden af gården »Lille Hillersborg«, hvor banelegemet danner en kurve. Her var en chance for, at toget ville vælte ved en afsporing.

Toget blev ganske rigtigt afsporet, men da det kørte meget langsomt, skete der

Ruinerne af L.L. Hillersborg efter general Lindemanns udåd. Personerne på billedet er ukendte. Billedet blev sammen med andre sendt til Holstebro Dagblad mange år efter fra en unavngiven læser.

ikke mere. Men det gjorde der til gengæld på tyskernes initiativ. Generalen blev så rasende, at han lod sine folk afbrænde gården og et vogterhus på den modsatte side. En regulær krigsforbrydelse.

Denne sabotage blev en brik i spændingen mellem de civile modstandsfolk og de militære og fik følger for mig. Sabotageaktionen mod generalens tog blev, som alle andre sabotager, rapporteret til Hofman Laursen, som på den tid var gået under jorden, formentlig efter ordre fra det militære hovedkvarter. Forinden havde han udnævnt officiant Oluf E. Hvidegaard til byleder i Struer. Selv var han blevet udnævnt til sektionschef for Skive, Holstebro, Lemvig og Struer af det militære hovedkvarter. Naturligvis voldte general Lindemanns handling mig bekymring, men det trøstede mig, at ingen danskere havde lidt overlast.

UDSENDING TIL FRIHEDSRÅDET

Før jeg uddyber hændelsesforløbet omkring min såkaldte »afskedigelse«, må jeg for kronologiens skyld berette om et mellem spil, hvorunder der blev pålagt mig en særpræget opgave, nemlig at søge foretræde for Frihedsrådet for at orientere det om modstandsfolkenes syn på den jyske strid. Det var striden mellem officererne, repræsenteret ved Vagn Bennike, og de menige modstandsfolk, repræsenteret ved Toldstrup.

I begyndelsen af marts fik jeg fra Toldstrups hovedkvarter besked om at rejse til Løgstør den 10. marts. På stationen ville jeg blive kontaktet af en mand med en avis i venstre hånd. Det skulle vise sig at være indgangen til Ranumkonventet, det møde, hvor Toldstrup samlede en kreds af sine nærmeste medarbejdere for at drøfte, hvordan vi skulle stille os til den udvikling, der ville komme med den nært forestående krigsafslutning. Mødet er detaljeret skildret i O. F. Drostrups bog »Ranumkonventet«. Han skriver: »DS' synspunkter var i debatten på Ranumkonventet først og fremmest repræsenteret af læge Anton Rask og Rørbæk Madsen«. Og videre: »Rask vides i runde vendinger at have anbefalet partiet Dansk Samling og fremhævet dets store indsats i modstandskampen. Efter denne salve tog Rørbæk Madsen ordet for en kort bemærkning, idet han udtalte den eneste sætning fra mødet, der mundtligt er gået over i historien: »Det er altså ikke for at prale, men jeg er også med i Dansk Samling«. – Hvad hjertet er fuldt af...

Nogle dage efter Ranumkonventet, omkring den 15. marts, opsøgte en kurér fra Toldstrups hovedkvarter mig. Det var »Bloch«, alias læge E. Ammundsen, Toldstrups transportchef. Han bad mig omgående rejse til København og forsøge at kontakte Frihedsrådet og Arne Sørensen. Jeg skulle formå Arne Sørensen til at indsætte en ny DS-mand i Jyllandsledelsen efter Børge Eriksen, som var blevet taget af Gestapo. Børge Eriksen havde spillet en betydelig rolle i bestræbelserne for at undgå, at den jyske strid skulle udvikle sig til en katastrofe. Han savnedes i de fortsatte bestræbelser. Det ville være nyttigt med en afløser af samme holdning.

Om ideen til min rejse kom fra Toldstrup eller fra hans medarbejdere i nedkast-

ningshovedkvarteret, ved jeg ikke. Men »Bloch« gav mig rejsepenge, og dagen efter rejste jeg. Jeg blev senere af Hofman Laursen bebrejdet, at jeg ikke havde meddelt ham, at jeg havde deltaget i Ranum-mødet, og at jeg tog på denne rejse. Jeg forstår ham i og for sig godt, men jeg mente den gang, at jeg ikke kunne underrette ham uden at komplicere sagen yderligere på grund af hans nære tilknytning til det militære hovedkvarter. Bagefter ville jeg efter sædvane have aflagt rapport, men nåede det ikke, inden jeg den 21. marts modtog min »afskedigelse«.

På den tid kunne man risikere kropsvisitation under rejse over Storebælt, så jeg medbragte intet skriftligt om mit ærinde. Jeg var før rejsen blevet orienteret grundigt om Toldstrups forhold og vanskeligheder. Nu gjaldt det så om at finde vej til Frihedsrådet. Jeg troede, at et par dage var tilstrækkeligt, men mine anstrengelser kom til at strække sig over otte dage. Efter aftale med »Bloch« (Ammundsens) skulle jeg opsøge hans søster, Esther Ammundsen, den senere medicinaldirektør. Hun var læge på Kommunehospitalet. »Bloch« havde givet mig nogle private oplysninger om Ammundsen-familien, som kun var kendt i familiekredsen. Ved hjælp af dem dokumenterede jeg over for Esther Ammundsen, at jeg var »god nok«. Hun lovede at gøre et forsøg på at bringe mig i kontakt med Frihedsrådet og ville ringe besked til mig på mit hotel.

Der gik to-tre dage, uden at der skete noget. Så traf jeg ved et lykkeligt tilfælde pastor Elith Helmig fra Ringkøbing. Han havde ledet en af vore DS-studiekredse i begyndelsen af krigen. Stor gensynsglæde. Helmig var »under jorden« som redaktør af Dansk Samlings illegale blad »Morgenbladet«. Nu måtte jeg være i nærheden af Arne Sørensen. Helmig lovede at sætte mig i forbindelse med ham.

Der gik endnu et par dage, uden at jeg hørte noget hverken fra Esther Ammundsen eller Elith Helmig. Jeg spiste som regel mine måltider på KFUMs restauration i Rosenborggade. Her havde jeg arbejdet i køkkenet i mine studenterdage og kendte personalet. KFUMs sekretær i hovedforeningen var dengang en af mine studenterkammerater, cand. theol. Bjerglund Andersen. Jeg følte, at jeg uden risiko kunne betro mig til ham. Da jeg sagde, at jeg skulle have fat i Frihedsrådet, så han på mig og sagde så: »Kan du huske Robert Wichmann? Jeg tror, at hans svigerfar har noget med det at gøre«. Sammen tog vi ud til Wichmanns svigerfar, han boede et sted på Østerbro. Bjerglund Andersen præsenterede mig som en god ven og fremførte mit ærinde. Herefter tog Bjerglund Andersen hjem, men jeg blev kørt ud og afleveret i en etagelejlighed på Frederiksberg. Da der blev lukket op, og jeg var præsenteret, blev der sagt: »Lige et øjeblik«. Så lød der en kraftig eksplosion ude fra byen. Manden, der havde lukket op, så på sit ur og sagde: »Den gik til tiden!«. Han var en høj akademisk udseende mand. Uden at være sikker, tror jeg, at det var professor E. Husfeldt, der – hvad jeg jo ikke kunne vide – stod med det ene ben i Frihedsrådet. Jeg følte mig på rette vej og fortalte, at jeg skulle tale med Arne Sørensen. Jeg fik så den besked, at jeg dagen efter skulle henvende mig i fotograf-firmaet Nissen på Vimmelskåftet og bede om at blive fotograferet af Hr. Andersen.

Det gjorde jeg så og blev lukket ind i et fotoatelier helt oppe under taget. Her

sad Arne Sørensen og holdt »audiens«. Da vi blev alene, berettede jeg om problemerne i Jylland. Arne Sørensen lyttede opmærksomt og sagde så, at det måtte »general Johansen« (arbejdsmand Svend Wagner, medlem af Frihedsrådets kommandoudvalg) have en beretning om. Forbindelsen skulle etableres gennem repræsentant Anker Olesen, som jeg kendte fra Dansk Samling. Han arbejdede sammen med »general Johansen« i kommandoudvalget. Via forskellige adresser blev jeg ført frem til en ejendom i Odinsgade, hvor jeg henvendte mig med ønsket om at tale med Anker Olesen. Jeg blev lukket ind og måtte tilbringe et par timer i selskab med to maskinpistolbevæbnede unge mænd, der betragtede mig med mistænkksomhed. Først da Anker Olesen kom, blev deres holdning mindre reserveret. Anker Olesen var åbenbart blevet orienteret af Arne Sørensen, for han fortalte, at der var arrangeret et møde ved Trianglen med »general Johansen«. Dette møde blev kortvarigt, for han havde travlt. Jeg fik besked på at være på Nørrebrogade over for indgangen til Assistens kirkegård kl. 16 med en avis i jakkelommen, så ville jeg blive kontaktet, og vi kunne fortsætte samtalen.

Inden kl. 16 skulle jeg opleve en af krigens vigtigste begivenheder herhjemme på nært hold. Mens jeg ved middagstid fortærede et par stykker smørrebrød i en automatcafe, lød voldsom motorlarm, efterfulgt af et brag. Jeg løb ud på gaden og så røg stige op bag Frimurerlogen i Fælledparken. Jeg løb nærmere og så nu det brændende vrag af et engelsk fly. Længere borte lød detonationer. Luftværnssirenerne hylede. Snart gik det som en løbeild over København, at Shell-huset var blevet bombet, men også at der ved en fejltagelse var kastet bomber mod den franske skole på Frederiksberg.

Da klokken begyndte at nærme sig 16, skyndte jeg mig ud på Nørrebrogade med avisen i lommen. Der spadserede jeg en times tid frem og tilbage uden at blive kontaktet. Man havde åbenbart fået travlt med vigtigere ting end en udsending fra Jylland.

Nu var jeg altså lige vidt. Jeg opsøgte pastor Helmig og fandt ham dybt nedbøjet. Han havde været vidne til ulykken på den franske skole og havde deltaget i redningsaktionen. Han gav mig imidlertid en ny adresse på Arne Sørensen, og næste dag berettede jeg over for ham om mine genvordigheder. Jeg tilføjede, at jeg ikke fandt det nødvendigt at rapportere til »general Johansen«. Det var mere nødvendigt, at Jyllandsledelsen fik en DS-mand til afløsning for den arresterede Børge Eriksen. Arne Sørensen trøstede mig med, at denne sag var ved at blive bragt i orden, idet efterfølgeren var udpeget. Det var geologen Kjeld Milthers. Arne Sørensen bad mig nu om selv at aflægge rapport til Milthers, som jeg ville træffe på BThjørnet på Rådhuspladsen næste dag. Her sad Milthers og jeg så den 23. marts over en øl og talte om besværlighederne i Jylland. Min mission var delvis lykkedes. Selv om jeg ikke havde fået foretræde for Frihedsrådet, havde jeg gennem et af dets medlemmer, Arne Sørensen, fået redegjort for de forhold, der vanskeliggjorde arbejdet for Toldstrup.

Dagen efter kom jeg hjem til et »afskedigelsesbrev« og flere besværligheder.

AFSKEDIGELSE OG GENANSÆTTELSE

Der lå to breve til mig³⁾. Et fra »Sønderskov« (Hofman Laursen) og indlagt i det et brev underskrevet »Blad«. Det første lød sådan:

Til hr. Givskov

21. marts 1945

Hermed et brev fra Nordjysk Distrikt, som De bedes læse og tage ad notam.

Samtidig kan jeg meddele Dem, at jeg d. 15. ds. modtog et brev fra Toldstrup, hvori han uden kommentarer meddelte mig, at han havde udnævnt Dem til nedkastningschef for Struer-distriktet. Dette brev må give mig en formodning om, at De har ført forhandlinger og korrespondance bag min ryg med Toldstrup, bla. erfarer jeg, at De har været til nedkastningsmøde uden på forhånd at give mig meddelelse derom eller bagefter give mig referat af mødet, og hertil kommer nu Deres rejse til København.

Jeg beklager at have vist Dem en tillid, som De ikke har været værdig til. De har skuffet mig dybt, og jeg må forlange, at De holder Dem helt uden for arbejdet, indtil jeg kan meddele Dem min endelige beslutning.

Til Toldstrup har jeg skrevet, at jeg ikke kan godkende hans udnævnelse af Dem og begrundet hvorfor og bedt om en personlig samtale med ham.

Arne skal indtil videre passe posten i Struer.

Jeg ville have foretrukket at tale personligt med Dem, men skal rejse i morgen.

Sønderskov

Sektionschef V. Hofman Laursen ved modstandsbevægelsens præsentationsparade på den gamle markedsplads i Struer umiddelbart efter 5. maj.

Jeg havde, siden jeg selv fik Hofman Laursen ind som leder af Struer-distriktet, været hans højre hånd og sammen med Arne Kruse Andersen passet nedkastningspladserne. Jeg sendte indberetningerne om pladserne til Toldstrup, men med kopi til Hofman Laursen. Der opstod først problemer, da Toldstrup uden vor viden blev afsat som regionschef og afløst på denne post af Schøller. Toldstrup skulle derefter, på Bennikes bud, udelukkende være nedkastningschef.⁴⁾ Jeg tog i den situation helt parti for Toldstrup, som jeg havde været i kontakt med siden foråret 1944, altså før Hofman Laursen overhovedet kom med. I en sag som denne kunne jeg ikke tage hensyn til, at Hofman Laursen var min overordnede på min arbejdsplads, B&O.

Til dette skal føjes den oplysning, at Hofman Laursen i reglen ikke opholdt sig i Struer. I mange tilfælde kendte jeg ikke hans adresse. Efter at han var gået under jorden, havde jeg kun været sammen med ham ved få lejligheder, bl.a. hos Mads Hillersborg i Gimsing. Her var det blevet bestemt, at sabotageaktioner skulle sluttes i fællesskab af den af Hofman Laursen udnævnte byleder, officiant Hvidegaard, Arne Kruse Andersen og mig. Når der skulle handles hurtigt, kunne en sådan beslutningsprocedure være besværlig, navnlig da Hvidegaard også gik under jorden. At vi ikke tog så tungt på procedurekravet, havde i øvrigt heller ikke hidtil givet anledning til kritik.

Brevet fra »Sønderskov gjorde mig meget ked af det, men endnu større indtryk gjorde ledsagebrevet fra den ny regionsleder »Blad«, alias kaptajn Schøller, som under dæknavnet »Lind« i vinteren 1943-44 havde været instruktør for modstandsgrupperne i Nordjylland og i mit hjem havde givet os den første instruktion i brugen af sprængstof.

Brevet fra »Blad« lød:

Nordjysk Distrikt
Hr. N.N.

14. marts 1945

Efter at have modtaget rapport fra Struer om afsporingen af general Lindemanns tog, har jeg anmodet byen om yderligere oplysninger og derved fået underretning om, at De uden bylederens eller sektionslederens vidende har foretaget den omtalte aktion.

I den anledning skal jeg på det skarpeste påtale dels den mangel på disciplin, De herved har udvist, og dels selve aktionens art. Den i en by ansvarlige byleder er den eneste, der kan træffe bestemmelse om, hvilke opgaver der skal løses, og hvornår de skal løses, idet han alene har det tilstrækkelige kendskab til situationen og det fornødne overblik til at afgøre, om en aktion er til gavn eller skade, og om tidspunktet for udførelsen er det rette.

Det er stridende mod de mest elementære regler for disciplin, hvis en underfører uden nogen ordre begynder at føre krig på egen hånd, og jeg håber, at De, hvis De tænker Dem en lille smule om, må kunne indse, at det vil føre os ud i det rene

kaos, hvis gruppeførere og andre underordnede uden direktiver fra oven af sig selv finder opgaver frem og løser dem, som de nu finder for godt, kun optaget af den tanke, at »der skal ske noget«, og bare det knalder, så er det mere uvæsentligt, hvad det er, det går ud over.

I det foreliggende tilfælde har De således vist en i forhold til Deres uddannelse og alder forbløffende mangel på modenhed og omtanke ved ikke at gøre Dem klart, hvilke frygtelige konsekvenser for hele landet, Deres handling kunne have fået, hvis den var lykkedes, idet jeg går ud fra, at Deres mål var at slå generalen ihjel.

Men general Lindemanns død ville ikke – på nuværende tidspunkt – have den fjerneste militære betydning for Tyskland eller de tyske styrker heroppe, arbejdet i hans stab ville fortsætte ganske roligt og uanfægtet, indtil hans efterfølger var udnævnt, idet alle planer og overvejelser med hensyn til eventuelle kampe i Danmark naturligvis forlængst er gennemarbejdede og afsluttede og ikke ændres af den øverstkommanderendes død.

At man selvfølgelig *under kampforhold* lægger vægt på at ødelægge kommandostationer for at desorganisere kommandoføringen og forhindre befalinger i at komme til de kæmpende enheder i rette øjeblik, er noget helt andet, der intet har med den foreliggende situation at gøre.

For Danmarks vedkommende ville generalens død derimod have fået de mest tragiske virkninger. Som det var nu, hvor der ikke skete anden skade end en afsporing, måtte de nærtboende danskere bøde, idet de ved afbrænding af deres ejendomme praktisk talt mistede alt, så man kan deraf slutte sig til, at generalens død ville have medført frygtelige repressalier i form af hensynsløse nedskydninger af gidsler (jvf. tilsvarende hændelser i Norge).

Danmark vil sikkert ikke takke modstandsbevægelsen, hvis vi gør os skyldige i den slags ting, og vi må erindre, at lige så klart det er, at vi skal sætte hårdt mod hårdt, hvis indsatsen er det værd, ligeså forkasteligt vil det være at udføre gerninger, der uden gevinst for os bringer død og ulykke over danske medborgere. Så hellere give afkald på den smule propaganda, der kan indeholdes i affæren.

Jeg regner med, at De tager dette til efterretning, og jeg skal tilføje, at lignende tilfælde ikke vil blive tolereret, men medføre øjeblikkelig eksklusion.

Tilstilles herr. Givskov gennem sektionslederen.

Blad.

Som det fremgår af det følgende, tog jeg mig Blads skrivelse meget nær. I første omgang sendte jeg følgende brev til ledelsen for Nordjyske Distrikt ad kommandovejen, d.v.s. via Hofman Laursen:

Struer, den 25. marts 1945

Til ledelsen for Nordjyske Distrikt

Jeg har gennem sektionslederen modtaget brev fra Nordjyske Distrikt underteg-

net Blad. I brevet bebrejder man mig aktionen mod Lindemanns tog og beskylder mig for udisciplinær optræden.

Til mit forsvar skal jeg bemærke:

1) Vi har, bla. gennem sektionslederen, fået ordre til at standse samtlige militære transporter.

2) Gennemkørsel af transporter meddeles mig med ca. 1 times varsel. Da den militære byleder befinder sig »under jorden« uden for byen, er det umuligt med så kort varsel at opsøge denne.

3) Jeg sidder selv i byledelsen og *befinder mig i byen* og har derfor fuld beføjelse til at handle ud fra den givne ordre om standsning af alle militære transporter, hvilken beføjelse også hidtil er blevet anerkendt. Der er altså ikke tale om mangel på disciplin.

Jeg har i dette tilfælde handlet og efter aktionen indgivet rapport. Jeg tager det fulde ansvar. Det skal i parentes bemærkes, at bylederen ved vort næste møde lykønskede mig med aktionen. Sektionslederen fremførte derimod ved et senere møde det risikable ved aktionen. Jeg har imidlertid under ansvar og ud fra en antidefaitistisk ånd udført handlingen. Jeg har endvidere udført handlingen således, at det danske lokomotivpersonale intet kunne komme til. Mit formål har været, som ordren lød, at stoppe samtlige militære transporter.

Sådan som sagen udviklede sig, ved at Lindemann afbrændte en bondegård, har aktionen i høj grad hjulpet modstandsbevægelsen, idet vi med ét slag har fået i hundredvis af bønder til at indse tyskernes tåbelige bestialitet og dermed fået disse bønder over på vor side.

*Venlig hilsen
Givskov*

PS. Jeg benytter samtidig lejligheden til at beklage den dårlige militaristiske kommandotone, man på det sidste er begyndt at anvende. Dette kan man ikke tillade sig over for mennesker, der i årevis har risikeret alt for frivilligt at gå med i kampen for sandhed og ret, og som har taget deres broderpart af tønnen.

Sektionsleder V. Hofman Laursen tilbageholdt mit brev til Nordjyske Distrikt, hvorefter jeg skrev til Toldstrup.

Toldstrup sendte en »parlamentær«, læge Anton Rask, Selde. Vi mødtes på vejen mellem Holstebro og Vinderup og fulgtes ad til læge Moesgaard i Vinderup, hvor Hofman Laursen opholdt sig. Med mig bragte jeg et personligt (se herunder) brev til Blad.

Mødet med Hofman Laursen resulterede i, at »afskedigelsen« blev trukket tilbage (hvordan kan man i øvrigt afskediges fra et frivilligt arbejde?) Dog skulle jeg for fremtiden udelukkende hellige mig nedkastningsarbejdet og hvad dermed fulgte. Jeg insisterede på at få mine breve videresendt til Blad. Det ville Hofman Laur-

sen ikke gå med til. Til sidst sagde jeg: »Det er også ligemeget, arbejdet skal ikke ødelægges af så lille en ting«.

Mit brev eksisterer stadig. Det opbevares i Rigsarkivet. Når jeg gengiver det her, er det fordi det blev skrevet midt under begivenhederne uden nogen form for efterrationalisering. Besættelsestidens historiker Jørgen Hæstrup skrev til mig efter at have læst brevet: »Ærlig talt: Dit brev til ham Blad, du ved nok, er noget af det fineste, jeg har set i de tusinde breve etc., jeg har pløjet igennem. Jeg er glad for, at det er bevaret for eftertiden. Det siger mere end du aner om hele modstandskampen«.

Her følger så brevet, som Blad ikke fik dengang:

Kære hr. Blad

Struer d. 9. april 1945

Dette brev er et privat brev, der ikke vedrører modstandbevægelsen som sådan. Det er et brev, som jeg gerne vil skrive til Dem privat. Grunden til at jeg skriver er, at De har givet mig en »røffel«, som har ramt mig meget hårdt. Denne »røffel« har jeg taget imod, også uden at gøre oprør (selv om det var svært), og jeg er taknemmelig, dersom jeg kan få lov til stadig at være med i det arbejde, som jeg fra besættelsens første dage, dengang ganske vist på en lidt anden måde, og indtil nu har sat hele min tilværelse ind på.

Jeg bliver nødt til, for min sjælefreds skyld, at skrive til Dem. Ganske vist kender jeg Dem ikke ret meget, men jeg er klar over, at Deres ideale syn på denne kamp, vi er inde i, ikke afviger ret meget fra mit eget. Jeg vover derfor at skrive dette brev, der ikke må opfattes som nogen protest eller obsternasighed mod den af Dem fældede dom (som jeg har taget imod), men som den skyldige, der forsøger at forklare dommeren, hvordan han har kunnet handle, som han gjorde.

Jeg gør det, for at De som menneske ikke skal dømme mig for hårdt. Jeg understreger endnu engang, at brevet kun er til Dem som privatperson.

De har nok regnet ud, at jeg er ham med Lindemann. Første gang, De var i Struer (i anledning af modstandbevægelsen), havde jeg den ære at have Dem i mine stuer. Det var vist omkring den tid, Sønderkov kom med [Senere tilføjelse: i virkeligheden længe før]. Før den tid havde vi allerede et års tid arbejdet med tingene. Fra første færd har jeg været klar over alvoren og ansvaret, på det tidspunkt indså jeg, at vi her i byen ikke kunne få en bedre leder end Sønderkov, hvorfor vi bad ham om at være leder, hvilket han sagde ja til. Siden har jeg været en slags højre hånd for Sønderkov. Så kom den tid, da grupperne skulle udformes efter mere militære linier. Vi fandt en mand som Nørreskov, han blev selvfølgelig næstkommanderende og var selvskreven til denne post. Jeg er klar over min utilstrækkelighed i militær henseende, har ikke været soldat o.s.v. Dog, den krigsførelse, vi fører, levner plads også til sådanne civilister som mig. Jeg har stadig fået lov til at være med og yde min indsats. Så måtte Sønderkov rejse fra byen, tilbage var vi et triumvirat, vi skulle tale sammen om tingene. Så kunne Nørreskov heller ikke længe være i byen – vi var kun to tilbage. De var dog begge to, S og N, ikke så langt

herfra, så vi kunne komme sammen af og til og tale om tingene. Der kunne dog optræde situationer, hvor vi ikke kunne komme til at tale sammen.

Vi havde en ordre om at stoppe samtlige tyske transporttog. Jeg havde forbindelsen med banen. Besked fra banen fås med 1/2-1 times varsel. Jeg kunne umuligt nå at rådføre mig med Nørreskov eller Sønderkov i sådanne tilfælde, men måtte handle på eget ansvar, hvis der skulle handles. Jeg fik stoppet flere transportter og havde i sådanne tilfælde lov, ja, ordre fra S og hans fulde sanktion. Mine handlinger var også hidtil blevet anerkendt. Så kom det ulykkelige tog med Lindemann. Her var også kun ca. 1 time til at betænke sig i. Jeg opfattede ham og hans tog som en transport – tænkte også på evt. repressalier. Stemmen i mig sagde også, at tyskernes uretfærdige handlinger skal ikke standse os i kampen. Jeg vejede for og imod, der var kun en time, så ville chancen være forspildt. For og imod. Nå – så valgte jeg altså forkert. Vi udførte det sådan, at det danske personel intet kunne komme til, det var derfor, det ikke gik værre.

Jeg skal ærligt indrømme, at jeg ikke blev så glad ved det, da jeg dagen efter erfarede nyheden om Lindemanns udåd. Det var dog fra hans side en fjollet handling, idet det åbnede øjnene hos mange bønder her på egnen. De troede kun, det var russerne der gjorde den slags ting.

Ja, sådan gik det altså til. Det, De har skrevet til mig om disciplin, har slået mig særligt hårdt, idet jeg selv lægger stor vægt på netop disciplin. Jeg handlede altså forkert, men jeg er meget ked af det, dersom De tror, at min handling var udtryk for en udisciplinær ånd.

De kan selvsagt ikke vide noget om mit virkelige forhold til modstandsbevægelsen, dertil kender De alt for lidt til de stedlige forhold. De må derfor forstå, at det, jeg skriver nu, ikke er udtryk for pral, men for at lære Dem om mit hjerteforhold til modstandsbevægelsen.

Igennem alle disse år har mit hjem været et arnested for den fakkelt, som engang skal bringe os friheden tilbage – de første år åndeligt, senere i højere grad praktisk. Alt dette skyldes ikke mindst min kone. Fra første færd har vi været enige om, hvad der var at gøre. Til trods for, at vi har tre dejlige børn, har vi kastet os ud i dette arbejde. Utallige er de fødder, som har trådt vore gulve. Vores kamp har ikke været ført ud fra ønsket om »at høre det knalde«, men ønsket om, at vi må ha' lov til at gøre vort til, at vore børn engang kan få lov til at leve frie i dette land. Det, vi har gjort, er jo ikke mere, end hvad tusindvis af andre har gjort. Vi har indtil nu været heldige og kunnet holde os oven vande. Selv om jeg ærligt talt tror, at det er mere nervepirrende at svømme end at sejle i undervandsbåd, er jeg dog glad for, at vi har kunnet holde den gående og derved været en hjælp i de praktiske forhold.

Jeg er også taknemmelig for, at jeg ikke sådan uden videre bliver sparket ud.

Jeg havde skrevet en rasende protestskrivelse til Dem, med kopier til andre myndigheder inden for frihedsbevægelsen etc., hvori jeg protesterede mod den uretfærdighed, jeg mente at have været ude for. Jeg opgav dog dette i samråd med Sønderkov, også fordi jeg ser min ufuldkommenhed. Jeg tog »ballen«, mest dog

fordi jeg forstår, at det ikke gælder om at vinde min »ret«, men at få det bedst mulige ud af det altsammen for os alle.

Dette brev beder jeg Dem nu opfatte rigtigt, og jeg beder den militære leder i nordjyske region tilgive, at jeg således har vovet at henvende mig til mennesket Blad.

*Deres
Givskov*

Nederst på brevet noterede jeg: Brevet aldrig afsendt efter opfordring fra Sønderkov.

Men brevet kom nu alligevel adressaten i hænde. 32 år senere sendte jeg det til Blad, nu oberst C. G. Schøller, sammen med min bog »At skabe er at leve«.

Oberst Schøller skrev tilbage bl.a.:

»Også tak for kopien af det aldrig afsendte brev. Jeg synes egentlig godt, det kunne være afsendt dengang, men det var måske nok klogt af Hofman Laursen at sætte sig imod det.

Efter de mange års forløb føler jeg ingen trang til yderligere kommentarer, men vil indskrænke mig til at bemærke, at jeg vil mene, at den bitterhed, De måtte føle nu, langt overskygges af den glæde og tilfredshed, Deres hustru og De selv nærer over fuldt og helt at være gået ind i modstandsbevægelsen, som De gjorde.

Hvis flere af vore landsmænd i dag var besjælet af *den* ånd, så så meget anderledes ud i vort kære land.

*Med venlig hilsen
C. G. Schøller«*

Hvad andre end kan mene, har jeg aldrig følt nogen bitterhed over denne sag, men til gengæld har det stedse været mig en kilde til undren, at der skulle gå mere end en måned, inden de militære ledere udfærdigede min »afskedigelse«. Jeg kunne ikke undgå at få den tanke, at det havde noget at gøre med, at jeg ikke lagde skjul på min loyalitet over for Toldstrup.

FREDEN OG JUBLEN – OG SKUFFELSERNE

Så kom freden og jublen – men også skuffelserne. Samarbejdet med de gamle partier forplumrede vandene. Fra Struer gjorde vi et forsøg på at forhindre Dansk Samling i at gå med i befrielsesregeringen. Allerede omkring 1. maj rejste Børge Christensen til København for at prøve at gøre Arne Sørensen bekendt med vor indstilling. Kontakten fik han gennem pastor Helmig, hvis opholdsadresse jeg tilfældigt faldt over, da jeg var i København i ugen efter den 15. marts. Børge Christensens anstrengelser hjalp desværre ikke.

Så kom erklæringen om, at grænsen ligger fast. Vi havde glædet os til at kunne »tilbageerobre« det tabte land imod syd. Vi havde andre tanker om Dansk Samling og fremtiden end dem, der blev virkelighed.

Fra modstandsbevægelsens parade i Struer efter 5. maj ses her fra venstre kriminalbetjent H. V. Buhl, politibetjent F. J. E. Askman, byleder, officiant Oluf. E. Hvidegaard og politibetjent Oskar Nielsen.

Vi gjorde hver især vor pligt i de første befrielsesdage. Børge Christensen, som var Dansk Samlings repræsentant i Frihedsrådets lokalkomite (hvis leder var læge Haakon Lund) blev sekretær for bykommandanten i Struer, O. E. Hvidegaard. Jeg selv var »kommandant« i Hjerm. Vi foretog med ulyst arrestation af naive bønder, der havde meldt sig ind i det danske nazistparti, af værnemagere, af folk, der på anden måde havde optrådt udansk, af medløbere osv. Det skete efter lister, vi ikke selv havde været med til at udarbejde.

I nogle år holdt vi stadig fast ved Dansk Samling, men vandene var én gang for alle blevet forplumret. Lysten til aktivt at tage del i politik forsvandt.

Nu gjaldt det arbejdet, som var blevet forsømt. B&O havde opført sig ordentligt under krigen. Nu var tiden til at betale tilbage, hvad vi havde forsømt på grund af vor optagethed af andre ting. Og en ny fabrik skulle bygges op.

EFTERSKRIFT

Når jeg så indgående har beskæftiget mig med min »afskedigelse« for sabotagen mod general Lindemanns tog, skønt begivenheden ikke spillede nogen væsentlig rolle for modstandsarbejdet på Struer-egnen, skyldes det ikke trang til selvbeskuelse, men to forhold:

1. For nogle år siden blev der sendt en radiofeature, som prætenderede at være autentisk. I udsendelsen blev det nævnt, at jeg er skyld i en dansk modstandsmands henrettelse på grund af denne sabotage. Jeg havde bedt radioen om at føre bevis for påstanden eller at tilintetgøre det pågældende af featuren. Helt op i Radionævnet blev det mig nægtet.
2. Der eksisterer en gymnasiegrundbog i besættelsens historie, som giver en falsk fremstilling af denne sabotage. Blandt kildeskrifterne til grundbogen nævnes la Cours: »Danmark under besættelsen«. La Cours kilde er Vagn Bennike, hvis beretninger er skrinlagt for offentligheden til omkring år 2000. For mig er det lidt tragikomisk, at det netop er la Cours bog, der henvises til.

For at historieforskere og gymnasielærere og -elever, her specielt Struer-ungdom, skal kunne få et mere detaljeret billede af, hvad der virkelig hændte, er jeg glad for denne lejlighed til at fremlægge min beretning.

SABOTAGEAKTIONER PÅ STRUER-EGNEN

Følgende oversigt over sabotageaktioner er udarbejdet af Lars Rølle, som blev udnævnt til sabotageleder i Struer i den periode, da jeg var »afskediget« fra min post som straf for afsporingen af general Lindemanns tog:

1. februar 1943:	Afbrænding af barak på O.T.-lageret i Struer.
Denne sabotage blev udført af Verner og Frede Nygaard, Struer, på eget initiativ.
18. oktober 1944:	Sabotage mod Struer Andels-Svineslagteri.

- I november 1944: Jernbanesprængning ved viadukt på Vinderupvej i Gim-sing.
23. november 1944: Syv militærvogne ødelagt og garage afbrændt i Lemvig.
1. januar 1945: Jernbanesprængning mellem Struer og Hjerm og Hjerm og Holstebro.
5. januar 1945: Jernbanesprængning mellem Struer og Hjerm og Han-bjerg og Vinderup.
7. februar 1945: Tog væltet ved Strandvejen i Struer.
20. februar 1945: Kølebil fra slagteriet sprængt i Bredgade i Struer.
23. februar 1945: General Lindemanns tog afsporet ved »Lille Hillersborg«.
11. marts 1945: To sporskifter ødelagt på Vinderup station.
17. marts 1945: 10 sprængninger på banelinien Struer-Hanbjerg.
30. marts 1945: Banesprængning på Humlum station.
1. april 1945: Tre vognmænds lastbiler sprængt i garagerne.
4. april 1945: 10 sprængninger på banelinierne mellem Humlum og Oddesund.
6. april 1945: To sprængninger på samme strækning.
10. april 1945: Hjelpevogn ødelagt på Struer station.
20. april 1945: Blokposten på Struer station ødelagt.
1. maj 1945: Fire skinnesprængninger ved »Lille Hillersborg«. Tre sporskifter på Hjerm station sprængt.
2. maj 1945: Skinnesprængning i Humlum.

LITTERATURFORTEGNELSE:

- Jørgen Hæstrup: »Hemmelig alliance«.
- Anders Bjørnvad: »Natten der varede otte dage«.
- Frits T. Vang: »Faldskærmsmand og sabotør«.
- O. F. Drostrup: »Ranumkonventet«.
- Carl Otto Petersen: »De sorte tog«.
- Erik Rørbæk Madsen: »At skabe er at leve«.
- Elevforeningen for Nørre Nisum Seminarium – Årsskrift 1979:
- Einar Bækgaard: »Modstandsgruppen på seminariet«.

NOTER:

- 1) Organisation Todt = tysk arbejdsorganisation.
- 2) Tankbombe = sprænglegeme med påmonteret magnet, anvendelig ved sabotageaktioner mod militære køretøjer, herunder tanks.
- 3) Afsnittet om min »afskedigelse« fremtræder i alt væsentligt som ordret gengivelse af breve, der takket være det sene tidspunkt under besættelsen er bevaret. De originale breve findes i Rigsarkivet.
- 4) Jeg var imod, at vi anerkendte den nye regionsleder, kaptajn C. G. Schøller, før

vi fik besked fra den afgæde, altså Toldstrup. Dennes meddelelse om kommandoændringen forelå først i februar 1945. Indtil da anerkendte jeg ingen anden end Toldstrup som regionschef – modsat Hofman Laursen. Heraf opstod der problemer.

Erik Rørbæk Madsen
Ingeniør
Apt. 114, Almuñecar
(Granada), Spanien
(Sommeradresse:
Strømmen 14,
Venø, 7600 Struer)
Født 1915 i Faurholt, Ikast

»Et udsat Sted i Danmarks fjærne Vest«

Det første Hvide Sande 1908-1912

Af Holger Ejby Villadsen

»Kanalen ved Hvide Sande vil rimeligvis vandre mod syd, hvad den er godt begyndt paa, og Klitterne ville i stor Udstrækning blive raserede, navnlig paa Syd-siden, men Løbet kan vel nok ved Hjælp af Sandpumper holdes omtrent paa Ste-det.

Om Kanalen vil have nogen væsentlig Indflydelse paa Havfiskeriet, er efter den hidtidige Benyttelse at dømme tvivlsomt«.

Således slutter vandbygningsvæsnets distriktsingeniør Edvard Ishøy et foredrag, han holdt i december 1910 i Ingeniørforeningens lokaler i København for en kreds af interesserede teknikere, hvor vel også nogle med tilknytning til Vestkyst-havnekommissionen har været til stede.

Kanalen, som Ishøy beskriver og knytter disse fremtidsbemærkninger til, er den løse gennemgravning af Holmslands Klit, der fandt sted i årene 1908 og -09, og som åbnedes natten mellem den 3. og 4. marts 1910 under Ringkjøbing bys almin-delige bevågenhed – det var havnens retablerede forbindelse til søens handelsvej, det drejede sig om – og klitboernes stiltfærdigt udtalte skepsis.

Forud var gået en menneskealder med forgæves forsøg og vidtløftige planer og megen politisk diskussion, idet interesserne fjorden rundt ifølge sagens natur var mangedelte. Landbrug kontra fiskeri. Fiskere med tilknytning til den nordlige ende af fjorden og Stadil Fjord kontra fiskere på sydklitten og ved Nymindegab, hvor man med megen rette mente at have hævd på udløbets placering.

I løbet af 1800-tallets første halvdel var Ringkjøbing Fjords udløb, »Æ gammel Gaf«, på grund af materialevandringen langs kysten nået til en placering 7-8 km syd for Nymindegab kro, og gennem dette smalle, lange og efterhånden grunde løb skulle skibsfarten på Ringkjøbing finde sted. Forholdene var utålelige, og i 1844 gav regeringen da den fornødne tilladelse til en gennemgravning af klitten syd for Gl. Bjerregaard, omtrent ved det, der i dag kaldes »Hegnet«, men udløbet blev ikke mange dage gammelt. Et norsk skib strandede i munden, og havet kastede en

sandbarre op, som lukkede så fuldstændigt, at projektet blev opgivet, inden det havde vist sin nytte.

Et nyt projekt fra 1845 med en udgravning samme sted, men med større åbning, var under overvejelse, men opgaves atter, idet stærke interesser, der talte for en åbning tættere på Ringkjøbing og med lettere adgang til havet for handelsskibsfarten, nu var blevet tunge på vægtskålen.

Her møder vi første gang Hvide Sandes navn. Hvor klitten var smallest, umiddelbart ud for den dybe fjord, og med knap én times sejlads til Ringkjøbing, anså man det ideelle sted at være. Her lå et klitparti, der strakte sig fra hav til fjord i en sådan mægtighed, at fjorden havde dannet skrænter, der stod som lyse kendemærker for sejladsen. »Æ Hwi' Så'nd« i daglig tale. Med henblik på en åbning her udarbejdedes et projekt, der var rede til forelæggelse den 6. januar 1848. Det mødtes imidlertid af lodsejerprotester, men væsentligst for dets standsning var krigsudbruddet samme år. Nationen fik andet at tænke på.

I årene herefter skifter debatten karakter. Indtil nu havde overvejelserne væsentligst været af vandbygningsteknisk art. Det var betryggende forhold for sejladsen, der tænkes på. Ringkjøbing havde i den roligere årstid kunnet besejles af handelsfartøjer på 6 á 7 fods dybgående, idet de bragtes ind til Nymindegab efter ofte at have losset en del af ladningen i lægtene foran havbarren, hvorefter sejladsen kunne fortsættes gennem Nymindestrømmen, der allerede fra 1818 holdtes opmudret. Denne vedligeholdelse af sejlrenden ophørte imidlertid helt i 1876, da Ringkjøbing fik en langt bedre – og moderne – handelsforbindelse med omverdenen ved anlæg-

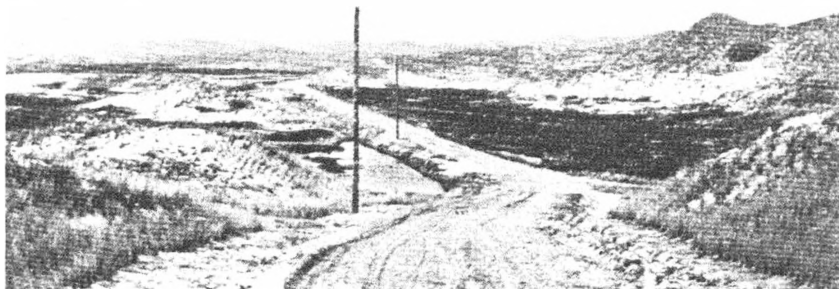

Fig. 1

Hvide Sande-anlæggene har altid tiltrukket sig den fotograferendes interesse. Arkiverne rummer mange billeder – men mange ligger sikkert uidentificerede i private gemmer, som et længst forglemt prospekt taget under ferieopholdet eller søndagsturen på Klitten. Dette billede er det ældste, man kender, der bærer Hvide Sandes navn. Det bringes af tidsskriftet »Verden og Vi«, nr. 31, 1913, og skal ifølge underteksten forestille »Hvide Sande, som Naturen formede det.« Vi må vel tro fotografen på hans ord og gå ud fra, at billedet er fra den endnu uberørte natur, hvor kanalgravningen startede i efteråret 1908.

get af den vestjyske længdebane. Hensynet til afvandingen af fjorden og det primitive fiskeris interesser havde indtil da været underordnet.

Da udløbet således skulle skøtte sig selv i 1800-tallets sidste årtier, medførte opgrubningen efterhånden aldeles utålelige forhold for landbruget omkring fjorden. I nedbørsrige perioder blev fjorden til en ferskvandssø, der oversvømmede lave arealer, og ved kraftig vindstuvning kunne ingen lavtboende vide sig sikker. Ofte gik årets afgrøde af græs, hø eller rør tabt. Dertil kom, at havet i stormvejrperioder var i stand til at sætte sine vandmasser ind gennem Nymindestrømmen, således at vegetationen og fiskebestanden, der efterhånden havde tilpasset sig et ferskvandsmiljø, nu udsattes for ødelæggende saltvandsmasser. Især ved fjordens sydende betød dette skifte mellem marsk og geestenge svigtende afgrøder.

Når så endelig havet efter en storm trak sig tilbage, havde det gerne placeret en ny kraftig barre foran det naturlige udløb, således at hverken fjordvandet eller Nymindefiskerne kunne komme ud. Lavereliggende dyrkbare arealer oversvømmedes og forsumpede.

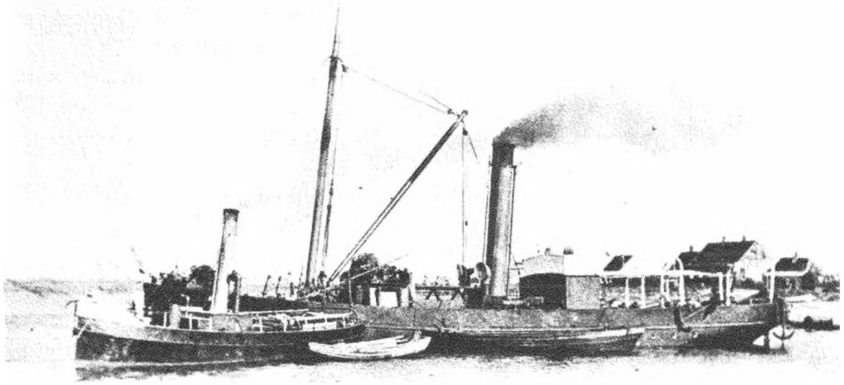
Således var det op mod dette århundredes begyndelse landbruget og fiskeriet, der pressede på for en løsning af udløbsspørgsmålet, men disse interesser var ikke lette at forene. Det eneste, der kunne opnås enighed om, var det ønskelige, ja helt nødvendige i, at få et nyt udløb fra fjorden.

Nu indløb der gennem årene andragender fulgt af modandragender til regering

Fig. 2

Nymindegab med den smalle Nymindestrøm, hvor bådene fandt en naturlig liggeplads neden for Lodsbjerget og kroen. Yderst t.h. i billedet foretoges gennembrydningen af havklitterne ved Nordmandskrogen. (Privateje)

Sandpumperen 'Nymindegab' i Ringkøbing Havn

Fig. 3

Statens sandpumpeskib, »Nymindegab«, bygget på hollandsk værft og indkøbt til forbedring af besejlingsforholdene ved Nymindestrømmen i 1898. Foran sandpumperen ligger den lille sløbebåd »Ternen«. (Privateje)

og rigsdag, og flere projekter så dagens lys. Et af dem realiseredes. Det var en gennemgravning af klitterne ud for Nymindegab kro ved »Nordmandskrogen« i 1892, og for at holde dette udløb åbent og brugbart, anskaffede staten i 1898 fra et hollandsk værft sandpumpeskibet »Nymindegab«, der fik sin faste station i Ringkøbing Fjord. Men heller ikke dette efter sin tid udmærkede og kraftige materiel formåede i det lange løb at løse opgaven. Et udløb ved sydenden af fjorden ville vandre og det ville sande til.

I 1906 tog den daværende trafikminister Svend Høgsbro sagen op for at opnå en endelig løsning. Sammen med den nylig tiltrådte vandbygningsdirektør V. Westergaard foretog han en besigtigelsesrejse fjorden rundt for at høre, hvad de interesserede parter havde at sige. Dette besøg medførte forslag om, at der skulle etableres en løs gennemskæring uden sikring ved Skodbjerg under den forudsætning, at udløbet ved Nordmandskrogen lukkedes. Næppe hjemkommet fandt trafikministeren på sit skrivebord en adresse rettet mod dette forslag, og sagen udsattes da atter et år til sommeren 1907, da det bestemtes, at folketingets finansudvalg sammen med ministeren og vandbygningsdirektøren skulle besigtige Klitten endnu engang.

Denne gang var et nyt projekt kommet på tale, idet en af Hedeselskabets ingeniører, Kr. Thomsen, havde fremsat forslag om en gennemgravning ved Hvide Sande, sikret af moler, således at strømmen ikke ville være i stand til at udvide løbet.

Nu så det ud til, at et projekt endelig kunne vedtages, men da der i lokalbefolkningen var så store interessemodsatninger, besluttede man *som et forsøg at gennemføre et »skerabet« projekt, bestående af en løs gennemskæring af Hvide Sande-klitterne*, uden den sidesikring, som var en væsentlig del af ingeniør Thomsens oprindelige forslag.

Her er vi vidne til en beslutning, der i de kommende år skulle vise sig særdeles skæbnesvanger for det, der i dag huskes som »Det første Hvide Sande«. Teknikeren vidste, hvor lidet stabilt klitsandet var at bygge på i vandbygningsmæssig henseende – men politikeren følte sig nødsaget til at slå en handel af.

Forslaget om Hvide Sande-kanalens etablering fremsattes af trafikminister Høgsbro efter opfordring af finansudvalgets flertal ved finanslovens 3. behandling i marts 1908, og forslaget om en løs, usikret gennemskæring blev vedtaget af såvel Folketinget som Landstinget.

EN AF DE SØRGELIGSTE OG GOLDESTE EGNE I DANMARK

Nu forlader landspolitikerne for en stund arenaen, og teknikerne går i gang med at forberede et projekt, der i første omgang synes overskueligt: at grave en ca. 900 meter lang, 26 meter bred og 2,5 meter dyb kanal gennem heden og nogle lave klitpartier umiddelbart nord for Hvide Sande-klitterne.

Det første aktstykke i det omfattende materiale fra vandbygningsvæsnets arkiver er pudsigt aktuelt i vore dages byrdefordelingstider, da man diskuterer, hvem der skal betale kystsikringsregningen for naboskabet med »Kræn Vester«. Under den 7. april 1908 tilskriver ministeren for off. arbejder amtmanden over Ringkjøbing Amt således: »Ved Finansloven for Finansaaret 1908-09 er der bl.a. bevilget et Beløb af 127.000 Kr. til Tilvejebringelse af et nyt Udløb fra Ringkjøbing Fjord ved »Hvide Sande« paa Holmslands Klit.

Forinden videre i denne Anledning foretages, skal man tjenstlig anmode Hr. Amtmanden om at indhente og hertil indsende en Udtalelse fra Holmslands Kommune om, hvorvidt man vil paatage sig at etablere og vedligeholde en Færgeforbindelse, når Gennemgravningen finder Sted ved »Hvide Sande«. Sign. Svend Høgsbro«.

Holmsland Sogneråd påtog sig forpligtelsen. Den 16. april 1908 skriver sognerådsformand Chr. Plougsgaard: »... at Sogneraadet vil paatage sig at etablere og vedligeholde en Færgeforbindelse ved Hvide Sande...«.

Samtidig er V. B. V.-teknikerne ved at gøre de første forberedelser. Fra Helsingør tilkaldes i april 1908 ingeniør Holger Gebauer, der skal foretage de fornødne opmålinger og nivellementer. Enkelte boreprøver tages, således at licitationsmateriale kan være fyldestgørende. Kotehøjden på Klitten kontrolleres i samme forbindelse, idet ingeniør Palle Bruun d. 24. juli 1908 ankommer til Ringkjøbing for at påbegynde et stykke præcisionsarbejde. Koten på toldkammerbygningen skal nivelles til Gl. Sogn Kirke og derfra videre til Søndervig og ned ad Klitten.

Her møder vi så for første gang den lokale befolkning. På udbetalingslisten for

ugen den 17.-23. maj 1908 ses navne, der stadig huskes på Klitten. Det har været en kærkommen chance for fiskerne med bierhvervslandbruget at kunne tjene en dagløn i rede penge som daglejere for vandbygningsvæsnet. I nævnte uge har Andreas Jensen, manden der 30 år senere var Hvide Sandes første auktionsmester, arbejdet $3\frac{1}{2}$ dag for en dagløn af 5 kr. 10 timers arbejde måtte man præstere daglig til en timeløn af 50 øre.

Hvad var de penge nu værd i 1908? Andreas Jensen anfører i sine minutiøst førte lommebøger, at han i løbet af dette år fiskede for ialt 280 kr. Det svarer altså til hvad der kunne indtjenes ved et par måneders løst arbejde ved V. B. V. – Nok værd at tage med i et samfund, der i høj grad var baseret på naturaløkonomi.

På samme ugeliste finder vi to brødre. Det var de to fiskere og landmænd, der boede nærmest ved den kommende kanal, nemlig Chr. Lauridsen Nielsen, den senere færgemand ved udløbet, og Chr. Andersen Nielsen. Arbejdets art: »Hjælp ved Boring og Nivellement ved Hvide Sande«.

At man i Ringkjøbing fulgte arbejdet med interesse og beredvillighed fremgår af et brev til vandbygningsdirektør Westergaard fra borgmester Finsen: »Det er en Selvfølge, at jeg med Fornøjelse staar til Disposition, naar De skal til at forhandle med Grundejerne ovre ved Hvide Sande om Grundafstaaelse . . .«.

Den 13. juli 1908 kan vandbygningsdirektøren meddele ministeren for off. ar-

Fig. 4

Den sydligste beboelse i Sdr. Lyngvig, Chr. Andersen Niensens gård. Syd herfor brede Troldebjerg og Hvide Sande klitterne sig fra hav til fjord. Der var 3 km til nærmeste gård, broderen Thyge Nielsen Vembs, der lå i Aargab. (Privateje)

Fig. 5

Færgemandsgården i Hvide Sande, 1916. Kun navnet »Færgemandsvej« minder i dag om beliggenheden. Yderst til højre står Chr. Lauridsen Nielsen, kaldet »Kræ' Lausten Færgemand«, født 1864, død 1944. (Privateje)

bejder, at »... Ingeniør E. Ishøj paa mine Vegne, med Bistand af Borgmester Finsen, Ringkjøbing har haft en Forhandling med Ejerne af de Arealer, hvorigennem det nævnte Udløb skal gaa ... Det Areal, som der bliver Spørgsmaal om at erhverve har en samlet Størrelse af c: 30 Tdr. Land. Resultatet af Forhandlingen blev, at Ejerne var villige til at afstaa Jorden for en Betaling af 75 Kr. pr. Td. Land. Ialt alt-saa for c: 2250 Kr. ...«.

Ejerne var de tre brødre Chr. Lauridsen Nielsen, Chr. Andersen Nielsen og Thyge Nielsen Vemb, der hver var ejere af parceller fra faderen Niels Andersens gård i Sdr. Lyngvig, som sønnen Chr. Lauridsen Nielsen drev med forældrene på aftægt.

Den 30. juli 1908 er forberedelserne så vidt fremskredne, at ministeren kan be- myndige V. B.-direktøren til at lade afholde offentlig licitation over arbejdet. Be- skrivelsen kan udarbejdes. Heri hedder det, at koten, der regnes efter »... er Havets Middelvandstand, der ligger 2 Meter 9 Cm og 6 Mm under Sokkelstenen ved det nordøstlige Hjørne af Chr. Lauridsen Nielsens Stuehus i Sønder Lyngvig ... Kana- len faar en længde af 918 Meter. Den gives en Bundbredde af 20 Meter og det Fyld, der bliver at optage og oplægge, bestaar i alt væsentligt af Sand og Grus, en- kelte Steder med et tyndt Lag af gammel Engbund«. Og hvad den tilbudgivende nok primært var interesseret i: »... Rumfanget af den Masse, der vil være at optage og oplægge anslaaes til c: 176.000 M³«.

Hvad nu med trafikken på Klitten? Posten, mælkekusken, jordemoderen, præ- sten, skolebørnene og den almindelige kommen sammen? Betingelsernes § 2 giver svaret: »... Kanalen skærer landevejen ca 188 Meter vest for Kanalens Østlige Ende. Forinden denne Vej ved de paagældende Autoriteters Foranstaltning er ble-

vet forlagt til øst for Udgravningen, (man ville midlertidig levne en bid af fjordkysten) hvilket antagelig vil ske i Sommeren 1908, maa den ikke afgraves eller belægges med Fyld, eller Færdslen paa anden Maade hindres«. Det var en del af planen her fra første færd at oprette et færgeri. Dette forlod man imidlertid, idet en interimistisk bro opførtes tæt ved fjorden inden den egentlige gennemgravning.

Licitationen holdtes den 22. august 1908 på vandbygningsdirektørens kontor Vesterbrogade 67, II, København, Kl. 1½ eftermiddag. Der var otte tilbudsgivere til projektet, hvortil finansudvalget havde bevilget 127.000 kr.

Blandt de bydende finder vi entreprenør Augustinus Nielsen, Ringkjøbing. Han kunne påtage sig arbejdet for 102.577, men lavestbydende var firmaet J. Saabye og O. Lerche, Kjøbenhavn, der kunne udføre gennemgravningen for 74.800 kr. Dette firma bekræfter så den 24. august 1908 tilbudet og meddeler at ville anvende sand-pumpedamperen »Sandormen«, et skib, der skulle komme til at tilbringe resten af sin levetid i Ringkjøbing Fjord, idet V.B.V. senere købte det og gav det navnet »Frem«. Firmaet tilbyder samtidig at opføre den interimistiske træbro ved fjorden til sikring af samfærdselen allerede mens gravearbejdet står på.

Den 30. september 1908 skrives der købekontrakt med Chr. Lauridsen Nielsen og Chr. Andersen Nielsen, idet de afgiver parceller af ejendommene matr. nr. 11e og 11c af Nysogn samt af 4g af Bollerup Gammelsogn. Broderen Thyge Nielsen Vembs ejendom er endnu ikke berørt, men det sørgede den voldsomme strøm i kanalen selv senere for, at den blev!

Nu kræves der mandskab. V. B.-direktøren meddeler, at han fra den 1. november at regne har ansat den nybagte cand. polyt. O. K. K. E. Pedersen som vandbygningsvæsnets leder på pladsen for en månedlig gage af 150 kr. Ingeniør Pedersen blev således den første statsansatte i Hvide Sande, og måtte tage til takke med de boligforhold, som de første barakker bød på. Han blev Hvide Sandes første »borger«!

Det egentlige arbejde var imidlertid blevet påbegyndt få dage før han tiltrådte. Den 3. oktober 1908 kl. 1 e.m. satte »Sandormen« sugerøret i fjordbredden ved Nørbys Hage lidt syd for de høje Troldbjergklitter.

»Det første Hvide Sande« var under anlæg.

Hvad var det så for en egn, man havde valgt at gennemgrave? Flere kilder beskriver »Hvide Sande«, efter at stedet i forbindelse med arbejdet i statsregi var blevet opdaget på landkortet.

»Illustreret Tidende« kalder Holmslands Klit en »Flyvesands-strimmel paa et udsat Sted i Danmarks fjærne Vest« og fortsætter: »Stednavnet er »Hvide Sande«. Selve ordet klinger uhyggeligt som Stedet, det betegner, en øde, ugæstmild Klitørken paa et af Holmsland-Tangens smalleste Punkter«.

Skribenten fra bladet »Krig og Fred« har næppe heller brudt sig særlig meget om reportageopgaven i det vilde vesten. Hør blot hans vurdering: »Eggen omkring Hvide Sande-kanalen er en af de sørgeligste og gødeste i Danmark. Her er ikke andet end Klitter, Flyvesand og Lyng. Ikke et Kornaks, ikke en fattig Kartoffel kan

trives her. Af menneskelige Hytter ses ingen uden de, som nu er voksede op ved Anlægsarbejderne».

Men det vil næppe være retfærdigt at lade disse levebrødsreporteres udsagn stå alene. Søndervig og Klitten var på den tid forlængst opdaget som turistmål og rekreativt område for de danskere, der havde øje for og råd til at opleve dette store lande landskab.

Forfatteren Johannes Smith husker fra sine barneår en tur på Chr. Moses stive vogn med høladet på, så der kunne blive plads til en masse børn og voksne. »Turen gik til Hvide Sande, der var et smalt, ubeboet stykke af klitten, bemærkelsesværdigt ved, at der på dette sted ingen enge var mellem klitterne og fjorden. Vi gjorde holdt på fjordbredden, og ved foden af en høj klit legede vi i det blændende solskin. En sorgløs time et fredfyldt sted . . . Måske dette idylliske sted, som jeg tit mindes, lå dér, hvor nu »Mamrelund« ligger».

Det sete afhænger af øjnene, der ser.

Men hvorom alting er – en ny form for liv havde holdt sit indtog, og sandpumperen åd sig dagligt frem gennem lave klitter og hede og forsyndede sig i hvert fald ikke på eng eller agerland. Mellem Sdr. Lyngvigs sydligste gårde og Aargab forekom noget sådant ikke.

I slutningen af oktober mener Saabye og Lerche, at det er passende at indsende en rekvisition for det arbejde, der indtil da er udført: »Det er vel passende, naar vi sætter Kubikmeteren til 37½ Øre?, idet de 194.000 Kubikmeter da giver Kr. 72.750, saa der bliver 2.000 Kroner tilovers til Beplantning og Lignende».

Der planlægges nu en interimistisk bro over den østlige ende af kanalen. Den oprindelige tanke, at oprette et færgeri, er forladt, og det er meningen senere at opføre en permanent bro med en vippeanordning, så større skibe kan passere. Men indtil videre bliver det Saabye og Lerches opgave at etablere en midlertidig forbindelse, en bro med en kørebanebredde på 10 fod = 3,14 meter, bestående af 5 fag, hvoraf det midterste får en spændvidde på 6,5 meter. Og allerede nu løber de trafikale forhold, der senere skulle blive særdeles problemfyldte, i de første vanskeligheder. Sandpumperen er fremme ved den oprindelige sognevej gennem klitheden, broen ved fjorden er ikke færdig til at tage trafikken endnu, og den 22. november må ingeniør Pedersen telegrafere til Ishøj, den ansvarshavende i vandbygningsdirektoratet: »Vejen naaes Imorgen. Skal jeg da standse Arbejdet».

Sagen er, at gravemesteren på »Sandormen« har sin egen mening: »... at han ganske rolig kan gennemgrave vejen; han mener, at Vognene kunde køre Vest om ind over Marken. For det første er Terrainet her ikke særlig egnet til Kørebane, og for det andet vil de Vejfarende muligvis være uvidende om denne Forandring . . .« kommenterer ing. Pedersen.

Udfaldet bliver, at sandpumperen må ligge stille i 3½ dag, men den 27. november 1908, kl 12 er broen færdig, og kanalgravningen kan fortsætte. Den gamle, sandede klitvej, der ubrudt – med undtagelse af vinteroversvømmelser – har været én af livsnerverne til Sydklitten, bliver klippet over.

Byrdefordelingen ved trafikkenes omlægning volder også vanskeligheder. Staten vil betale ialt 1200 kr hertil, men beløbet slår efter sognerådsformand Chr. Plougs-gaards mening ikke til: »Sogneraadet maa meget beklage, at en saadan Bestemmelse er tagen, eftersom det af de Samtaler Sogneraadet har haft med Vandbygningsdi- rektøren altid har været Bestemmelsen, at Kommunen ingen Udgifter skulle have ved Vejens Forlægning . . .«

Vinteren 1908-09 synes ikke at afbryde arbejdet ved Hvide Sande. Fjorden er ganske vist tillagt, men i kanalen kan sandpumperen fortsætte sit arbejde, idet det udsivende grundvand forhindrer isdannelse. Kullene til maskinen lader Saabye og Lerche tilkøre fra Ringkjøbing pr. hestevogn ad klitvejen.

Den 22. marts 1909 ved finansårets slutning kan Edvard Ishøy fremsende den første statusoversigt for »Arbejderne ved Hvide Sande«:

Forbrugt i 1908/09.

Saabye og Lerche	24.000,00 kr.
Andre udgifter	2.533, 54 kr.
Jordkøb	2.287,50 kr.
Rejser m.m.	<u>1.400,00 kr.</u>
I alt	<u>30.221,04 kr.</u>

Der er stadig en god part af bevillingen på 127.000 kr. tilbage.

Fra det nye Udløb fra Ringkjøbings Fjord ved Hvide-Sande.

Fig. 6

Den interimistiske bro 1909. Kanalen er endnu ikke åben mod vest, men sognevejen er forlængst afbrudt. Vejen er derfor blevet forlagt og en simpel bro er opført. I baggrunden t.v. det fremspringende punkt på fjordkysten, der kaldes Nørby's Hage. (Lokalhistorisk Samling, Ringkjøbing)

Fig. 7

Den 26 meter brede kanal ved slutningen af året 1909. Saabye og Lerche har afsluttet entreprisen. Tilbage står den yderste lave klint, der skal fjernes ved vandbygningsværkets foranstaltning. Telefonpælen t.v. bærer redningsværkets telefonlinie. (Privateje)

Den godt 900 meter lange kanal er i terrænet markeret med ialt 29 pæle, kaldet »stationer«, der står med en afstand af 100 fod eller omtrent 31 meter. Det officielle Danmark er gået over til metersystemet, men det har nok knebet en del med manden i marken. Den 27. marts 1909 kan ing. Pedersen indberette, at man nærmer sig halvvejen af den strækning, sandpumperen skal gennemgrave, idet man nu befinder sig umiddelbart vest for station 13. De yderste 90 meter mod havet skal Saabye og Lerche lade ligge. Det er meningen, at stranden og den yderste havklit skal gennemgraves ved vandbygningsværkets foranstaltning.

Samme dag kan ing. Pedersen fortælle, at »... netop i Nat er Fjorden bleven fri for Is, ved Bredderne ligger endnu hist og her nogle Isbjærge. Kanalen er fuldstændig fri for Is.«

Gode skillinger tilflyder med mellemrum de fastboende. Sandflugten skal dæmpes ved hjelmeplantning. Vandstandsbrædder skal anbringes i fjorden og ved den officielle målestation ved Lyngvig Fyr. Desuden er der »mindre Afmærkninger og Opmaalinger...« På lønningslisten for timelønsarbejde udført i marts måned 1909 finder vi navnene på ejerne af to af de sydligste gårde i Sdr. Lyngvig: Chr. Lauridsen Nielsen og Iver Enevoldsen. Købmanden i Sdr. Lyngvig, Ludvig Carlsen, har også deltaget. For hans vedkommende er det oftest fragtkørsel med hestevogn, det drejer sig om. Andre navne er Chr. Lauridsen Mose, Chr. Frik Enevoldsen og Jens Iversen.

Fig. 8

Januar 1910. Såvel de oprindelige planer om et søgeri som senere planer om en permanent klapbro er lagt på hyl- den, og man har i stedet besluttet at forstærke den interimistiske bro ved fjordkysten. Broen ændres nu således, at det midterste søg kan aftages ved skibspassage. Kanalen er endnu ikke åben mod vest. (Lokalhistorisk Samling, Ringkjøbing)

Foråret og sommeren går, uden at de store begivenheder indtræffer, arbejdet skrider frem – i juli udnytter man de lyse nætter, og der pumpes i den sidste del af måneden både nat og dag. Saabye og Lerches del af arbejdet nærmer sig sin afslut- ning. Den 4. august falder stationspæl 23, og der er nu kun ca. 100 meter tilbage at grave, inden firmaet skal indstille arbejdet og overlade resten til V. B. V.

Den 1. november er det slut, havklitterne er nået, og »Sandormen« anvender månedens 3 første dage til oprensning enkelte steder i kanalen. Den 11. november kan Saabye og Lerche aflevere kanalen til Vandbygningsvæsnet, som samtidig overtager sandpumperen, der omdøbes til »Frem«. Arbejdet stilles nu i bero for vinteren, idet man ikke ønsker at gennemgrave den yderste klit på denne årstid.

Så møder vi en af de datoer, der huskes på grund af elementernes rasen. Den 3. december 1909 var det lige før naturen tog kanalgravningen i sin egen hånd. En af de værste storme i mands minde gik over landet og raserede mange anlæg langs vestkysten. En af de hændelser, der gjorde indtryk, var, at højvandet satte Fanøfer- gen op på bolværket i Esbjerg havn. Ved Hvide Sande-kanalens vestende væltede vandmasserne over den lave klitbræmme og truede med at åbne i utide. I dagene efter stormen måtte en arbejdsstyrke i gang med at sikre kanalen for vinteren ved et mindre digebyggeri. At havet løb stormløb på klitterne, fremgår af Ishøys direk- tiver til ing. O. Pedersen: »Det kommer mest an paa at udbedre den lave Klitræk- ke ... Vi maa sørge for, at Højden af Terrainet bliver omtrent lige saa stor som før – godt 4 Meter.«

Et par vintermåneder går, og da det ikke sætter ind med nævneværdig frost, bliver fiskerne efterhånden utålmodige. Så nær målet, og så sejler sandpumperen til Ringkjøbing!

Den 19. januar 1910 skriver formanden for Holmslands Klits Fiskeriforening, Chr. Fjord, Nr. Lyngvig, til vandbygningsdirektør Westergaard: »... Jeg skal herved ikke undlade at bede Dem imødekomme det almindelige Ønske baade blandt Fiskere og Landboere, hurtigst muligt at aabne Kanalen ved Hvide Sande«.

Men nu skal det også være. I begyndelsen af februar arbejder ing. Ishøy energisk på at få sine sandpumpere ud af Ringkjøbing havn. »Nymindegab« skal sydpå til det gamle udløb, og »Frem« skal til Hvide Sande igen for at åbne det sidste stykke. Sejladsen over fjorden volder vanskeligheder på grund af is. De sidste 350 meter ved Nørbys Hage klares ved, at mandskab fra Klitten går foran sandpumperen og åbner en sejlrunde med issave, og den 10. februar 1910 er skibet atter i kanalen, parat til indsats.

Der gøres klar til pumpning den 11. og 12., og samtidig begynder en lokal arbejdsstyrke at fjerne den yderste, lave klit med skovle og hestetrukne sandsluffer. Her finder vi igen nogle kendte navne på daglønslisten: Gdr. Jeppe Enevoldsen arbejder i 1½ dag og får derfor 15 kr. ialt, men så skulle han også stille med heste og sandsluffe. Samme dage arbejder Jens Iversen, Sdr. Lyngvig, på stedet, ligeledes med heste.

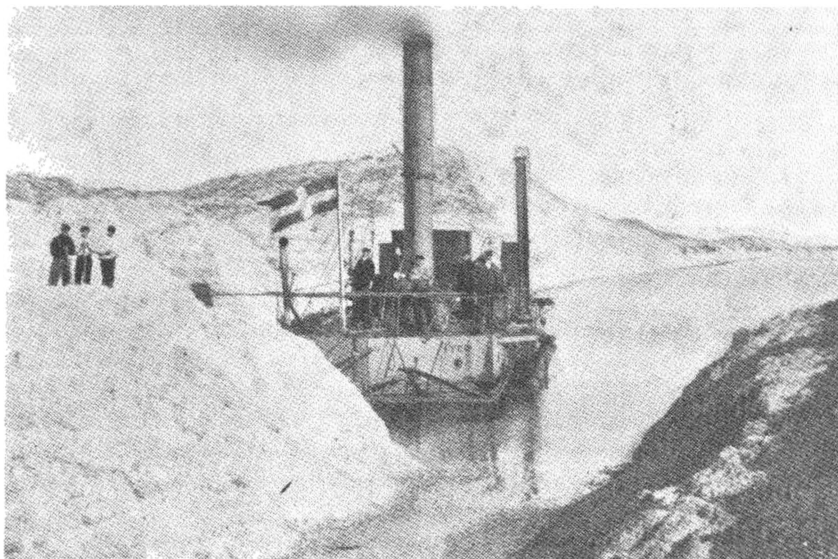

Fig. 9

Den 1. marts 1910. Sandpumperen »Frem«, der nu fører V.B.V.s flag, er blevet ført frem til kanalens vestende for, sammen med en større arbejdsstyrke, at fjerne den yderste, lave klit. (Privateje)

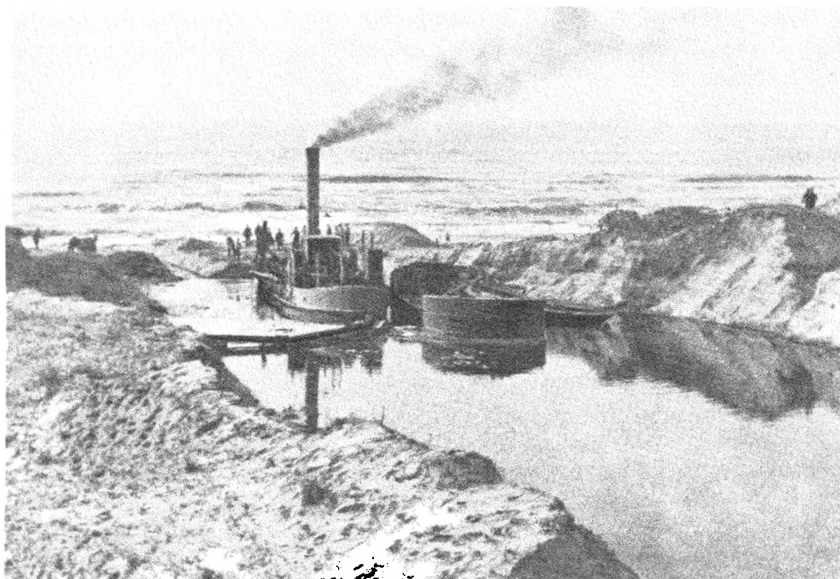

Fig. 10

Den 3. marts 1910. Stranden er ved hjælp af skovle blevet gennemgravet. Ud på eftermiddagen lader »Frem« pumpevandet skylle gennem renden, og i nattens løb tager strømmen fart. Bemærk manden med besteforspandet t.v. Gårdejerne Jeppe Enevoldsen og Jens Iversen, begge Sdr. Lyngvig, stillede ifølge daglønlisten for 3. marts med sandsluffe og besteforspand. Foto: ing J. Munch-Petersen. (Kystinspektoraet)

DEN IDYLLISKE PORT IND TIL RINGKJØBINGS LAGUNE

Nu sættes alle sejl til. Lad os lade ing. Ishøy selv berette. Den 1. marts 1910 skriver han – på Hotel Ringkjøbings brevpapir – til V. B.-dir. Westergaard: »Efter at »Frem« havde pumpet hele Natten ... begyndte vi med 37 Mand at grave Forstranden igennem. Efter at have arbejdet hermed fra Kl. 5 til 8 i Morges, standses Arbejdet. »Frem« var samtidig naaet frem til 65 Fod forbi Punkt 27 (d. v. s. klitterne gennemgravet, ud på forstranden). Vi slæbte da »Frem« gennem Kanalen og lagde den paa Grunden Syd herfor, medens der samtidig gravedes videre i Renden paa Forstranden. Kl. 11.50 blev der stukket Hul. Vandstanden i Fjorden var da + 0,7 M og i Havet - 0,4 á 0,5 M. I løbet af Dagen udvidedes Renden noget, men det synes ikke at Strømmen af sig selv er i Stand til at uddybe Renden tilstrækkeligt. Endnu Kl. 4 var der kun ca. 0,2 M Vand.«

Åbningsforsøget går da også i stå og må opgives, da højvandet op ad dagen sætter ind. »Frem« slæbes ind i kanalen til fornyet indsats, og den store arbejdsstyrke – vel til da den største, der har været samlet på Klitten – fortsætter gravearbejdet. Nu går det i døgn drift, og købmand Ludvig Carlsen i Sdr. Lyngvig må af sted med

Fig. 11

Den nærmeste købmandsgård lå i Sdr. Lyngvigs nordlige bydel. Her drev købmand Ludvig Carlsen købmandshandel, mølleri og lejlighedsvis vognmandskørsel. Læg mærke til sognevejens tilstand. Det var den eneste færdssåre på Klitten. Ikke så svært, at man satte sejl på fjordjollerne, når vejret og ærindeet tillod det. (Privateje)

forplejning til mandskabet ved Hvide Sande. Regningen løber op i 16 kr. og 28 øre. Den er desværre ikke specificeret. Det havde været morsomt at kende menuen ved så skelsættende en begivenhed. Men for et beløb, der i dag kan omregnes til nogenlunde 1.600 kr., har man sikkert fået en udmærket købmanskurv.

Rundt omkring fjorden følges åbningsforsøget med største interesse. Fra sydpartiet næppe udtalt, men i Ringkjøbing glæder man sig, og borgmester John Finsen anmoder på byrådets vegne vandbygningsdirektøren om, at det samlede byråd må blive befordret til Hvide Sande for der at kunne overvære åbningen. Efter hjemkomsten fra Klitten vil byrådet gerne være vært ved »en lille festlig Sammenkomst« på Hotel Ringkjøbing!

Hele dette uden tvivl udmærkede arrangement bliver imidlertid ikke til noget, mest på grund af åbningsøjeblikkets uforudsigelighed. Alt afhæng jo af vand og strøm.

Man flytter sand om kap med havet. Den 2. marts må Ishøj telegrafere til København: »Kanalen ved Hvide Sande lukket i Nat ved Højvande i Havet.« Men i det næste telegram, afsendt fra Ringkjøbing den 4. marts 1910 skildres begivenheden: »Kanalen aabnet i Morges. Fuld Bredde overalt. Strømhastigheden i Udløbet ved Havet 4 Mil 2 Timer efter Højvande. Ishøj.«

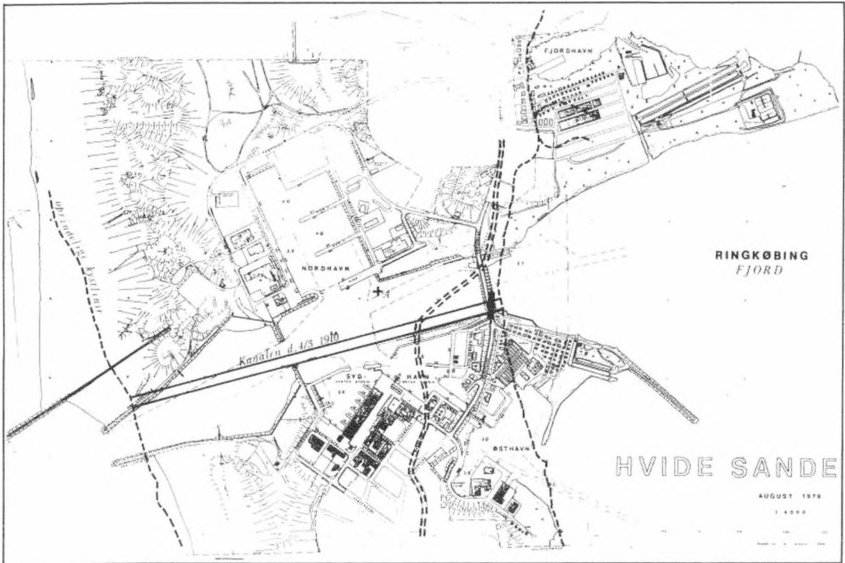

Fig. 12

Hvide Sande kanalens placering.

Kanalen var 26 m bred og godt 900 m lang. Ved østenden, 30 m fra fjordbredden, opførtes en 52 m lang bro til gående og kørende trafik, hvorved den oprindelige sognevej flyttedes over en kortere strækning.

Bemærk at det oprindelige klitvejsforløb er bevaret flere steder gennem Hvide Sande by. Delvist i Nørregade på nordsiden og helt i Bredgade og Kirkevej på sydsiden.

Fjordhavnen øverst t. h. kaldes også »Tyskerhavnen«. Umiddelbart syd for denne er med stiplede linie markeret det første sørgehavnbassin, der anlagdes i 1911, efter at broen var bortskyllt. Bassinet tilsandede efter kun et års brug, og i 1912 anlagdes »Tyskerhavnen«.

Punktet »A« viser beliggenheden af den højeste klit i Troldbjergområdet. Her nåedes højden 22,6 meter. Vore dages Troldbjerg er 19,4 meter højt.

Åbningen er en realitet og er forløbet succesfuldt, når der ses bort fra forsinkelserne. Klitboerne kan gå hver til sit efter et par døgn hektisk aktivitet.

Lønningslisten er alenlang, men lad os nævne navnene. Mange af de mennesker, der dengang var med til det indtil da mest betydningsfulde indgreb nogensinde på Klitten, har efterkommere boende ved den samme, men uigenkendelige kanal i dag. Der var Chr. Andersen Nielsen, Chr. Lauridsen Nielsen, Jens Iversen, Iver Enevoldsen, Chr. Fjord. Posten fra syd (?), Thyge A. Thygesen, Jens Johansen, Jens Thygesen, Christen Christensen, Chr. And. Christensen, Jens Lauridsen Nielsen, Anders Enevoldsen, Karl Andersen, Anders Christensen, Thomas Thomsen, Niels Andersen, Chr. Frik, Jens Thomsen, Jørgen Andersen, Anders Jensen, Andreas Jensen, Enevold Jeppesen, Andreas Mose, Chr. Mose, Niels Frandsen, Peder Frandsen, Knud Kirk, Lars Nielsen, Thomas Fjord, Hans Tarbensen, Thyge L. Thygesen, Anton Simonsen, Th. Enevoldsen, Chr. Røjkjær. – Mon der er et sted i

Sdr. og Nr. Lyngvig, der ikke er repræsenteret på denne liste? Næppe! I flere tilfælde røber navnene, at både far og sønner har været af sted.

Om selve åbningsøjeblikket kan ing. O. Pedersen indberette: »3 og 4. Marts. Fra om Morgenen Kl. 7 arbejdede 13 Mand paa at kaste Sand paa Forstranden, der arbejdedes til Kl. 1, hvorefter man gik i gang med Skylning m.m., men forgæves. Ved 8' om Aftenen blev Renden atter opgravet og Vandet begyndte at løbe, der arbejdedes med Skovle en 4 á 5 Timer, hvorefter Vandet tog Fart paa. Ved 1½ om Natten kunde man ikke være i Renden for Strøm, »Frem« blev slæbt op til Broen og Rør og Pontoner bjærgedes. Vandstanden i Fjorden var da +3,8 dm og i Havet - 9,7 dm.«

Hvide Sande-Kanalen var åbnet. Den opnåede i løbet af få timer samme bredde i det yderste stykke som i resten af forløbet, ca. 26 meter – som projekteret.

Hvilke forestillinger kan teknikerne og de fastboende have gjort sig om holdbarheden af dette »byggeri på sandgrund«?

Man aner ligesom en grim ironi, der sikkert er andet og mere end bagklogskab, i en anekdote, der nok har sin rod i klitboernes oprindelige mening om det usikre projekt: Det fortælles, at det var Ishøys plan at beplante kanalens bredder, når den var vel anlagt. Dette skulle da være den idylliske port ind til Ringkjøbing lagune! En sådan plan tillagde man altså ingeniøren, der allerede på det tidspunkt havde arbejdet adskillige år på vestkysten, og som nok vidste, hvad han havde med at gøre. Skal vi kalde det en nedvurderende efterrationalisering i folkemunde.

VI BEFINDER OS I EN MEGET UHELDIG STILLING

Hvide Sande-kanalen blev ikke mange dage, ja, timer gammel, før de første tegn på det, der skulle udvikle sig til en katastrofe, begyndte at vise sig. Glæden blev kort. Allerede den 6. marts – kanalen var godt to dage gammel – skriver Ishøy: »Bredden er hele Vejen noget forøget. Ved Broen maales i Gaar Dybden under Midten til ca. 6 M og Pælene er nu kun 1 á 1,5 M i Bund. Jeg mener, det vil være rigtigt at udkaste nogle Sandsække. Hvis Broen skal bevares, bliver det nødvendigt strax at forlænge den, da det, navnlig paa Sydsiden, gaar ret rask med Bortskæringen.«

Nu går den kommende tid med pejlinger. Udviklingen må følges. Om fiskerne straks har taget kanalen i brug, melder kilderne intet. Det kunne lade sig gøre at besejle kanalen, selv om det var besværligt. Broens midterste fag skulle først ruller tilbage på kørebanen, for at mast og overbygning kunne passere.

Allerede den 12. marts – efter godt én uge – kan Ishøy indberette, at der på sydsiden af kanalen er bortskåret 10 meter og på nordsiden ca. 5 meter over lange strækninger. Ved havet er kanalen blevet ca. 20 meter bredere, altså næsten en fordobling! Broen står stadig, omend usikkert, idet den truer med at vælte, fordi sandet skylles fra pælene.

Fra den 4. til den 12. marts tømmer fjorden vand ud i én lang rivende strøm. Der er opsparet meget. Men den 17. og 18. marts vender strømmen for en hård kuling af vest. Vandet haster nu atter ind i fjorden med en fart af 4 meter pr. se-

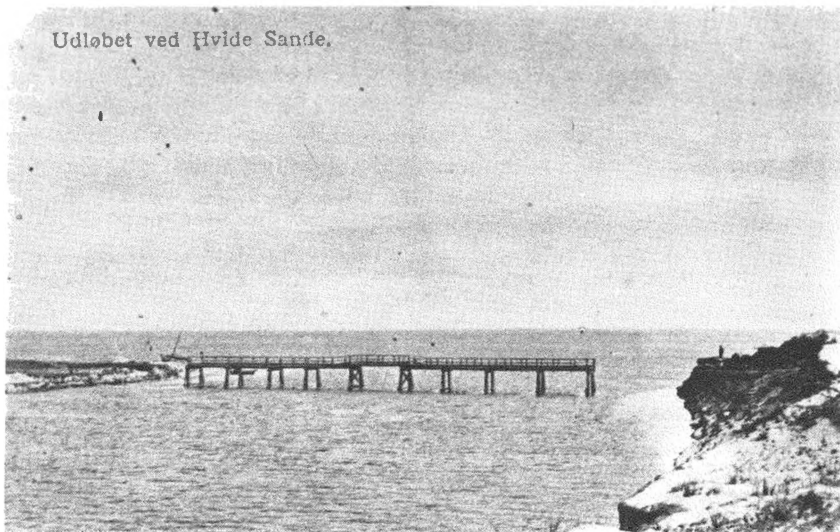

Fig. 13

Broen i april 1910. Et par lette gangbroforbindelser har siden midten af marts forbundet broen med land, men er nu revet bort, og færdselen er atter afbrudt. Hvide Sande-broen nåede at fungere efter hensigten i 13 dage. Derefter begyndte kapløbet mellem gangbroforlængelse og bortskæring af kanalysterne. (Privateje)

kund, hvorved broen, der nu i 14 dage har forbundet nord- og sydklitten, mister forbindelsen med land, idet kanalbredden skæres bort og sandet skyller ind i Ringkjøbing Fjord.

»Broen staar dog meget godt«, indberetter vandbygningsdirektør Westergaard til ministeren for off. arbejder. Rart nok at vide, hvis det skulle lykkes nogen at komme ud til den.

Broen forlænges med det samme. Dette gentager sig forøvrigt flere gange i det kommende år i takt med kanalens vækst, til broen er næsten 100 meter lang. Til sidst opgiver man kørebanen og nøjes med at tilføje nogle stumper gangbro ved enderne. Vi har en øjenvidneskildring fra den tid. Fhv. fisker Niels Thomsen, Bjerregaard, gik til præst i Aargab i 1910. »Vi drenge skulle jo op at se kanalen. Når vi skulle over broen, måtte vi somme tider kravle, så »dingel« var den!»

Lad os nu med det samme springe et år frem i tiden. Den 3. marts 1911 gør tidsskriftet »Tiden« en form for status over kanalen i det år, den har virket. I et såkaldt »Brev fra Vestjylland« siges det, at man nu har haft et år til at indvinde erfaringer, og man stiller spørgsmålet hvordan disse erfaringer så er.

»For fiskernes vedkommende har de udelukkende været gode«. Det gælder dog ikke havfiskeriet, for hvilket ». . . Udløbet hidtil ikke har haft nogen væsentlig betydning, dels har det været vanskeligt at besejle, bl. a. fordi der den meste Tid har

staaet en Bro tværs over det, dels har der været meget lidt Fisk i Havet ud for Kysten i det sidste Aars Tid.»

Fjordfiskeriet derimod går stærkt frem. »Før var Vandet i den største Del af Fjorden praktisk talt fersk. Nu viser det sig, at Vandet i Ringkjøbing Havn indeholder 1,38 Pct. og ved Holmslands Klit 2,59 Pct. Salt, som er næsten lige saa stor en Saltpromille som Havvandets. Ferskvandsfisken er vandret op i Aaerne og i Stadil Fjord, men fra Havet er der vandret Saltvandsfisk ind gennem Kanalen, hidtil navnlig Sild og Flynder. Resultatet er blevet, at i Aaret 1910 er der leveret Fisk til Ringkjøbing for omtrent 194.000 Kr. mod 109.000 Kr. i Aaret 1909 . . . at det nye Udløb er til overordentlig stor Gavn for Fjordfiskeriet, er der ingen Tvivl om.»

Hvad der næppe heller er tvivl om, er, at det er en mand fra nordpartiet, der taler.

For landbrugets vedkommende – afvandingsspørgsmålet altså – har erfaringerne også været gode, lige til de allersidste dage. »I Efteraaret 1909 før Aabningen, stod Vandet i Fjorden under den sene Høst saa højt, at det i Stormvejr gik op over de lave Marker, hvor det stod til midt paa Negene. Da Kanalen aabnedes, indtraadte der straks en Forbedring. Vandstanden sank temmelig hurtigt, saaledes at Marker og Enge blev tørre, men ikke mere end heldigt var. For Afvandingens vedkommende havde det nye Udløb altsaa vist sig heldig. Tilbage var saa Spørgsmaalet om Oversvømmelserne, naar en Storm rejste Havet og satte Hav vandet ind gennem Kanalen. En saadan Storm fik vi hen paa Foråret (1910), og der skete ingen Skade. Vel kom der en Del vand ind i Fjorden . . . mere end man syntes om. Sommeren og Efteraaret igennem var Virkningen af kanalen ligeledes god, men i de sidste Dage (februar 1910) er det blevet anderledes.»

Der berettes nu, hvorledes den oprindelig 26 meter brede kanal har udvidet sig i det forløbne år. Efter i lang tid at have stabiliseret sig med en bredde af 90 meter, har en kraftig stormperiode midt i februar 1911 forøget dens bredde til mellem 165 og 180 meter. Hvilket er 7 gange den tænkte bredde! Og resultatet er naturligvis, at vandstanden i fjorden hurtigt kan blive alt for høj. Den 24. februar blæser det op til en voldsom storm af nordvest, og vindstuvningen presser vandmasserne ind over engene og agerlandet ved fjordens sydøstlige ende. Man har nu fået den første alvorlige smagsprøve på, hvad en alt for stor åbning betyder.

Konklusionen, som artiklens forfatter drager denne martsdag i 1911, er allerede klar: »Den almindelige Mening blandt dem, der er interesserede i Sagen, er efter de gjorte Erfaringer vistnok den, at et snævert, d. v. s. *befæstet Udløb* ved Hvide Sande vil virke heldig, men at de nuværende Forhold med det gamle Udløb ved Nymindegab aabent og et ubefæstet Udløb ved Hvide Sande, ikke bør opretholdes. Der maa gøres noget snarest muligt.»

På Klitten har man året igennem måttet døje med de besværlige trafikale forhold. Allerede den 1. april 1910 kan broen ikke benyttes, og det er så galt, at stedets præst, K. K. Larsen, sammen med 94 underskrivere henvender sig til trafikministeriet: »Vi befinder os i en meget uheldig Stilling, idet vi er afskaaret fra regel-

mæssig Forbindelse med Omverdenen. Den daglige Postforbindelse er Hindret, ligeledes Mælketransporten til Mejeriet, ligesom Præsten er afskaaret fra hele den Nordre Menighed og Kirken der.«

Fiskerne rører også på sig. Det er erhvervsudvikling, man vil. På Holmslands Klits Fiskeriforenings vegne skriver Chr. Fjord, Nr. Lyngvig, allerede i april 1910: »... at der maa blive foretaget det nødvendige Sandpumpningsarbejde ved Hvide Sande-Kanalens Nordside op gennem Fjordgrunden, for at der kan frembringes et Baadleje. Savnet heraf har allerede meldt sig...« Man var nødt til at gå til Ringkjøbing eller Nr. Lyngvig for liggeplads.

Der er således to problemer, der skal løses, og løsningen tegner sig i horisonten den 4. august 1910, da vandbygningsdirektøren under indtryk af den åbenlyse håbløshed i at blive ved med at forlænge broen over kanalen udbeder sig forslag til oprettelsen af et færgeri. Så kan man lade bro være bro, og fiskerne finder vel ud af at benytte sejlrenden og bassinet ved færgehavnen!

I samme måned skitseres, hvorledes »Færgeforbindelsen mellem den paatænkte Havn ved Nørbys Hage og et dertil egnet Sted paa det Oplagte Sand Syd for Kanalen« skal etableres. Der skal anskaffes en pram, der kan tage en vogn lastet med 1500 kg. Til transport af prammen skal anvendes en 6 hk motorbåd. Ved begge færgelejer skal der rejses vognskure, som må placeres i en afstand af mindst 100 meter fra kanalens midterlinie. Man er ved at blive forsigtig – man ved aldrig med den kanal!

Sagen arbejder nu, og den 19. december 1910 kan Westergaard meddele Ishøy, at ministeren for off. arbejder har givet bemyndigelse til »... at etablere en midlertidig Færgeforbindelse over Løbet ved Hvide Sande.« Man »... foranlediger samtidig Holmslands Sogneråds Opmærksomhed henledt paa den samme paahvilende Pligt til vedligeholdelse af Færgeforbindelsen.«

Alt imens klares trafikken ved idelige forlængelser af broen, der ude på midten består af en stump solid kørebros, der sender et par lange, vaklende gangbroforbindelser til land. Den 5. januar 1911 går det ikke længere. Ing. O. Pedersen til Ishøy: »Som meddelt telegrafisk, er den Nordlige Halvdel af Broen væltet af Strømmen... To Fag af den oprindelige Bro er gaaet til Havs. Gangbroen laa Strømet og var blevet hængende paa Land. Den Sydlige Halvdel gaar rimeligvis ogsaa snart.«

»Nationaltidende« for den 7. januar refererer fra Ringkjøbing Fjord: »Den Søndre Del af Klitten har nu ingen Forbindelse med Omverdenen, og Forbindelsen til Vands er daarlig. Over Kanalen kan der ikke sejles, naar Strømmen er saa stærk. Mælken blev igaar sejlet til Mejeriet i Motorbaad inde i Fjorden. Forhaabentlig kommer nu Færgeforbindelsen med ordentlige Landingssteder snart i Orden.«

Nu må man klare sig, som man bedst kan. Broen er væk, og færgeriet er stadig på tegnebrættet.

Anlægsarbejdet må fremskyndes mest muligt. Den 28. januar 1911 undertegnes en kontrakt mellem vandbygningsvæsnet og bådebygger P. Poulsen af Ringkjøbing

om bygning af en færgepram til Hvide Sande. Prisen? Skriver Syv Hundrede og Femoghalvfjerds Kroner. Prammen skal ifølge betingelserne være 12,7 meter lang, 3,8 meter bred udv. mål. 22 cm dybtgående i ulastet og 41 cm i lastet stand. Lasten skal til dels være optaget af en platform, hvorpå en vogn kan køres ind. Desuden skal der være plads til to heste. Vandbygningsvæsnets beskrivelser er grundige: »Prammen kalfatres og smøres 1 Gang med Finsk Tjære, under Vandet smøres 2 Gange med Black Warnish.« Det arbejde havde den udmærkede bådebygger nok udført af sig selv uden skriftlig vejledning.

Der skal naturligvis også opføres færgeskure, så overført gods midlertidigt kan komme under tag. Bådebygger, fisker og landmand Andreas Jensen, Sdr. Lyngvig, får arbejdet for 180 kr. pr. skur.

Et år var nu gået, og med februarstormens fremfærd over Sdr. Bork-området kom der igen fart i resolutionerne fra foreninger med nord- eller sydpartiinteresser. Laurids Jensen, formand for Nr. Nebel og Omegns Landboforening, skriver den 20. marts 1911: »Udløbet ved Hvide Sande anses for en saa alvorlig Fare for Landbruget, at store Ødelæggelser maa befrygtes, om Udløbet ikke hurtigst muligt lukkes, mens det kan lukkes. Udløbet ved Nymindegab (må) søges holdt i god Stand.«

Fiskeriforeningen for Ringkjøbing og Stadil Fjorde holder møde den 25. marts. På mødet vedtager man énstemmigt at udtrykke følgende: »Med Tak til Regering og Rigsdag for Forsøget ved Hvide Sande udtaler Forsamlingen, at indvundne Kendsgerninger taler for en Løsning, der tilfredsstiller alle berettigede Interesser, naar Kanalen sikres i en efter alle Forhold afpasset Bredde. Berthelsen, Foreningens Formand.«

Uforligeligt. At lukke og at sikre. Ikke let at være den politiker, der skulle åbne brevene fra Vestjylland i de år.

I mellemtiden er de forskellige dele til et færgeri ved at nå frem til brugsstedet. Carl B. Hoffmann, Esbjerg, leverer 1 stk. 8 HK's motor til 2.000 kr. og et 80 pounds anker til 26,33 kr. Ringkjøbing Jernstøberi og Maskinfabrik v. V. Røgingd leverer diverse beslag til både og skure: 149 kroner og 15 øre. Dertil en båd og en pram fra bådebygger Poulsen, Ringkjøbing: 1.246,37 kr. Helt billigt var det ikke at oprette et sådant færgeri.

Men der var også indtægter at budgettere med – heldigvis. For det første drifts-år anslår man:

Overførsel af 1000 personer á 5 øre	50 kr.
Mælketransport á 50 øre daglig	150 kr.
Godstransport af 20.000 pund	100 kr.
Postvæsen 1 kr. daglig	<u>300 kr.</u>
	Ialt 600 kr.

Den 5. april kan Andreas Kristiansen på sognerådets vegne kvittere for af V.B.V. at have modtaget »det til Færgeriet ved Hvide Sande bestemte Materiel« og

vi kan vel gå ud fra, at en egentlig færgetrafik i faste rammer tog sin begyndelse i disse forårsdage.

En af jordsælgerne ved »Det første Hvide Sande«, Chr. Lauridsen Nielsen, ansattes som færgemand for en aflønning af 900 kr. årlig. Dette arbejde, der skulle komme til at vare ved til Hvide Sandes lukning i 1915, gav for stedse ham og hans efterkommere et nyt navn. Vil man finde dem i telefonbogen i dag, er det navnet Færgemand, man skal lede efter.

Folk, der kom sydfra og ville færges over, måtte telefonere fra Aargab central til broderen Chr. Andersen Nielsen, der var redningsmand. Et af børnene herfra blev så sendt hen på nabogården med besked om, at »der er jæn, der vil øwwer æ Gaf«. Således oplyser Hans Færgemand, søn af »Kræ' Lausten Færgemand«.

Den gamle færgemandsgård, der nu ville have ligget midt i Hvide Sandes Nordlige bydel findes ikke mere, men navnet er bevaret i »Færgemandsvej«.

ET NYT MÅL FOR TURISTERNE

Den fornødne uddybning gennem fjordgrunden ind til land foretoges af sandpumpeskibet »Nymindegab« i dagene 4. til 30. april 1911. I månedsrapporten nævnes »Renden ved Nørbys Hage«. Ved land uddybedes et omtrent kvadratisk bassin med ca. 80 meters sidelinie. Her opstår nu i foråret 1911 det første egentlige havneanlæg ved Hvide Sande. Primært som færgehavn, men naturligvis også som liggemulighed for fiskernes både. At havnen så ikke skulle komme til at virke ret længe, forudså man næppe. Allerede i løbet af dens første leveår rykkedes kanalen på grund af sin truende udvidelse så meget nærmere, at en mere nordlig placering kom på tale. Samtidig er Andreas Jensen, bådebyggeren, der havde givet tilbud på opførelsen af de to færgeskure, ved at være klar. »Det ved Havnen ved Nørbys Hage under Opførelse værende Færgeskur blev fuldført i Maanedens Løb«, skriver tilsynsførende ingeniør Otto Pedersen i sin rapport for maj måned.

Nørbys Hage var som tidligere nævnt en knude på fjordkysten. Den sprang frem umiddelbart nord for den anlagte kanal. Nørbys Hage ses ikke mere. Opfyldninger har slettet konturerne og lagt nyt land til. Det gamle navn er desværre gået i glemmebogen. Området skal i dag findes mellem Tyskerhavnen og Hvide Sande afvandingssluse. I forbindelse med havneanlægget møder vi igen i glimt de mennesker, der befolkede denne del af Klitten: Chr. Thygesen, Sdr. Lyngvig: »Kørsel af Træ til Færgeskur fra Hvide Sande til Nørbys Hage... 5 kr.« og M. Jacobsen, Aargab: »Kørsel af Træ til Færgeskur ved Renderne (havnen på sydsiden)... 3 kr.« Der var åbenbart ingen instanser, der sørgede for ensartede takster til hestevognmændene dengang.

Så dukker en intern rapport af 1. maj 1911 op. Ved at læse den forstår man vel, at beboerne omkring fjorden var blevet bange, og at de ville enten helt lukke, eller i hvert fald sikre åbningen ved Hvide Sande. Edvard Ishøj indberetter til vandbygningsdirektøren: »Den høje Vandstand skyldes uden Tvivl det store Tværprofil af Kanalen ved Hvide Sande, der inden Stormen i Februar var ca. 80 Meter bred med

et Tværprofil af ca. 200 m², efter Stormen ca. 170 Meter bred med et Tværprofil af ca. 700 M²«.

Med et slag et gabende hul. Det havde i løbet af et par døgn mere end fordoblet sin bredde og den vandførende profil var blevet tre gange så stor som før. Man forstår frygten, der ligger bag resolutionernes beherskede vendinger. I hvert fald er den ansvarlige ingeniør for Ringkjøbing Fjord nu kommet til klarhed omkring kanalforsøget. Godt et år efter åbningen slutter hans rapport: »Den af Tidevandet i Kanalen frembragte Strøm er stærk nok til at vedligeholde dens Tværprofil, (bemærk, man var ellers fra Nymindestrømmen vant til, at et udløb ville lukke sig!) og Kanalen vil efter al Rimelighed derfor en Tid lang endnu udvide sig, hvorfor der ogsaa vil være Fare for, at endnu større Oversvømmelser ville kunde indtræffe, og det paa Tider, hvorved der vil ske stor Skade paa Arealer og Afgrøder. Det skønnes derfor ikke rettere, end at der er god Grund til at træffe Foranstaltninger til enten at lukke Kanalen eller muligvis søge at forhindre, at den udvider sig yderligere.«

Nu var det faktisk sagt. Den 1. maj 1911.

Var der da slet ingen lyse sider ved det hele foretagende? Jo, nok – set med turistens øjne. Søndervig og Nr. Lyngvig med det nye fyr fra 1906 var forlængst opdaget. I Søndervig indlogerede man sig før århundredskiftet hos Lene og Hans Lodberg, og i Nr. Lyngvigs 5 gårde havde Constance Smith, faster til forfatteren Jo-

Fig. 14

»Prins Hamlet« forlader Ringkjøbing havn med kurs mod Klitten. Laust Christian Andersen, urmager i Ringkjøbing, købte hjuldamperen i 1910 og lod den gå i regelmæssig fart på fjorden i sommermånederne fra den 16. maj til den 15. september. »Prins Hamlet« var på 123 tons med plads til 350 passagerer.

Dampskibet „Prins Hamlet“
(Hører: Kaptein Jørgensen)

Plads til 350 Passagerer 130 Fod læng, 27 Fod bredt

Fartplan

Ringkjøbing—Nørre Lyngvig (fyrtårnet)

Søndag, Mandag, Tirsdag, Torsdag og Fredag

Afgang fra Ringkjøbing	Form. Kl. 11 ¹ / ₂
— — — — —	Eftm. — 2
— — — — —	Eftm. — 5 ¹ / ₂
Afgang fra Nr. Lyngvig	Form. Kl. 12
— — — — —	Eftm. — 5
— — — — —	Eftm. — 6 ¹ / ₂

(Sjelføret til Nørre Lyngvig tager ca. 35 Minutter)

Ringkjøbing—Nørre Lyngvig—Aargab

hver Onsdag

Afgang fra Ringkjøbing	Form. Kl. 11 ¹ / ₂
— — — — — Nr. Lyngvig	Form. — 12
Ved Aargab	Eftm. — 12 ¹ / ₄
Afgang fra Aargab	Eftm. — 1
Ankomst til Ringkjøbing	Eftm. ca. 2
Afgang fra Ringkjøbing (til Aargab)	Eftm. Kl. 4 ¹ / ₂
Ved Aargab	Eftm. — 5 ¹ / ₂
Ved Nr. Lyngvig	Eftm. — 6 ¹ / ₂
Ankomst til Ringkjøbing	Eftm. ca. 7

(Sjelføret til Aargab tager ca. 1 Time)

Billetter: Ringkjøbing—Nørre Lyngvig og omvendt, enkelt Tur, voksne 50 Øre, Børn 25 Øre, Hunde, Cykler og Barnevogne 25 Ø. Ringkjøbing—Aargab og omvendt, enkelt Tur, voksne 50 Øre, Børn 25 Øre, Hunde, Cykler og Barnevogne 25 Øre.

Lørdag kan Dampskibet leies for Ekstraturer til Nr. Lyngvig, Hvide Sande, Aargab og Nymtodegab.

L. C. Andersen,
Telefon No. 111

Fig. 14b

Fartplan for Ringkjøbing—Nr. Lyngvig-ruten og Ringkjøbing—Nr. Lyngvig—Aargab-ruten.

Fig. 15

Søndagsidyl med opsmøgede benklæder og opkiltet skort. Turen går langs kanalens nordside mod havstranden. Alt ånder fred og ro, men den stejle skræning ved det hårdt angrebne Troldbjerg taler sit tydelige sprog om et helt anderledes drama, når havet er i oprør. (Privateje)

Fig. 16

»Ungdom fra Hvide Sande« poserer for fotografen. Fra venstre: Martin Thomsen (søn af gdr. Jens Thomsen, Sdr. Lyngvig), Chr. Nielsen (søn af Cbr. Andersen Nielsen), Simon Christensen, Hans og Enevold Færgemand (sønner af Cbr. Lauridsen Nielsen, Hvide Sandes færgemand) og længst t.b. Carl Olsen (søn af marketenderibestyrelse Cbr. Olsen, Ringkjøbing).

Hans Færgemand, der er født i 1901, har i 1982 identificeret personerne på ungdomsbilledet. »Om søndagen var vi som regel nede for at hjælpe med trosserne, når »Prins Hamlet« anløb Hvide Sande.« (privateje)

hannes Smith, i lejede værelser oprettet sommerspensionat for, som Johannes Smith skriver »embedsmænd, kunstnere, skole- og universitetsfolk ... Hun fik kun nye gæster gennem anbefalinger fra de gamle. Alt i alt en kreds med et vist ensartet kulturelt præg.« Og nu opstod så et nyt mål for turene: Hvide Sande-kanalen.

Til betjening af turister, der ville til Klitten, havde urmager L.C. Andersen, Ringkjøbing, i 1910 anskaffet hjuldampere »Prins Hamlet«, der anløb Nr. Lyngvig, en interimistisk bro ved Nørbys Hage nord for kanalen og Rander Havn ved Aargab. Til modtagelse af gæsterne opførtes, vistnok samme år, turisthotellerne i Nr. Lyngvig og Hvide Sande, der derved fik sin første egentlige bygning. Ved nordøstfoden af Troldbjerget, lige ved siden af sognevejen sattes en træbygning med den for den tid karakteristiske veranda vendende mod fjorden. Her kunne man få sin kaffe en sommersøndag efter at have bestøget resterne af Troldbjerget ved kanalens nordside, for derfra at tage det meget omtalte »Gæb« i øjesyn.

Hvor lang tid tog overfarten fra Ringkjøbing? Det har vi urmagerens egne ord for. Til Ishøj skriver han: »... og skal det være mig kjært at holde »Prins Hamlet« disponibel til at sejle med Finansudvalget Lørdag den 10. juni Kl. 9 Frm. fra Ring-

kjøbing Havn. Sejladsen vil tage ca. 3/4 Time .. « Og til slut en imødekommende forespørgsel: »Med hensyn til Prisen for Sejladsen (man skulle også til Nymindegab) antager De da ikke, at 80 Kroner kunde være passende«.

Lad os sammen med ministrene og rigsdagsmændene anløbe Hvide Sande. Dønningerne efter februarstormen havde medført, at man ønskede at besigtige udløbet for der på pladsen at få lejlighed til en førstehåndssamtale med de fremmødte repræsentanter for fiskerne og landmændene.

Ved 9-tiden om formiddagen den 10. juni 1911 er deltagerne gået om bord på »Prins Hamlet«. Efter at være kommet ud på fjorden, har trafikminister Th. Larsen kaldt deltagerne op på øverste dæk, hvor vandbygningsdirektør Westergaard har holdt et foredrag om Hvide Sande. Nu ankommer man til Klitten, og Ringkjøbing Amts Dagblads referent er til stede:

»Da Damperen ankom til Hvide Sande, var der mødt en Del af Egnens Beboere. De fleste var fra Klitten ... Damperen lagde ind i den Havn Nord for Kanalen, som Sandpumperen »Nymindegab« har gravet til Færgebåden, men som ogsaa benyttes af Fiskerne.

Selskabet gik nu i land og begav sig op paa den høje, nu til Dels bortskaarne Klit Troldbjerg Nord for Kanalen. Paa Troldbjergs Top, hvorfra der er en udmærket Udsigt saavel over Kanalen som over det omliggende, vilde Landskab, begyndte Forhandlingen under Ledelse af Trafikministeren.«

Og her er det nordpartiets folk, der taler. Sognefoged og formand for Holmlands Fiskeriforening, Chr. Fjord, Nr. Lyngvig, takker på havfiskernes vegne for, at forsøget ved Hvide Sande er gjort. Kanalen er udmærket, men skal dog også efter hans mening sikres, så den ikke fortsætter med at udvide sig.

Konsul Berthelsen, Ringkjøbing, der er formand for Fiskeriforeningen for Ringkjøbing og Stadil Fjorde, tilslutter sig havfiskernes formand. Han oplyser, at der omkring de to fjorde bor 250 fiskere. Disse har i året efter kanalens åbning fisket for 120.000 kr., og det er 90.000 mere end i det sidste år før kanalens åbning. Berthelsens argument: »Hvad det har kostet at grave Kanalen, har Fiskerne saaledes indvundet paa ét Aar.«

At saltvandsindsprøjtningen« og en direkte passage til Ringkjøbing Fjord var af stor betydning for fiskeriet var uomtvisteligt.

Senere på dagen sejler så »Prins Hamlet« selskabet til Nymindegab, og her er det helt andre argumenter, der kommer »om bord«. Mest direkte og med rammende logik siger Laurids Jensen, Nr. Nebel: »Det er jo mærkeligt, at medens man bygger et Havdige ved Ribe, gennembyder man her et Dige, som Naturen selv har dannet.«

Mange talere har ordet, og det fremgår – om noget – at her er en sag, som kan ses fra to sider. Mads Lambæk, Lem, der er formand for Ulfborg-Hind Herreders Landboforening, slutter talernes række med at sige: »... i denne Forening har jeg aldrig truffet afvigende Meninger. Man mener her, at naar Udløbet kan sikres i passende Bredde, er det Tilfredsstillende.«

Referenten fra Dagbladet gør nu den iagttagelse, at »... det passede saa udmærket, at Damperen netop paa dette Tidspunkt lagde til Broen ved Nymindegab Kro.« Det er sikkert ikke kommet ubelejligt.

Det har ikke været let for trafikministeren at uddrage nogen konklusion af alt dette, og han afslutter da mødet med at fastslå, at der er gået for kort tid og høstet for lidt erfaring endnu til, at man kan gå til en stor bevilling til kanalens sikring eller til at lukke.

Rigsdagsmændene forlader Ringkjøbing med aftentoget kl. 10.16. Mange indtryk rigere, men næppe mere afklarede.

Det var finansudvalget. I øvrigt var »Prins Hamlet« kundekreds stor. Mange jyske skolebørn har husket, og husker sommerudflugten til Lyngvig Fyr med damperens dæk tæt besat af matrostøjklædte unger.

Hjemme har Chr. Andersen Nielsen, manden fra gården nærmest kanalen, passet sin dont. »Udført Hjelmeplantning paa det ved Nørby Hage oppumpede Sand. 1505 Favn á 10 Øre pr. Favn. Ialt Kr. 150,50.« Det var en del penge i 1911. Assisterende ingeniør ved V. B. V. Otto Pedersen tjente 150 kroner om måneden.

Sommeren 1911 går nu med ideligt gentagne kontrolmålinger, og tallene er skræmmende. I august måles en dybde i kanalen på 9,5 meter, og sine steder er den 180 meter bred. Den er ved at have udviklet sig til en ladeport i forhold til den skibsluge, som åbningen til fjorden egentlig skulle have svaret til.

Den 4. oktober 1911 kan vandbygningsdirektøren ikke se stiltiende til længere. Han sammensætter da en kommission af sine nærmeste medarbejdere, senere kaldet »Ingeniørkommissionen«, idet »... man maa være betænkt paa enten at kunde lukke Udløbet, eller at kunde sikre det paa en eller anden Maade saaledes, at der i al Fald paa et Sted i Renden kan holdes et konstant Tværprofil af passende Størrelse.« Tiden arbejder heller ikke for ham. Den 1. november 1911 er kanalen 210 meter bred ud for Troldbjerg.

Der er andre, der rører på sig. Borgmester Finsen, Ringkjøbing, henvender sig som formand for et udvalg nedsat af såvel fiskeri- som landboforeninger til ministeren for offentlige arbejder og foreslår »... at der ved Statens Foranstaltning forsøgsvis maa blive tilvejebragt mindre Beskyttelsværker ved Kanalen, saaledes at Bredden samtidig søges indskrænket saa meget som muligt.« Nu var det ikke blot sikring, der ønskedes.

Som noget ildevarslen dukker pludselig en række vejrkort op i vandbygningsvæsenets arkivalier. Som om udviklingen ikke havde vist, at det var galt nok.

Fredag den 3. november kl. 7 aften udsendes følgende vejrmeddeling: »Vejrforholdene over Nordvesteuropa har en meget urolig Karakter... der er Udsigt til stærke Vinde omkring Sydvest.« Lørdag den 4. november varsles der »sydvestlig Storm«. Et lavtryk på 715 mm kviksølv ligger nordøst for Skotland og medfører i løbet af søndagen og mandagen, at flere danske stationer melder »stærk Storm« og »orkanagtig Storm«. Vyl fyrskib melder »Orkan« ved midnat mellem søndag og mandag.

I Ringkjøbing Fjord bliver situationen hurtig katastrofal. Porten til de indfaldende vandmasser fra Vesterhavet står på vid gab.

Hvor galt gik det? Ishøys rapport til V.B.-direktøren skal have lov til at tale for sig selv: »Middelvandstanden var højest i Fjorden den 6' om Em Kl. 4, nemlig + 1,916 M. I Stadil Fjord steg Vandet til en Middelhøjde af 1,54 M. Ved Bøjlesens Gaard i Stauning maalttes + 2,05 M, og ved Vandstandsmåleren i Lønborg + 2,15 M.

Oversvømmelser af Ejendomme har fundet Sted paa saa godt som alle Fjordens Kyster. Efter hvad der hidtil har været oplyst, har Vandet været inde i følgende antal Gaarde og Huse, nemlig i Velling, 2 – Stauning, 5 – Lønborg, mindst 1 – Nr. Bork, 5 – Bjerregaard, 8 – Haurvig, 3 – Aargab, 5 – Klegod, 1. Det meste af Sdr. Bork har været under Vand, men der foreligger ingen Meddelelser om, i hvor mange Gaarde Vandet har været oppe. Vejdæmningen mellem Holmsland og Søndervig er brudt paa flere Steder. Hvide Sande-kanalen er 260 M bred, og Klitterne er stærkt raserede. Telefonledningerne over Kanalen ere afbrudte, idet de Klitter, hvor paa de yderste Telefonstænger vare satte, ere bortskaarne. Renden ved Nørby's Hage (færgehavnrenden) er fuldstændig tilsandet. I den tidligere Baakelinie naar Sandet op til daglig vande. Bassinet inde ved Land er ikke tilsandet.«

TIL DEN HØJE REGERING OG RIGSDAG

Dette var dødsstødet. Efter denne magtdemonstration fra naturens side kunne ingen instans forholde sig rolig. At der nu afholdes møder og afsendes resolutioner, siger sig selv. Forholdene er ikke længere blot utålelige, de er livsfarlige. Det er

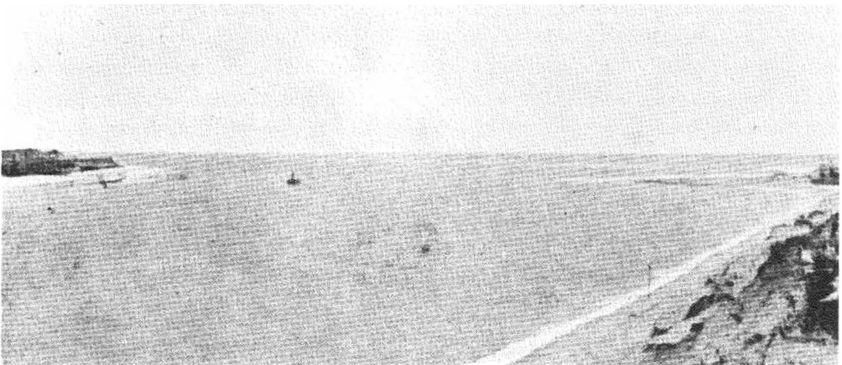

Fig. 17

Tidskriftet »Verden og Via» bringer dette billede af kanalen med Vesterhavet i baggrunden. Billedteksten er kort og dramatisk: »Da den forfærdelige Stormflod havde været der i November 1911.« (Verden og Via, 1913, nr. 31)

bebyggelsen omkring Ringkjøbing og Stadil fjerne, der er direkte truet. Vi møder igen Mads Lambæk, formanden for Ulfborg-Hind Herreders Landboforening. Under adressen »Gl. Bjerg, pr. Lem St.« skriver han den 4. december 1911: »Med Erfaring fra Stormfloden den 5. og 6. November for Øje, udtaler Forsamlingen Ønsket om, at der i indeværende Rigsdagssamling maa blive bevilget Penge til og snarest muligt gøres Skridt til, at Nymindestrømmen afdæmpes, og *Hvide Sande Kanalen sikres og indsnævres* til en efter forholdene passende Bredde.«

Her tegner kanalens fremtid sig: der ønskes en indsnævring, men dog et åbent løb.

Sydpartiet argumenterer den 9. december 1911 således: »... at der allerede i indeværende Rigsdagssamling maa blive bevilget Midler til en fuldstændig Lukning af Hvide Sande-Kanalen og Tilvejebringelse af et nyt, forholdsvis smalt, men sikret Udløb saa langt mod Syd, at faren for Opstuvning i Fjordens sydlige Del... i høj Grad formindskes.

For Stauning Sogneraad, Niels M. Nielsen, Fmd. For Sdr. og Nr. Bork Sogneraad, L. Jensen, Fmd. For Henne-Lønne Sogneraad, Chr. Legaard. For Nr. Nebel-Lydum Sogneraad, H.B. Svenningsen. For Fiskeriforeningen ved Nymindegab, Chr. O. Christensen og P. Jensen Pedersen. For Lønborg-Egvad Sogneraad, J.A. Jørgensen. For Værnkomiteen, Palle Fløe, Amtsvandingsinspektør. For Hemmet-Sdr. Vium Sogneraad, E.P. Christensen.«

Resolutionen fra syd savnede, som man ser, ikke opbakning.

Den 12. december 1911 reagerer udvalgsformanden for flere foreninger med nordpartiinteresser. Det er Ringkjøbings borgmester, John Finsen, der tager til genmæle: »Naar det fra anden Side forlanges, at Hvide Sande skal lukkes, maa Udvalget bestemt protestere derimod, da Udløbet begrænset i passende Bredde, efter vor Formening fuldt ud kan tilfredsstillende Kravene, og navnlig skal det fremhæves, at Udløbet hverken har vist Tendens til at flytte eller lukke sig, hvilket vi langt fra har Sikkerhed for, hvis Udløbet flyttes længere mod syd.«

Et nyt – og set i lyset af Nymindestrømmens historie – stærkt argument. Alle tidligere udløb ved fjordens sydende havde lukket sig selv og umuliggjort sejlads. Her var unægteligt et udløb, man vidste, at man også havde i morgen!

Nu sendes der ad interne kanaler følere ud på højeste plan. Sekretæren hos ministeren for offentlige arbejder til vandbygningsdirektøren den 20. december 1911: »1. Er der Mulighed for at befæste Hvide Sande-Kanalen, og hvad vil det koste? – 2. Vil det være billigere at grave en ny Kanal og befæste denne, og hvad vil Bekostningen herved være? – 3. Anser Vandbygningsvæsenet det for mere betryggende af Hensyn til Vandopstemning i Fjorden at flytte Kanalen længere Syd paa, og hvad vil Bekostningen herved være? – 4. Hvad vil det koste at afdæmme ved Nymindegab?«

Mens disse overvejelser står på i Vandbygningsdirektoratet, går året på hæld. 1910 var, hvad kanalens udvikling angår, fredeligt mod 1911 at regne. I det sidst forløbne år havde det vist sig, at det at åbne ud for den dybe fjord, med store

vandmasser på begge sider af Klitten, det var som at bryde hul på et dige. – Og diget var af sand.

Kassebogen vedrørende »Tilvejebringelse af et nyt Udløb fra Ringkjøbing Fjord ved »Hvide Sande« paa Holmlands Klit« anfører en udgift på ialt 3.408,89 for kalenderårets vedkommende. Her af er de 893 kroner udbetalt for forskellige daglønsarbejder, kørsel m.v. til de lokale beboere. Det er ikke det helt store beløb, men året var jo også anlægsmæssigt begivenhedsløst. Det bemærkes, at færgeriet og de dermed forbundne udgifter ikke opførtes under denne konto, idet V.B.V. skulle stille det fornødne materiel til rådighed, mens kommunen skulle betale driften. 893 kroner... det svarede til en daglejers indtjeningsmulighed i 178 dage, men kontanterne har lunet, hvor de faldt.

Uroen sidder nu i folk fjorden rundt, og henvendelser af mere privat karakter finder vej til myndighederne. Talende er dette andragende til »Den høje Regering og Rigsdag«, som Christen Jensen (Teglbrænder) afsender fra Lønborg pr. Tarm, den 11. januar 1912: »Undertegnede tillader sig herved, efter at Vandet under Stormen den 5. og 6. november f. Aar stod mindst 1/2 Alen højt over Gulvet i Stuerne, Stalden og Laden, at andrage den høje Regering og Rigsdag om, for Statens Midler at lade opføre et Dige til Værn for mit Hus. Et saadant Dige maa opføres, da vi ellers, saafremt Hvide Sande Kanalen ikke til Sommer bliver indsnevret og sikret eller lukket, ikke kan bebo Huset.«

Folketingsmand L.P. Ovesen anbefaler andragendet til den velvilligste hensyntagen, idet andrageren, saavidt det er ham bekendt, er den hårdest hjemsøgte af de skadelidte ved Ringkjøbing Fjord.

Den 15. januar 1912 svarer vandbygningsdirektøren på forespørgslen af 20. december fra ministeren for off. arbejder, idet han indledningsvis gør opmærksom på, at den af ham nedsatte ingeniørkommission »vil fremkomme med et Resultat en af de nærmeste Dage.« Men foreløbig kan svares: Ad 1. En befæstelse med tilhørende passende indskrænkning af kanalen vil koste 3,5 millioner kroner. Ad 2. En ny, befæstet kanal noget sydligere (c: ved Skodbjerg) med tilhørende lukning af det nuværende løb ved Hvide Sande vil koste ca. 4 millioner kroner. Og hvad angår det formålstjenlige i at lægge kanalen ved fjordens sydende: »Ad 3. Forholdene kunde anses for mere Betyggende, naar Udløbet lægges Syd for den aabne Fjord, altsaa saaledes, at det gaar ud fra Nymindestrømmen.«

Det er nok værd at notere sig, at vandbygningsdirektøren ikke for enhver pris holder på Hvide Sande, men giver muligheden for en sydlig åbning den ret, der tilkommer den.

Den 19. januar foreligger så Ingeniørkommissionens betænkning: Kanalen kan lukkes, og det er tilsyneladende det billigste af det hele – kr. 300.000.

Kanalen kan også »sikres« med moler. 4 moler ud i strømmen fra hver side. Det vestligste par vendende mod havet og det østligste par rækkende ind i fjorden. Desuden to par direkte ud i kanalstrømmen. 8 ialt til en pris af 3.500.000 kr. Tallet er nok værd at bemærke. Da man senere på året valgte at spare ved kun at bygge ét

par moler omtrent midt i kanalen, lagde man herved grunden til en anlægsmæssig fiasko, der pudsigt nok kom til at koste det samme beløb, godt 3 millioner kroner, inden den endelige lukning var en realitet i 1915.

Der stilledes desuden forslag om et sikret udløb ved »Hegnet« syd for Gl. Bjerregaard. Pris 3.200.000 kr., og et sikret udløb ved Skodbjerg. Pris 4.000.000 kr.

Af forordet til betænkningen fremgår det, at det oprindelige kanalprofil på ca. 50 m² var opmålt til 600 m² i september 1911, og efter stormen den 5. og 6. november – 2 måneder senere – til ca. 1.000 m². Et gab 20 gange så stort som det tænkte.

En anden faretruende konsekvens af den store kanalåbning rides op. Erfaringen fra novemberstormen har vist, at den højeste vandstand i fjorden kun har været 25 cm lavere end den højeste vandstand i havet. Eftersom kanalen sandsynligvis vil udvide sig yderligere, vil havets og fjordens vandstandsforinkel blive mindre og mindre ved kommende storme. Erfaringen viser – efter en storm den 6. december 1895 – at stormflodshøjden i havet kan blive 3 1/2 meter, hvorfor vandstanden i den sydlige ende af fjorden kan påregnes at ville blive 3 meter eller mere »hvorved meget store, ogsaa bebyggede Arealer vil blive oversvømmede«.

Der følger derefter en del kommentarer af teknisk karakter, og det fremgår af bemærkningerne til det kalkulatoriske overslag, at dette er behæftet med stor usikkerhed, idet vanskeligt vejr og til tider storm ganske vil kunne forstyrre og evt. ødelægge delvist anlagte værker.

Hvilket af de skitserede projekter man end måtte vælge, så foreslås det, at Hvide Sande under alle omstændigheder først lukkes – og det hurtigst muligt. Et sikringsanlæg vil så kunne etableres inden for dæmningen, eller et helt andet sted på Klitten i en tørlagt udgravning. Havde man fulgt dette forslag og iværksat det i sommeren 1912, var afslutningen på kanalfiaskoen ikke blevet så pinefuld.

Hvad sker der nu? Lad os lade ingeniør Ishøys beretning, der er affattet i lakoniske vendinger, redegøre for det politiske hændelsesforløb:

»Efter derom i Folketinget fremsat Ønske under Finanslovens 2. Behandling, der sluttede faa Dage efter ovennævnte Beretnings Afgivelse (ingeniørkommissionens forslag af 19. januar 1912), nedsattes under 5. Februar 1912 af Ministeren for offentlige Arbejder en af 8 Medlemmer bestaaende Kommission, der afgav Betænkning allerede den 24. Februar. Kommissionsberetningen gik ud paa, at man for en Sum af 994.000 Kr. skulde bygge *ét Par* af de af Ingeniørkommissionen foreslaede Moler, der da skulde gøres noget stærkere. Samtidig skulde Nymindestrømmen afdæmmes.«

Kommissionens sammensætning var som følger: Amtsmænd Bache, Thisted (formand), Havnebygmester H.C.V. Møller, København, Entreprenør, Etatsråd N.C. Monberg, Distriktsingeniør ved V.B.V. August Poulsen, Lemvig, Telefondirektør Gregers Kirk, Fiskeriinspektør F.V. Mortensen, Ingeniør ved Hedeselskabet Th. Claudi Westh og Amtsrådsmedlem J. Andrup, Lønborg.

Disse herrer var naturligvis ikke tilfældigt valgte. Telefondirektøren var den

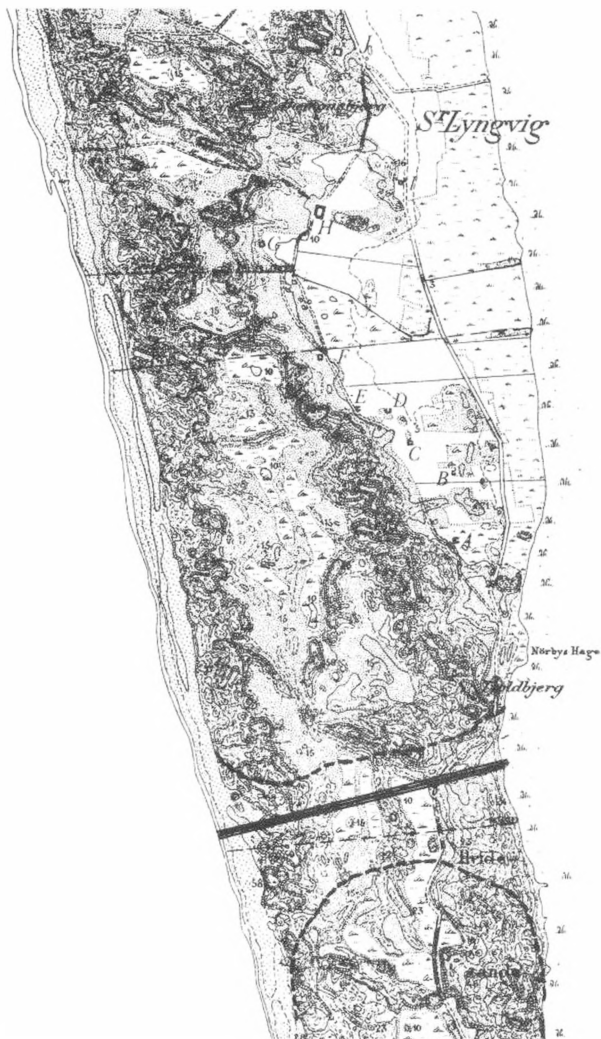

Fig. 18

Udsnit af Målebordsblad A.A. 12. Sr. Lyngvig. Målt 1871.

Mellem Troldebjerg og Hvide Sande-klitterne er kanalforløbet, som det så ud på åbningsdagen den 4. marts 1910, markeret med fuldt optrukket streg.

Den stiplede linie viser kanalkysten godt 2 år senere. Strømmen havde da skabt et truende gab ud for den dybe fjord midt på Holmsland Klit.

Ekspropriationskommissionens forhandlingsprotokol af 13. oktober 1915 fortæller hvem der boede på gårdene. A: Chr. Andersen Nielsen, B: Chr. Lauridsen Nielsen, C: Jens Iversen, D: Iver Enevoldsen, E: Jens Johansen, F: Jens Thomsen, G: Kristen Simonsen, H: Jeppe Enevoldsen, I: Jens Thygesen, J: Chr. Thygesens Enke.

samme som den Gregers Kirk, der som entreprenør i 1892 havde forestået gennemgravningen af klitterne ved Nymindegabs Nordmandskrog, og som havde ledet afdæmningen af det gamle udløb. Claudi Westh kendte også til forholdene ved fjorden. Han havde i 1906 på Hedeselskabets vegne og til brug for landbrugsministeriet udarbejdet en analyse af de landvæsensøkonomiske aspekter fjorden rundt i forbindelse med en åbning ved Hvide Sande. F.V. Mortensen var med, fordi fiskeriets interesser var åbenbare og et af kernespørgsmålene i striden.

Aldrig har en kommission vel arbejdet hurtigere. Fra den nedsattes og til betænkningen forelå, gik der kun 19 dage!

Forarbejdet var ganske vist gjort. De tekniske løsningsmuligheder var udarbejdede. Resolutionerne fra syd og nord lå velordnede i to stakke, men var i øvrigt ikke meget bevendt for en uvildig, idet argumenterne så nogenlunde holdt hinanden i skak. Man kan næsten sige, at desangående havde kommissionen frie hænder, og gad vidst om ikke også medlemmerne har følt det sådan oven på års uenighed. Der var egentlig kun ét at gøre – og det gjorde man. Man berejste i februardagene fjordengene og Klitten og påhørte argumenterne én gang til. Man besøgte kanalen, der nu var næsten 300 meter bred, og så satte man sig til – stadig på rejsen, det var i Ringkjøbing, det foregik – at skrive betænkning.

»Ved de Undersøgelser, Kommissionen har foretaget, og de Forhandlinger, den har ført, er den kommen til den Overbevisning, at den nuværende Situation er uholdbar og rummer en saa betydelig Fare for Person og Ejendom, at det er paa-trængende nødvendigt, at der – snarest ske kan – gøres Skridt til Hindring af yderligere Ødelæggelser.«

Hvide Sande skal ikke lukkes, men sikres. Med streg under snarlig forbedring af de nuværende forhold foreslår kommissionen, at ét par moler af de af ingeniørkommissionen foreslåede bygges ud i kanalen, således at gennemstrømningsprofilen bringes ned fra de nuværende ca. 1.000 m² til ca. 200 m². Derved mener man at tilgodese såvel landbrugets som fiskeriets interesser. En rimelig vandudskiftning, men dog et udløb, der er tøjlet i stormsituationer, og gode besejlingsforhold både for fiskere og skibsfart.

Som biarbejder foreslås Nymindestrømmen endeligt lukket, og der skitseres en broforbindelse over strømlejet ved Hvide Sande »... for at imødekomme Beboernes naturlige Ønske.«

Hvorfor nu denne udgang på sagen? Hvorfor ikke helt lukke det umulige gab og åbne permanent mod syd?

Et forberedende kommissionspapir løfter sløret, idet en af sværvægterne i kommissionen, distriktsingeniør August Poulsen, Lemvig, under hvem en stor del af vestkysten sorterede, som følger fremsætter sin mening om, »... hvorledes Hovedpunkterne i den foreløbige Betænkning bør være.« Han noterer, at ved at lukke Hvide Sande »... opnaas kun, at faa bragt det gamle Forhold tilbage igen, som den største Del af Beboerne omkring Fjorden i mange Aar har arbejdet paa at faa forandret.« Argumentet har gjort indtryk. Kommissionens forslag var enstemmigt.

Vi skriver februar, og forude ligger en lang sommer – men først skal sagen igennem på tinge. Ishøy beretter: »Et i Overensstemmelse med Kommissionsforslaget værende Lovforslag blev i Folketinget nedstemt, idet det vedtoges, at Kanalen straks skulde lukkes og Nymindegab atter åbnes. Men Landstinget vedtog Ministerens Forslag med nogle Ændringer, hvoraf den vigtigste var, at det bevilgede Beløb uden nærmere Motivering nedsattes med 94.000 Kr. til 900.000 Kr., og hertil sluttede sig saa Folketinget paa Rigsdagens sidste Mødedag, den 8. Juni.« Den lange beslutningstid skulle vise sig at blive skæbnsvanger. Skal der udrettes noget ved vestkysten, må forårsmånederne tages med. Efteråret kan ingen lide på.

Vi har efterhånden fjernet os fra åstedet, hvor kilden – nok så voldsom – til det hele var. Vi har været fjorden rundt, og på Rigsdagen. Hvordan så det egentlig ud derhjemme?

Ikke godt, hvad færgeriet angik. Renden til færgehavnen var i november 1911 sandet til, og det var der ikke blevet gjort noget ved. V.B.V. var utilbøjelig til at ud-dybe den igen, idet en ny opfyldning måtte forudses, efter at kanalen var rykket så tæt på. En ny rende var under overvejelse, denne gang ind til et punkt umiddelbart nord for Nørbys Hage og gående ud i retningen O.N.O. Dette arbejde igangsattes i forårets løb. Den 1. april 1912 påbegyndte »Nymindegab« uddybningsarbejdet ind til det, der skulle blive den navnkundige »Æ Tyskerhavn«, der stadig fungerer og lever i bedste velgående. Navnet har den fået, fordi området nord for Hvide Sande-kanalen fra endnu ældre tid kaldtes »Tyskland«, beboerne derfor »tyskerne«, og her oppumpedes altså »tyskernes« havn. Det er sådan en forklaring, der kun forlener en halv tilfredsstillelse. Nok hed det »Tyskland«, men hvorfor? Svaret kan ingen huske, de gamles hukommelse rækker ikke så langt tilbage.

Færgeriet klarede sig, som det kunne. Færgemanden fandt til enhver tid det dybeste løb, og afventede i øvrigt bedre forhold, når sandpumperen blev færdig med den nye rende lidt mod nord.

Lad os standse op og gøre status for fiskeriet. Godt to år er nu gået siden åbningen, der har givet mulighed for en helt ny form for havgående fiskeri. Flere større motorkuttere er blevet bygget, efter at det har vist sig, at kanalen vedvarende kan besejles. Dansk Fiskeritidende for 1912 skriver: »Fra Ringkjøbing Klit skrives der til os under 2. januar: Tredie Juledag benyttedes det gode Vejr af Motorkutterne til en Fisketur gennem Hvide Sande Kanalen. Man var 7-8 danske Mil ude... Under Hjemturen var Havet temmelig uroligt. Til Trods derfor lykkedes Sejladsen godt, og man fandt uden Vanskeligheder ind gennem det nye Løb.«

Et stort problem for fiskerne var det, at alle forhandlinger om at få indløbet afmærket med lysfyrrer var strandet. Svaret på ansøgningerne lød i sin firkantede enkelhed på, at man ikke kunne etablere belysning ved kanalen, så længe der var tale om et forsøg. Og det måtte fiskerne så tage bestik efter.

At fiskerflåden udvikler sig efter kanalens åbning, ses af følgende oversigt, der bringes i Dansk Fiskeritidende: »Siden Løbet ved Hvide Sande blev aabnet, er der tilkommet en Del større Fiskerfartøjer, forsynede med Petroleumsmotor, hvorved

Fig. 19

Fiskerne måtte i kanalperiodens første par år ankre op, hvor de bedst kunne. Her ligger Andreas Jensen med sin nybyggede RJ 7 »Frigga« i en lille vig på kanalens nordbred. I baggrunden Vesterhavet og kanalmundingen. Sommeren 1912. (Privateje).

vor Fiskerflaade har vundet en betydelig Forøgelse. I Aaret 1910 kom den søgaaende Baad RJ 7 »Frigga« af Sdr. Lyngvig, 10,02 Tons. Ejer Andreas Jensen, Sdr. Lyngvig. I Aaret 1911 er flaaden forøget med følgende: RJ 19 »Prøven« af Søndervig, 14,53 Tons. Ejer K. Lauridsen, Søndervig. – RJ 22 »Energi«, 7,53 Tons. Ejer S. Enevoldsen, Haurvig – RJ 17 »Kvartetten« af Nr. Lyngvig, 16,96 Tons. Ejer P. Frandsen, Nr. Lyngvig. – RJ 26 »Freja« af Aargab, 12,73 Tons. Ejer E. Enevoldsen, Aargab. – RJ 24 »Viola« af Ringkjøbing, 18,44 Tons. Ejer P. Poulsen, Ringkjøbing. – og »Viggo« af Nr. Lyngvig, 19,06 Tons.«

Og hvad besejlingen af kanalen angik: »... kan oplyses, at der i Aaret 1911 indkom til Ringkjøbing Havn direkte fra Havet gennem Kanalen ialt 72 Fartøjer imod 39 i Aaret 1910. Den 10. april 1912 skriver bladets referent fra Ringkjøbing fjord: »Fiskeriet falder fremdeles godt i dette Foraar, Sildefiskeriet vedbliver at gaa fremad, idet der fra Havet kommer stedse større og fyldigere Stimer...«

Det eneste, man manglede, var en ordentlig havn i kanalens umiddelbare nærhed. Skibene var henvist til liggepladserne i Ringkjøbing eller Nr. Lyngvig, og fiskeriet var dermed vanskeliggjort i perioder med is i fjorden.

Men sikkert ildorado. Den 1. maj: »Motorbaadene gennem Kanalen har haft det langt største Udbytte. Der er Baade, som i den sidste uges Tid har taget Tunger for ca. 100 Kr. pr. Dag.«

Fiskeriet vejrede bedre tider. De mest optimistiske lod bygge motorkuttere, de

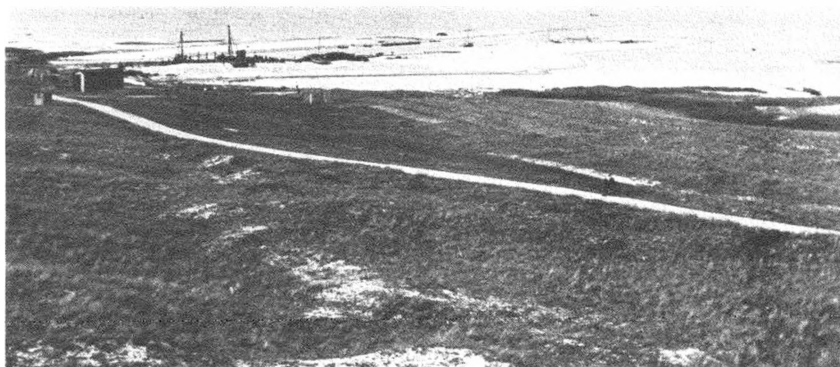

Fig. 20

6. juli 1912. »Havnen ved Hvide Sande-Kanalen«. Udsigtspunktet er Troldbjerget og fotoretningen nordøst. Det forreste havnebassin er den delvist tilsandede færgehavn fra 1911, Hvide Sandes første egentlige havneanlæg. Bag dette bassin ses et nyt under anlæg. To rambukke rammer pæle til pieren i »Vandbygningsvæsnets Nordhavn«, nu kendt som »Tyskerhavnen«. Ved den gamle færgehavn ligger særgeskuret, der er bygget af Andreas Jensen. Foto: J.T. Lundbye. (Kystinspektoret)

såkaldte »hajer«, der egnede sig til et virkeligt havfiskeri, og det risikofyldte fiskeri med åbne både fra stranden aftog i takt hermed. Ferskvandsfiskeriet i fjorden var naturligvis en saga blott, men det opvejedes til fulde af, at store mængder rødspætter og sild nu fandt ind med det salte vand. Fiskerne under »Fiskeriforeningen for Ringkjøbing og Stadil Fjorde« hilste beslutningen om den sikrede, men fortsat åbne kanal velkommen.

Nu skulle så sikringsarbejdet forberedes, og det måtte nødvendigvis ske i al hast. Distriktsingeniør August Poulsen, Lemvig, nærede ingen falske illusioner, hvad angår Vesterhavets luner sidst på året. I notatet forud for kommissionsbeslutningen skriver han i februar: »... at Kommissionen maa erholde Bemyndigelse til straks at sørge for at foretage det fornødne til Arbejdets Udførelse... saaledes at Arbejdet kan fuldføres i ca. 4 Maaneder inden 14. August 1912«.

De politiske forhandlinger ville det ikke sådan. Den endelige rigsdagsbeslutning forelå som sagt først den 8. juni, og da man nåede hen til Poulsens augustdato, var sikringsarbejdet ikke mere end lige kommet i gang. Den foreløbige bund- og sidesikring, der skulle holde stand mod den kommende vinters storme, var derfor knap kommet fra land, da sommeren gik på hæld.

Fig. 21

6. juli 1912. Billedet bærer originaltitlen: »Hvide Sande-Kanalen set ind mod Ringkjøbing Fjord.« T.v. Troldbjerg-klitten. Foto: J.T. Lundbye. (Kystinspektoret)

Fig. 22

6. juli 1912. Kanalen i al sin mægtighed efter at beslutningen om at indsnævre og sikre den endelig er taget. I baggrunden Ringkjøbing Fjord og kanalens sydside med hvad kanalen har levnet af »Hvide Sande-klitten«. Foto: J.T. Lundbye. (Kystinspektoret)

Men nu skete der dog noget, har landmanden ved fjordengene vel tænkt. Forsøget af 1908 var endelig slut, og kanalen skulle tæmmes og bindes i en form og en størrelse, der var til at leve med.

Forude ventede entreprenørmæssige og økonomiske fiaskoer af et omfang, som selv ikke skeptikerne kunne forestille sig, idet den egenrådige kanal i »det vilde landskab« ikke sådan lod sig tøjle.

Det voldte besvær, at få vandet til at løbe i de første martsnætter i 1910. Det skulle komme til at koste millioner af kroner at standse strømmen igen.

Litteraturfortegnelse:

Hvide Sande Havns arkiv.

Vandbygningsdirektoratets arkiv.

Kommissionsbetænkning: »Hvide Sande Kommissionen af 5/2 1912.«

»Spørgsmålet Ringkjøbing Fjords Udløb.« Hvide Sande-Udvalget. 1924.

Carl Lindberg Nielsen: »Ringkjøbing Købstads Historie.«

Jørgen Jørgensen: Bogen om Ringkjøbing, Holmsland og Holmslands Klit. 1957.

Johannes Smith: Erfaringer fra Holmslands Klit. 1948.

Dansk Fiskeritidende. 1912.

Hedeselskabets Tidsskrift, 1931, nr. 23: »Sluseanlæggene ved Hvide Sande og ved Thorsminde.«

Illustreret Tidende, 1912, nr. 42: »Vestkystens Værn.«

Jysk Månedsskrift, 1912: Chr. Nielsen: »Hvide Sande, Ringkjøbing Fjords Udløb.

Krig og Fred, 1913, nr. 24: »Paa vagt ved Vesterhavet.«

Ringkjøbing Amts Dagblad. Særtryk: »Ringkjøbing Fjords Udløb.« 1911.

Tiden. 1910-11: »Ringkjøbing Fjord. Brev fra Vestjylland.«

Verden og Vi, 1912, nr. 25: »Kanalen ved Hvide Sande.«

Verden og Vi, 1913, nr. 31: »Hvide Sande.«

Årbog for den danske fiskerflåde. 1910, 1911, 1912.

Holger Ejby Villadsen

Lærer

Apollovej 115

6960 Hvide Sande

Født 1944 i Borris sogn

Harboørefolkets navne

Bebyggelsesnavne, tilnavne og slægtsnavne på Harboøre i 1600-, 1700- og 1800-tallet

Af P. Rønn Christensen
(Billeder og billedtekster ved Anders V. Langer)

»De have her adskillige andensteds ubekjendte Folke-Navne«.
(Dansk Atlas, 1769)

Det er nok især Harboøreboernes *fornavne*, der tænkes på i citatet fra 1769, og det er da rigtigt, at vi i 1600- og 1700-tallet finder en række ejendommelige personnavne blandt beboerne på Harboøretangen.

Det var en række særprægede fornavne, som på landsplan var ret usædvanlige, men her i det noget isoleret liggende sogn havde fået forholdsmæssig stor udbredelse. Navne som Clemmen, Eske (eller Eskild), Joseph, Gregers, Marquor, Markus og enkelte andre. Og desuden var det nogle få meget sjældne fornavne, som var udbredte på Harboøre, men øvrigt ikke kendes ret mange andre steder i landet, bl.a. Jøss (ikke det samme som Jens), May, Mår (Mard) og Skarris. Kvindenavnene var vist de almindelig kendte, men vi kender dem ikke i større tal fra tiden før kirkebogens start (i 1738).

De faste opkaldesskikke bevirkede, at de samme fornavne blev fastholdt gennem århundreder, men nu er de gamle regler for opkaldelse ved navngivningen gået i forfald, og der er snart kun sparsomme rester tilbage af de karakteristiske Harboøre-navne. De unge familier har også her underkastet sig de skiftende navngivningsmoder, så nu hedder man på Harboøre – omtrent – det samme, som man hedder andre steder i Danmark.

Men er de gamle Harboøre-fornavne ved at uddø, så lever og udbredes til gengæld de karakteristiske *tilnavne* eller *slægtsnavne* fra Harboøre. Der er nu næsten ikke det hjørne af Danmark (København langt fra undtaget), hvor man ikke støder på et eller flere slægtsnavne, som har deres rod på Harboøre.

En af årsagerne hertil er naturligvis den bemærkelsesværdige *udvandring* fra Harboøre, som har fundet sted i de sidste 100-150 år, hvis lige næppe findes andet-

Øster Langergård eller Ørumsgård, matr. nr. 19 (fot. 1951 fra nordøst). Typisk gammel gårdbygning på Harboøre. Laden havde tvær-agerum med port ud mod gården (anes bag østlængen). Kvisttilbygning på stuehuset findes flere steder, men normalt mod syd – og ikke som her mod nord.

steds i landet. Det var først og fremmest havets ilde fremfærd og forringelsen af fiskeriets muligheder, som drev Harboørefiskere til at bosætte sig andetsteds, især ved de mildere Limfjordskyster, hvor de iøvrigt var godt kendte fra sommertogterne, når ålefiskeriet stod på. Men også den forholdsvis store befolkningstilvækst gjorde udvandring påkrævet. Og slægts- eller tilnavnene fulgte med, folk i andre egne syntes om dem, de blev populære og udbredt også til familier, som egentlig slet ikke havde nogen forbindelse bagud til Harboøre.

En nærmere undersøgelse (jfr. mit manuskript: »Gårde og huse på Harboøre«, som nu bl.a. findes i Det lokalhistoriske arkiv på Harboøre) viser, at de fleste af de kendte slægts- og tilnavne på Harboøre er opstået i 1600- eller 1700-tallet. Det var den nævnte store befolkningstilvækst, som gjorde det påkrævet, at de kom med i aktstykker som jordebøger, skattemandtal m.v., hvordan skulle man ellers undgå forvekslinger i mængden af -sen navne, hvor det ofte hændte, at to personer havde nøjagtig det samme fornavn og efternavn.

Nuvel, tilnavne til personerne har nok eksisteret til alle tider, men de har ofte været uofficielle og ikke helt accepteret af navnenes bærere. De findes såmænd også i brug mange steder den dag i dag. Som fremmed kan man let komme til en egn i Danmark, hvor det er vanskeligt at finde frem til en bestemt person *uden* kendskab til hans lokale, uofficielle tilnavn. Og så har hver eneste dansker dog nu fået sit CPR-nummer, hver lille stump vej har fået sit navn, og hver gård eller hus har sit gadenummer!

Det er ikke helt ligetil at finde ud af den egentlige grund til den store befolkningstilvækst på det vand- og sandhærgede Harbøre for 200-300 år siden. Den tilvækst, som gjorde gårdnavne og personnavne særligt påkrævede.

Børnefødslerne antal lå ikke højere her end andre steder (men de var høje dengang), og sognet blev ikke skånet for de frygtelige epidemier, som med mellemrum hærgede i den danske befolkning i 1700-tallet. I de to år 1763 og 1764 døde således 90 personer på Harbøre, medens fødselstallene var de normale 44, og det gav altså for de to år et underskud på 46, men andre år var der så stort et overskud, at befolkningstilvæksten på Harbøre alligevel kom til at være omtrent den tredobbelte af, hvad den normalt var i nabosognene på samme tid.

Årsagen til den unormalt høje befolkningstilvækst viser sig at være, at Harbøre-folkene i de tider blev *ældre*, end man almindeligvis blev her i landet. I de 50 år fra 1738 til 1787 begravedes ialt 926 personer, og heraf var mindst 206 over 70 år. 56 af de 206 var tilmed mellem 80 og 90 og 11 over 90 år, og det turde vist være noget i retning af Danmarksrekord for den tid, da gennemsnitslevealderen jo lå langt, langt lavere end nuomstunder.

Man spørger uvilkårligt: *Hvorfor* blev folk ældre på Harbøre end andre steder? Boligforholdene var næppe sundere her end andre steder, hygiejnen var vel helt den samme, og luften og det barske klima var jo ikke anderledes på Harbøre end i de andre havsogne. Skulle det mon være kosten? Er det et 300-årigt bevis for, at det er sundt at spise fisk, vi her er nået frem til? For fisk spiste de naturligvis i gamle dage på Harbøre. Vi læste i vor barndoms læsebog en »Harbøre-historie« herom. Folk, der er særprægede og måske bor lidt isoleret, skal selvfølgelig altid drilles af velbjergede nabofolk, og Harbøreboerne blev en tid fremstillet som var de lokale molboere. Og »Harbøre-Jens« havde engang, fortælles der, forladt sin fattige hjemstavn og vovet sig »ind i herrederne«, hvor han pralede lidt med et mægtigt gilde, han havde været med til på Harbøre. »Først fik vi fisk, og så fik vi fisk, og så fik vi tørrede torskehoveder, og havde vi ikke fået dem, så havde vi ikke fået andet end fisk!«

Såvidt vi kan skønne, skulle den mærkelige *fjerdingsinddeling* af Harbøre sogn bidrage til, at det blev lettere at holde rede på de mange personer i det store sogn, som havde helt ens navne. Man føjede fjerdingens navn til personens: Jens Christensen i Langør fjerding og Jens Christensen i Riskær o.s.v.

Fra 1500-tallet var Harbøre delt i *Langør* fjerding (senere Røns fjerding), *Riskær* fjerding (senere Stausholms fjerding), samt *Vejlby* og *Liløre* fjerding. Grænserne mellem de fire fjerdinge var meget uregelmæssige, kun i få tilfælde var der tale om naturlige, geografiske grænser (et vandløb f.eks.). De tre bebyggelser Stausholm, Vrist og Vejlby var hver delt mellem to fjerdinge. Hver fjerding havde et område ved havet, selv om fjerdingens grænser derved blev endnu mere upraktiske. Ud til havet skulle fjerdingen nå, hvad så end grunden har været.

Man kunne tænke sig, at fjerdingerne har været landgilde-læg, men herimod ta-

Vester og Øster Rønlangergård, matr. nr. 40 og 39 (fot. 1958 fra sydvest). Vester Rønlangergård forsvandt i 1958 på grund af et nyt havdige, der blev fuldført det år. Stuehuset er fra 1925, de øvrige bygninger er meget gamle.

ler, at der i den ældste lensjordebog (fra 1596) er temmelig stor uoverensstemmelse mellem de samlede landgildeydelsler af fjerdingerne. Derimod er det påfaldende, at der efter samme jordebog var omtrent *lige mange* gårde og bol (ca. 25) i hver fjerding, og sådan blev det ved med at være helt frem til 1670'erne.

Konklusionen bliver, at fjerdingsinddelingen er blevet indført – formentlig på lensmandens foranledning – for at det store og folkerige sogn kunne blive lettere at administrere. Interessant er det, at St. St. Blicher når til en lignende konklusion i 1839 for et andet stort sogn, som var inddelt i fjerdinge («Vestlig Profil af den Cimbriske Halvø», s. 97).

Efter at matrikuleringen i 1688 var gennemført, mistede fjerdingsinddelingen efterhånden sin betydning, og de oprindelig helt faste grænser mellem fjerdingerne udviskedes.

I 1700-tallet afløstes den gamle fjerdingsinddeling af en ny inddeling, som stadig eksisterer i daglig tale: *Nordsogn* og *Søndersogn* (Vejlby og Liløre samt Vrist, undtagen Nr. Vrist). Den nye inddeling blev snart så fast indarbejdet i folks bevidsthed, at det *samme* gårdnavn og slægtsnavn kunne anvendes i såvel Nordsogn som Søndersogn. Der var en Præstegård (matr. nr. 1) i Nordsognet og en Sdr. Præstegård (matr. nr. 50) i Søndersogn. Ligeledes Kirkgård (matr. nr. 12 og 13) i Nordsogn og Kirkesgård (matr. nr. 55) i Søndersogn, Røngård i Nordsogn (matr. nr. 40) og i Søndersogn (matr. nr. 54), samt Sandgård I Nordsogn (matr. nr. 27 og 28) og i Søndersogn (nedlagt før matrikuleringen).

I løbet af 1600- og 1700-tallet blev det almindeligt på Harboøre, at næsten alle gårde og en del huse havde særskilte navne, og samtidig blev også tilnavne (eller slægtsnavne) til gårdens beboere almindelig udbredt. I mange tilfælde fik beboeren sit tilnavn efter gården, i andre tilfælde var det omvendt: Gården fik navn efter beboeren. Det kan i nogle tilfælde være svært nu at finde ud af, hvad der er det oprindelige navn, gårdens eller beboerens.

Det mest nærliggende tilnavn, som man kunne anvende, var naturligvis gårdens eller bebyggelsens navn, og det er da også Harboøre-stednavne, der ligger til grund for de allerfleste slægts- eller tilnavne, som fra Harboøre har bredt sig ud over landet.

Tilnavnet kunne være nøjagtig det samme som stednavnet, men det kunne også forekomme i en form, der var *afledet af stednavnet*, især yndede man at gøre tilnavnet til et enstavelsesord. Der var – og er – ligesom mere saft og kraft i de Harboøre-slægtsnavne, der kun har *én* stavelse. Brogård eller »ved Bro« gav tilnavnet *Bro*, Brunsgård blev til *Brun*, »Ved havet« til *Hav*, Kirkegård til *Kirk*, »i klitten« til *Klit*, »på Knak« til *Knak*, »ved Noret« til *Noer* og Sandgård til *Sand*.

Men der er også mange eksempler på, at et tilnavn eller slægtsnavn *ikke* oprindeligt var et stednavn.

Det kunne i sjældne tilfælde være en *egenskab* hos en af slægtens forfædre, som blev til et tilnavn, der blev hængende i de følgende generationer. *Kynde* f.eks. betød oprindeligt »kyndig«, selvom det er så gammelt, at ingen nu kan sige, hvem det var, der først bar det smigrende tilnavn.

Ndr. Skottesgård, matr. nr. 14 (fot. ca. 1931 fra nordvest). Vestlængen er sammenbygget med stuehus og lade, men med åben port ind mod lade.

Eller det kunne være et *erhverv*, som en af forfædrene havde udøvet, f.eks. *Fisker*, *Købmand*, *Skrædder*, *Skytte (Skot)*, *Smed*. Og havde et tilnavn af denne type fulgt beboerne af en gård eller et hus i et par generationer, ja, måske ikke engang så længe, så blev tilnavnet meget ofte til et nyt gårdnavn, Fiskergård, Købmandsgård o.s.v.

Endelig skal det nævnes, at flere karakteristiske Harboøre-tilnavne ikke kan sættes i de nævnte rubrikker. Det gælder f.eks. *Øster* og *Vester*, *Storeper* og *Bitteper* m.fl., hvis oprindelse er helt indlysende. I nogle tilfælde anvendtes tilnavnene på en ejendommelig måde med bestemt artikel foran: Æ stuer Hvas, æ Rytter, æ Browmand o.l. Det synes at forekomme hos tilflyttere eller hos noget særprægede personer og var ikke altid i særlig smigrende betydning, omend man vel næppe kan betragte dem som direkte øgenavne.

Når gården kunne få navn efter beboeren, eller beboeren kunne få sit tilnavn efter gården, hændte det ret ofte, at den samme person i hvert fald en tid havde *to* tilnavne, der blev brugt i flæng, nemlig et, han havde med sig fra sit fødested, og et andet, som kom af den gård, han som voksen havde overtaget, evt. giftet sig til.

Desuden skal en særlig opkaldesskik fremhæves. Det var faktisk således på Harboøre, at når en dreng blev kaldt op, arvede han ikke blot fornavnet, men også – selv om det ikke blev indført i kirkebogen – *tilnavnet*, som hørte til den, han var opkaldt efter.

Så det kan nok blive besværligt for den, der i vore dage vil udforske de gamle navnes vandringer rundt på Harboøre!

Vester Knakkegård i Vejby, matr. nr. 78 (fol. 1959 fra sydøst). I baggrunden skimtes busene i Vrist.

BEBYGGELSESNAVNE, TILNAVNE OG SLÆGTSNAVNE
PÅ HARBOØRE

- Agger*, person-tilnavn i lensrgsk., 1616 og senere i skmdt. (skattemandt), mtr. (matrikkel) 1688, kb. (kirkebog) og fot. (folketællinger). Bynavnet »Agger«.
- Bendsgård* eller »Bentsens«, mtr. nr. 22. Formentlig efter Christen Pedersen *Bendsen*, der boede her fra ca. 1760.
- Bjerg*, alm. tilnavn, som enten hidrører fra en bebyggelse på »Brøjnings Bjerg«, nordligst i Langør fjerding, der nævnes 1611 (skmdt.) og senere (i 1700-tallet: »Bergsgård« eller »Bergsted«, mtr. nr. 24) – eller fra »Bjerghuse« ved Liløre (mtr. nr. 73, 74, 75).
- Brittesgård* eller Brettesgård, nævnes 1636 (lensrgsk.) og senere (mtr. nr. 64 i Vejlbjby). Navnets betydning er usikker, måske har det noget med »bræt« at gøre. Gården kaldes senere »Fiskergård« (se dette).
- Bro*. Dette tilnavn og slægtsnavn havde en tid stor udbredelse på Harboøre. Det hidrører dels fra Ø. og V. Brogård (»Ved bro« allerede 1609 (lensrgsk.), mtr. nr. 59 og 60 ved Vrist – og dels fra gården mtr. 34 i Langør fjerding, hvor det dog først anvendes af en beboer omkr. 1700 (før den tid »Mads Kyndes gård«).
- Brun*, meget udbredt slægtsnavn, som stammer fra Brunsgård (mtr. nr. 10 og 11). Gården var allerede før 1600 delt i to halvgårde. Navnet »Brunsgård« eller »til Bruns« anvendes i lensrgsk. 1610 og senere. Det er umuligt at afgøre, om det er et oprindeligt naturnavn, eller om gården har fået navn efter en beboers tilnavn.
- Dansemesterhuset*, mtr. nr. 153, ved Noret. Lars Christensen Dansemester boede her omkr. år 1800 (fot.).
- Dobler*. Flere personer havde dette tilnavn i sidste halvdel af 1700-tallet, bla. i Langerhuse og i mtr. nr. 78, Vejlbjby, som måske er det første sted, hvortil navnet har været knyttet.
- Eskesensgård*, mtr. nr. 53. Navnet hidrører formentlig fra Jens Eskesen, som boede her fra omkr. 1770, men gården er meget ældre, den kan føres tilbage til lensjob. 1596.
- Falk* var person-tilnavn allerede i skmdt. 1610, dels til beboeren af en gård i Langør fjerding (senere Ø. og V. Falkesgård, mtr. nr. 32 og 33) og dels til beboeren af en gård i Vejlbjby (mtr. 1688 nr. 16).
- Fiskergård* i Vejlbjby (mtr. nr. 64) hed oprindelig »Brittesgård«. Lars Jøssen Fisker er den første med »Fisker«-navnet i gården, hvor han boede fra omkr. 1674 (skmdt.).
- Flyvholm*, mtr. nr. 38. »Danmarks Stednavne. Ringkøbing amt« mener, at »Flyv« har noget med »Flø« (oversvømmelse) at gøre, men andre muligheder kan vel tænkes. Det særprægede stednavn volder undertiden skrivelserne vanskeligheder, f.eks. er det i lensrsk. 1632 blevet til »Flyffuernes Holm«!
- Også ved Vejlbjby anvendtes navnet om en gård (mtr. nr. 66), hvor Christen Flyvholm boede fra ca. 1738 (kb.). Desuden »Lille Flyvholm«, mtr. nr. 130 syd for Langerhuse.

Gaj eller *Gay*, et efterhånden meget udbredt slægtsnavn, hvis oprindelse ikke kan forklares. Det synes først anvendt af beboeren i mtr. nr. 19 (Øster Langergård – Ørum) fra omkr. 1641 og har måske forbindelse med et mærkeligt tilnavn, som anvendtes af de foregående beboere, »Gadhor«. En søn fra mtr. nr. 19 bragte omkr. 1677 »Gaj«-navnet til mtr. nr. 17, som efter ham fik navnet »Gajsgård«.

Hav, et tilnavn, som stammer fra bebyggelsen i den del af Riskær fjerding, som nåede ud til havet. Beboerne her sagdes i 1500- og 1600-tallet at bo »Ved Havet« eller »Ved Hav«.

Hjort, var i 1600-tallet tilnavn for adskillige personer på Harboøre, bla. i Kolisgård (mtr. nr. 37) og i Vester Langergård (mtr. nr. 20).

Holmhuse, mtr. nr. 166, 167 og 172 – Sønderholm huse, mtr. nr. 162-164. Tilnavnet eller slægtsnavnet »Holm« stammer herfra.

Houlberg eller *Huulberg* var navnet på huset mtr. nr. 125 i Langerhuse og fulgte som tilnavn personer, der var født her.

Hov eller *Hou*, mtr. nr. 9, gammel bebyggelse nord for Harboøre kirke og et udbredt slægtsnavn, der stammer herfra. Navnet er i bevarede kilder først nævnt i birketings-vidne fra 1609, det betød måske oprindelig »en ved dige eller grøft indhegnet mark«.

Hvas, vidt udbredt slægtsnavn på Harboøre, stammer måske oprindelig fra gården mtr. nr. 62 i Vejlbj, men navnet forekommer allerede i 1600-tallet på flere andre gårde.

Hylde, tilnavn, som kendes fra omkr. mtr. 1688 i Tøt og andre steder.

Hårumbuse, mtr. nr. 168, (Kaldes også »Øster Holme«).

Jakobsgård, Ø. og V., mtr. nr. 41 og 42, kaldtes i 1600-tallet efter en beboer for Jøssgård, senere, omkr. 1700, efter en anden beboer, »Jakobsgård«.

Kirk, udbredt slægtsnavn, stammer fra Ndr. og Sdr. Kirkegård, matr. nr. 12 og 13, oprindelig »Ved Kirken«. En søn herfra bragte omkr. 1750 navnet til Kirkesgård i Sdr. Vrist (mtr. nr. 55).

Kirkbuse, tæt vest for kirken, den første begyndelse til Harboøre kirkeby (mtr. nr. 157-159).

Klemmingsgård, opr. Nr. Liløre (mtr. nr. 72). Navnet hidrører fra, at der fra 1611 til henimod 1800 har boet en »Klemmen« eller »Klemmensen« i gården.

Klit, tilnavn, i 1600-tallet »i Klit«.

Knak, mtr. nr. 65. En stor gård i Vejlbj blev i begyndelsen af 1600-tallet delt i tre: En gård flyttes ud »på Knak« (d.v.s. en mark fyldt med tuer), og en »på Kær« (se Pækær). Udbredt slægtsnavn.

Knudsgård, mtr. nr. 67, Vejlbj. Navnet anvendes fra omkr. 1800 og hidrører fra en beboers tilnavn. Han kom fra Knudsgård i Dybe sg.

Knudsgård, gård nordligst i Langør fjerding, som blev nedlagt i begyndelsen af 1600-tallet. Navnet hidrører fra beboeren Knud Pedersen, der boede her i 1596 (job.).

Koli, tilnavn, der stammer fra Kolisgård (mtr. nr. 35, 36, 37). Navnet, der forekom-

»Jens Røns« på Rønland, matr. nr. 2, nordlige del (fot. 1951 fra nordvest). Ejendommen lå oprindeligt på halvøens sydøstlige del sammen med to eller tre andre gårde og steder. Den og Rønlands øvrige landbrug er nu fjernet til fordel for fabriken Cheminova.

mer allerede i et vidne fra herregården Vosborg 1568, er sandsynligvis oprindeligt et person-tilnavn. Udbredt slægtsnavn.

Korri var i 1600-tallet et udbredt tilnavn (fandtes bl.a. hos beboere af mtr. nr. 14 og nr. 53), men næsten helt forsvundet i 1700-tallet.

Kragelund, mtr. nr. 94, syd for Vrist, nævnes fra omkr. 1750 (kb.).

Krusehus, mtr. nr. 83. Thomas Jensen *Kruse*, nævnt i skmdt. 1618 ff., er den ældste på Harboøre med dette slægtsnavn, som efterhånden blev en del udbredt i sognet.

Kynde og *Kyndesgård* (mtr. nr. 25 (Vestre) og 26 (Østre)). Christen Kynde, som boede her i 1596 (job.) er den ældste, kendte person med *Kynde*-navnet på Harboøre. »*Kynde*« = »*kyndig*« må have været et person-tilnavn.

Købmandsgård. Navnet blev vist først anvendt om mtr. nr. 50 (skmdt. 1635 ff.) Fra omkr. 1718 og til nutiden har navnet været knyttet til mtr. nr. 51. Tilnavn: »*Købmand*« ret udbredt.

Langer. Det oprindelige navn på den lange, smalle sandtange fra det centrale Harboøre til skellet mod Thy var *Lang-øre* – *Langør*. (»*Øre*« = »gruset strandbred«). Da bebyggelsen *Langerhuse* kom til (i sidste halvdel af 1600-tallet) og senere *Sønder Langer*, fik den oprindelige bebyggelse på *Langer* navnet *Nørlanger*. »*Langer*« blev almindeligt tilnavn eller slægtsnavn for beboerne på *Langer* i 1600-tallet, som stort set var den samme familie, og navnet flyttede med, når

nogen flyttede sydpå i sognet. Herved kom formentlig Langer-navnet til 3 gårde nord for Vrist (Øster, Mellem og Vester Langergård, mtr. nr. 19, 20 og 21) og til to gårde »Ved havet«, Røn-Langergården (mtr. nr. 39 og 40).

Liløre (»Lilør«) var den sydligste del af Harbo-øre. »Lille-øre« i modsætning »Lang-øre«, nordligst i sognet. Meget udbredt slægtsnavn.

Lyngbus, syd for Tøt, mtr. nr. 151. Person-tilnavnet »Lyng« anvendtes omkr. 1800 af beboeren.

Mielsøgård, navnet forekommer i skmdt. 1618 og senere, fra omkr. 1700 kom »Bro«-tilnavnet til gården, som derefter kom til at hedde Vester Brogård (mtr. nr. 60).

Mollerupgård. Navnet er første gang fundet nævnt i lensrgsk. 1615, omtr. samtidig er gården blevet delt i to (mtr. nr. 48 og 49). »Mollerup« er formentlig kommet til Harboøre som tilnavn. I sidste halvdel af 1700-tallet fik mtr. nr. 49 efter en beboer navnet Tommerupgård.

Mærsk, slægtsnavn, som kom til Harboøre med Povl Pedersen, der var født på gården Mærsk i Fjaltring. Han giftede sig til mtr. nr. 44, Vester Vrist, i 1642, var birkefoged 1654-75.

Måe, tilnavn og husnavn. Måhus, mtr. nr. 137 – Østre Måe, mtr. nr. 155 – Mås, mtr. nr. 95. Navnet kommer af »Made« = »lavtliggende område«, eng el. lign.

Nees (Næs), tilnavn og gårdnavn. Navnet er først kendt på Harboøre fra ca. 1780, men gården er meget ældre, den kan føres tilbage til job. 1596 (mtr. nr. 52).

Norbus, »huset ved Noret«, opbygget omkr. 1630 (mtr. nr. 156).

Normarksgård, mtr. nr. 58, nævnes fra omkr. 1780.

Norsgård, mtr. nr. 16, nævnes fra omkr. 1650. Tilnavnet eller slægtsnavnet »Noer« stammer vist herfra.

Nygård, mtr. nr. 57, ved Vrist, har vist fået navn efter en beboer med tilnavnet Nyemand, der boede her omkr. 1748. Ingen forbindelse til birkeskriver Lars Christensen Nygård i Stausholm mtr. nr. 3 fra 1625.

Nørlanger, se Langer.

Overbus, vist »Ovehus«, efter en beboer omkr. 1820 (mtr. nr. 152).

Præstgård, anneksgården, mtr. nr. 1 og Sdr. Præstgård på Vrist (mtr. nr. 50), som fik navn efter Søren Christensen Præstgård, der giftede sig til gården i 1798.

Påkær, mtr. nr. 68, er vist oprettet omkr. 1650 af en mand, der blev kaldt »Peder på Kær« for at han kunne skelnes fra en anden, som også hed Peder Christensen. »Påkær« blev hængende ved hans efterfølgere på stedet og er siden blevet et udbredt slægtsnavn. Påkærhuse, mtr. nr. 87 og 88. Navnet »Påkær« træffes allerede i 1625 i Hygum (Vestervig lens rgsk.).

Riis, tilnavn i slutningen af 1700-tallet, bla. på Stausholm mtr. nr. 5 og i Stausholm huse.

Rom, tilnavn, bla. hos beboerne af mtr. nr. 20, Mellem Langergård, fra ca. 1750.

Rytterbus, efter beboernes tilnavn fra omkr. 1780 (mtr. nr. 92).

Røn eller Rønland, egentlig »Harbo-Røn« i modsætning til »Thybo-Røn«. Folk,

Ældre huse i Tøt (fot. 1951 fra nordvest) – alle bygget i retningen øst-vest.

som flyttede fra øen, fik i begyndelsen af 1600-tallet tilnavnet »Rønbo«, men senere kaldtes de blot »Røn«. To gårde fik navn efter beboere med dette tilnavn: Røngård på det sydlige Vrist (mtr. nr. 54) fra 1618 og Røngård eller Røn-Langergård (mtr. nr. 40) fra 1763. I enkelte tilfælde har også folk fra Thybo-røn fået tilnavnet »Røn«.

Sand. Den oprindelige »Sandgård«, hvorefter slægterne »Sand« på Harboøre har fået deres navn, lå ved Vejlbj (mtr. 1688 nr. 14). Den blev nedlagt i 1700-tallet, men navnet levede videre i Ø. og V. Sandsgård (mtr. nr. 27 og 28), der oprindeligt kaldtes »vesten kirken«, men fik Sand-navnet med Jens Pedersen Sand, som boede her fra ca. 1647.

Sandbæk, mtr. nr. 86, navnet forekommer fra ca. 1770.

Sandholm, mtr. nr. 18, gårdnavn og tilnavn. Lille Sandholm, mtr. 154.

Simonsgård eller »Simons«, mtr. nr. 26, Ø. Kyndesgård, som omkr. 1724 beboedes af Simon Pedersen.

Sivi, opr. sikkert marknavn, men fra 1782 navn på et hus, som blev opbygget i dette år. Mtr. nr. 165. Plantenavnet »siv« hedder i dialekt »Sivi«.

Skottesgård, Ndr. og Sdr., mtr. nr. 14 og 15. Navnet hidrører fra beboeren Peder Christensen Skøtte, der kom hertil kort før 1661. Slægtsnavnet Skøt eller Skjødt er siden blevet meget udbredt på Harboøre.

Smed, udbredt tilnavn. Allerede 1596 nævnes to gårdmænd med tilnavnet.

Stage, mtr. nr. 84. Den første beboer med tilnavnet »Stage« nævnes i job. 1636.

Stausholm eller Stavsholm var den betydeligste af de »holme«, der hørte til Harboøre sogn. Her lå sognets største gård, hvis beboer nævnes allerede 1522. Navnet er nu blandt de mest udbredte af alle Harboøres slægtsnavne.

Storepersgård, mtr. nr. 23. Peder Josephsen, der i mere end 40 år (fra 1729-71) boede i gården, er formentlig den første »Storeper«.

Thygård, mtr. nr. 69, Vejlbj, formentlig efter Jens Christensen Thy, der boede her fra omkr. 1800.

Tøft, slægts- eller tilnavn i Tøt og Vejlbj i 1700-tallet.

Tommerup. Navnet er tilnavn fra 1682 hos en (indvandret?) beboer af mtr. nr. 63 i Vejlbj. Senere fik mtr. nr. 49 navnet Tommerupgård efter en beboer.

Trillingsgårde betyder »Tre gårde, sammenbyggede i en«. Navnet anvendes fra begyndelsen af 1700-tallet om tre gårde bygget på jord fra nedlagte gårde. Mtr. nr. 29, 30, 31.

Tuborg, mtr. nr. 97. navnet forekommer fra beg. af 1700-tallet. Der skrives i begyndelsen mest »Tuborg Recke«, uvist hvorfor.

Tørrestakgård. Det ejendommelige navn dukker op ved midten af 1700-tallet, det anvendtes om Ø. Sandsgård (mtr. nr. 27), senere vist en tid om begge Sandsgårde. En gammel mand har fortalt, at laden til en af gårdene var bygget af tørv, deraf navnet.

Tøt, fra 1670'erne lå her en større samling af huse.

Vejlbj, oprindelig »byen« ved Vejen (Noret) eller vadestedet. I 1500-tallet 3-4 gårde.

Ving, slægtsnavn i Tøt fra omkr. 1670.

Vosborg, mtr. nr. 98 vest for Vrist i »Langbjergslet«.

Vrist, »på Vrist«, sikkert oprindelig et naturnavn (»Vridning«).

Ørum, navnet kom til Harboøre omkr. 1678 med birkeskriver Jens Nielsen Ørum, som boede i mtr. nr. 19, siden kaldet »Ørum«.

Øster, forekommer som tilnavn 1612 og senere i Nørlander. »Vester« må vel så også stamme herfra. Det forekommer i Langerhuse fra midten af 1700-tallet.

Peter Rønn Christensen
Fhv. skolebiblioteksinspektør
Hesseltoften 20
2900 Hellerup
Født 1905 i Ø. Svenstrup,
Han Herred

Dyrskue i Ulfborg i 1832 og 1931

Af Aage J. Kjærgaard

Den 30. juli 1832 holdtes dyrskue i Ulfborg. Det var, så vidt det kan skønnes, den første udstilling her i landet, som med rette kan kaldes dyrskue. Der havde i landets østlige egne været udstilling af heste og præmiering, gerne i forbindelse med væddeløb. Men i Ulfborg var det hestens egenskaber som trækraft i landbruget og kvægets kvalitet som mælke- og kødproducent, der blev præmieret.

Initiativtageren var bonden Ole Kirk, Ebbensgaard i Ulfborg (fra 1836 til 1848 medlem af den nørrejske stænderforsamling og medlem af den grundlovgivende rigsforsamling). Han havde i 1831 i et skrift af generalkrigskommissær Neergaard læst om præmiering af heste, det gav ham ideen til at udarbejde et forslag om afholdelse af dyrskuer. Kirks forslag gik ud på, at de, som var interessede, sluttede sig sammen, og hver deltager skulle betale et bidrag, der så skulle bruges til præmiering af de bedste dyr. Bedømmelsen skulle foretages af et udvalg på fem medlemmer, hvoraf sammenslutningen valgte de fire, det femte skulle vælges af Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab, hvortil Ole Kirk sendte sit forslag.

Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab, der var en sammenslutning af godsejere, proprietærer og embedsmænd (præster), var stiftet i 1820. Ole Kirk var ikke medlem af foreningen, det blev han, som den første bonde, i 1837. Medlemskredsen bredte sig efterhånden over hele amtet, og fra 1843 hed foreningen Ringkjøbing Amts landøkonomiske Selskab.

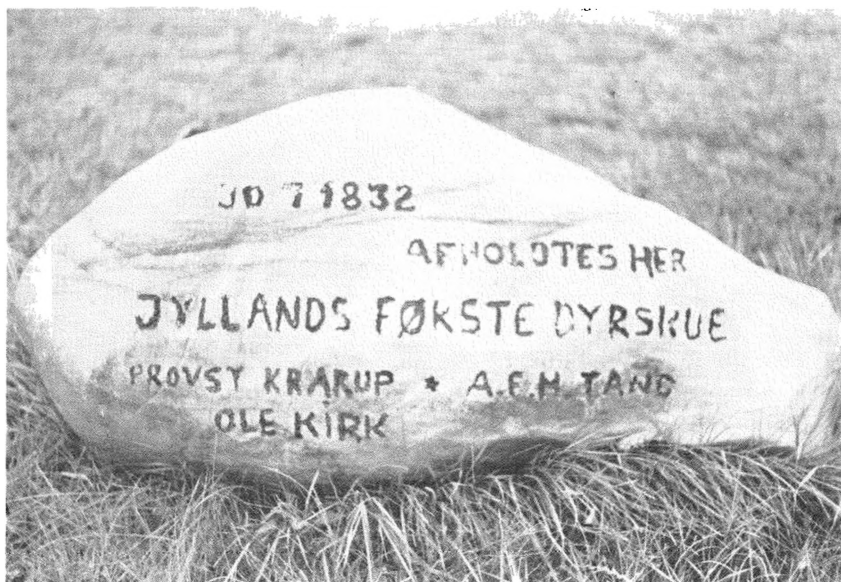
Ole Kirks dyrskueforslag blev indsendt til selskabet i februar 1832. Det blev sendt videre til Det kgl. danske Landhusholdningsselskab, som også overvejede en anden form for præmiering af husdyr, og Ole Kirk fik indbydelse til det næste møde, der skulle holdes i april. På dette møde vedtog selskabet at holde et skue i Holstebro. Der blev nedsat et udvalg, som blandt andre bestod af godsejer Tang, Nr. Vosborg, og Ole Kirk. På trods af, at det var vedtaget, at skuet skulle holdes i Holstebro, blev det holdt i Ulfborg, sikkert fordi det var her, interessen for forbedring af den hjemlige race af såvel kvæg som heste var størst. Der var på egnen og måske i hele Vestjylland en vis uvilje mod opfordringen fra Det kongelige danske Landhusholdningsselskab til at forbedre kvæg og heste ved indførsel af fremmede

racet. Der var godt nok i 1827 kommet en tyroler-tyr (sikkert en simmenthaler) til egnen, men dens præg på egnens kvæg blev åbenbart uden betydning. Der kunne også fås hingste gratis udstationeret fra statsstutterierne, men dette blev ikke modtaget af Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab. Dets formand, S. A. Fjellstrup, Sindinggaard, ønskede i stedet for en god hingst af dansk race til egnen.

Den eneste avisomtale af skuet, der er kendskab til, er nogle linier i Ribe Stifts Adresseavis den 19. oktober 1832: »Allerede i fjor dannede sig her i Jylland et selskab til vedligeholdelse af den ægte danske kreaturrace. I indeværende sommer har dette selskab afholdt et dyrskue i Ulfborg ved Holstebro, hvorved præmier for de ældste dyr af ren dansk race er uddelt og vil fremdeles blive det, i det mindste i fem på hinanden følgende år. Selskabet står i forbindelse med det i Holstebro og omegn oprettede landøkonomiske selskab, men har særskilt direktion og særskilte love«.

Dyrskuet blev holdt på en mark umiddelbart vest for kirken, og her rejste nu afdøde gårdejer Peder Smedegaard en sten til minde om begivenheden. I samme Peder Smedegaards efterladte papirer fandtes nogle blade, der tilsyneladende er afskrifter af en gammel protokol. Disse blade fortæller om dyrskuet således:

»1832 den 30. juli holdtes dyrskue i Ulfborg i overværelse af hr. amtmand, kammerjunker de Neergaard og de udvalgte dommere. Komiteen var ligeledes til stede. Lovene lå til eftersyn.

Den prunkløse mindesten på marken vest for Ulfborg kirke fortæller, at her holdtes Jyllands første dyrskue, og den fastholder navnene på de tre pionerer. (Foto Erik Nørgaard)

Provst Ove Krarup (1799-1862) var i 1832 præst i Naur-Sir, flyttede i 1837 til Ulfborg og overtog omtrent samtidig formandsposten i Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab. Den bestred han til 1852, da han flyttede fra egnen. Han blev provst i 1846.

Først fremstilledes en blankbrun hingst tilhørende Chr. Sørensen, Voldbjerg, 5 år. gl., 10 kv. 4 tom. høj (167 cm) og ganske uden aftegn i kuløren. Den befandtes at være en stærk og kraftig hest af god rejsning, vel sluttet, stærke ben, med lige og god lænd, havende de egenskaber i det hele taget, som hørende til en god vognhest. Foruden denne fremstilledes tvende andre, som dog ikke var så fortrinlige som denne, hverken i størrelse eller øvrige egenskaber. Voldbjerg-hingsten tilkendtes derefter den udsatte præmie på 20 rd. rede sølv. Dernæst præsenteredes af Mogens Tang i Ulfborg en lyserød hoppe med blis, 4 år gl., 10 kv. 1,3 tom. høj, glat af lænd, lige ryg og ben, samt en i det hele meget langstrakt, og forresten uden væsentlige fejl. Endvidere forevistes en brun hoppe med blis og venstre bagfod hvid,

Etatsråd Evald Tang (1803-1868) var ejer af Nr. Vosborg fra 1824 til sin død. Han efterfulgte provst Krarup som det landøkonomiske selskabs formand i 1852. Evald Tang var medlem af amtsrådet, stænderforsamlingen og den grundlovgivende rigsforsamling samt af Landstinget.

8 år, stærk af rejsning, flade og kraftfulde ben forholdsmæssig hoved og hals, tilhørende Knud Kirk i Stadil. Her foruden præsenteredes 7 hopper, som ikke kunne komme i betragtning, dels for alderen, dels for størrelsen. Af de beskrevne to hopper skønnedes den røde at være den bedste, og da begge hopperne var præmieverdige, blev den rødblissede hoppe, tilhørende Mogens Tang, tilkendt 1. præmie 20 rd. rede sølv. Den brunblissede hoppe tilhørende Knud Kirk, 10 kv. 1 tomme høj, tilkendes 2. præmie 16 rd. r.s.

Af tyre fremstilledes: 1) En sortbroget tyr i 3. år, tilhørende Ole Ebbensgaard, Ulfborg, særdeles stærk af bygning. 2) En sorthjelmet tyr i 4. år, tilhørende Jens Refsgaard, Ulfborg, ligeledes stærk og velskabt. 3) En sortbroget tyr i 4. år, smuk af skabning og kulør, tilhørende proprietær Tang. 4) En hvid tyr med sorte pletter i 4. år, nogenlunde stærk og velskabt, tilhørende Kristian Ebbensgaard på Pallisbjerg.

Af de fire tyre fandtes Ole Ebbensgaards at være den bedste, Jens Refsgaards at være den næstbedste, og de to andre af lige godhed. Ole Ebbensgaards tyr blev derfor tilkendt 1. præmie, 16 rd. r.s., Jens Refsgaards 2. præmie, 12 rd. r.s., Kristian Ebbensgaards og prop. Tangs tyre 6 rd. r.s.

Af kvier fremstilledes: 1) En sort kvie med hvid bug i 3. år, meget stærk og smuk af bygning, samt stor af dens alder, tilhørende købmand Richter i Holstebro. 2) En sort kvie med lidt hvidt på alle fire ben, smuk af skabning og stærk af bygning, i 3. år, tilhørende Ole Ebbensgaard, Ulfborg. 3) En sortbroget kvie i 3. år, meget smuk af kulør og stærk af bygning, tilhørende Ole Tipsmark i Vejrum. 4) En sortgrimet kvie i 3. år, tilhørende Strandbygaard, Svendsholm i Staby, meget stærk og smuk af bygning, stor efter sin alder, men ikke så god som de førstnævnte. 5) En gråbroget kvie i 3. år, tilhørende Christian Sand i Vem, temmelig stærk af bygning og smuk af horn og hoved. 6) En sortbroget kvie i 3. år, tilhørende Anders

Ole Kirk (1788-1876), gårdmand i »Ebbensgård« i Ulfborg. Som Tang var han medlem af stænderforsamlingen og den grundlovgivende rigsforsamling. Han nævnes som den bonde, der spillede den største politiske rolle før 1848.

Forstander J. M. Voigt, »Løvstruppgård«, Lem, var formand for De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing amt fra 1919 til 1939 og jubilæumsskuets vært i 1931.

Tang i Voldbjerg Mølle, ligesom den under nr. 5. 7) En sortbroget kvie i 3. år, tilhørende Hans Meldvej i Staby, meget smuk af skabning og tillige temmelig stor. 8) En gråstjernet kvie i 3. år, tilhørende proprietær Tang til Nr. Vosborg, meget stor af sin alder, men ikke meget smuk.

Af disse otte kvier, som alle fandtes præmieverdige, blev købmand Richters kvie tilkendt 1. præmie, 8 rd. r.s., Ole Ebbensgaards og Ole Tipsmarks kvier 2. præmie, hver 6 rd. r.s., de øvrige 3. præmie hver 4 rd. r.s.

Efter at foranstående af dommerne afgjorte bestemmelser var forelæst alle tilstedeværende, blev præmierne tildelt, hopper og kvier tilkendegivne, at præmierne vorde udbetalte ved næste dyrskue, når det bevises, at hopperne have føl og kvierne kalve. Kreaturerne blev dernæst forsynede med brænde i overensstemmelse med loven«.

JUBILÆUMSSKUET I 1931

Fredag den 3. juli 1931 fejredes 100 års jubilæet for amtets første dyrskue. De samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt havde i den anledning henlagt det årlige amtsskue til Ulfborg.

At jubilæet fejredes i 1931, skyldtes uvidenhed. Protokolbladene, der fandtes blandt Peder Smedegaards efterladte papirer, er der åbenbart ingen, som på dette tidspunkt havde kendskab til. I foreningens jubilæumsskrift fra 1977 står, at det er lidt uvist, om 1831 eller 1832 er det rigtige årstal. I H. Okholms beskrivelse af Ringkøbing Amts landøkonomiske Selskab (Hardsyssels Årbog 1916-18) fortælles, at det første dyrskue blev holdt i Ulfborg i 1832 eller 1833.

Hvad angår udstilling af dyr blev jubilæumsskuet det hidtil største amtsskue. Der var tilmeldt 452 numre foruden fjerkræ. I 1832 var der som omtalt 3 hingste,

9 hopper, 4 tyre og 8 kvier. Ved jubilæumsskuet fordelte de tilmeldte dyr sig således: 29 numre heste, 12 nr. 3-4 årige jyske tyre, 9 nr. 3-4 årige korthornstyre, 6 nr. 3-4 årige røde tyre, 68 unge jyske tyre, 34 unge korthornstyre, 30 unge røde tyre, 137 jyske hundyr, 34 hundyr af korthornsracen, 29 røde hundyr samt 56 numre svin.

Skuet, som blev holdt på den gamle markedsplads, var forud gentagne gange bekendtgjort i amtets dagblade i en stor trespaltet annonce. Det blev begunstiget af et strålende vejr, og besøget var meget stort. Alle fire indkørsler til byen var omdannet til flagalleer, og overalt fra private huse vagede flagene.

Der blev fremsat de obligatoriske udtalelser om dyrenes kvalitet. Statskonsulent Aug. Kjær roste de jyske hopper og nævnte lige de to belgiske hopper, den ene var en god hoppe, som man dog kunne ønske endnu bedre (Kjær kunne ikke lide belgiske heste). Det mest bemærkelsesværdige er måske konsulent S. Grue-Sørensens udtalelse om, at de røde hundyr var præget af, at racen var en nykomling her i amtet. Nu ved vi jo, at det røde danske kvæg bare ti år senere var amtets mest dominerende.

Om udstillinger, der hentydede til, at det var jubilæumsdyrskue, kunne man i Ringkjøbing Amts Dagblad læse følgende:

»På husholdningsudstillingen har kvinderne gjort deres bedste – og det er helt imponerende. Man har anskueliggjort, hvad et menneskes daglige forbrug af forskellige levnedsmidler var i 1876 og i 1926. Der er bla. brændevinsdunken med de 7 potter i – ak, nu er den skrumpet ind til det bare ingenting. Der er kaffeposen, som nu bugner, og cikoriekassen, der skrumper ind. Med tepotten går det ligeså. Så ser man en særk fra 1830 – den holder godt endnu. Man ser andre gamle håndlavede ting fra stadsstuer og linnedskabe, altsammen vidnende om, at i gamle dage stod kvindernes fingerfærdighed og gode smag så langt fra tilbage fra nutiden. Så er der et køkken fra 1830 ved siden af et fra 1930. Det gamle er det smukkeste, men det nye er det bekvemmeste! Det gamle er med åben skorsten, skinnende kobbertøj, dejlige tintallerkener osv., det nye med benzinapparat (ja, sådan står der) og med køkkentøj, der svarer til enhver lille kokkepiges mest vidtgående krav, altsammen lyst, rent og hyggeligt.

Gammelt og nyt

Midt i salen ser man i den ene langside en gammel bondegård med stråtekte sammenbyggede længer, kål og kartofler i forhaven og mødding i gården. Ved den modsatte side en moderne bondegård med lys, luft og renlighed og plads overalt. Men her som før: det gamle gemmer idyllen, det nye komforten.

Væveudstillingen

fortjener opmærksomhed. Det er smukke gamle mønstre og farver, der genopstår. Her har danske husmødre meget at lære. Væk med »købestedsen«. I højsædet med vore oldemødres kunst.

Der er ikke årstal på dette postkort fra et dyrskue i Ulfborg, men det er nærliggende at antage, at det er fra jubilæumsskuet i 1931. Der må have været en særlig grund til at gøre et lokalt dyrskue til postkort-motiv. (Foto Aage Arnoldsen)

Maskinudstillingen

byder på de sidste skrig indenfor den teknik, som også landbruget mere og mere gør sig afhængig af. Her snurrer og syder og spiller det dagen lang. Det er melodien fra dagligdagens arbejde hjemme på gården, der her akkompagnerer tidens muntre folkeliv.

Ved middagstid samledes dommere og de indbudte gæster med samvirksomhedens bestyrelse til en frokost på gæstgivergården. Formanden, forstander J. M. Voigt, bød velkommen og takkede alle, der havde ydet bistand til, at skuet kunne blive så stort og festligt, som tilfældet var. Amtmand Karberg talte om de vanskelige tider for landmanden og sluttede med et ønske om, at der snart måtte findes en vej ud af krisen. Formanden for Foreningen af jyske Landboforeninger, landstingsmand Henrik Hauch, dvælede ved landbrugets udvikling i de forløbne 100 år: Særlig tak skylder vi det slægtled, der i 1880-ernes vanskelige år stod sammen og i virkeligheden skabte grundlaget for den videre udvikling. Når de trange tider nu atter banker på landbrugets dør, skal det vise sig, om vi er værdige sønner af disse fædre. Dyrskuerne er smukke vidnesbyrd om samarbejdets ånd. Store og små landbrugere må stå sammen, ikke alene i det faglige arbejde, men også i kravet om, at udgifterne i landbrugsbedrifterne må sættes ned. Et leve for mindet om 1870-ernes og 80-ernes mænd! Egnens folketingsmand, dr. Krag, pegede på de gode resultater af jubilarens virksomhed. Også han kom ind på de økonomisk strenge tider. Måtte foreningens nuværende bestyrelse i kommende mørke dage få held til at arbejde

med på, at der stadig må være lyst og vilje at finde til et virke for fortsat fremgang.

Fra tribunen sluttede statskonsulent Aug. Kjær sin karakteristik over hestene med nogle mindeord over gamle Ole Kirk: »Den jyske hesteavl har overordentlig meget at takke Ole Kirk for. I 1840-erne stod han op i Landmandsforeningen og hævdede, at den jyske race gemte meget godt avlsmateriale i sig, men det kneb med at få ørenlyd. Har De nu, på denne egn, gjort et arbejde, som er Ole Kirk værdigt? Når jeg ser skuet i dag, tør jeg sige, at De ikke helt har svigtet, men endnu er der lang vej frem. Vel er hesteavlens kår trange i øjeblikket, men hesten er en nødvendighed og vil vedblive at være det. Så tab ikke modet!

Det var formandens hverv fra tribunen at oplæse præmielisten. Og han udtalte ved den lejlighed: Det var i gryet efter en tung tid, man i forrige århundrede tog fat på landbrugets ophjælpning. Vi vil mindes de mænd, som gik foran: Etatsråd Tang, Ole Kirk, provst Krarup, proprietær Fjelstrup m. fl. (forsamlingen blotter hovedet).

Dette er et smukt og stort skue, og linien fra gamle dage er ikke blevet brudt. Bonden må røgte sin dont, selv i det værste, til værn for hjem og arne. Vi kalder på samfølelsen for snarest at nå frem til lysere tider. Markerne lover en rig høst, vi står vel rustet til fremtidens arbejde, og vi venter, at den dag påny skal komme, da ærligt arbejde kan give ærlig løn. Men der kræves arbejde og ofre fra høj og lav. Vi vil samle vore gode ønsker i et leve for konge, folk og fædreland (nifoldigt hurra).

I søndre anlæg

var der ved aftenstid sang af sangeren og hesteopdrætteren Lars Boe, som foredrog kendte danske sange og høstede meget bifald. Bagefter viste »Hermod« fra Esbjerg sin fine gymnastik. Der var sikkert på dette tidspunkt over 1000 mennesker til stede.

Ved 8-tiden samledes ca. halvtredie hundrede mennesker til fællesspisning på gæstgivergården. Den stedlige landboforening var vært, og dennes formand, Kr. Sand Korsgaard, Ulfborg, bød velkommen. En særlig velkommen til slægtninge af de mænd, som for hundrede år siden gjorde det første arbejde for at skabe det danske dyrskue i sin nuværende form. Lidt senere tog formanden igen ordet for en nærmere omtale af det berømte trekløver fra Ulfborg: Godsejer, præst og bonde og deres virke for landbrugets sag. De tre mænds minde leve og et leve for deres slægt, således som den er repræsenteret her.

Adskillige gange måtte forsamlingen rejse sig for at råbe hurra, og talerne var mange, nævnes kan: Godsejer Tang Barfod, forstander Voigt, Løvstrupgård, P. Meldgaard, Ulfborg, Thellesen, Skarrild, fhv. gdr. Ole Kirk, formanden for Ulfborg-Hind Herreders Landboforening, Hans Mortensen, Hee, talte for kvinden. Han fremhævede, at kvinden har sin store del af æren for, hvad manden udretter,

også når det gælder avlsarbejde. Som eksempel nævnte han gamle Stinne Ebbensgaard i Ulfborg.

Sangeren Lars Boe omtalte, hvordan denne egn i gamle dage var kendt for sine gode heste. For 100 år siden havde vi kun en lille hest, så fik vi de store yorkshire-hestede og krydsningerne, men her på egnen holdt man sig fri, og derfor kunne der senere herfra tilføres dansk hesteavl sundt blod, så den danske hest af i dag kunne fremstå. Hvilken gren af landbruget er for tiden bedre end heste? hesteavlen er kommet i miskredit, men det er med urette. Vi vil være tro mod den danske hest, så skal den danske hest nok være tro mod os.

Forhenværende folketingsmand Mads Lambæk talte for pressen. Købmand Aastrup, Ulfborg: Der stod i min geografi, at Ringkøbing Amt var det fattigste i landet. Dette skue viser noget andet. Vi er rige i den fremgang, der kan spores i arbejdet. Øvrige talere var Niels Pedersen, Opsund, Chr. Nielsen, Lyhne, forstander Rosager, Borris, redaktionssekretær Madsen, Holstebro Dagblad, Bach Thingstrup, Ulfborg, Jens Hauskov, Ulfborg, Anders Korsgaard, Ulfborg, og Ove Kirk, Ulfborg. Der var telegrafiske lykønskninger fra fhv. statsminister Madsen-Mygdal, der var forhindret i at komme. Bagermester Konradsen, Ulfborg, havde fået den gode idé at skænke kranskekager (i alt 12) til hele middagselskabet. Da formanden havde hævet bordet, blev salen ryddet til dans«.

Det var mænd med idealisme og fremsyn, der arrangerede skuet i 1832, og forment, som dengang blev anlagt, har udviklet sig, men var nogenlunde den samme i 1931, og den er det endnu.

Idealismen gik ud på at bevare de hjemlige racer og forbedre dem uden tilførsel af fremmed blod. Hvordan gik det så med dette? Den jyske hest var ganske vist næsten enerådende på jubilæumsskuet, men uden tilførsel af fremmed blod var den ikke. Det blev ikke heste fra statsstutterierne, der kom til at præge avlen, men en hingst, som ved et tilfælde i 1862 blev sat i land i Randers, nemlig Oppenheim. Det var en hingst af engelsk oprindelse, uvist af hvilken race, men hørende til de svære trækheste. Når statskonsulent Aug. Kjær ved jubilæumsskuet sagde: I har ikke helt svigtet, havde han nok idealerne fra 1832 og Oppenheim i tankerne.

Vel var det jyske kvæg dominerende ved jubilæumsskuet, og at udviklingen og forbedringen i de 100 år har været meget stor, er sikkert. Dette var sket, dels ved forbedring af egnens kvæg, men også ved tilførsel af dyr fra andre egne af Jylland. Men det jyske kvæg var meget hårdt trængt af fremmede racer. Fra syd var det engelske korthornskvæg dominerende helt op til Ringkøbing-egnen og tillige ret udbredt andre steder i amtet, måske særlig på Lemvig-egnen. Dertil kom, at det røde danske kvæg (det gamle ø-kvæg forædlet med rødt kvæg fra Vestslesvig og Angel) var i stærk fremmarch i amtet. Dette røde kvæg var berømt for sin høje ydelse. Selv om konsulent Grue-Sørensen kaldte det en nykomling her i amtet, var der dog tilmeldt næsten 70 stkr. af racen ved jubilæumsskuet.

Der er nu gået godt et halvt århundrede siden jubilæumsskuet. 150-året for det

første dyrskue er forløbet ret stille. På grund af mund- og klovesyge på Fyn var der slet ikke amtsskue i 1982, det skulle have været i Holstebro.

Idealerne om renavl med vore jyske racer af heste og kvæg har ikke haft gode kår i de forløbne 50 år. Den jyske hest er ikke uddød, men næsten. Det jyske kvæg er fuldstændig forsvundet i det fra det øvrige Vesteuropa indførte lavlandskvæg, i de senere år er det endda kommet hertil via Nordamerika eller Canada.

St. St. Blicher, som var samtidig med dyrskuepionererne fra Ulfborg, skrev om brugen af fremmede hingste i den jyske hesteavl, at »man har forplumret vor ædle stamme«.

Om den jyske stamme af kvæg blev »forplumret«, kan jeg ikke afgøre, den blev et offer for tidens hårde krav om produktivitet.

Kilder:

Alfred Kaae: Ulfborg Sogn
Ringkjøbing Amts Dagblad
Hardsyssels Årbog 1918

Aage Kjærgaard
Gårdejer
Harrestrupvej 63,
Nr. Felding
7500 Holstebro
Født 1917 i Madum

Den frugtbare Ravnsgaard-slægt (Uægtefødte II)

Af Christian N. Hansen

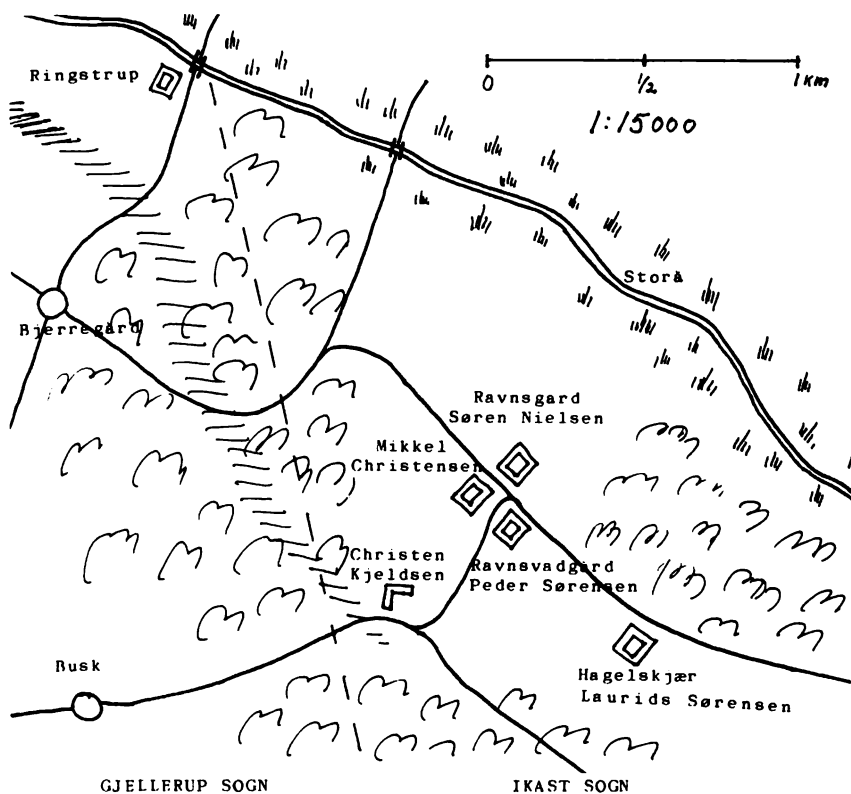
*Men den slægt kan ikke dø,
som var tro mod livets love,
thi af stærke slægters frø
vokser fremtids skove.*

I 1787 boede »et uægte plejebarn« Mads Pedersen i Ravnsvad, Ikast sogn, hos den fattige og almissenydende enke af 1. ægteskab Appelone Larsdatter, der trods sine 80 år opfostrede drengen, indbyggende hos en husmand Christen Kjeldsen i Ravnsvad. Drengen er ganske rigtig født uden for ægteskab. I ministerialbogen for Ikast sogn er indskrevet: Den 8. september 1782 blev der læst over Elle Andersdatter af Ravnsvad hendes uægte drengbarn, som tilforn ved hjemmedåb var kaldet Mads. Båren af hendes moder Appelone. Faddere var Søren Nielsen og Peder Hagelskjærs karl og pige, Anna Karup og Maren Jensdatter. Til barnefader blev udlagt en svinehandler af sønden ved navn Peder og som straks efter besvangrelsen skal være død!

Elle blev døbt 3. maj 1765 i Ikast kirke som datter af Anders Jensen, Ikast.

I det samme husmandssted boede foruden husmand Christen Kjeldsen og hustru Bodil Nielsdatter også omtalte Mads med sin mormor og moster Mette Andersdatter, der var gift og havde en søn, Søren Andersen, på 8 år, så til tider har der i huset opholdt sig 7-10 personer i 3 familier, hvorfor der må have været trænge forhold i dette hjem.

Såvel gifte som ugifte døtre synes at have formeret sig mere efter naturens orden end efter præstens formodede prædiken. Søgte man at legalisere sine seksuelle drifter i et ægteskab, eller fik man blot børn, når »tidens fylde var inde?« Ønskede man for enhver pris at indgå ægteskab? Var det en almindelig foreteelse i datidens landbosamfund, at unge kvinder fødte børn udenfor ægteskab, og var disse fødsler bestemt af sociale forhold med tilknyttet slægtsmæssige eller biologiske faktorer? En del flere spørgsmål kan i den forbindelse nok rejses.

RAVNSVAD I IKAST SOGN

Situationsskitse ved 1700-tallets slutning med senere gårdudflytning.

I det følgende omtales en slægt Ravnsgaard, hvorom ovennævnte spørgsmål søges besvaret, vel vidende at materialet er spinkelt, men artiklen må ses i sammenhæng med tidligere arbejder om samme emne.¹

Hos en nabogårdmand, Søren Nielsen, der boede i Ravnsgaard og var fadder til ovennævnte Mads, synes armod ligeledes at være en tro livsledsager. Han havde boende hos sig foruden sin hustru og familie en ældre kvinde, Anne Nielsdatter Karup, der ligeledes var fadder til drengen Mads, og som ved folketællingen 1787 var over 60 år og ligeledes enke efter 1. ægteskab. Hun betegnes som »nydende almisse af sognet« og blev derfor henregnet til de fattige. Hun var datter af Niels Nygaard (1690-1749) og havde siden 6. oktober 1758 været i ægteskab med Niels Karup, og hvis denne er identisk med Niels Holdgaard, også kaldt »Gammel Niels

TAVLE I

Niels Holdgaard
(1711-1790)

Søren Nielsen Ravnsgaard
f. 1742 i Holdgård, Ikast sogn
d. 1810 Ikast sogn
Gift 28/3 1764 Ikast kirke
Johanne Pedersdatter
f. 1741
d. 1803

Niels Sørensen Ravnsgaard
f. 1771 Tulstrup, Ikast sogn
d. 1829 Birk mark, Gjellerup sogn
Gift 1798 Herning kirke
Dorthe Knudsdatter
f. 1776 Sønderager, Herning sogn
d. 17. dec. 1859, Herning sogn

Karen
Johanne
Nielsdatter
Ravnsgaard
f. 1801
Brændgård,
Herning sogn.

Knud
Nielsen
f. 1803
Skovby,
Gjellerup.

Christen
Nielsen
f. 1805
Skovby,
Gjellerup.
d. 1876 Lind-
bjerggårds mark.
Gift 1825 i
Gjellerup.

Anne
Marie
Nielsdatter
f. 1808
Hammerum.

Jens
Nielsen
f. 1810
Spinkebjerg,
Gjellerup.

Gift 1838 i
Gjellerup.

SE TAVLE II

SE TAVLE III

Holdgaard« (1711-1790),¹¹ så var det altså Søren Ravnsgaards egen stedmoder, som han havde hos sig 1787.

Niels Karup var nemlig gift 2. gang med Anna Nygaard, og han havde været fæster af Ravnsgård under Herningholms hovedgård, men gården var for flere år siden blevet overladt Søren Nielsen, og Niels Karup og Anne sad blot inde på gården. Aftægt synes der aldrig at have været tale om. Niels døde 1780, og Anne faldt Ikast sogn til byrde, men hun forsøgte at komme ud af sine trange og nedværdi-

gende kår, idet hun 27. maj 1783 indgik trolovelse med enkemand Anders Christensen Bjerregaard af Gjellerup sogn. Denne synes at have været en attraktiv partner, idet han var selvejer i Bjerregård, ret vest for Ravnsvad. Tidligere havde han været gift med en anden lkastpige, Inger Nielsdatter Isen, der samme år var død 44 år gammel, og kun en måned efter skiftets afslutning 28. april trolovede Anders sig med enken Anne Nielsdatter, også kaldet Anne Karup. Trolovelsen holdt imidlertid kun 6 uger. I ministerialbogen for lkast sogn 1783 findes følgende:

»At vi underskrevne, som ovenmeldte 27. maj her i Ravnsgård blev trolovede formedelst yderligere trykkende armod og af frygt for anden deraf flydende forlig følger, har begge med god vilje og velberåd hu i medhjælperes og forloveres overværelse formået vor sognepræst i følge den kongelige allernådigste forordning af 19. februar sidst at tilkendegive menigheden at denne vores indgangen trolovelses løfte er ophævet, sådant bliver herved vores sognepræstens og medhjælpendes hænder forskrevet.

Ikast, den 9. juli 1783

Anders Christensen Bjerregaard, Anne Nielsdatter.

Som sognepræst underskriver: H. Bruun.

Som overværende: Peder Sørensen, Søren Nielsen,

Erich Sørensen, og Jens Christensen.«

Parret turde med andre ord ikke indgå fornyet ægteskab, men på grund af hendes alder var der heller ingen mulighed for, at hun skulle forøge slægten yderligere, end hvad hun i ægteskab med Niels Karup havde gjort.

Der lægges mærke til underskriverne, hvoraf de 2 øverste begge er gårdmænd i Ravnsvad, samt at den i artiklens indledning omtalte husmand Christen Kjeldsen, der er nabo til Anne Karup, ikke underskriver.

Anne Karup, der således ikke kom i ægteskab, forblev enke på Ravnsgård, til hun som fattiglem døde på sognet. Hun blev begravet 7. august 1788 i Ikast.

Søren Nielsen Ravnsgård fortsatte driften af Ravnsgård, hvorfra slægten fik sit navn, og det er netop dennes efterslægt, der i særlig grad har udmærket sig ved stor frugtbarhed, ikke mindst manifesteret sig ved uægte fødte børn, men først følges slægten et par generationer med børn født i ægteskab.

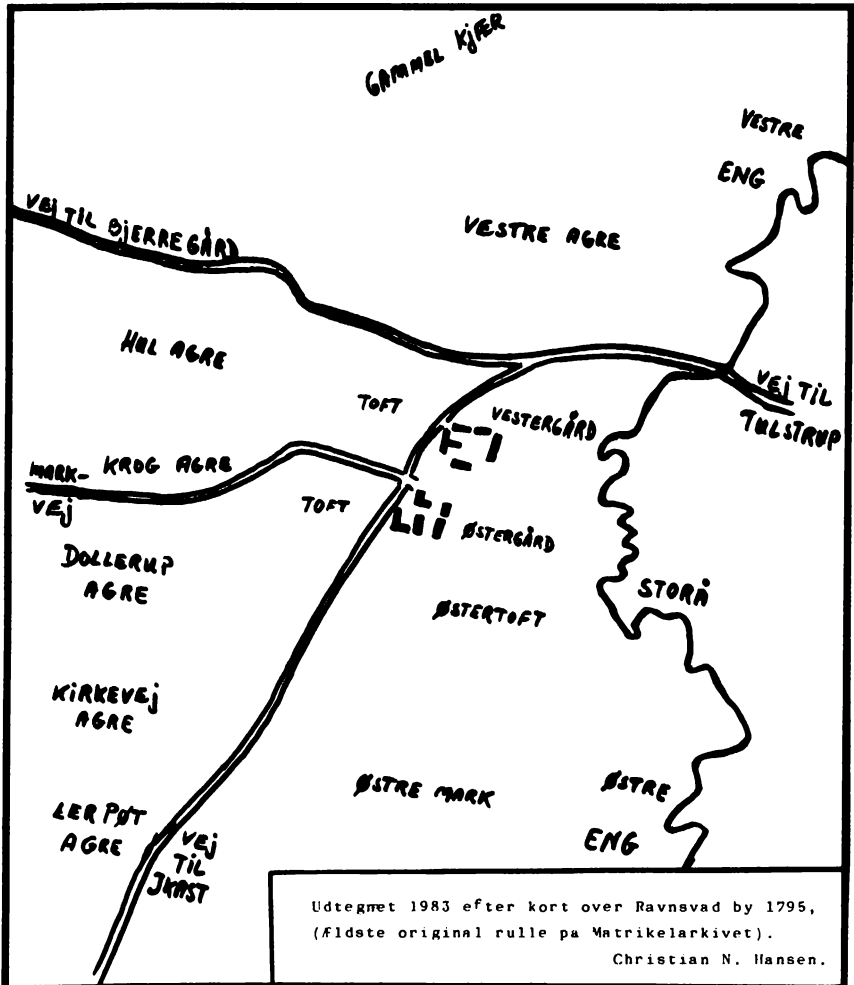
Søren Ravnsgaard blev troløvet 28. marts 1764 og gift 29. juni samme år i Ikast med Johanne Pedersdatter, der da var 23 år. De fik en række sønner og døtre, af hvilke Niels Sørensen omtales nærmere. I 1803 døde Johanne, og Søren fulgte efter 1810. Forinden havde han oplevet de vældige forandringer, der skete i landbruget under Napoleonskrigene. Han havde bl.a. 1797 selv købt Ravnsgård fri af fæsteforholdet under Herningsholm. Gården var da takseret til 2-4-3-2- htk. Sønnen Peder Sørensen, født 1776 på Ravnsgård, overtog senere gården, mens Niels Sørensen rejste udensogns. Han var født 28. maj 1769 i Ikast, og som 18-årig var han allere-

de i krigsvæsenet som nationalrytter, altså datidens gardehusar. Desuden var han tjenestekarl på Mortensgård i Ikast, men de to ting kunne i datiden sagtens forenes, for til daglig passede han landbruget og om søndagen eksercitsen ved Ikast kirke. De militære ledere anbefalede sågar bønder og godsejere at sende de unge knøse til militærtjenesten – for ellers svirede de bare hele den højhellige søndag på kroen!

Niels Ravnsgaard har nok ofte været med på øvelser rundt i Hammerum herred, for han træffer bl.a. Dorthe Knudsdatter fra Herning, med hvem han troløves 11. april 1798. Hun er født 1776 på Sønderager. Forældre er gårdmand Knud Nielsen og dennes første hustru. Parret blev gift 1. juni 1798, men der kom ingen børn det første par år. Niels og Dorthe startede som husmandsfolk med lidt jord i Brændgård ved Herning, men her blev de kun kort tid. I 1803 flyttede de til Skovby, hvor de boede nogle år, derefter flakkede de rundt i Gjellerup sogn. En tid boede de i Hammerum, siden på Spinkebjerg, og til sidst blev de indsidderhusfolk på Birk mark. Her døde Niels Sørensen Ravnsgaard den 16. december 1829, kun 58 år gammel. Dorthe blev så husholderske og kom i huset hos enkemand Peder Christensen Skou, der boede nabo til Niels og Dorthes søn, Christen Nielsen i Vasehusene. Som anden nabo havde de Busk skole og vasehus. Dorthe skulle foruden husholdningen også sørge for daglejerer Peder Skou og dennes 3 børn, der var født med 2 års mellemrum og fra hvilke Peder Skous hustru Zidsel Kirstine Christensdatter var død på grund af en sår sygdom. Om dette fortæller degnen, at Zidsel døde »efter nogle dages sygdom af et sår i lipperne, som endvidere udbredte sig og af doktoren kaldtes koldbrandsår. Hun blev introduceret i kirken efter en fødsel 21. december 1842 og var iøvrigt født i Sunds sogn 1810.« Dorthe blev nogle år i huset, men afløstes så af sin sønnesdatter Dorthe Marie, der 1854 giftede sig med Peder Skou. Dorthe var 1845 blevet 70 år gammel og kunne ikke magte de mange opgaver. Hun kom på fattigvæsenets budget, men blev endnu nogle år i huset hos Peder Skou. Hun var ikke født i Gjellerup, men i Herning sogn. Ikke desto mindre havde Gjellerup sogn forsørgelsespligten, og det ses ved hendes dødsindførelse i Herning kirkebog: »Dorthe Knudsdatter, enke efter afdøde husmand Niels Ravnsgaard af Gjellerup. Hun var indtinget hos Poul Salling i Herning for Gjellerup sogns fattig væsens regning. Hun døde af alderdom 17. dec. 1859, 84 1/2 år gammel.«

I Niels og Dorthes ægteskab var følgende 5 børn, hvoraf kun 2 børns efterslægt følges videre:

1. Karen Johanne Nielsdatter Ravnsgaard, født 1801 i Brændgård og døbt 19/7 1801 i Herning. Om hende se tavle II.
2. Knud Nielsen Ravnsgaard, født 1803 i Skovby, døbt 13/11 i Gjellerup. Hans liv og færden kendes ikke.
3. Christen Nielsen Ravnsgaard, født 1805 i Skovby, døbt 15/4 i Gjellerup. Om ham se tavle III.
4. Anne Marie Nielsdatter Ravnsgaard, født 1808 i Hammerum, døbt 1/3 i Gjellerup. Hendes videre færden kendes ikke.

RAVNSVAD BY 1795:

Udtegnet 1983 efter kort over Ravnsvad by 1795. (Ældste original rulle på Matrikelarkivet.) Christian N. Hansen.

- Jens Nielsen Ravnsgaard, født 1810 på Spinkebjerg, døbt 6/5 i Gjellerup. Han blev gift 2/10 1838 i Gjellerup med Maren Thomasdatter, døbt 19/11 1806 i Lind, Rind sogn. Hun var væverpige i Birk, hvor parret boede et års tid, hvorefter de flyttede til Rind sogn.

Karen Johanne Nielsdatter Ravnsgaard blev født 1801 i Brændgård og døbt 19/7 i Herning kirke. Hun blev opkaldt efter sin farmor Johanne Pedersdatter (1741-1803), som dog ikke var fadder til hende. Om Karens barndom og ungdom vides intet. Først som halvgammel pige dukker hendes navn op i kirkebogen, idet hun 1836 som »ugift fruentimmer« føder et uægte drengbarn, Niels Chr., der til efternavn får hendes opholdssted Skovby, hvor hun er indderske. Som barnefader udlægges tjenestekarl på Herningsholm Christen Ottesen.

Tre år senere er det »galt« igen med Karen. Hun føder atter et uægte barn, Dorthe Marie, og atter er det Christen Ottesen, der er barnets fader. Om ham oplyses det, at han er enkemand og opholder sig i Rind sogn. I flytterregisteret for samme sogn står der, at han er 47 år, tjenestekarl og er den 15/9 1839 kommet til sognet fra Vorgod – en noget omflakkende person. Ved folketællingen 1840 bor han i Soldaterhuset i Rind. Senere som 49-årig er han tjenestekarl i Bærslund, hvorfra han den 13/5 1842 rejser til Fyn. »Han har et godt skudsmål,« skriver præsten.

TAVLE II

Karen Johanne Nielsdatter Ravnsgaard
Født 19/7 1801 Brændgård, Herning.
Død 17/6 1871 Hammerum, Gjellerup sogn.

Niels Chr. Skovby
f. 1836 i Skouby.
d. 1836 samme sted.
Skifte 1836 fol. 565.

Dorthe Marie Christensdatter
f. 1839 Fuglsang, Birk
Død 25/5 1873 Gj. Fattiggård, 34 år.
Gift 27/12 1867 Gj. Ungkarl
Mikkel Christian Sørensen, 21 år gl.
født 12/3 1846 Busk fattighus.

Margrethe
Pedersen
f. 1858 Birk

Karen Johanne Christine Birk
Louise f. 1863 Birk
Pedersen
f. 1860 Birk

Mette Marie
Christensen
f. 1867
Hammerum

2 sønner:
Søren Chr.
Sørensen
og
Niels
Sørensen.

Aksel
Peder
Valdemar
Hansen,
f. 24/12
1890 i
Herning.

Johanne
Margrethe
Lovise
Birk,
f. 30/5
1893 i
Herning.

Christian
Marius Elias
Jeppesen,
f. 2/10 1887 i
Herning.

Navn understreget = født uægte.

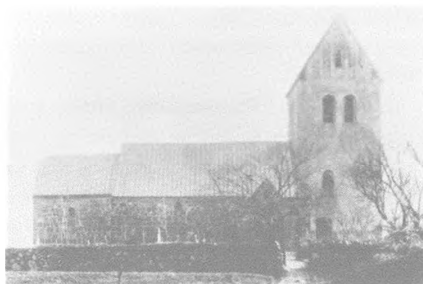
Ved folketællingen 1/2 1840 bor Karen i et hus i Birk Fuglsang, hvor hun er indsidder og har næring som strømpebinder. Om Karen og hendes datter Dorthe Marie skrives i kirkebogen 1839: »Det er den 2. uægte barn moderen har avlet med faderen. Flyttet med moderen til Rind sogn.« Det er ganske korrekt. Den 23/4 1841 flytter familien fra Gjellerup til Rind, men deres samvær med Christen Ottesen varer kun kort tid. Karen er tjenestepige hos ham i Knudmosehus. På årsdagen derefter rejser hun med sit barn atter tilbage til Gjellerup. Præsten skriver om hende: »Har i sin et års tjeneste godt skudsmål.« 3 uger senere forlader Christen Ottesen kone og barn, sogn og stav. Var det atter armod, der forhindrede et ægteskab eller var det parternes uoverensstemmelse? Hans videre skæbne er mig ukendt, hvorimod Karen Johannes liv blev følgende: I 1845 er hun ugift indsidder i Skovby hos husmand Christen Slee Christensen og ernærer sig som uldbinder. Senere kommer hun på sognet, og hun døde 17/6 1871 som ugift almisseelem i Hammerum i en alder af 71 år. Hendes død anmeldes først 23/6 til skifteretten af sognerådsformanden, som desuden kan oplyse, at der er »intet til skifte.«

Som det ses af tavle II blev Karen mor til 2 uægte børn, hvoraf det ene Dorthe Marie på lignende vis skulle føre slægten videre, endda med hele 4 uægte børn. Hun er født 4/4 1839 i Birk Fuglsang og levede det meste af sit liv i Gjellerup. Hun blev som 18-årig kendt med svenskeren Niels Pehrson, med hvem hun levede et intimt samliv, der resulterede i 3 pigebørn, født i tiden 1858-63, alle født i Birk:

Navn	Margrethe Pedersen	Karen Johanne Louise Pedersen	Christine Birk	Mette Marie Christensen
Født	21/5 1858	19/3 1860	4/10 1863	14/1 1867
Sted	Birk	Birk	Birk	Hammerum
Far	Niels Pehrson	Niels Pehrson	Niels Pehrson	Mikkel Chr. Sørensen
Civilstand	Ungkarl	Ungkarl	Ungkarl	Ungkarl
Nationalitet	Svensk	Svensk	Svensk	Dansk
Erhverv	Tjenestekarl	Daglejer	Tjenestekarl	Tjenestekarl
Opholdssted	Birk	Birk	Lindbjerggård	Agerskov
Konfirmation	1872 i Gj.	1874 i Gj.	1878 i Gj.	?

Det kom dog aldrig til ægteskab, vel p.g.a. fattigdom. Senere kom Dorthe Marie sammen med ungkarl Mikkel Chr. Sørensen. Denne blev født 12/3 1846 i Busk

Foto af Ikast gamle kirke, som den har set ud, da Ravnsgaardslægten søgte den ved dåb, bryllup og begravelse. Kirken brændte 2. december 1904. Skib og kør skal være opført 1181 under kong Valdemar den Store.

fattighus som søn af karlen Søren Hansen, tjenende på Lindbjerggård, og Mette Christensdatter. Begge stammede fra Snebjerg sogn. Dorthe Marie var efterhånden blevet 28 år gammel, mens Mikkel var 21 år, da de 3. juledag 1867 indgik ægteskab i Gjellerup kirke. De havde et års tid forinden forøget slægten med et nyt medlem, og siden kom der i ægteskabet 2 sønner, så Dorthe Marie var ved sin død 25/5 1873 mor til ikke færre end 6 børn, hvoraf de 4 var født uden for ægteskab – men i ægteskab kom hun dog til forskel fra moderen!¹¹¹¹ Dorthe Marie var allerede ved sit 3. barns fødsel 1863 kommet på Gjellerup sogns fattigforsørgelse, hvor hun fik tildelt 2 tdr. 4 skp. rug og 1 td. 4 skp. byg. Ved hendes død var foruden børnene tillige Mikkel fattiglem på fattiggården, der fra 1871 var indrettet på Toftegård i Hammerum.

Det er svært at følge de 4 pigebørn op mod vort eget århundrede i de forskellige arkivalier, men det vides, at mindst 2 af pigerne fødte børn uden for ægteskab. Det er således i den familie mere naturligt at føde børn uden for ægteskab end i det, hvor moralstridigt det iøvrigt må have været.

Christen Nielsen Ravnsgaard fødtes 15/4 1805 i Skovby i yderst fattige kår. Her i Skovby fandtes på Busk og Frølund jorder små huse eller rettere hytter, som lå ved landevejen til Ikast og Horsens, og som blev kaldt Vasehusene. Her fik Christen snart tilhold, bl.a. lærte han »for godt« den 30-årige Ane Madsdatter i Busk vasehus at kende, idet hun 11/8 fik et uægte barn, Jens Christen Pot, hvortil Christen blev udlagt som barnefader. Det var hendes 3. uægte, men den 1. uægte for hans vedkommende. Det var dog ikke med hende, han gik til brudeskamlen. Året efter 24/5 1825 giftede han sig med Inger Marie Clemensen, datter af jordløs husmand og lejet soldat Clemen Nielsen i Bitzouhus og hustru Mariane Christensdatter fra Agerskov. I vuggegade synes også hun at have »arvet« 2 egenskaber, nemlig fattigdom og ubændig formeringstrang. Faderen Clemen havde foruden 5 børn i sit ægteskab tillige mindst 1 barn udenfor, født 1796 i Gjellerup. Inger Marie finder vi allerede som 3-årig på fattigvæsenet sammen med sine søskende. Forældrene klarede sig en tid uden offentlig hjælp, men kom på deres ældre dage også »på sognet.« Clemen Nielsen, Hammerum, døde 13/7 1841 i fattighuset ved Gjellerup kirke, men forinden var han blevet separeret fra konen Mariane. Hun tog ophold i Skov-

by sammen med Inger Marie og hendes uægteskabelige børn, men også Mariane betegnes som almisselem. Hun stammede fra Skarrild, men døde i Skovby 22/12 1830.

Inger Marie Clemensdatter fødtes 1799 og blev døbt 7/4 samme år i Gjellerup kirke. Hun kom tidligt ud at tjene og var ved sin konfirmation 21/4 1816 tjenestepige hos Anders Laursen Siggård ved Gjellerup kirke. Allerede som 23-årig blev hun med barn, og 1/2 1822 fødte hun sin første datter, Anne Albæk. Udlagt til barnefader blev tjenestekarl Mikkel Nielsen Bavnhøj på Herningsholm. Denne flyttede senere til Bjerre herred og ville ikke have videre med Inger Marie at gøre. Om barnet har præsten anmærket: »NB: Søren Hampens kone Ane?» Dette har dog ifølge bogen: Benny Boysen: »Søren Hampens saga«, udgivet 1973, intet på sig. Anne Albæk døde 1867 i Hammerum som ugift skrædderpige.

Den 8/5 1824 nedkom Inger Marie atter med et uægtefødt pigebarn. Denne gang blev ungkarl Mikkel Mikkelsen, en skomager fra Tulstrup i Ikast sogn, udlagt, men heller ikke denne indlod sig mere med Inger Marie. Hun var nu blevet 27 år, og hun »faldt« atter for en ung mandsperson, den purunge knøs Christen Ravnsgaard, der endnu ikke var fyldt sit 20. år. Parret blev viet 24/5 1825 i Gjellerup kirke. Begge boede da i Skovby, hvor Christen var tjenestekarl og Inger Marie hjemme hos moderen, hvor hun tillige havde sine 2 uægte børn. Parret flyttede snart efter brylluppet til søndersognet ind i en hytte, Langbjerghus, hvor deres 1. barn fødtes 15/4 1827. Uheldigt for parret blev Christen Ravnsgaard indkaldt til soldatertjeneste den 9/7 1828. Af lægdsrullen får vi oplysning om, hvorledes hans fysiske tilstand har været. Han var da 23 år gammel, højden 64 1/2 tomme (= 169 cm), havde en »øjenskade ej kjendelig« og indkaldt til 27. regiment. Dette betød, at Inger Marie ikke længere kunne ernære sine 3 pigebørn, hvorfor hun kom på det offentlige regning. Efter Christens hjemkomst boede familien som inddelere i Skovby, hvor »familien nyder understøttelse af sognet.« Der fødte Inger Marie en stribe unger, levendefødte så vel som dødfødte, i alt 7 børn, alle pigebørn, men kun de 2 på tavle III viste levede mere end 6 uger. Familien flyttede som det var skik og brug for fattigfolk noget rundt i sognet. En tid sad de i Skovby fattighus, hvor Christen ernærede sig ved daglejerarbejde og understøttelse af fattigkassen, snart var de atter i Langbjerghus, siden i Bitzou hedehus og til sidst i Vasehusene, hvor Inger Marie døde som 57-årig. Kun 3 måneder efter giftede Christen sig 2. gang 20/2 1857 med Sidsel Christiansdatter, der skønt hun var nær de 50 år, endnu var pige og boede i Gjellerup. Christen og Sidsel blev husfæstere på Lindbjerggårds mark. Her døde han 7/11 1867. Hans død anmeldtes af husmand Knud Dynesen i Gjellerup. Denne kunne fortælle, at Christen efterlod sig enke, 4 børn og børnebørn af et tidligere ægteskab. En uge senere mødte enken Sidsel op på herredskontoret og oplyste, at hendes afdøde mand kun havde haft 2 børn i sit tidligere ægteskab, nemlig en datter Sine, der var gift med arbejdsmand Ib Nielsen, der for 4-5 år siden boede i Århus, og en datter Dorthé Marie, som var død, men som havde været gift med nu afdøde husfæster Peder Skou i Gjellerup, med hvem hun

havde 3 børn, der alle var myndige. En datter Sidsel Kirstine Pedersen, født 26/8 1856 i Vasehusene, blev gift som 18-årig i 1874 i Gjellerup med Jens Chr. Jensen i Kølkjær, en ugift datter Inger Marie, født 7/11 1857 i Vasehusene, var skrædder-pige i Fastrup, samt en søn Christen Pedersen, hvis opholdssted stedmoderen ikke kendte.

Skiftehandlingen må være fortsat, skønt protokoloversigten intet viser herom.

Såvel Christen Ravnsgaard som hans 1. kone Inger Marie var forældre til børn født udenfor ægteskab, og noget tilsvarende var hændt for hendes far. Det var derfor ret så naturligt, at de lod deres drifter få frit løb. Tilsvarende skete for 3. generation med pigerne Dorthe Marie og Nielsine, som det fremgår af tavle III.

Dorthe Marie fødtes 5/4 1827 i Langelundhus i Gjellerup sogn. Hun var som moderen først i tyverne, da hun uden for ægteskab blev besvangret 1. gang. Hun fødte dette barn Christine den 12/1 1849 i Vasehusene, men var iøvrigt blevet besvangret i Lundum ved Horsens, hvor hun havde haft ophold. Udlagt blev ungkarl Niels Jensen, der tjente som ladefoged på Hanstedgård.

TAVLE III:

Christen Nielsen Ravnsgaard

f. 1805 Skovby,

d. 1876 Lindbjerggård mark.

gift 1. 1825 Gjellerup:

Inger Marie Clemensdatter (1798-1856).

gift 2. 1857 Gjellerup:

Sidsel Christiansdatter (født 1808),

Ingen børn i 2. ægteskab.

<u>Anne Albæk</u> Mikkelsdatter f. 1822 i Skovby d. 1867 i Hammerum Ingen børn	<u>Abelone</u> Mikkelsdatter f. 1824 i Skovby	<u>Jens »Pot«</u> Christensen f. 1824 i Busk Vasehus gift 1856 i Gj. Augusta Marie Magnusdatter Budde	Dorthe Marie Christensdatter f. 1827 i Langelund d. 1857 Vasehusene gift 1854 Gj. Peder Christen- sen »Skov«	Nielsine Christensdatter f. 1836 i Langelund gift 1867 Gj. Ib Nielsen
<u>Christine</u> Christensen f. 1849 Vase- husene d. 1849 Vasehusene	<u>Inger Marie</u> Christensen f. 1851 Vase- husene	<u>Christen</u> Ravnsgaard Christensen f. 1853 Vase- husene d. 1853 Vase- husene, 1/2 år	+ 4 ægte- fødte børn	<u>Christine</u> Dorthe Marie Hammerum f. 1863 Hamme- rum. Død 1874 + 4 ægtfødte børn
<u>Karl Fr. Adolf</u> Christensen f. 1877 Birk d. 1878 Birk	<u>Georgine Amalie</u> Caroline Chris- tensen f. 1879 Birk			

Navn understreget = Født uægte.

2 år senere blev hun atter gravid. Denne gang med soldat Johannes Jensen af Hjerm sogn, der opholdt sig i Altonahus i Gjellerup.

I tabelform vises Dorthe Maries 3 uægte børn:

Navn	Christine Christensen	Inger Marie Christensen	Christen Ravns- gaard Christensen
Født	12/1 1849	7/1 1851	19/3 1853
Sted	Vasehusene	Vasehusene	Vasehusene
Far	Niels Jensen	Johannes Jensen	Riber
Civilstand	Ungkarl	Ungkarl	Gift?
Erhverv	Ladefoged	Soldat	Proprietær
Ophold	Hanstedgård	Altonahus	Ørskovgård

Endnu 2 år senere i 1853 blev hun besvangret for 3. gang. Det var af proprietær Riber på Ørskovgård ved Horsens, men ingen af disse fædre tog hende til ægteskab. Hun synes i høj grad at have brugt sit liv i naturens og samfundets tjeneste – samt at være blevet brugt! Inden året var omme, blev hun gravid for 4. gang med en fjerde mand, som dog giftede sig med hende. Den 22. februar 1854 blev hun i Gjellerup kirke viet til Peder Christensen Skou, en 45-årig enkemand, der var husmand, og ligesom bruden boede i Vasehusene. Her boede så det nygifte par med deres 4 børn, dels hendes og dels hans af 1. ægteskab, men der kom snart flere til. Allerede 6 uger efter brylluppet kom deres 1. barn til verden, og derefter fødte hun et barn hvert år. I løbet af blot 4 år fødte Dorthe Marie 5 børn, og dog var ingen af dem tvillinger, men så kunne hun heller ikke mere. Efter sit 7. barns fødsel døde hun i barselsseng 27. november, kun 30 år gammel. Nu var Peder Skou enkemand for 2. gang, men han blev atter gift 5. juni 1860 i Gjellerup kirke til Kirsten Poulsdatter, med hvem han også havde børn, og med hende levede han ikke engang 6 år, inden hun døde og blev begravet kun 42 år gammel den 17. maj 1866 i Vasehusene. Peder Skou døde af lungebetændelse som aftægtsmand og enkemand efter 3. ægteskab i Vasehusene 26. februar 1875. Han blev 66 år.

Om Dorthe Maries børn er at fortælle, at kun Inger Marie blev voksen, men trådte straks i sine mødres fodspor og fødte mindst 2 uægte børn, som det ses af tavle III. Siden flyttede hun til Voel ved Silkeborg, mens hendes barn blev sat i pleje i Birk, hvorfra det 1893 blev konfirmeret i Herning kirke.

Med disse børns generation er der således i slægten Ravnsgaard født uægte børn i 5 generationer.

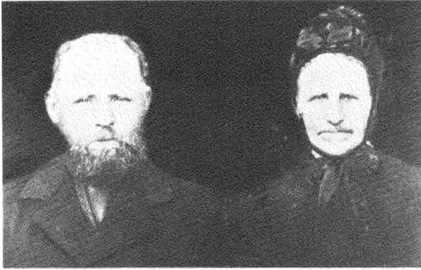
Om Nielsine Christensdatter vides en hel del, da hun af undertegnede kendes gennem nulevende slægtsmedlemmer samt gennem disses privatarkiver. Således opbevares endnu hendes skudsmålsbog, der blev udstedt den 6. maj 1851 i Lund

præstegård af Aagaard. På første side står der: Nielsine Christensen, datter af indsidder Christen Nielsen Ravnsgaard og hustru Inger Marie Clemensdatter, er født 19. november 1836, døbt i kirken 1. januar 1837 og vaccineret af Hoffbauer d. 20. august 1849. Efter at hun ved examen i Lund havde aflagt prøve på meget gode kundskaber, blev hun af undertegnede confirmeret i Gjellerup kirke 1. søndag efter påske få. efter at være befunden meget god i christendomskunskab og ligeså i opførsel. Hun var derefter en gæst ved herrens bord. Lund præstegård, d. 6. maj 1851. Aagaard. Afgår med sin mand, Ib Nielsen, fra Gjellerup sogn til Rind. Gjellerup præstegård, den 28. december 1869. Aagaard. Meldt tilgang til Rind sogn. Rind præstegård, d. 10. jan. 1870. Meldt afgang fra Rind sogn den 8. april 1871. S. Kastrup.

Forinden denne afrejse fra Gjellerup havde hun imidlertid en oplevelse, som satte spor i vore arkivalier. Begivenheden synes dog ikke værdig af præsten at blive indført i Nielsines skudsmålsbog, som ellers skulle afspejle indehaverens liv og levned. Nielsine fødte det for slægten karakteristiske et barn uden for ægteskab den 6/6 i Hammerum, navngivet Christine Dorthea Marie Hammerum. Barnet blev imidlertid blot 11 år gammelt, hvilket vel er årsagen til, at hendes slægtninge intet ved om dets eksistens. Det gamle ord om altings forglemmelse om 100 år er således sand i denne forbindelse. Sognefoged Mads Nørgaard i Gjellerup kunne til skifteretten tillige oplyse, at barnet »intet ejede til skifte.« Hvor barnet har opholdt sig vides ikke, men hun er altså ikke fulgt med moderen til Rind 1869. Christine døde i Hammerum 1874. Hendes far opgives at være ungarl Chr. Christensen i Hammerum, med hvem Nielsine ikke kom i ægteskab. Hun giftede sig 15/5 1867 i Gjellerup med ungarl af Hammerum Ib Nielsen, født der 7/6 1832. Med ham flyttede hun til Århus, hvor Ib blev ansat som møllesvend, men i 1880 blev længslen efter at få foden under eget bord så stærk, at familien brød op og 1/4 samme år flyttede de på heden til Tamkjær i Lønborg sogn ved Ringkøbing fjord. Her havde en skolelærer Fejlberg besluttet at ville være hedeopdyrker, og han havde købt nogle tdr. land hede ude i den sydlige ende af Lønborg hede og havde der fået opført en hytte, som han 1880 afhændede til Ib og Nielsine. Af dette pars liv og færden ude på heden findes der en fortræffelig skildring, skrevet af en historisk interesseret maler i Hoven Hans Kr. Hansen efter mundtlig beretning fra Chr. Kloster, der i sin tid havde en ejendom i Vostrup Østerby. Skildringen er gået i arv og overladt mig af fhv. lærer Knud Nielsen. Den lyder i uddrag:

»De to, som havde købt Tamkærhus, hed Ib og Sine, de var så ualmindelig flinke mennesker, og de kom jo ind til Jens Strandsbjerg, når de skulle ud til huset. Men Jens Strandsbjerg sagde: »Dem skal vi rigtignok tage os iagt for, for de er alt for flinke og venlige.« Men det varede nu ikke længe, før de fik et andet syn, for alle steder, hvor de kom, fik de det bedste skudsmål, at de var så dygtige, flinke og ærlige, som nogen mennesker kan være, alle ville gerne have dem til hjælp.

Så om efteråret flyttede de ud i Tamkærhus. Det var et meget dårligt hus med lervægge mod nord og øst. På nordsiden var sat hedetørv op til vindueskarme for

Ib Nielsen og bustru Nielsine Christensen foreviget ca. 1890. Originalfotoet ejes af en sønnesøn, fbu lærer Knud Nielsen, Vostrup, Tarm.

at beskytte muren og hjælpe til at holde på varmen om vinteren. Lejligheden bestod af en stue med lergulv og to indmurede senge. Deres møbler var et bord med fast bænk, en skammel og et par stole samt en kiste til deres klæder. Så var der et lille køkken med åben skorsten og en lille forstue med stenpikket gulv, det var hele herligheden.

Ib begyndte at arbejde i jorden, der var noget høj hede på Tamkærbanke, det fik han pløjet, og der fik han sået rug i, det gav korn til brød og halm til koen. Syd og øst for huset var der noget lav og sur hede, det fik han pløjet, og så kastede han pilegrøfter (pilegrøfter = afvandingsgrøfter) mellem agrene, så der kom han også til at avle, så han kunne holde to køer. En del hede hø kunne han altid få lov til at bjerge i hedens grønninger.

Hans kone, Sine, var en meget dygtig og venlig kvinde, så det smør, hun kærne-ede, var af fineste kvalitet, så alt, hvad hun kunne undvære, kunne hun altid komme af med til lærer Erlang i Lønborg og justitsråd Fløe i Vostrup. Derimod kneb det mere for Ib at få nogen til at pløje, for der var jo næsten en times kørsel derud. Så købte han en halt hoppe af Sdr. Vium hesteforsikringsforening. Bortset fra denne fejl var det en meget god og dygtig hoppe, som fødte ham mange gode føl. Det var det ene forben, den var lam på, men så spændte han en læderrem på, så kunne den nok gå, så fik han jo meget mere gjort ved ejendommen, og ved flid og nøjsomhed gik det så godt for dem, at de fik dem et nyt hus bygget. Det var 11 alen vid, og det var så vel indrettet med bræddegulve, og i kostalden var plads til 4 køer, 2 kalve, 2 heste og en svinesti, og alt så godt og velplejet ud. Men det var ikke det eneste, han fik lavet. Det første, da han kom derud, var, at han plantede 1 tdr. land med bjergfyr lige vest for huset. Det var den første plantage i Lønborg sogn. Det var rigtig jordbund for dem, så de groede vældigt til, og mod syd anlagde han en have på en skråning, da huset lå på en bakkekam. Der var både frugttræer og buske og en stor blomsterhave. Ja, hvor var det skønt en sommermorgen at stå der og se ned mod Lønborg by og kirke. Sine sagde også: »Vi buer no så sær svær skjøn«, og hun sagde også: »Vi hår et no så svær godt«.

Nu havde de to mennesker skabt dem et dejligt hjem der ude på den golve hede, langt, langt til nærmeste naboer, men altid så glade og fornøjede, så de var ualmindelig vellidt af alle, og i hjemmet voksede fire dygtige børn op, de havde en lang

skolevej, men dygtige blev de alle. Skolevejen var ca. 6 km og de kom en time senere og fik fri en time før de andre skolebørn. Da deres børn var fløjet af reden, og Ib og Sine var ved at blive gamle, solgte de Tæmkærhus og flyttede atter ned i aftægtslejligheden i Gresbøl. Så var de der et halvt års tid, så var der en gammel forfalden ejendom, Stenbjerg, som ejedes af godsejer Tranberg, den købte de for 200 kr. Der var nogle tdr. land, der flyttede de op og fik da lavet så meget ved det, at de kunne bo i det. Men så blev der en gård i Kyvling nedlagt, og der købte Ib så stuehuset og nogle tdr. land. Det fik de bygget op, et dejligt hus, og det står der endnu. Der havde de to køer, der havde de det meget godt, men det blev dem for meget, så solgte de også det og flyttede for tredje gang til Gresbøl, og der døde Ib ikke længe efter, og så flyttede Sine til Tarm til en gammel kone, enke efter en mand, som kaldtes Anders, hende passede hun så til hendes død. Hun fik en stue efter hende, og der blev hun til sin død«.

Tablet over 8 møders frugtbarhed:

Moderens navn:	Antal uægte	Antal forskellige mænd:	Senere gift m. udlagt fader:	Senere gift med anden:	Ialt fødte børn:
Karen Johanne	2	samme	nej	nej	2
Dorthe Marie f. 1839	4	2 mænd	nej	ja	6
Mette Marie	1	–	?	?	mindst 1
Christine	2	samme	?	?	mindst 2
Inger Marie f. 1798	2	2 mænd	nej	ja	9
Dorthe Marie f. 1827	3	3 mænd	nej	ja	7
Nielsine	1	–	nej	ja	5
Inger Marie f. 1851	2	samme	?	?	mindst 2
	17				mindst 34

AFSLUTNING

Skal der gøres status over Ravnsgaardslægtens mange uægteskabelige fødsler, ialt 18, når Jens Christensen Pot medtages, bliver det følgende: Pigerne ønskede at komme i ægteskab, og de kom det efter mange genvordigheder. Det var i intet af de omtalte tilfælde med den udlagte barnefader, men altid med en anden mandsperson. De havde flere seksuelle partnere, men når disse svigtede dem efter en eller 2 besvangringer, satte pigerne sig ikke hen for at resignere over livets besværligheder. De fødte tværtimod flere børn såvel indenfor som udenfor ægteskab. De synes faktisk ikke at regne med kirken og dens eksistens, hverken dens moralbud eller ægteskabstilbud. Pigerne i 1800-tallets begyndelse havde flere forskellige partnere,

hvorimod det op imod vort århundrede synes mere almindeligt med samme mandsperson, der udlægges.

Det er dog stadigvæk spørgsmålet: Hvorfor blev de ikke gift med deres første elsker? At affeje det blot med tidens nød og elendighed som grund, er ikke en plausibel forklaring, for så ville pigerne i århundredets 2. halvdel, hvor de økonomiske forhold var væsentlig bedret, være blevet gift før det andet barn dukker op. Ubændig tøjløshed synes heller ikke at være et acceptabelt svar, for så ville vel ingen være kommet i ægteskab eller være blevet deri, men de synes alle at have levet et tilsyneladende normalt ægteskabeligt samliv med deres ægtemand. Den eneste forklaring, som er nogenlunde trolig, er denne, at pigerne, der alle har levet i sognets socialt set laveste gruppe, har været varmbloedige, giftelystne og frugtbare piger, rigt udstyret fra naturens side og med få hæmninger fra samfundets. Alle synes at have været særdeles uheldige med deres valg af partner, der, som noget næsten generelt har svigtet dem, hvorefter pigerne atter og atter har forsøgt sig, for til sidst dog at komme i ægteskabets havn, hvor de har fortsat børneavlen.

De har beriget vort samfund med det, som er allervigtigst for alle samfund, nemlig børn, men de levede et hårdt liv og måtte bøde for det. De er uden al tvivl i deres samtid blevet dadlet for deres uægteskabelige børn, som må have taget hårdt på sjæl og legeme, dernæst de mange børn i ægteskab, som til visse har været direkte årsag til deres død. Atter som noget generelt for disse frugtbare piger gælder det, at de alle døde i en meget ung alder, næsten alle i en for ung alder. At få børn utidigt, det bødes der for, at få for mange, var farligt for kvinder!

NOTER:

- I) Hardsyssels Årbog 1980, Christian N. Hansen: Den frugtbare Særkjærslægt, side 53-62.
- II) Bernhard Larsen: Ikast sogn (1967), side 352.
- III) Tjenestekarl Mikkell Chr. Sørensen flyttede siden til Ikast, hvor han 1878 med gift kone Johanne Deutsch avlede en datter, kaldet Dorte Marie. Konen var gift med Peder Nielsen, og parret havde en tid boet i Skouby som nabo til Mikkell.

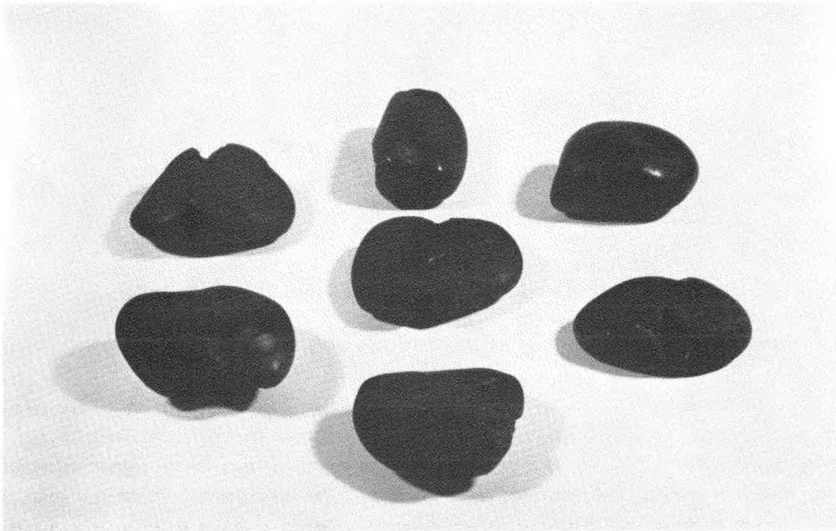
Christian N. Hansen
Lærer
Låstrupvej 42
8832 Skals
Født 1943 i Gullestrup

Et offerfund fra Lomborg

Af Klaus Ebbesen

I vort moderne industrisamfund opfattes det religiøse af mange isoleret fra samfundets øvrige, verdslige, aktiviteter. Dette er historisk set en meget ung betragtningsmåde. I hovedparten af historien har det religiøse været i høj grad bestemmende for menneskenes handlinger på snart sagt alle områder. Det gælder særligt for oldtiden, hvor hovedparten af de materielle levn, vi i dag kender, er skabt i en kultisk sammenhæng. Gravhøjene, såvel megalitgravene fra stenalderen som de sfæriske storhøje fra bronzealderen, vidner om de forhistoriske samfunds dødekult. Egentlige kultbygninger er sjældne, men særligt i vådområderne findes mange spor af før-kristen religiøs aktivitet. Meget tyder nemlig på, at navnlig moser, søer, åer, kildevæld og andre steder med vand, enten stillestående eller i bevægelse, har spillet en særlig rolle for de forhistoriske samfunds kultus.¹ Offerndlæggelser på vådbund kendes således fra alle afsnit af oldtiden, og det er et meget bredt udsnit af de forhistoriske samfunds redskaber og smykker, som er nedlagt. Dog er der en tendens til, at det særligt er de mere værdifulde genstande, som er nedlagt; i nogle tilfælde har man endog produceret overdimensionerede luksusgenstande, alene med det formål at nedlægge dem som offer.

Det offerfund, som her skal omtales, består dog af brugte smykker med tydelige slidspor efter anvendelsen. Det stammer fra »Hvæskæret«, lidt nord for Lomborg kirke i Nordvestjylland, og opbevares nu på Holstebro Museum.² Fundet (fig. 1) består af ni eller ti ravperler. Heraf er to udformet som hængesmykker, de er ca. 4 cm lange, og det ene er under brugen i oldtiden overbrudt i gennemboringen, og en ny gennemboring er lavet lidt under denne. Resten af perlerne er af en særlig type. De er tildannet, så de har spids- eller rundovalt tværsnit, to hvælvede, aflange bredsider samt to smalsider, hvorimellem der er lavet en gennemboring. Alle kanter er rundt afskåret, men perlernes konturlinier er uregelmæssige. Gennemboringen er lavet fra de to smalsider, og indboringerne ligger ikke altid i fuldstændig forlængelse af hinanden. Perlerne er ca. 4-5 cm lange, 2,5-3,5 cm høje og ca. 1 cm tykke, mens gennemboringerne er nogle få mm i diameter. Et par af perlerne er i dag fragmenteret, og på flere af dem ses ved gennemboringen tydelige slidspor.

Rav-offerfund fra Lomborg. (Holstebro Museums foto).

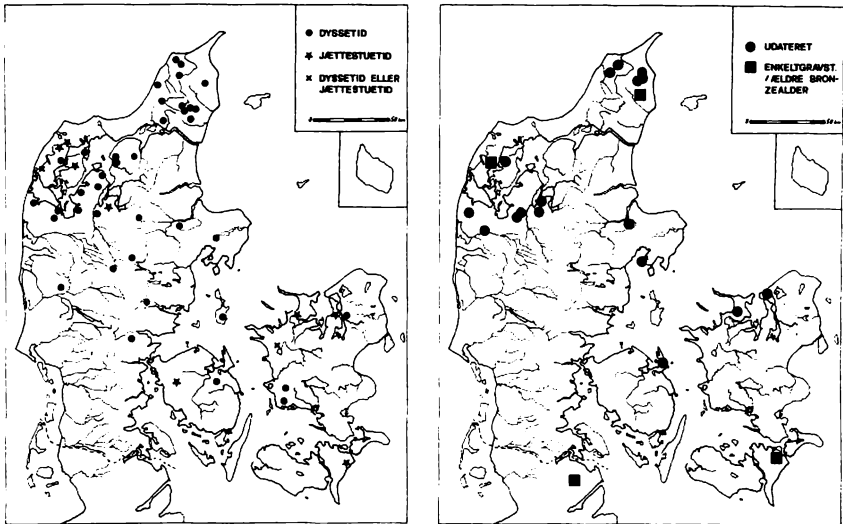
De har således været brugt i oldtiden, enten siddende i en smykkekedede, eller mere sandsynligt enkeltvis fastsyet til tøjet.

Perlerne er i oldtiden nedlagt samlet i en klump i, hvad der må opfattes som et lavt, stillestående vådområde. Der er ikke iagttaget anlægsspor i forbindelse med fundet, men fra »Hvæskæret« foreligger et par andre fund. Således skal der også være fundet et par »mosepotter«, et træåg, samt i den østlige del et menneskeskelet. På vådområdets sydlige kant er endvidere fremkommet et depotfund af to uslebne, svære retøkser af flint.³ Dette sidste fund kan dateres til en tidlig del af enkeltgravstiden (bondestenalderens 3. afsnit), men der er ingen sikkerhed for, at de forskellige fund er samtidige, ligesom skelettet meget vel kan repræsentere en tilfældigt druknet person.

Dateringen af rav-offerfundet fra Lomborg er vanskelig.

Umiddelbart vil man iagttage genstande selv, og gennem kendskabet til ravperlernes forskellige udformning gennem oldtiden forsøge at nå frem til en tidsfæstelse. Men ravperlernes form er lidet karakteristisk. Hovedparten af fundet består af perler, blot med to smal- og brede sider samt en gennemboring mellem de sidste. De kan stamme fra næsten en hvilken som helst af oldtidens perioder. Også de to hængesmykker repræsenterer en smykkeform, som er fremstillet gennem hele oldtiden, og for den sags skyld også historisk tid. Perlernes udformning giver således ikke mulighed for en datering. I stedet må man nærme sig problemet ad anden vej.

Offerfund af den slags, som Lomborg-fundet repræsenterer, er nemlig ikke jævnt fordelt på oldtidens forskellige perioder. Fra ældre stenalder kendes nok en-

Udbredelsen af oldtidens rav-depotfund.

keltfundne ravfigurer samt andre ornamenterede eller uornamenterede ravsmykker, men samlede nedlæggelser af ravperler er endnu ikke påvist, ligesom depotfund generelt er sjældne i denne periode.⁴

Det efterfølgende tidsafsnit, yngre stenalder, er derimod ravdepoterne gyldne tid. Perioden inddeles gerne i 4 afsnit: dyssetid, jættestuetid, enkeltgravstid og dolktid. Fra dyssetiden kendes ikke færre end 38 sikre ravfund, de fleste med nogle få hundrede perler; men de største af fundene indeholder omkring 10.000 perler. Størstedelen af fundene er fremkommet i Nord- og Vestjylland (fig. 2).⁵ Fra den efterfølgende jættestuetid foreligger 8 fund, det største fra Højslev ved Skive, mens to fund kun kan dateres til enten dysse- eller jættestuetiden. Således foreligger fra disse to afsnit af bondestenalderen, som tilsammen betegnes tragtbægerkulturen, ialt 48 fund. Generelt dækker tragtbægerkulturen perioden fra ca. 4200 f.v.t. til ca. 2800 f.v.t. eller ca. 1500 år, men meget tyder på, at ravperle-depoterne er nedlagt i løbet af nogle få århundreder ved slutningen af dyssetiden og begyndelsen af jættestuetiden eller i sidste del af 4. årtusind f.v.t. Det er den samme periode, hvor der bygges dysser og jættestuer i titusindvis, hvor en række store kultlanlæg med voldgrave og bastioner anlægges, og hvor der i kildematerialet kan iagttages mange internationale forbindelser: mod syd hvorfra kobberet importeres, mod vest, hvortil der ses forbindelser i gravarkitekturen og mod nord, hvortil flint og rav eksporteres. Det er kort sagt en meget ekspansiv periode, både indadtil og udadtil.

I den efterfølgende enkeltgravstid bliver ravdepoterne igen sjældne. Fra hele det nordiske område kendes kun to sikre fund, fra henholdsvis Stangerup på Falster og

Sattrup Moor i Slesvig.⁶ Stenalderens slutningstid, dolktiden, har endvidere kun givet ét fund: 5 simple ravøkser, fundet ved Hørdum i Thy.⁷ Fra ældre bronzealder kendes også kun et fund. Det stammer fra Understed i Vendsyssel og består af 3,3 kg uforarbejdet rav samt 2 bronzehalskraver, nedlagt i et lerkar.⁸ Her kan dog suppleres med et fund fra Hogen i Bohuslän. Det består af 5-6 koniske ravknapper med v-formet gennemboring (fig. 3). Det er en smykkeform som er karakteristisk for ældre bronzealder, og stykkerne fandtes fastsyet på et stykke skind (fig. 3).⁹ Fra yngre bronzealder kendes slet ikke ravperle-depoter, og fra jernalderen kun et enkelt endda meget tvivlsomt fund.¹⁰ Der indgår dog nogle få ravperler i de store krigsbytte-offerfund fra tiden omkring 400 e.Kr., men perlerne er her nedlagt sammen med det øvrige udstyr fra nedlagte fjendtlige hære.¹¹ Der er således tale om en anden offerskik.

Hermed er listen over danske ravperle-depoter imidlertid ikke udtømt. Foruden Lomborg-fundet kendes også andre ravperle-depoter, som ikke kan dateres til én bestemt af oldtidens perioder. Det gælder typisk 6 fund, som udelukkende består af uforarbejdede ravstykker.¹² De kan stamme fra en hvilken som helst del af vor oldtid eller historisk tid. Endelig kendes 16 fund bestående af nok tildannede perler, men med så ukarakteristiske former, at de ikke kan dateres. De er fortrinsvis fremkommet i moser, har deres koncentrationsområde i Nord- og Vestjylland og består fortrinsvis af hængesmykker, rørformede ravperler, perler med spidsovalt tværsnit samt små ravskiver og samlestykker.¹³ Et enkelt fund fra Tværmosen ved Ejising består af 3 små hængesmykker samt 70 gennemborede hasselnøddeskaller, som muligvis er nedlagt fastsyet til et kalveskindsklæde. Lomborg-fundet har sine nærmeste paralleller blandt disse fund, men deres datering er forbundet med de samme vanskeligheder.

Blandt de daterbare fund er fundene fra slutningen af dyssetiden og begyndelsen af jættestuetiden meget stærkt dominerende. De udaterbare fund har samme koncentrationsområde som disse. Det er derfor sandsynligt, at disse udaterede fund, og dermed også Lomborg-offerfundet, skal placeres i samme tid. Det giver en sandsynlig datering af offernedlæggelsen i Hvæskæret ved Lomborg til slutningen af dyssetid/begyndelsen af jættestuetid, eller 2. del af 4. årtusind f.v.t. Det skal imidlertid understreges, at dateringen ikke er sikker.

Naturligt melder sig det spørgsmål, hvorfor disse offerfund i oldtiden er blevet nedlagt i vådområderne. Oprindeligt blev depotfundene af mange arkæologer opfattet som hengemte skatte. Udtrykket »nordens guld« er også flere gange anvendt om det gyldne rav fra fortiden.¹⁴ Moderne analyser af bondestenalderens mange forskellige depotfund bestående af flintøkser, mejsler, dolke, kornsegle, flækker m.v. har imidlertid vist, at der er tale om offernedlæggelser; en tolkning, som her er fulgt også for ravperle- og depotfundene. Man må derfor forestille sig, at de religiøse traditioner indenfor bondestenalderens samfund fordrede, at der ved bestemte lejligheder eller på bestemte årstider blev nedlagt bl.a. ravsmykker som offer. De helt store fund med tusinder af perler må have været et fællesanliggende for en hel

stamme eller i hvert fald en større gruppe mennesker. De mindre fund som Lomborg-fundet, der består af en håndfuld brugte ravsmykker, er derimod snarere udtryk for en enkelt families offer. Generelt er disse offerfund imidlertid udtryk for den samme menneskelige religiøsitet, som f.eks. i middelalderen fyldte kirkerne og klostrenes skatkamre.

NOTER

1. C.J. Becker, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1947: 3 ff. – C.J. Becker, Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1971: 5 ff. – P.O. Nielsen, Arv og Eje 1975: 7 ff.
2. Fundet har no. LMR A 531-39, fordi det oprindeligt indgik til Langelands Museum, Rudkøbing. På museumsinspektør Jørgen Skaarups foranledning er det dog overført til Holstebro Museum, og jeg er museumsinspektør Torben Skov taknemmelig for tilladelsen til at publicere fundet. Det består af: 1) Et asymm. ravhængesmykke, afbrudt i den opr. gennemboering, men med et nyt hul under dette. 4,2 cm l, 3,4 cm br., 1,1 cm t. – 2) Et fragm. symm. hængesmykke, 1,7 cm t. – 3) En uregelmæssig, symm. perle af typen med spidsovalt tværsnit og gb. mellem smalsiderne. Der ses små skæringer ved gb. 4,1 cm l, 3,0 cm h., 1,1 cm t. – 4) En fragm. og forv. asymm. uregelmæssig perle af typen med spidsovalt tværsnit og gb. mellem smalsiderne. Der ses slidspor ved gb. 4,1 cm l, 3,0 cm h., 1,5 cm t. – 5) En fragm. og forv. perle af typen med spidsovalt tværsnit og gb. mellem smalsiderne. Der ses kraftige slidspor ved gb. 2,5 cm h., 1,7 cm t. – 6) En fragm. og forv. symm. perle af typen med spidsovalt tværsnit og gb. mellem smalsiderne. Der ses tydelige slidspor ved gb. 3,8 cm l, 2,8 cm h., 1,3 cm t. – 7) En uregelmæssig symm. perle af typen med spidsovalt tværsnit og gb. mellem smalsiderne. 4,8 cm l, 3,3 cm h., 1,1 cm t. – 8) En fragm. flot formet symm. perle af typen med spidsovalt tværsnit og gb. mellem smalsiderne. Den har også spidsovale bredsider, 4,2 cm l, 3,0 cm h., 1,5 cm t. – 9) En let fragm. symm. perle af typen med spidsovalt tværsnit og gb. mellem smalsiderne. Også bredsiderne er spidsovale. 4,2 cm l, 2,5 cm h., 1,4 cm t. Fundet har muligvis indeholdt yderligere en perle af typen med spidsovalt tværsnit. – Det er i fundoplysningerne anført, at der er tale om et offerfund fra »Lomborg Mose«. Det må imidlertid stamme fra Hvæskjær, hvor det også er afsat i Nationalmuseets sognebeskrivelse af Lomborg sg. (sb. 257).
3. Mosepotterne, hvoraf én skal være i Lemvig Museum, har no. 232, træåget no. 231, menneskeskelettet no. 267 i Nationalmuseets sognebeskrivelse. Flintøksedepot (NM A 38-925-26 – K. Ebbesen, Acta Archaeologica 1982: fig. 34) er i sagens papirer anført med sognebeskrivelsesnummeret 50 a, men dette nr. dækker over en gravhøj. Der er således her en fejl i Nationalmuseets registrering. Efter de samlede fundoplysninger at dømme er det imidlertid sandsynligt, at fundet stammer fra sydsiden af Hvæskæret.
4. Th. Mathiassen, Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1959: 184 ff. – S.H. Andersen, Kuml 1980: 41 ff. –
5. C.J. Becker, Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1953: 91 ff. – Forfatteren vil fremlægge en oversigt over disse fund i Prähistorische Zeitschrift.
6. Th. Mathiassen, Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1942: fig. 7 – K. Ebbesen, Acta Archaeologica 1982.
7. J. Brøndsted, Acta Archaeologica 1934: 148 ff fig 5-6. (Fundet kan strengt taget også tilhøre ældre bronzealder).
8. J. Jensen, Nordens Guld, 1982: fig. s. 73. – I ældre bronzealder skal muligvis også placeres et nu tabt fund. Det stammer fra en langdysse ved Svenstrup på Djursland (Nimtofte sg. sb. 74), og her fandtes nogle ravperler og spiralarbinger af bronze under en indvæltet randsten.
9. Fundet opbevares på Statens historiska Museum, Stockholm (SHM 8319a og 11.793). Det er indgået i to omgange. Om det ene er oplyst, at det er fundet i en tørvemose sammen med 5-6 lignende; om de tre andre at de er fundet siddende på et stykke formuldet skind i en mose.
10. Hågendrup, Melby sg. (NM 15.368). Fundet er af D. Liversage (Material and Interpretation, The Archeology of Sjælland in the Early Roman Iron Age, 1980: 53 pl. 48, D 11) placeret i ældre jernalder, da der i nærheden er fundet et jernalderlerkar. Dateringen er imidlertid meget usikker, og fundet består muligvis af yderligere 4 udaterede ravperler (spidsovaler/hængesmykker) –

- (NM 16.813, A.P. Madsen, *Afbildninger af Danske Oldsager og Mindesmærker 1868*: 51, tavle 42,6-9).
11. M. Ørnsnes, C. Engelhardt, Sønderjyske og Fynske Mosefund, 1969-70.
 12. Forfatteren kender følgende udaterede depotfund af uforarbejdet rav: 1) Eskør Strand, Husby sg. (NM j. 800/74). Ca. 1930 er fundet over 2 liter uforarbejdet rav i klumper indtil 5-6 cm store. På stedet et kildevæld. – 2) Rakkeby sg. (VHM 10.901). 9 utildannede ravstykker, fundet samlede. – 3) Hirsholmene, Hirsholmene sg. (NM A 22.517-20). 3 ravklumper, f. sammen med lign. v. stenbrydning samt 1 ravklump, f. sammen med lignende i jorden. – 4) Strandby Vestergård, Strandby sg. (VHM 674). Større fund af uforarbejdet rav, fremkommet på vådbund indenfor nogle få m.² – 5) Birkekæret, Oudrup sg. (NM A 36.523). 69 utildannede ravklumper, f. 2 m under overfladen i kæret. – 6) Jerne, Esbjerg by (ESM j. 111/68). Et større fund af uforarbejdet rav, fundet på en flinttur.
 13. Udbredelseskortet fig. 2b omfatter følgende fund: 1) Hågendrup, Melby sg., se note 10. – 2) Asnæs, Asnæs sg. (NM A 25.655). 2 perler med ovalt tværsnit, f. v. tørvegravning i en mose. – 3) Hindsholm, Fyn (tabt). En skæppe aflange ravperler, Litt: E.C. Werlauff, *Bidrag til den nordiske Ravhandels Historie 1835*: 7 note 2. – 4) Hedelunds Mose, Sessing, Tårs sg. (VHM 21.069). 20 små rørformede ravperler. Mosefund. – 5) Bindslev sg. (NM A 5134-35). 3 hængesmykker, f. i en tidligere mose. – 6) Lendum sg. (VHM 1950/230). 51 ravperler, bla. 32 hele ell. fragm. hængesmykker og 4 ravfragmenter med gb. f. i en bakke. – 7) Nederskov, Åsted sg. (tabt) Lerkar med ravperler. Litt: C.J. Becker, *Aarbøger...* 1947: 52. – 8) Bøgsted, Astrup sg. (VHM 1944/16). 37 rørformede ravperler. Fundet ved tørvegravning i en mose. – 9) Solbjerg Kær, Solbjerg sg. (NM A 18.718). 2 hængesmykker og 1 perle med gb. F. i en tørmose. – 10) Halskov Mose, Højslev sg. (NM A 20.781-82). 23 perler med ovalt tværsnit. F. ca. 2 m under overfladen, de 11 liggende i en oval rundkreds. Litt: M. Rech 1978: no. 26. – 11) Søby, Kobberup sg. (NM A 18.333). 2 hængesmykker. F. v. tørvegravning. – 12) Vrinners, Rolsø sg. (NM A 38.599). 1 ravskive, sekundært tildannet af en perle med ovalt tværsnit samt 15 sådanne. F. sammen i en mose. Litt: K. Ebbesen, *Fra Randers Amt 1980*: fig. 3. – 13) Auning Mose, Auning sg. (NM A 39.430-32). 2 små ravskiver og 1 perle med ovalt tværsnit. De to f. på læggepladsen, den ene 1 m dybt i mosen. – 14) Tørmose, Ejsing sg. (NM B 10.475-76). 3 små hængesmykker og 70 skaller af hasselnød, tildannet som perler med gennemboring på langs. I 9 af perlerne sidder endnu en stump lædersnor. Til lige en 16 cm lang og 3,5 cm bred lap af kalveskind med huller langs randen, hvori der også sidder stumper af lædersnor. F. liggende ca. 3 m under mosens overflade som i en kreds. – 15) Rønbjerg, Rønbjerg sg. (NM A 5087-89). 4 hængesmykker, 8 perler m. ovalt tværsnit og 1 stk. rav. F. sammen i mosen. Litt: M. Rech 1978: No. 18. – 16) Lomborg Mose, se ovenfor. – 17) Sørvadgård, Vinding sg. (NM A 17.431). 12 hængesmykker, 2 perler med ovalt tværsnit og 44 rørformede perler. Fundet sammen på marken.
 14. C.J. Becker, *Nordens Guld 1950* – J. Jensen, *Nordens Guld 1982*.

Klaus Henrik Ebbesen
 Universitetslektor
 Henningsens Alle 6
 2900 Hellerup
 Født 1946 på Frederiksberg

Lærer Esbern Jespersen

* 30. april 1892 † 7. marts 1983

*Her mellem Vind og Vinding høje
i nidkært virke med åbent øje
med flid du søgte de gamle spor
og svundne tider tog form i ord.
Mod nye tider – nye navne
vil lærken stige fra Resdal Bavne.*

Ordene blev i 1972 sammen med lærer Esbern Jespersens navn og portræt mejslet ind i den store granitsten, som i 1935 var blevet rejst på toppen af Resdal Bavne.

Det var Vindings ungdom, der under førstelærer Esbern Jespersens ledelse slæbte stenen fra Løgager mark, hvor istidsbræen havde efterladt den, til Resdal Bavne. En bedrift, der vidner om et særdeles godt forhold mellem lærer og elev. Genafsløringen som mindst i 1972 vidner desuden om, at Vinding-boerne for al fremtid har meget at takke deres gamle lærer for.

Lærer Esbern Jespersen, der var født i Salling, kom efter lærereksamen fra Rantum til Vestjylland. I 1922 blev han lærer ved Vind skole og i 1926 førstelærer ved Vinding skole, hvor han slog rod og blev alle sine levedage.

Esbern Jespersen gjorde egnen til sin ved at granske og nedskrive dens historie, og denne viden prægede også hans undervisning – han gjorde historien levende, så børnene oplevede, hvor de havde rod og hvorfra deres verden går.

Esbern Jespersens første store bog om egnen, »Kirker, præster og degne i Vinding-Vind«, udkom i 1934 og blev hurtigt efterfulgt af bøgerne »Vinding sogn« i 1935 og »Vind sogn« i 1939.

Disse sogneskildringer blev efterfulgt af mange små og større lokalhistoriske bidrag til Ringkøbing amts historie. 45 artikler (650 sider) så dagens lys i »Hardsysels årbog« i tidsrummet 1932 til 1973, andet udkom i samlingerne »Fra Vinding-Vind til Vedersø«, »Sol over Skovbjerg Bakkeø« og »Vi søger slægtens spor«. Egens historie gav også stof til »Sagnet om An Dyndbo«. Af sin slægts historie har han hentet stof til romanen »Hedens børn« og »Oldemor fortalte«.

I 1941 blev Esbern Jespersen indvalgt i styrelsen for Historisk Samfund for

Ringkøbing Amt, hvor han i 1944 overtog sekretærposten, som dengang også omfattede kassererposten og posten som redaktør af »Hardsyssels årbog«. Efter 22 års virke talte Esbern Jespersen om at trække sig tilbage, men lod sig overtale til at påtage sig formandsposten fra 1966 til 1967. Da Esbern Jespersen afgav den store sekretærpost blev denne delt ud mellem tre styrelsesmedlemmer. Trods det store arbejde, der påhvilede Esbern Jespersen i sekretærtiden, blev der, som allerede nævnt, også tid til lokalhistoriske studier og mange artikler i årbogen.

Som påskønnelse og tak for den store indsats på mange lokalhistoriske områder tog Historisk Samfund initiativet til, at Esbern Jespersen i 1972 fik overrakt den kongelige belønningsmedalje af 1. grad i guld med krone.

Som pensionist begyndte Esbern Jespersen at undervise på en aftenhøjskole i Holstebro. Emnerne kunne han til bunds, det var lokalhistorie og de jyske digtere: Steen Steensen Blicher, Johannes V. Jensen og Jeppe Aakjær. Aftenhøjskolen begyndte med 15-20 tilhørere på Sønderlandsskolen, men da tilhørerskaren voksede og voksede, flyttedes skolen til Højskolehjemmet, hvor den sluttede efter 10-12 års forløb med godt 80 tilhørere. Forelæsningerne blev om somrene fulgt op med udflugter til Blicher-egnen, Himmerland og Jenle.

Mange har meget at sige Esbern Jespersen tak for, ikke mindst Historisk Samfund for Ringkøbing Amt, hvor han ydede en kæmpeindsats og hvor hans virke satte så mange spor.

Kr. Bjerregård

NOTE: Indskriften på mindestenen er forfattet af Agnes Grønbæk, der er født i Vinding.

Bogtrykker Niels Gadgaard Nielsen

* 24. januar 1908 † 4. marts 1983

Bogtrykker Niels Gadgaard Nielsen var født i Lemvig og fik også sin manddomsgerning i denne by, hvor han allerede som 25-årig, under beskedne forhold, startede sit eget bogtrykkeri, men grundet hans energiske ledelse voksede virksomheden i løbet af få år op til at blive et kendt og anset firma.

Indadtil var Gadgaard Nielsen den afholdte arbejdsgiver, udadtil den dygtige bogtrykker, der var højt respekteret blandt fagfolk og i en lang årrække formand for Ringkøbing Amts Bogtrykkerforening og medlem af Dansk Provins Bogtrykkerforenings hovedbestyrelse.

I årenes løb kom der mange smukke bøger fra Gadgaard Nielsens Bogtrykkeri – blandt andet en række lokalhistoriske privattryk, som vidner om Gadgaard Nielsens altid glødende interesse for hjemstavnen – men som kronen på hans bogtrykkervirke står i dag det store monumentalværk om »Lemvig købstads historie«, det meget smukke festskrift »Her er det vi bor. – Nogle træk fra Lemvig og omegn« og mindebogen om Thøger Larsen fra 1975.

Ved siden af bogtrykkergerningen fik Gadgaard Nielsen tid til mange andre gøremål – gøremål som alle på en eller anden måde havde noget med Lemvig og Lemvig-egnen at gøre. Han var en ægte lemviger – både i sind og handling. Altid at gøre det bedste for Lemvig og for erhvervsudviklingen på Lemvig-egnen var hans bestandige sigte, og det har mange foreninger høstet gavn af i årenes løb.

Gennem 40 år var han medlem af turistforeningens bestyrelse, heraf 25 år som formand. Fra 1949 til 1982 var han formand for museumsforeningen i Lemvig, og det kan først og fremmest tilskrives ham, at Lemvig Museum i dag har den høje standard, som det har.

I 1952 blev Gadgaard Nielsen indvalgt i Historisk Samfund for Ringkøbing Amts styrelse, som gennem en årrække både nød godt af hans faglige viden og hans store lokalkendskab. Allerede i 1952 fik han årbogens satsbillede ændret, så »Hardsyssels årbog« blev kønnere. Gennem flere år arbejdede han på at få årbogens format gjort mere nutidigt, men det lykkedes først i 1967, hvor »Hardsyssels årbog« udkom i sit nye format, hvis lay-out Gadgaard Nielsen var mester for. Fra 1968 til 1981 blev årbogen trykt i Gadgaard Nielsens bogtrykkeri.

Da sekretær-, kasserer- og redaktørposten i 1966 blev delt ud på tre styrelsesmedlemmer, påtog Gadgaard Nielsen sig kassererposten, som han bestred til han i 1982 trak sig tilbage under henvisning til sin alder.

I Historisk Samfund vil vi mindes Gadgaard Nielsen for en stor og fuldhjertet indsats gennem 30 år.

Kr. Bjerregård

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1981-1982

Udvalget bringer også supplement til tidligere lister, som siden 1969 hvert andet år har været optaget i »Hardsyssels årbøger. Avisartikler og årsskrifter fra skoler og institutioner er ikke medtaget.

Listen, der er opstillet efter decimalklassedelingen, er udarbejdet af Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, som er interesseret i at høre om eventuelle mangler, der så vil blive optaget på næste liste.

00-07 SKRIFTER AF ALMINDELIGT OG BLANDET INDHOLD

01.7 Lokalbibliografi

Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1979-1980. Ved Kr. Bjerregård. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 81-99).

02.11 Biblioteksbygninger og biblioteks- indretning

PN: Rytterlysbånd og blødstørnede teglsten i Holstebro. [Holstebro Bibliotek]. (i: Bibliotek 70. 1981, nr. 17, side 397, ill.)

Rasmussen, Gorm: En borg fuld af bøger. [Holstebro]. (i: Bogens verden. Årg. 63, 1981, nr. 8, side 548-551, ill.)

Skriver, Poul Erik: Et hovedbibliotek i Holstebro. Arkitekter: Hans Dall & Torben Lindhardtzen. (i: Arkitektur. Årg. 25, 1981, nr. 8, side 307-316, ill.)

Sørensen, Kurt: Et torv med mange butikker. I stedet for etrumsbiblioteket. [Inspireret af bl.a. det nye bibliotek i Holstebro]. (i: Bogens verden. Årg. 64, 1982, nr. 3, side 120-124, ill.)

02.15 Biblioteksbetjening

Opsøgende biblioteksbetjening i Holstebro og Ulfborg-Vemb kommuner. Af Lena Ellersgaard og Bente Weisbjerg. 1980. 70 sider, 5 bilag.

02.19 Musikbiblioteker

En smuk og funktionsrigtig musikafdeling. Af Jørgen Bang og Hanne Saul. (i: Musikbiblioteket. 1981, nr. 4, side 6-8, ill.)

02.4 Folkebiblioteker

Holstebro. Lillelund, Rigmor: Fra læseselskab til centralbibliotek. Bogudlån i Holstebro 1799-1923. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 60-65, ill.)

Holstebro. Opsøgende biblioteksbetjening i Holstebro og Ulfborg-Vemb kommuner. Af Lena Ellersgaard og Bente Weisbjerg. 1980. 70 sider, 5 bilag.

Holstebro. PN: Rytterlysbånd og blødstørnede teglsten i Holstebro. (i: Bibliotek 70. 1981, nr. 17, side 397, ill.)

Holstebro. Rasmussen, Gorm: En borg fuld af bøger. (i: Bogens verden. Årg. 63, 1981, nr. 8, side 548-551, ill.)

Holstebro. Skriver, Poul Erik: Et hovedbibliotek i Holstebro. Arkitekter: Hans Dall & Torben Lindhardtzen. (i: Arkitektur. Årg. 25, 1981, nr. 8, side 307-316, ill.)

Holstebro. En smuk og funktionsrigtig musikafdeling. Af Jørgen Bang og Hanne Saul. (i: Musikbiblioteket. 1981, nr. 4, side 6-8, ill.)

02.7 Seminariebiblioteker

Bonde, Kurt: At registrere bibliotek... erfaringer fra opbygningen af et uddannelsesbibliotek ved Herning Seminarium. (i: Bogens verden. Årg. 64, 1982, nr. 3, side 136-139, ill.)

02.91 Arkiver

Ammitzbøll, Henry: De lokalhistoriske arkiver i Ringkøbing amt. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 145-146)

05.5 Periodica

FRAM. Fra Ringkøbing amts museer. Udg. af Museumsrådet i Ringkøbing Amt. Årg. 1. 1982.

Holstebro Museum: Årsskrift. Årg. 11-12. 1980-1981.

06.6 Museer

Boysen, Benny: Søfarten omkring Struer. Et provinsmuseums arbejde med den lokale skibsfart. (i: Maritim kontakt. 1982. Bind 3, side 4-11, ill.)

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Herning Kunstmuseum. Herning Museum. Hjerl Hede Frilandsmuseum. Holstebro Kunstmuseum. Holstebro Museum. Lemvig Museum. Ringkøbing Museum. Skjern Museum. Struer Museum. Konserveringsanstalten for museerne i Ribe og Ringkøbing amter.] (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 127-143, ill.)

Granberg, John: Haderup Museum. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1980. side 78-82, ill.)

[Museer i Ringkøbing amt]. Abelines gård. Søby brunkulsmuseum. Flyvholm redningsstation. Haderup museum. Strandgården. (Seværdigheder i Ringkøbing amt). (i: Hardsyssel årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 66, 72, 88, 110 og 142, ill.)

Møller, Gregers: Herregården Herningsholm med virkelig finfølelse omdannet til museum for St. St. Blicher (i: DPA. Danske praktiserende arkitekter. Årg. 19, 1981, nr. 1, side 27-34, ill.)

Skov, Torben: Museumsforeningens jubilæum den 30. juni 1980. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1980, side 5-9, ill.)

Thyrring, Ulla: Blichermuseet på Herningsholm. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 116-126, ill.)

20-29 RELIGION**24 Prædikener**

Hvas, Jens: »På kærlighedens vej«. Prædikener og taler fra Nørrelandskirken og Sømandsmissionen. Tale ved kunstmaler Jens Nielsens begravelse. 1982. 59 sider, ill.

26.3 Præstegerning

Fromsejer, Poul Henning: Glæden og håbet. Interview med Jens Hvas. (i: Indre missions tidende. Årg. 121, 1974, nr. 34, side 759-763, ill.)

26.6 KFUM – KFUK

Holmsborg, 1937-1981. Udgivet af KFUM og KFUK i Skjernkredsen. 1981. 28 sider, ill.

26.6 Kirkelig Forening for den Indre Mission

Løn, Ingrid: En æske med mannakorn. [Religiøs lotteri. Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark.] (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 66-69, ill.)

26.8 Søndagsskoler

Korsholm, Johs: Ringkøbing søndagsskole fylder 100 år. (i: Ringkøbing årbog. Årg. 56, 1982, side 5-10, ill.)

26.9 Missionshuse

Langer, Anders V.: 50 års jubilæum for Harbøre missionshus. (i: Indre missions tidende. Årg. 128, 1981, nr. 40, side 994-996, ill.)

27.67 Kirkehistorie

Hvidbjerg, Østrup, F.L.: Biskop Oluf blev dræbt foran alteret i Hvidbjerg kirke. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 5-12, ill.)

Thyholm, Graugaard, Esben: De katolske provster på Thyholm. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 137-141)

30-39 SAMFUNDSVIDENSKAB. PÆDAGOGIK. FOLKELIV**30.14 Stationsbysamfund**

Rasmussen, Vigand Dann: Nørrejske jernbanebyer. Udvalgte problemer omkring placeringen og befolkningsudviklingen 1850-1901. Udg. af Stationsbyen, projekt under Statens humanistiske Forskningsråd. 1981. 144 sider, ill. [Blant andet om de vestjyske stationsbyer.]

Stationsbyundersøgelserne. Arbejdet i Ribe og Ringkøbing amter. Af Peter Dragsbo og Kim Clausen. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 82-102, ill.)

Den vestjyske stationsby. Et pilotprojekt indenfor by- og lokalhistorie. Af Peter Dragsbo og Kim Clausen. (i: Folk og forskning. 1981, nr. 4, side 3-13, ill.)

32.261 Socialdemokratiet

Lauridsen, Henning R.: De nye tider. Træk af arbejderbevægelsens historie i Hjern stationsby i årene omkring 1. verdenskrig. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 73-87, ill.)

Lauridsen, Henning R.: Socialdemokratiet Hjern-Vejrum 1907-1982. 75 års jubilæum. 1982. 30 sider, ill.

33.113 Beskæftigelsespolitik

Overgaard, Niels: Genbrug lønner sig. Niels Overgaard, interview med Bjarke Lindell, Leif Pedersen, Peder L. Christiansen, Leif Laursen, Susan

Ibsen. [Vestjysk Genbrugcenter, Skjern]. (i: Fagbladet. 1981, nr. 4, side 16-18, ill.)

33.12 Fagforeninger

Christensen, Jacob: Arbejdernes textileventyr. 1982. 202 sider, ill.

Her samarbejdes på tværs af alle fag-grænserne. [Arbejderbevægelsens organisationer i Ringkøbing amt mødes]. (i: Kommunalarbejderen. 1980, nr. 12, side 6-7, ill.)

33.194 Enkelte egne økonomiske forhold

Ringkøbing amt. Vestjyllands udvikling. Et kapitel af egnsudviklingens historie. Udgivet af Vestjyllands Udviklingsråd i forbindelse med rådets 25 års jubilæum december 1982. Redaktion: A. Bach, Vagn Jørgensen og Aage Damgaard. 1982. 135 sider, ill.

Ikast. Ikast og u-landene. [Tekstilindustri. Anden industri. Svineavl]. (i: Kontakt. Årg. 33, 1980/81, nr. 7, side 1-20, ill.)

Ikast. Ikast og u-landene. Ved Bjørn Førde, Kirsten Lund Larsen. [Berøringsflader mellem lokalsamfundet Ikast og u-landene: Beskæftigelse, økonomi, fremmedarbejderne, det multinationale selskab, skoleelevernes rejse til et u-land, Danmarks u-landsbistand og private organisationers arbejde]. (i: Udkig. 1981, nr. 3, side 1-55, ill.)

Skjern. Lauridsen, Finn H: Stationsbyen Skjern i handelskalendere og erhvervsarkiver. [Undersøgelse af hvad der fra ca. 1870 fandtes af forretninger og virksomheder i Skjern og hvilke arkiver fra disse, der er bevaret i Erhvervsarkivet]. (i: Erhvervs-historisk årbog. 1980, bind 30, side 183-203, ill.)

Thyborøn. ho: Fiskerikrisen en udfordring for Thyborøn. Interview med Lars Lyng. (i: Danske kommuner. Årg. 10, 1979, nr. 19, side 23-24).

33.86 Konsumtion

Jespersen, Bent: Byens porte. [Konsumtionen i Holstebro]. 1976. 14 sider, ill.

34.796 Retssager

Alstrøm, Anna Louise: Et drab i Ålkjær 1791. [På Niels Christensen begået af Søren Michelsen, Sønderbjerg]. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 4-10)

Boysen, Benny: Den sørgelige beretning om Maren Pedersdatter. 1982. 17 sider, ill.

Graugaard, Esben: Da provstens gård blev brændt ned, og hvad derefter fulgte. [Rettertingsdom 1541 af Ejler Lykke skal tilbageleveres Gabriel Gyldenstjerne 100 år gammel pantebrev. Thyholm]. (i: Historisk årbog for Thy og Mors. 1980, side 44-50)

Møller, Erling: Niels Andersen, tyv. En sag fra Skodborg-Vandfuld herreders tingbog. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 67-70)

35.506 Soldaterforeninger

Hærens Konstabel- og Korporealforening. Lokalafdeling Holstebro: Vor arbejdsplads. Et indlæg i forsvarsdebatten. 1981. 28 sider, ill.

35.9 Kommunalarbejdere

Nej, vi føler ikke at kommunikationen svigter ud til medlemmerne. Holstebro afdeling nummer 11 kommuner, men afdelingsformand Grethe Nielsen føler ikke, det er besværligt at formidle kontakten til medlemmerne i afdelingens yderkant. Dagglejer i Lemvig giver hende ret, og der er ikke stemning for store afdelinger. Interview med Grethe Nielsen, Kirsten Lovmand. (i: Kommunalarbejderen. 1982, nr. 3, side 12-13)

37.07 Uddannelse

En oversigt over uddannelsesstilbud i Ringkøbing amt. Ved Amtskonsulenten for Folkeskolen. (Løslade - ajourføres)

37.086 Ungdomsforeninger

50 år. Hvidbjerg FDF, Thyholm FDF. 1932-1982. Redaktion: Mogens Mundbjerg mfl. 1982. 78 sider, ill.

Rindum Sogne- og Ungdomsforening 1907-1982. 75 år blandt Rindumboere. 1982. 43 sider, ill.

37.1 Undervisningsmetoder

Harrit, Ole: 10-20-30 dages reglen. Udnyttelse og anvendelse. Er vi på vej mod en mere åben folkeskole? Kommunerne: Fjends, Hanstholm, Holstebro og Viborg. Undersøgelse. 1981. 61, 15 blade, ill.

37.136 Amtcentraler for undervisningsmidler

Inspiration for lærere i bøger, bånd og film. [Amtscentralen for Undervisningsmidler. Hemning]. (i: Danmarks amtsråd. Årg. 13, 1982, nr. 16, side 21-23, ill.)

37.14658 Færdelsesundervisning

Forsøgsundervisning i færdelselære, Nørrelandskolen, Holstebro 1980/81. 132 sider, ill.

Malling Eriksen, Birgit: Holstebro-forsøget. [Forsøgsundervisning i færdelsesundervisning]. (i: Færdelsesorientering. Årg. 9, 1981, nr. 4, side 116-120, ill.)

37.15 Skolebygninger

G.M: Hvide Sande får ny to-sporet skole med gennemført handicap-tilpasning. (i: DPA. Danske praktiserende arkitekter. Årg. 19, 1981, nr. 7/8, side 20, 23, ill.)

37.16 Skolehygiejne

Sundhedstilstanden i skolealderen. Årsberetning for skolesundhedstjenesten i Ringkøbing amt. Af Ringkøbing amts skolelægeforening, Embedslægeinstitutionen for Ringkøbing amt, Ringkøbing amtsråd. Social- og sundhedsforvaltningen. 1978-79. 61 sider, ill.

37.18 Enkelte seminarier

Det Nødvendige Seminarium. Arndt Petersen, Mogens: Det Nødvendige Seminarium. (Alternativ læreruddannelse?). (i: Dansk pædagogisk tidsskrift. Årg. 22, 1974, nr. 5, side 211-214)

37.2 Børneopdragelse i alm.

Børns vilkår i Ringkøbing amt – specielt i Holstebro og Lemvig kommuner. Undersøgelser og beskrivelser foretaget jan.-marts 1981. Udført af Jytte Frejbæk og Yvonne Mangurten. 1981. 101 blade, ill. [Duplikeret].

37.31 Skolepsykologi

Sådan oplevede jeg min skole. En undersøgelse af en gruppe skoletrætte eleverns egen oplevelse af skolegangen. Skrevet 1981-82 af medarbejdere ved Projektskolen [Struer] Arne Bjerrum, Preben Nielsen, Finn Bonnichsen. 1982. 33 blade.

37.366 Gymnasieskolen

Udbygningsplan for gymnasie- og HF-undervisningen i Ringkøbing amt. Udgivet af Ringkøbing amtskommune. 1979. 43 sider + bilag + Justering af udbygningsplan for gymnasie- og HF-undervisning 1980 og 1981.

37.414 Enkelte højskoler og ungdomsskoler

Familiehøjskolen. Damgaard, Bitten: Familiehøjskolen i ti år. [Familiehøjskolen i Skærgården]. (i: Viborg stifts årbog. 1982, side 91-94, ill).

Pensionisthøjskolen. Den jyske Pensionisthøjskole i Nr. Nissum 1971-1981. Tilrettelæggelse: Henning Fogde. 1981. 45 sider, ill.

Søndbjerg. Søndbjerg Ungdomsskole 1972-1982. Redaktion: Bent Ingemann Jensen, Holger Quist Nielsen og Kaj Jensen. 1982. 85 sider, ill.

37.5 Skolehistorie

Ringkøbing amt. 1. delrapport fra projektet: Integrationsforskning i Ringkøbing amtskommune 1979-81. 1981. 38 blade.

Ringkøbing amt. Krop – pædagogik. Idémappe. Udg. af Ringkøbing amtsråds undervisnings- og kulturudvalg. Udarbejdet af lærere og skolelæger i samarbejde med amtsudvalget for skoleidræt i Ringkøbing amt. 2. udg. 1977. 80 sider, ill.

Herning. 100 år Vestervangskolen 1882-1982. 1982. 64 sider, ill.

Hvide Sande. G.M.: Hvide Sande får ny to-sporet skole med gennemført handicap-tilpasning. (i: DPA. Danske praktiserende arkitekter. Årg. 19, 1981, nr. 7/8, side 20, 23, ill)

37.7 Specialundervisning

1. delrapport fra projektet: Integrationsforskning i Ringkøbing amtskommune 1979-81. 1981. 38 blade.

37.86 Kulturcentre

Bache, Jørgen: Det sociale netværk er ved at blive revet op... Holstebro aktivitetscenter er et tilbud til alle, men svært at nå de unge. En samtale mellem Jørgen Bache og Kjeld Søndergård. (i: Alkohol debat. 1982, nr. 10, side 12-13, ill)

Bache, Jørgen: Sværere og sværere at få de unge sluset ud til job og uddannelse. Klientellet er blevet yngre og med meget mere massive problemer. [Ungdomscenter i Holstebro]. (i: Alkohol debat. 1981, Nr. 5-6, side 4-9, ill)

Thygesen, Jens K.: Et center kan også stive miljøet af. [LU-center i Ness]. (i: Dansk ungdom og idræt. Årg. 85, 1982, nr. 38, side 8-9, 16, ill)

Ungdomscentret, Holstebro, 1980. 1981. 18 sider, 4 tvl. ill.

38.4 Offentlig forsyng og omsorg

Sociale og visse sundhedsmæssige områder. Plan 1983-1988. Udg. af Ringkøbing amtskommune. Social- og sundhedsforvaltningen. 1982. 119 sider, ill.

38.41 Socialmedicin

-asmus: Vestjyderne på vej med regionsforskning. [Om de sociale og sundhedsmæssige forhold i Vestjylland]. Interview med Vagn Christensen. (i: Forskningen og samfundet. Årg. 5, 1979, nr. 1, side 6-7, ill)

38.5 Børneforsorg

Enoksen, Ivan: »Hos os har strukturen ikke fået lov til at blive en spændetrojæ«. Strukturert pædagogik i Herning. Interview med Jørn Zaulich. [Fridshjemmet Hedegården i Gullestrup ved Herning]. (i: Børn & unge. Årg. 13, 1982, nr. 14, side 10-11, ill)

IE: Denne smukke facade skjuler en ny nedskæringsmodel. Interview med Hans Henrik Knudsen, Erna Pallesen, Karen Bendtsen. [Overlappning, en form for overbelægning, på daginstitutionen Vassegården i Ringkøbing]. (i: Børn & unge. Årg. 12, 1981, nr. 19, side 6-7, ill)

Orb: 19 procent af børnene er behandlingskrævende ud over det almindelige. [Rapport om rumnumre i Ringkøbing amt]. (i: Børn & unge. Årg. 11, 1980, nr. 22, side 4, ill)

38.6 Plejehjem

Borgmester i spidsen for chikanerier mod plejehjem i Herning. [Nørregades Plejehjem]. (i: Sygeplejersken. 1979, nr. 39, side 22-25, ill.)

39.06 Frilandsmuseer

Byrn, Henrik: Jyllands frilandsmuseum: Fredet landsby i fredet landskab. [Hjert Hede]. (i: Ud og se. 1980/81, nr. 5, side 28-30, ill.)

39.07 Folkemindeforskning

Tang Kristensen, Evald: Gamle kildevæld. Portrætter af danske eventyrfortællere og visesangere fra århundredskiftet. Tekster af Evald Tang Kristensen og fotografier af Peter Olsen m.fl. Redaktion og kommentar ved Erik Høvring Pedersen. 1981. 166 sider, ill. [Iver Pedersen, *Lind*. Kristine Andersen, *Fastrup*. Mette Kristensen, *Hammerum*. Ane Nielsen, *Gjellerup*. Mette Johanne Jensdatter, *Skooby*. Ane Jensdatter, *Lund Hede*. Ane Johanne Jensdatter *Motelund*. Jens Jensen (Thalund), *Hallundbæk Hede*. Jørgen Jakobsen, *Busk & Ildsgård*. Jens Andersen Trøstrup, *Torsted*. Maren Pedersdatter (Najbjerg), *Tjørring & Vildbjerg*. Karl Kristian Hansen, *Gildmosehus & Herning*. Morten Sørensen, *Tørring & Herning*. Niels Frederiksen Skov, *Gullerup & Busk*. Iavst Johansen, *Seagre*. Niels Andersen Uglø, *Sønder-Os*. Vilhelm Frederik Lind, *Gullestrup*. Erik Larsen Andersen, *Tranflod*. Lavrids Nielsen, *Over-Klem*. Jesper Pedersen (Thalund), *Sammelsted*. Johanne Kirstine Pedersdatter, *Hallundbæk*. Helene Johansdatter, *Halkærhus*. Tyge Pedersen, *Sneptrup Hede*. Mads Thomsen (Bæk), *Brejnbøldt Hede*. Erik Jensen, *Skadekærhus*. Maren Jensdatter, *Skadekærhus*. Ane Kristine Jakobsdatter, *Over-Feldborg Mark*. Ole Melkiorsen (Uglkjær), *Tyrre Hede*. Kjeld Rasmussen, *Fabjerg*. Maren Olesdatter, *Pletuse*. Mariane Jensdatter, *Hjerm*. Jens Kristian Jensen, *Albæk*. Jakob Dahl, *Timring*.]

39.14 Skillingsviser

Boysen, Benny: Skillingsviser fra Thyholm. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 42-45)

39.3 Folketro

Løn, Ingrid: Museets fortuna. [Spåkone, spådukke eller Sibylle]. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 54-59, ill.)

Løn, Ingrid: En æske med mannakorn. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 66-69, ill.)

39.42 Dagligliv i byen

Bech, Lars: Nogle erindringer fra en lang arbejdsdag. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 36-41, ill.)

Livet i byen. Under redaktion af Benny Boysen. 1981. 128 sider, ill. (Hardsysselfolk, 1).

39.43 Dagligliv på landet

Bach, Christian: Fra le til mejetærsker. Bonde på »Sø« i Husby 1940-1973. 1982. 51 sider, ill.

Bach, Christian: Slægt og hjemstavn. Erindringsbillede fra Tim og Husby 1908-1945. 1981. 32 sider, ill.

Damgaard, Ellen: Peder Lykke. En husmand i Nees. Tekst: Ellen Damgaard og Hemming Klokke. 1981. 43 sider, ill.

Fylke, Kathrine: Den magre jord. Barndoms minder fra Vestjylland. [Lønborg sogn]. 1982. 63 sider, ill.

Hedegaard, Viktor: Fra min bedstefars dagbog. [»Krogsgårde, Borbjerg sogn]. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 27-53, ill.)

Mølgaard, Jens: Gennem fire snese. Erindringer. 1982. 88 sider, ill.

Thing, Niels: Husmandskår i Barslev kær. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1987, side 27-30, ill.)

39.45 Dagligliv på søen

Pedersen, Alfred: Bedste mand på Limfjordens småskibe. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 66-76, ill.)

40-49 GEOGRAFI OG REJSER**40.2 Topometermåling**

Wessel, Ole: Topometermåling i Herning, juli 1981. (i: Landinspektøren. Årg. 91, 1982. Bd. 31, hæfte 2, side 84-92, ill.)

40.6 Historisk-topografiske foreninger

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Foreningsmeddelelser. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 149-152, ill.)

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 1906-1981. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 75-79, ill.)

40.8 Turistvæsen

Turistforeningen for Holstebro og Omegn. 75 års jubilæum. 1906-1981. Udarbejdet af Bent Torben Holm og Niels S. Overgaard. 1981. 16 sider, ill.

46.4 Ringkøbing amt. Byer og sogne

Ringkøbing amt. Damgaard, Ellen: Et landskab fortæller kulturhistorie. Om museernes oplæg til amtets fredningsplan. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 7-22, ill.)

- Ringkøbing amt.* FRAM. Fra Ringkøbing amts museer. Udg. af Museumsrådet i Ringkøbing Amt. Årg. 1, 1982.
- Ringkøbing amt.* Gamle vestjyske erhverv. Under redaktion af Benny Boysen. 1982. 104 sider, ill. (Hardsysselfolk, 2).
- Ringkøbing amt.* Hardsyssels årbog. Udgivet af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Række 2, bind 15-16, 1981-82.
- Ringkøbing amt.* Jedbo, John: Naur-Bur-Vemb, samme vej hjem. (i: Hug. Årg. 6, 1981, nr. 31, side 24-31, ill.)
- Ringkøbing amt.* Livet i byen. Under redaktion af Benny Boysen. 1981. 128 sider, ill. (Hardsysselfolk, 1).
- Ringkøbing amt.* Nielsen, Arne Vagn: Ringkøbing amt – geologi og landskab. Udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. 1981. 151 sider, ill. (Hardsyssels-håndbog, 1).
- Ringkøbing amt.* Ortmann, Jytte: Guide over danske herregårde og slotte. 1982, side 54-59, ill. [Heri: Rydhave, Handbjerg Hovgård, Quistrup, Avsumgård, Rysensteen, Nørre Vosborg, Pallisbjerg, Udstrup, Brejninggård, Møltrup, Sindinggård, Herningsholm].
- Ringkøbing amt.* Pichard, Knud: Hedevandring. Streflyv over hederne i Ringkøbing amt for Dalgas. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 5-24, ill.)
- Ringkøbing amt.* Rasmussen, Vigand Dann: Nørrejyske jernbanebyer. Udvalgte problemer omkring placeringen og befolkningsudviklingen 1850-1901. Udg. af Stationsbyen, projekt under Statens humanistiske Forskningsråd. 1981. 144 sider, ill. [Blandt andet om de vestjyske stationsbyer].
- Ringkøbing amt.* Skynd dig, kom! om føje år... Heden i dansk kunst og kultur. Blichermuseet på Herningsholm, Herning Kunstmuseum, Herning Kulturhistoriske Museum. 1982. 47 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Udvalg af litteratur om Ringkøbing amt 1979-1980. Ved Kr. Bjerregård. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 81-99)
- Ringkøbing amt.* Vestjylland. Foto: Ellen og Sven Thoby. Tekst: Axel Søndergaard. Billedredaktion: Ulla Damsgaard. 3. opl. 1982. 46 sider, ill. [Dansk, engelsk og tysk tekst].
- Ringkøbing amt.* Vestjyllands udvikling. Et kapitel af egnsudviklingens historie. Udgivet af Vestjyllands Udviklingsråd i forbindelse med rådets 25 års jubilæum december 1982. Redaktion: A. Bach, Vagn Jørgensen og Aage Damgaard. 1982. 135 sider, ill.
- Ringkøbing amt.* Den vestjyske stationsby. Et pilotprojekt indenfor by- og lokalhistorie. Af Peter Dragsbo og Kim Clausen. (i: Folk og forskning, 1981, nr. 4, side 3-13, ill.)
- Ringkøbing amt.* Vestjyske ture – fra Holstebro mod sydvest, nordvest, nordøst og sydøst. Udarbejdet af Kr. Bjerregård og Torben Skov. 1981. 79 sider, ill.
- Aulum.* Nørkjær, Jens: Mekanik og musik – et langt liv i Aulum. (i: Livet i byen. 1981, side 90-100, ill.)
- Aulum-Haderup.* Aulum-Haderup kommune. Kommuneplanlægning. Debatoplæg. 1981. 7 sider, ill.
- Avsumgård.* Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabs-huse. [Husjomfru på Avsumgård og Quistrup]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 35-40, ill.)
- Bjerregård.* Iversen, Iver: Strandvaskere. [Om skibbrud på Holmsland Klit – tidligere trykt i »Illustreret Tidende 1891«]. (i hans: Vestjyske skildringer. 1980, side 26-41, ill.)
- Borbjerg Mølle.* Bisgaard, Mette: Godsejeren og møllerens ur. [Om salg af et bornholmerur til Avsumgård]. (i: Herregårdsliv. Beretninger fra århundredskiftet. 1982. Bind 8, side 106-107)
- Bording.* Moslund, Iver: Navneregister til folketællingerne i 1787, 1801, 1834 og 1845 i Bording sogn, nu Hammerum herred, Ringkøbing amt. 1980. 19 sider [flere pagineringer].
- Brande.* Brande i 80'erne – et debatoplæg. Kommuneplanlægning i Brande. Udarbejdet af Brande byråd og en arbejdsgruppe ved Brande kommune i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg. 1981. 29 sider, ill.
- Brande.* Kristiansen, Kristian: Brande baptistkirke. (i: Tegl. Årg. 84, 1981, nr. 4, side 209-212, ill.)
- Brande-egnen.* Kielgast, Bjarne: Sørgmuntre småstykker og sære begivenheder fra Brande-egnen. 1982. Bind 2, ill. (Ravnebanneret's lokalhistoriske serie, 3).
- Brande å.* Fiskeriundersøgelse Brande å 1979. Udarbejdet for Ringkøbing amtskommune af Herning kommunes laboratorium. 1981. I, 65 blade, ill.
- Brande å.* Opstilling og anvendelse af iltmodel for Brande å 1979. Udarbejdet for Ringkøbing amtskommune og Brande kommune af Vandkvalitets-instituttet. 1981. 26 blade, ill. + bilag (141 sider, ill.)
- Brejninggård.* Hedegaard Thomsen, Viggo: Brejninggård. (i: Vestjyder fortæller. 1981, side 82-84)

- Egvad.* Hverdagsvilkår! Fremtidsønsker? Kan vi vende udviklingen? Oplæg til debat om kommuneplanlægning, Egvad kommune. 1981. 36 sider, ill.
- Engesvang.* Schou Jørgensen, Mogens: To jyske bronzealderveje – og en ny metode til arkæologisk opmåling. [Overgang over Speghøje mose, Engesvang]. (i: Nationalmuseets arbejdsmark. 1982, side 142-152, ill.)
- Ferring Sø.* Fiskeøkologiske undersøgelser i Ferring Sø. Rapport udarbejdet for Ringkøbing amtskommune af Vandkvalitetsinstituttet. 1980. 37 blade, ill.
- Fjaltring.* En gård i Fjaltring. Ved John Andersen, Andreas Blomberg m.fl. 1981. 25 blade, ill.
- Flyndersø.* Gullach, Benedikt: Omkring Flyndersø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 1981. 126 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 2).
- Graversgård.* Harder, Jan Bak: Den østlige Graversgård. Træk af Stadil sogns historie. (i: Hardsysels årbog, Række 2, bind 16, 1982, side 119-136, ill.)
- Haderup se Avlum-Haderup*
- Harboøre.* Rønn Christensen, P.: Harboøre-biografier. En 150 år gammel »optegnelserbøger. (i: Hardsysels årbog, Række 2, bind 15, 1981, side 61-65, ill.)
- Harboøre se Thyborøn-Harboøre*
- Hee.* Bruun, Erik: Lidt om I.C. Christensen og Hee kirke. (i: Ribe stiftsbog, 1982, side 72-78, 4 rvl.)
- Herning.* Baggrundsmateriale til debatavis. Kommuneplanlægning i Herning kommune. 1982. 221 sider, ill.
- Herning.* Borgen, Lars: Th. Sørensens skulpturpark i Herning. Således behandles god havekunst også! (i: Landskab. Årg. 62, 1981, 3, side 66-68, ill.)
- Herning.* Debat-avis for Herning kommune. [Kommuneplanlægning]. 1982. 28 sider, ill.
- Herning.* Fremtidige trafikmønstre i større provinsbyer. Herning kommune, Aalborg kommune, Statens Byggeforskningsinstitut. Udarbejdet af Anders Nyvig A/S. 1982. 205 sider, ill. SBI-meddelelse, 6).
- Herning.* Frølund, L. Ch. Th.: Herning sogn og plads før og nu. 1981. 43 sider, ill. [Fotografisk optryk af originaludgaven 1874].
- Herning.* Hølund, Tage: Herning sygehus ved århundredskiftet. (i: Medicinsk forum. Årg. 34, 1981, nr. 6, side 203-206).
- Herning.* Idékonkurrence om sanering og byfornyelse. Esbjerg, Herning og Holbæk. Rapport. [Red. af Annamaria Indrio, under medvirken af Anna Marie Rubin, Georg Gottschalk og Michael Wittруп]. 1982. 316 sider, ill.
- Herning.* Jespersen, Gunnar: Fra den gamle forretning og den store fabrik. (i: Livet i byen. 1981, side 7-19, ill.)
- Herning.* Jespersen, Gunnar: Herning i svundne dage. Træk fra den unge købstad i tierne og tyverne. 1981. 93 sider, ill. kort.
- Herning.* Knudsen, Hans Sigfred: I Hedeselskabets historie nævnes Herning ofte i forbindelse med store projekter. (i: Hedeselskabets tidsskrift. Årg. 103, 1982, nr. 2, side 22-24, ill.)
- Herning.* Konkurrence om sanering og byfornyelse – i Esbjerg, Herning og Holbæk. (i: Arkitekten. Årg. 84, 1982, nr. 6, side 101-120, ill.)
- Herning.* Lyhne Jensen, Niels: Herning – barndommens hinterland. (i: Livet i byen. 1981, side 71-80, ill.)
- Herning.* Merrild Jensen, Gunnar: – en mandag i Herning. [Fotografisk billedværk]. 1981. 95 sider, ill.
- Herning.* Møller, Gregers: Det er funktionerne, der har bestemt Herning-Centrets byggeplan. (i: DPA. Dansk praktiserende arkitekter. Årg. 18, 1980, nr. 5, side 20-21, ill.)
- Herning.* Som Herning så ud for 100 år siden. Redaktion: Inge Lise Jensen. Billedudvalg og -tekster: C.E. Bundesen. 1982. 31 sider, ill. (Herning-bogen, 1982).
- Herning.* Tøttrup, P.E.: Både økonomi og æstetik indgik i samarbejdet mellem Herning og Hedeselskabet. Forstlige betragtninger til belysning af en bys udviklingshistorie. (i: Hedeselskabets tidsskrift. Årg. 103, 1982, nr. 2, side 26-28, ill.)
- Herning-egnen.* Rostholm, Hans: Oldtiden på Herning-egnen. Spor efter mennesker gennem 8000 år. 1982. 139 sider, ill.
- Herningsholm.* Holm, Erik Einar: Herningsholm. Hovedbygningens istandsættelse 1976-1980. (i: Antikvariske studier. 1980, side 241-266, ill.)
- Herningsholm.* Møller, Gregers: Herregården Herningsholm med virkelig finfølelse omdannet til museum for St. St. Blicher. (i: DPA. Danske praktiserende arkitekter. Årg. 19, 1981, nr. 1, side 27-28, 30, 32-34, ill.)
- Herningsholm.* Rostholm, Hans: Herningsholm. Udgravninger 1975-1980. (i: Antikvariske studier. 1980, side 199-240, ill.)

- Herningsholm.* Steensberg, Axel: Herningsholm. En berømt renæssancegårds bevaring og restaurering. (i: Antikvariske studier. 1980, side 179-198, ill.)
- Herningsholm.* Steensberg, Axel: Herningsholm og hosebinderne. Fra herregård til Blichermuseum. 1982. 228 sider, ill.
- Herningsholm.* Thyrring, Ulla: Blichermuseet på Herningsholm. (i: FRAM. Årg. 1. 1982, side 116-126, ill.)
- Hjerl Hede.* Byrn, Henrik: Jyllands frilandsmuseum: Fredet landsby i fredet landskab. (i: Ud og se. 1980/81, nr. 5, side 28-30, ill.)
- Hjerm.* Hjerm. Af P. Nørskov Lauritsen og J. Søndergaard Jacobsen. 2. udg. 1981. Bind 1. (Jorden og dens dyrkere).
- Hjerm.* Lauridsen, Henning R: De ny tider. Træk af arbejderbevægelsens historie i Hjerm stationsby i årene omkring 1. verdenskrig. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 73-87, ill.)
- Hjerm.* Lauridsen, Henning R: Socialdemokratiet Hjerm-Vejrum 1907-1982. 75 års jubilæum. 1982. 30 sider, ill.
- Holmsland.* Debatoplæg om kommunens fremtid 1982. Debatoplæg om hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder i henhold til kommunelovens § 6. Udarbejdet af kommunalbestyrelsen i Holmsland i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg. 1982. 20 sider, ill.
- Holmsland Klit.* Holmslands og Klittens historie. Skrevet af lokale forfattere. Under redaktion af A. Hjorth Rasmussen. 1981. Bind 2, ill.
- Holmsland Klit.* Madsen, Ole Kræn: Landskabsplan for Holmsland Klit. Afgangssopgave i landskabsplanlægning. (i: Landskab. Årg. 63, 1982, nr. 7/8, side 173-175, ill.)
- Holmsland Klit.* Ywl o a kle't. 1969-82. Årg. 1-14.
- Holmsland Klit.* Aarup Jensen, Jens: Huse i havstokken. [Jernalderhuse fundet i Holmsland Klit] (i: Skalk. 1974, nr. 6, side 3-9, ill.)
- Holstebro.* Boysen, Benny: Den havn ved Struer. Historien om Holstebro-Struer havn fortalt i anledning af 125-års jubilæet. Udg. af Holstebro-Struer Havnebestyrelse. 1981. 95 sider, ill.
- Holstebro.* By og træ. Miljø i Holstebro. tilegnet de mange, der gennem årene har plantet og plejet træer i Holstebro. Udgivet af Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur i Holstebro Kommune. Redaktion: Henrik B. Hoffmeyer. 1981. 54 sider, ill. kort.
- Holstebro.* Clausager, P.H.: Træk ved byplanerne i Hardsyssels gamle byer. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 111-118, ill.)
- Holstebro.* Holm, Bent Torben: Det gamle Holstebro fortalt i billeder. En vandring gennem en svunden tid. 1961-81. Bind 1-3, ill.
- Holstebro.* Holstebro 1859. Fra Trap Danmark 1. udgave. (i: Holstebro Museum: Årskrift. 1981, side 91-96, ill.)
- Holstebro.* Holstebro Brandvæsen 1906-1981. Udg. i anledning af Holstebro Brandvæsen's 75 års jubilæum, den 1. juni 1981. [Om brande i Holstebro og brandvæsenets udvikling gennem tiderne]. 1981. 32 sider, ill. (Omslagstitel: Byen, borgere, brand).
- Holstebro.* Holstebro bykerne 1960-1978. udarbejdet for Planstyrelsen af John Allpass med velvillig bistand af forvaltningerne i Holstebro kommune. [Europæisk konkurrence om boligmiljø] – analyse af byfornyelsen]. 1978. 49 sider, ill.
- Holstebro.* Holstebro kommune i dag og i fremtiden...? – lad os snakke om det! 1982. 31 sider, ill.
- Holstebro.* Holstebro kommune i dag og i fremtiden. Status- og perspektivredogørelse. Baggrundsmateriale til § 6-debatten. 1982. 194 sider, ill.
- Holstebro.* Jeppesen, Bent: Byens porte. 1976. 14 sider, ill.
- Holstebro.* Nielsen, Carl Egon: Holstebro 1920-1925. Sønderland. Tegninger og tekst af Carl Egon Nielsen. Redigeret af Olaf Sielemann. 1981. 77 sider, ill.
- Holstebro.* Nielsen, Carl Egon: Holstebro 1900-1925. Vestergade. redigeret af Olaf Sielemann. 1982. 79 sider, ill.
- Holstebro.* Nielsen, Elias: Et liv med tobak – 55 år i Færchs fabrikker. (i: Livet i byen. 1981, side 81-89, ill.)
- Holstebro.* Norup, Viggo: Lægård Mølle og Mølledammen. 1982. 16. upag. sider, ill.
- Holstebro.* Pedersen, Ejner G: Gade op og gade ned. Om gadenavnene i Holstebro. 1982. 109 sider, ill.
- Husby.* Bach, Christian: Fra le til mejetærsker. Bonde på »Sø» i Husby 1940-1975. 1982. 51 sider, ill.
- Husby.* Bach, Christian: Slægt og hjemstavn. Erindringsbilleder fra Tim og Husby. 1981. 32 sider, ill.
- Hvidbjerg.* Hvidbjerg Sygehus med 13 sengepladser fortsætter: Et opgør med naturloven om central-

- sering. (i: Sygeplejersken. Årg. 74, 1974, nr. 33, side 4-7, ill.)
- Hvide Sande*. dlh: Havnen der skabte en kommune. (i: Danske kommuner. Årg. 13, 1982, nr. 16, side 3-6, ill.)
- Hvide Sande*. Enggaard Poulsen, Sigurd: Omkring et 50 års jubilæum i Hvide Sande. (i: Indre missions tidende. Årg. 128, 1981, nr. 35, side 854-858, ill.)
- Hvide Sande*. Hjorth Rasmussen, Alan: Imellem mølterne. Livsformer og erhvervsvilkår i Hvide Sande fiskeriet 1932-1982. Udsendt af Hvide Sande Fiskeriforening i anledning af foreningens 50 års jubilæum den 16. marts 1982. 1982. 256 sider, ill.
- Hvide Sande*. Hvide Sande...som det huskes. 1931-1981. Red. af Egon Rønholm, Rigmor Villadsen og Holger Villadsen. 1981. 62 sider, ill.
- Hvide Sande*. Meessenburg, H: Jyske fiskerihavne. [Hvide Sande]. (i: Bygd. Årg. 12, nr. 4, side 8-11, ill.)
- Hvide Sande*. Nybyggerbyen – nu et økonomisk kraftcenter. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 99, 1981, nr. 22, side 11-18, ill.)
- Højris*. Rostholm, Hans: Et vejanlæg fra 1500-tallet ved Højris øst for Ikast. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 41-56, ill. tvl.)
- Ikast*. Ikast kommune i 1980'erne. Debatoplæg om kommuneplanen. § 6-redegørelse om hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder. Udarbejdet af Skaarup og Jespersen og ØKOconsult, i samarbejde med en styregruppe nedsat af Ikast kommune. 1981. 27 sider, ill.
- Ikast*. Ikast og u-landene. [Tekstilindustri. Anden industri. Svineavl]. (i: Kontakt. Årg. 33, 1980/81, nr. 7, side 1-20, ill.)
- Ikast*. Statusrapport. Kommuneplanlægning Ikast kommune. Udarbejdet af Skaarup og Jespersen og ØKOconsult. 1981. Flere pagineringer, ill.
- Ikast*. Thygesen, Søren: Leverandør til jyske udkræmmere – fabrikant og borger i Ikast. (i: Livet i byen. 1981, side 63-70, ill.)
- Jegindø*. Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. 1981-82. Årg. 7-8, ill.
- Karup ådal*. Karup ådal. Oplæg til rekreativ planlægning. Ved Teknikergruppen for Ringkjøbing og Viborg amtskommuner, Aulum-Haderup, Fjends, Ikast, Karup, Skive og Vinderup kommuner. 1980. 55 sider, ill.
- Klausie*. Svendsen, Peder: Træk af en hedeplantages historie gennem 100 år. Udgivet af Klausie Plantage. 1982. 75 sider, ill.
- Lemvig*. Christensen, Ane: Barndom under afholdstjernen – et hjem i Lemvig. (i: Livet i byen. 1981, side 48-62, ill.)
- Lemvig*. Clausager, P.H.: Træk ved byplanerne i Hardsyssels gamle byer. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 111-118, ill.)
- Lemvig*. Lemvig. Tekst: Ellen Damgaard og Jens Clemmensen. 1981. 44 sider, ill. kort. (Arkitek lokalguide).
- Lemvig*. Lemvig kommune. Oplæg til debat om kommuneplanlægning. Udarbejdet af Lemvig kommune med konsulentbistand fra Sv. Allan Jensens tegnestue. 1981. 83 sider, ill.
- Limfjordsøgen*. Pichard, Knud: Fra Harboør til Sønderlem Vig. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 89-109, ill.)
- Lyngs*. Graugaard, Esbern: Lyngs – lyngsognet på Thyholm. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 21-22, ill.)
- Lægård Mølle*. Norup, Viggo: Lægård Mølle og Møledammen. 1982. 16 upag. sider, ill.
- Nørre Omme*. Nielsen, Leif Chr.: Vestjyske gårde og landsbyer fra bronze- og jernalder. (i: Nationalmuseets arbejdsmark. 1982, side 131-141, ill.)
- Nørre Vosborg*. Land Jensen, Else: På ferie hos bedstemor. Herregården som feriehem. (i: Herregårdsliv. Beretninger fra århundredskiftet. 1982, bind 8, side 15-33, ill.)
- Nørre Vosborg*. Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Kokkepige på Nørre Vosborg]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 31-35, ill.)
- Nørre Vosborg*. Seværdigheder i Ringkøbing amt. Herregården Nørre Vosborg. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 66, ill.)
- Odby*. Mundbjerg, G.N.: To krigergrave på Odby kirkegård. [Thomas Sørensen, d. 29.3.1864 og en RAF-pilot, d. 29.4.1943]. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 42-47, ill.)
- Quistrup*. Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Husjomfru på Avsumgård og Quistrup]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 35-40, ill.)
- Ringkøbing*. Andersen, Susanne: Kander fra Ringkøbing. (i: Hikuin. Årg. 7, 1981, side 255-260, ill.)

- Ringkøbing.* Clausager, P.H: Træk ved byplanerne i Hardsyssels gamle byer. (i: Hardsyssels årbog, Række 2, bind 16, 1982, side 111-118, ill.)
- Ringkøbing.* Debatoplæg om kommuneplanlægning i Ringkøbing kommune. Hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder i henhold til kommuneplanlovens § 6. Udarbejdet af Ringkøbing byråd i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg. 1982. 25 sider, ill.
- Ringkøbing.* Holm, Niels Peter: Julen i Ringkøbings gamle boghandel – før første verdenskrig. (i: Livet i byen. 1981, side 101-107, ill.)
- Ringkøbing.* Korsholm, Johs: Ringkøbing søndagskole fylder 100 år. (i: Ringkøbing årbog, Årg. 56, 1982, side 5-10, ill.)
- Ringkøbing.* Ringkøbing før og dengang. (i: Ringkøbing årbog, Årg. 54, 1980, side 3-18, ill.)
- Ringkøbing.* Ringkøbing årbog, Årg. 54-56, 1980-82, ill.
- Ringkøbing.* Vestergård, Flemming: Ny istid i Ringkøbing. (i: Ringkøbing årbog, Årg. 56, 1982, side 11-12, ill.)
- Ringkøbing.* Aarup Jensen, Jens: Ringkøbings gadebilleder dengang og nu. Gamle og nye fotografier af huse, gader og pladser i Ringkøbing bykerne. Tekst: Jens Aarup Jensen. Fotografier [september 1981]: Jørgen Borg. 1981. 119 sider, ill.
- Rydhave.* Thalund, Henning: Rydhave slot og slægter. 3. oplag 1981. 67 sider, ill.
- Skjern.* Landevejskroen ved Skjern (i: Årbog for Skjern, Årg. 40, 1981, side 6-8, ill.)
- Skjern.* Lauridsen, Finn H: Stationsbyen Skjern i handelskalendere og erhvervsarkiver. [Undersøgelse af hvad der fra ca. 1870 fandtes af forretninger og virksomheder i Skjern og hvilke arkiver fra disse, der er bevaret i Erhvervsarkivet]. (i: Erhvervs-historisk årbog, 1980, bind 30, side 183-203, ill.)
- Skjern.* Skjern forandrer sig – bedre med dit bidrag. Kommunalplanlægning i Skjern. Skjern kommunes § 6-redegørelse. Udarbejdet af Skjern byråd og en arbejdsgruppe ved Skjern kommune i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg. 1982. 20 sider, ill.
- Skjern.* Årbogen for Skjern, Årg. 40-41. 1981-82, ill.
- Skjern a.* Skjernådalens før, under og efter afvandingen. Udg. af Landvindingslagene i Skjernådalens og Skjern-Tarm Egnens Landboforening. 1981. 201 sider, ill.
- Stadil.* Harder, Jan Bak: Den østlige Graversgaard. Træk af Stadil sogns historie. (i: Hardsyssels årbog, Række 2, bind 16, 1982, side 119-136, ill.)
- Struer.* Boysen, Benny: Den havn ved Struer. Historien om Holstebro-Struer havn fortalt i anledning af 125-års jubilæet. Udg. af Holstebro-Struer I havnebestyrelse. 1981. 95 sider, ill.
- Struer.* Fremtidens Struer. Oplæg til debat om kommuneplanlægning. Udarbejdet af Struer kommunes forvaltninger med bistand af Sven Allan Jensens byplantegnestue. 1982. 38 sider, ill.
- Struer.* Hviid, Bent: Kunst i Struer – i streg og digt. [Digtene af Jens Rytter]. 1982. 28 sider, ill.
- Struer.* Lauridsen, Finn H: Om det, der længst har været. Barndom og ungdom i Struer i 1920'erne og 1930'erne. (i: Livet i byen. 1981, side 30-47, ill.)
- Struer.* Sandfeld, Gunnar: Fra en helt anden tid. Struers udvikling fra næsten ingenting til næsten købstad, 1855-1900. 2. udg. 1982. 397 sider, ill.
- Stubbergård.* Hofmansen, Kirstine: Den onde herremands endelig. [Knud Gyldenstjerne, Stubbergård]. (i: Herregårdsliv. Beretninger fra århundredskiftet. 1982. Bind 8, side 168-169)
- Stubbergård sø.* Gullach, Benedikt: Vandringer langs Stubbergård sø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 2. opl. 1982, 82 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 1).
- Stubbergård sø.* Recipientundersøgelse af Stubbergård sø. Udarbejdet for Ringkøbing amtskommune af Vandkvalitetsinstituttet. Sagsbehandlere: Jørgen Krogsgaard Jensen og Eivind Gargas. Udgivet af Ringkøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1980. II, 128 blade, ill.
- Sønder Vium.* Aarup Jensen, Jens: Under Sønder Vium kirke – jernaldergrav, hedeopdyrkning og sandflugt. (i: FRAM, Årg. 1, 1982, side 24-40, ill.)
- Thyborøn.* Meesenburg, H: Jyske fiskerihavne. [Thyborøn]. (i: Bygd, Årg. 12, nr. 4, side 16-19, ill.)
- Thyborøn.* Overgaard, Niels: Danmarks første fiskerierferskole. [Nordvestjysk fiskeri-efterskole, Thyborøn]. (i: Danske kommuner, Årg. 12, 1981, nr. 17, side 20-22, ill.)
- Thyborøn-Harboøre.* Kommuneplanlægning. Debatoplæg til borgerne om kommunens fremtid. § 6-redegørelse om hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder. Udarbejdet i samarbejde med kommunalbestyrelsen og de kommunale forvaltninger af NB byplankonsulenter. 1982. 16 sider, ill.

- Thyholm.* Debat-avis. Vær med i debatten om kommunens fremtid. Udarbejdet af kommunalbestyrelsen i Thyholm kommune med bistand af NB byplankonsulenter. 1982. 8 sider, ill.
- Thyholm.* Wilsø, Jacob Nicolai: Professor Jacob Nicolai Wilsøes iagttagelser på Thyholm. Ved Benny Boysen. 1980. 39 sider.
- Thyholm.* Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. 1981-82. Årg. 7-8, ill.
- Tim.* Bach, Christian: Slægt og hjemstavn. Erindringsbilleder fra Tim og Husby 1908-1945. 1981. 32 sider, ill.
- Torsminde.* Meesenburg, H.: Jyske fiskerihavne. [Torsminde]. (i: Bygd. Årg. 12, nr. 4, side 12-15, ill.)
- Torsted.* Fonager, Carl: Modstandsgruppens kamp i Thorsted. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 70-85, ill.)
- Trabjerg.* Trabjerg, A: Viking-age settlement in North-west Jutland. (i: Acta archaeologica. Vol. 50, 1979, side 119-136, ill.)
- Trehøje.* Det gælder dig, din families og kommunes fremtid... Debatoplæg om kommuneplanlægning 1980-1992. Trehøje kommune. 1981. 15 sider, ill.
- Ulfborg-Vemb.* § 6 redegørelse. Kommuneplanlægning 1981. Statusredegørelse. Ved Ulfborg-Vemb kommune, Teknisk forvaltning. 1981. Flere pagineringer, ill.
- Ulfborg-Vemb.* § 6 redegørelse. Kommuneplanlægning 1982. Perspektiv-redegørelse. Ved Ulfborg-Vemb kommune. Teknisk forvaltning. 1982. Flere pagineringer, ill.
- Vedersø Klit.* Haslund, Morten: Overlevelse... [Produktionsvilkåremes og turismens udvikling med hovedvægten på de sidste 30 år]. (i: Kursiv. Årg. 20. 1982, hæfte 1, side 18-22, ill.)
- Vedersø Klit.* Kursuscenter indviet. Af Ivan Enoksen, Morten Haslund. [Ombygning af Hotel Vedersø Klit til kursuscenter, ejet af BÜPL. Egnen og befolkningen]. (i: Børn & unge. Årg. 12, 1981, nr. 20, side 5-9, ill.)
- Vejrum.* Lauridsen, Henning R.: Socialdemokratiet Hjerm-Vejrum 1907-1982. 75 års jubilæum. 1982. 30 sider, ill.
- Vemb* se *Ulfborg-Vemb*
- Venø.* Østergaard, Flemming: Venø. Et fasanparadis i Vestjylland. (i: Dansk jagt. Årg. 98, 1981, nr. 7, side 16-19, ill.)
- Vestkysten.* Meesenburg, H.: Vestkyst og kystsikring. (i: Bygd. Årg. 12, 1981, nr. 2, side 1-31, ill.)
- Vestkysten.* Stigø, Sven: Motor kortlægger: Den barske vestkyst. Fra Thyborøn til Højer sluse. (i: Motor. Årg. 69, 1974, nr. 11, side 56-59, ill.)
- Videbæk.* Det drejer sig om Videbæk kommune. Kommuneplanlægning. Debatoplæg til kommunens borgere. Udarbejdet af Videbæk byråd og en arbejdsgruppe ved Videbæk kommune. 1982. 20 sider, ill.
- Vildbjerg.* Petersen, Niels Chr.: Udvikling og livsvilkår omkring Vildbjerg. (Livet i byen. 1981, side 114-128, ill.)
- Vinderup.* Bailum, Henry: Med Vinderup i bakspejlet. (i: Livet i byen. 1981, side 20-29, ill.)
- Vinderup.* Kristensen, Kristen Antonius: Vinderup i begyndelsen af århundredet. (i: Livet i byen. 1981, side 108-113, ill.)
- Vinderup.* Vinderup Kommune. Oplæg til debat om kommuneplan 80-92. (§ 6-redegørelse). Udarbejdet af et sammensat planlægningsudvalg med teknisk forvaltning som sekretariat. 1981. 65 sider, ill.
- Vinding.* Jespersen, Esbern: Vinding sogn. Ulfborg herred, Ringkøbing amt. [Fotografisk optryk]. 1981. 262 sider, ill. kort.
- Vorgod.* Nørlund Christensen, V.: Vorgodbogen. Træk af Vorgod sogns historie. 1982. 699 sider, ill.
- Åskov.* Åskov kommune. Debatoplæg til kommuneplanlægning. Udarbejdet af Åskov kommunes administration med bistand af Sven Allan Jensens byplantegneste. 1981. 49 sider, ill.

50-59 NATURVIDENSKAB OG MATEMATIK

50.26 Naturområder og vildtreservater

Hansen, Kjeld: De vestjyske naturområder reddes kun af effektive fredninger. (i: Natur og miljø. Årg. 8, 1981, nr. 1, side 10-13, ill.)

55.64 Geologi

Ringkøbing amt. Nielsen, Arne Vagn: Ringkøbing amt – geologi og landskab. Udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. 1981. 151 sider, ill. (Hardsyssele-håndbog, 1).

55.9 Vandforurening. Stormfloder

Afstrømningsmålinger i Ringkøbing Amtskommune. Udarbejdet for Ringkøbing amtskommune af:

Det Danske Hedeselskab, Hydrometriske Undersøgelser. 1981. 49 blade, 1 kort.

Kiørboe, Thomas: Kviksølvforurening omkring Chernobyl. [Den fysiske og biologiske omsætning af kviksølv i havmiljøet]. (i: Kaskelot. 1982, nr. 52, side 36-47, ill.)

Kviksølvbelastningen af farvandene omkring Harboøre Tange og Limfjorden belyst ved hjælp af blåmuslinger. Af Hans Ulrik Riisgård og Anders Randløv. 1982. 56 blade, ill.

Opstilling og anvendelse af iltmodel for Brande å 1979. Udarbejdet for Ringkjøbing amtskommune og Brande kommune af Vandkvalitetsinstituttet. 1981. 26 blade, ill. + bilag (141 sider, ill.)

Recipientundersøgelse af Stubbergård sø. Udarbejdet for Ringkjøbing amtskommune af Vandkvalitetsinstituttet. Sagsbehandlere: Jørgen Krogsgaard Jensen og Eivind Gargas. Udgivet af Ringkjøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1980, II, 128 blade, ill.

Stormflodsskade på diger i Nord- og Vestjylland. [Stormfloden 24.-25. november 1981]. Af Asger Henriksen og H. Rosenkvist. (i: Hedeselskabets tidsskrift. Årg. 103, 1982, nr. 1, side 11-13, ill.)

Søjberg, Dorte: Vandløbsundersøgelser i Holstebro kommune 1979-80. Udg. af Holstebro kommune, Miljø- og levnedsmiddelkontrolheden. 1981. 123 sider, ill. 7 kort.

56.13 Fiskeribiologi

Fiskeriundersøgelse Brande å 1979. Udarbejdet for Ringkjøbing amtskommune af Herning kommunes laboratorium. 1981. I, 65 blade, ill.

Fiskeøkologiske undersøgelser i Ferring Sø 1980. Rapport udarbejdet for Ringkjøbing amtskommune af Vandkvalitetsinstituttet. 1980. 37 blade, ill.

Møhlenberg, Flemming: Adfærdsstudier ved Cheminovas gamle fabriksgrund. [Kemikalieforurening]. (i: Kaskelot. 1982, nr. 52, side 26-35, ill.)

Ny vending i Skjern å-sagen. [Debat om okkerforureningen]. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 92, 1974, nr. 33, side 8-9, ill. + nr. 34, side 6-8, ill. + nr. 35, s. 6-7, ill.) [Tidl. miljøminister, folketingsmand Jens Kampmann, har gjort fiskernes sag til sin. Okkerskandalen under fortsat debat. Billig løsning i kraftigt at mindske okkersvineriet].

Vedligeholdelse af vandløb. Rapport over undersøgelser vedrørende vedligeholdelse af vandløb udført af Miljøstyrelsens Ferskvandslaboratorium. Ved Torben F. Holm, Bent Lauge Madsen og Niels Thygesen. Lay-out: Jørgen Mikkelsen. Redaktion: Ulrich Kern-Hansen. 1980. 162 sider, ill. [Bl.a.: Fjederholt å og Grydeå].

56.156 Enkelte områders plante- og dyreliv

Gullach, Benedikt: Omkring Flyndersø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 1981. 126 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 2).

Gullach, Benedikt: Vandringer langs Stubbergård sø. Tegninger: Svend Erik Ihle. 2. oplag. 1982. 82 sider, ill. (Skildringer af naturen i et vestjysk amt, 1).

Strandenge i Ringkjøbing amt. En beskrivelse af plante- og dyrelivet i de mest værdifulde strandenge i Ringkjøbing amt og en redegørelse for hvorledes de fredningsmæssige hensyn bedst tilgodes ved landbrugsræssig udnyttelse. Ved Amtsfredningsinspektoret. 1981. 30 sider, ill.

56.35 Dyrepsykologi

Møhlenberg, Flemming: Adfærdsstudier ved Cheminovas gamle fabriksgrund. (i: Kaskelot. 1982, nr. 52, side 26-35, ill.)

58.6 Fisk

Fiskeriundersøgelse Brande å 1979. Udarbejdet for Ringkjøbing amtskommune af Herning kommunes laboratorium. 1981. I, 65 blade, ill.

Foreninger i konsumfisk fra farvandene omkring Harboøre Tange 1981. Samlet og bearbejdet af Allan Andersen. 1982. 28 sider, ill. (Publikation nr. 62. Statens Levnedsmiddelinstitut, Centrallaboratoriets afdeling B: pesticider og foreninger).

58.83 Fuglenes økologi og adfærd

Fugleagttagelser i Ringkjøbing amt. Udg. af DOF's lokalafdeling i Ringkjøbing amt. 1981. 24 sider, ill.

Rapport over ynglefugleoptælling på Tipperne, Klægbanken og poldene m.m. [1981]. Af Chr. Ebbe Mortensen. 1983. 69 blade, ill.

Schack-Nielsen, Leif: Kortbog over danske fuglelokaliteter. [Ringkjøbing amt]. 1982, side 30-44, ill.

Tipperne. Årsrapport over observationer. Årg. 1977 (71 sider), 1978 (55 blade), 1979 (121 sider).

Ynglefugle-optælling på Tipperne og poldene i Nymindestrommen samt poldene ved Haurvig og Højsand 1980. Af Jan Bolding, Torben Jørgensen og Hans Wohlmuth. 1982. 72 blade, ill.

58.883 Urfugle

Hjørth, Christian: Sidste chance for urfuglen. Interview med Bo Holst Jørgensen. [Vind hede]. (i: Fugle. Årg. 1, 1981, nr. 4, side 4-5, 62, ill.)

Østergaard, Flemming: Har urfuglen stadig en chance? [Urfuglereservaterne ved Vind. Hedepleje]. (i: Dansk jagt. Årg. 98, 1981, nr. 11, side 24-27, ill.)

58.884 Brushaner

Meesenburg, H: Brushanen. Iagttagelser fra Tipperne i Årene 1950, 52, 61, 65, 66, 77. (i: Kaskelot. 1978, nr. 33, side 3-14, 19-29, ill.)

60-69 PRAKTISKE FAG**60.6 Industrimæsser**

HI-messen i Herning udvikler sig til den største i Norden. (i: Dansk teknisk tidsskrift. Årg. 105, 1981, nr. 7/8, side 8-9, 11-14, 16-20, 22-23, ill.)

61.09 Kvakealveri

Lillelund, Rigmor: Cecilie Fischer. En kvaksalverske i Holstebro omkring 1850. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 21-26)

61.4 Offentlig hygiejne

Dalgaard, Ib: Mindsker sygehusudgifter gennem samarbejde og sundhedspædagogik. [Ringkøbing amt]. (i: Danmarks amtsråd. Årg. 10, 1979, nr. 18, side 10-12, ill.)

Mikkelsen, A.K.: Nogle notater og illustrationer til belysning af udviklingen af de lokale rammer for Holstebro Miljø- og Levnedsmiddelkontrolheden. 1982. 19 blade, ill.

61.44 Arbejderbeskyttelse

Thygesen, Kaj: Nu skal alle arbejdspladser have sikkerhedsrepræsentanter. Arbejdstilsynets Ringkøbing-kreds i Herning søger i disse måneder at få textil- og bekledningsindustriens folk motiveret for sikkerheds- og miljøarbejde. [Interview med Jørgen Mortensen og H. Willumsen Schmidt]. (i: Pas på. Årg. 7, 1978, nr. 2, side 43-44, ill.)

Vendelbjerg, Lars R: Lægen kommer i kedeldragt. [Læge ansat af SID afdelinger i Tarm, HS Kedge, bedriftslæger. Interview med Poul Buch, Knud Jacobsen, Jakob Faaroft, Niels Hemdorff og Henning Jensen]. (i: Fagbladet. 1978, nr. 13, side 9-11, ill.)

61.554 Farmaci

Overgaard Nielsen, Mogens: Forbrugermønster for lægemidler i Lemvig-området. (i: Archiv for farmaci og kemi. Årg. 136, 1979, nr. 17, side 731-746, ill.)

61.555 Apotekervæsen

Høgh, Finn: Velkomst- & orienteringsbog. Specielt beregnet for assistentelever og praktikanter, men også for øvrige personalekategorier, der ansættes på Lemvig Apotek. (i: Farmaceutisk tidende. Årg. 91, 1981, nr. 16/17, side 328-330.)

61.615 Diabetesbehandling

Diabetesbehandlingen i Ringkøbing amtskommune. Udgivet af Ringkøbing amtskommune, Arbejdsgruppen vedrørende Diabetesbehandlingen. 1981. 19 blade + bilag I-X.

61.68 Jordemodervæsen

Rasch Akselsen, Margrethe Hagelskær: Jordemoder i hjemmefødslerens tid. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 59-65, ill.)

61.7 Sygepleje

Undersøgelse af hjemmesygeplejens klientel. En analyse af forskellige sider ved hjemmesygeplejens klientel i tre vestjyske kommuner, januar 1980. Ved Ringkøbing amtsråd og Den samfundsmedicinske forskningsfond etableret af Ribe og Ringkøbing amtsråd. 1981. 105 sider. [Aulum-Haderup, Holstebro, Vinderup].

Vejledning i analyse og vurdering af sundheds- og sygeplejen. Af Forstanderinderådet, Ringkøbing amtskommunes sygehusvæsen. Redaktion Eva Holm Christensen, Inger Rosenkvist, Aase Biering. 1982. 48 sider, ill. (Faglig informationsserie, nr. 5).

61.707 Sygeplejuddannelse

Klasselærer system og andre systemer. Forsøg og erfaringer gjort på Ringkøbing Amts Sygeplejeskole i Holstebro. (i: Sygeplejersken. Årg. 74, 1974, nr. 8, side 16-17, ill.)

61.72 Hospitalsvæsen

Indlæggelser af indbyggere i Ringkøbing amt på somatiske afdelinger uden for amtet. Af Leif Thuesen, Jens Sørensens, Leif Hagerup. (i: Ugeskrift for læger. Årg. 144, 1982, nr. 25, side 1874-1876)

Rapport om kirurgien ved de mindre sygehuse i Ringkøbing amtskommune. Udarbejdet af en arbejdsgruppe under Ringkøbing amtsråds sygehusudvalg. 1981. 33, [49] blade, ill.

61.721 Enkelte hospitaler

Hvidbjerg Sygehus med 13 pladser fortsætter. Et opgør med naturloven om centralisering (i: Sygeplejersken. Årg. 74, 1974, nr. 33, side 4-7, ill.)

Hølund, Tage: Herning sygehus ved århundredskiftet. (i: Medicinsk forum. Årg. 34, 1981, nr. 6, side 203-206)

62.01 Kraftværker

Herningværket – et traditionelt kraftværk. [Motryksværk, kraftvarmeværker]. (i: El & energi. Årg. 78, 1982, side 359, 361, 363, 365-368, 370-371)

Herse, Erik: Danmarks største motryksværk går i drift i Herning 1. oktober. [Herning-værket, kraftvarmeværk]. (i: Ingeniøren. Årg. 8, 1982, nr. 37, sektion 1, side 23-24, ill.)

Rasmussen, Knud T: Den europæiske stålpris tildelt Herning-værkets kedelhus. (i: DPA. Danske praktiserende arkitekter. Årg. 19, 1981, nr. 10, side 17-18, 21, ill.)

62.12 Central- og fjernvarmeanlæg

Nielsen, Leif: Billigere og behageligere varme siger beboerne. Interview med Preben S. Møller. [Erfaringer efter 1 år med jordvarmeanlæg, Ikast Boligforening]. (i: Boligen. Årg. 49, 1982, nr. 6, side 254-256, ill.)

Nielsen, Leif: Boligselskaberne og deres beboere tager energibesparelserne alvorligt. [Bla: Herning Andelsboligforening og Ikast Andelsboligforening]. (i: Boligen. Årg. 48, 1981, side 58-61, ill.)

Varmeforsyningsplanlægning. Standardrapport for kortlægning. Ved Samordningsgruppen for varmeplanlægning i Ringkøbing amtskommune. 1981. 29, 14 sider, ill.

62.28 Vindmøller

Bro, Vagn: Møllen bag Tvind-myterne. (i: Dansk industri. 1981, nr. 5, side 16-18, ill.)

62.387 Radio og fjernsyn

B&O på børsen. [Nytegning af 6 mio. Bang & Olufsen aktier]. (Selskabsportræt). (i: Penge og investering. 1977, nr. 2, side 29, ill.)

Boelsgaard, Kurt: B&O efter 10 år i USA. Nu er vi klar til at begynde, det varer lige så længe at bygge et marked op som at udvikle et nyt produkt. (i: Udenrigsministeriets tidsskrift. 1980, November, side 9-11, ill.)

Grue, Olav: Depression er en normal situation. [B&O]. (Radio/TV-produktion i Norden). (i: Radiobranchen. Årg. 5, 1978, nr. 8/9, side 63-64)

62.66 Civilforsvar

Midtjydske CF-kolonne gennem 40 år. 1941 - 1. sept. - 1981. Redaktion: V. Eriksen. 1981. 96 sider, ill.

62.95 Flyvemaskiner

H.K.: Dansk Veteranflysamling i Stauning indviet. (i: Fly. Årg. 55, 1982, nr. 9, side 262, ill.)

63.01 Landbrugets økonomi

Rasmussen, Lorents Bruno: Krak blandt landmænd truer med at ødelægge kommunernes økonomi. [Brandt]. (i: Danske kommuner. Årg. 11, 1980, nr. 16, side 30-31, ill.)

63.06 Landboforeninger

Vestjysk landbrug. Træk af landbrugets udvikling på Ringkøbingegnen. [Ringkøbingegdens Landboforening 1956-81]. Red. af I. Agerskov. 1981. 79 sider, ill.

63.091 Oldtidsagre

Olesen, Lis: Jernalderagre ved Halgård Bæk. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 5-20, ill.)

63.13 Grundforbedring og landvinding

Jessen, Th: Dybdepløjning og kalkning af lagdelt klægjord med sur undergrund. [Skjernådal]. (Beretning, Statens Planteavlsvforsøg, nr. 1585). (i: Tidsskrift for planteavl. Bd. 86, 1982, hft. 2, side 119-126, ill.)

Jessen, Th: Kalk, gips, superfosfat og kvælstof til klægholdig landbrugsjord i Skjernådal og i det vestjyske fjordområde. (Beretning, Statens planteavlsvforsøg nr. 1584) (i: Tidsskrift for planteavl. Bind 86, 1982, hæfte 2, side 107-118, ill.)

Larsen, V: Undersøgelser over jernudfældning i ældre dybdekalkningsforsøg. [Rødkjær enge. Stauning forsøgsploder. Velling fjordenge. Ånum. Albæk enge. Kjærgårdsholm. Skaungård. Moselund. Engesvang]. Udført af Det danske Hedeselskab for Miljøstyrelsen og Ringkøbing amtsråd. 1980. 46 sider, ill.

Skjernådalens før, under og efter afvandingen. Udg. af Landvindingslagene i Skjernådal og Skjern-Tarm Egnens Landboforening, 1981. 201 sider, ill.

63.14 Vanding

Vandplanlægning. Markvandingundersøgelse 1981. Ved Ringkøbing amtskommune. Amtsvandingsspektøren. 1982. 5 blade, 5 tvl.

63.16 Hedeopdyrkning

Geckler, Rolf: Hvad indad tabes. Hedeselskabets virksomhed, magt og position. 1982, side 9-46 (Den politiske sammensværgelse mod Skjern å), side 95-117 (Det tabte land), ill.

Knudsen, Hans Sigfred: De boede i barakker af tørv og lyng og havde det ret så gemytligt. [Da plantagerne syd for Herning blev anlagt]. (i: Hedeselskabets tidsskrift. Årg. 103, 1982, nr. 2, side 29-33, ill.)

63.18 Landbrugsmaskiner

Barslev damptærskværk. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 18, ill.)

Knorborg, Erik: Om tærskværker og tærskere. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 31-33, ill.)

63.4 Plantager

Hilbert, Per A/S Jydske Landvindings plantningsforsøg i Munklunde. (i: Hedeselskabets tidsskrift. Årg. 103, 1982, nr. 5, side 103-106, ill.)

Svensden, Peder Klausie. Træk af en hedeplantages historie gennem 100 år. Udgivet af Klausie Plantage. 1982. 75 sider, ill.

63.513 Kirkegårde

Schrøder, Ulrich: Liden Kirstens ganger om kirkerist. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 53-60, ill.)

63.519 Parker og grønne områder

Borgen, Lars: Th. Sørensens skulpturpark i Herning. Således behandles god havekunst også! (i: Landskab. Årg. 62, 1981, nr. 3, side 66-68, ill.)

By og træ: Miljø i Holstebro. Tilegnet de mange, som gennem årene har plantet og plejet træer i Holstebro. Udg. af Foreningen for Bygnings- og Landskabskultur i Holstebro Kommune. 1981. 54 sider, ill. kort.

63.7 Mejerbrug

Hansen, Robert: Forlænget eftersyrning af Esromosten på MD-mejeriet i Nr. Vium. (i: Nordeuropæisk mejeri-tidsskrift. Årg. 47, 1981, nr. 5, side 153-158, ill.)

hv. Vestjysk Mejeriselskab sagde nej til Danmark. (Fusion med Mejeriselskabet Danmark forkastet på generalforsamling 1981). (i: Andelsbladet. Årg. 82, 1981, nr. 16, side 300-302, ill.)

Mejeribevægelsens historie i Holstebro kommune 1885-1983. Udarbejdet af Lokalhistorisk Arkiv. 1982. Hæfte 1, ill. [1. Idom Andelsmejeri, Andelsmejeriet Enighed og Andelsmejeriet Fremtiden, Idom].

63.9 Erhvervsfiskeri

Bro-Rasmussen, Finn: Fiskeforbud og grænseværdier – en vurdering. (i: Kasket. 1982, nr. 52, side 16-23, ill.)

Hjørth Rasmussen, Alan: Imellem molerne. Livsformer og erhvervsvilkår i Hvide Sande fiskeriet 1932-1982. Udsendt af Hvide Sande Fiskeriforening i anledning af foreningens 50 års jubilæum den 16. marts 1982. 1982. 256 sider, ill.

Meeseburg, H.: Jyske fiskerihavne. [Hvide Sande, Torsminde, Thyborøn]. (i: Bygd. Årg. 12, 1981, nr. 4, side 8-18, ill.)

Møller Christensen, J.: Redning for en truet fiskeart? [Tungefiskeriet ved Hvide Sande, mærkningsforsøg]. (i: Samvirke. Årg. 54, 1981, nr. 4, side 26-27, ill.)

Nybyggerbyen – nu et økonomisk kraftcenter. [Hvide Sande]. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 99, 1981, nr. 22, side 11-18, ill.)

Overgaard, Niels: Danmarks første fiskeri-efterskole. [Nordvestjysk fiskeri-efterskole, Thyborøn]. (i:

Dansk kommuner. Årg. 12, 1981, nr. 17, side 20-22, ill.)

64 Hushjælp

Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Husjomfru hos tobaksfabrikanten. Stuepige hos Holstebros overlæge. Kokkepige på Nørre Vosborg. Husjomfru på Avsumgård og Quistrup]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 25-40, ill.)

64.9 Hotel- og restaurationsvæsen

Gæst i Ringkøbing amt. (På gensyn i Herning- og Ringkøbing amt. N.O. Hansen: Lad os nu få gjort noget ved den moms! Han traf sin kone i køkkenet [Hans Erik Karlskov, Hotel Schaumborg, Holstebro], Hernings turistchef, Ulla Damsgaard: Glem ikke børnene. Amtsborgmesteren, Aa. Ebbensgaard: Gi' den et bette nøk! Pillebordet [Hotel Fjordgården, Ringkøbing]. Ved Jens G. Eilertsen). (i: Hotel & restaurant. Årg. 98, 1981, nr. 10, side 7-17, 26-27, ill.)

Landevejskroen ved Skjern. (i: Årbogen for Skjern. Årg. 40, 1981, side 6-8, ill.)

Lund, Jessie: Jamen, alle kender da fru Lund! – Postgårdens servitricer gennem næsten to menneskealdre. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 44-52, ill.)

65.07 Handelshøjskoler

Handelshøjskoleafdelingen i Herning. 10 års jubilæum 1982. 1982. 43 sider.

65.8 Kollektiv trafik

ho: Nordkolt. [Fællesnordisk udredning om mulige udviklingslinjer for trafikken frem til år 2000]. [Trafikøkonomi, trafiksystemer f.eks. i Ålborg og Herning]. (i: Danske kommuner. Årg. 10, 1979, nr. 20, side 20-26, ill.)

Kollektiv trafik. Tillæg 1981 til plan og redegørelse. Udarbejdet for Ringkøbing amtsråd af Trafikelskabets sekretariat. 1981. 155 sider, ill.

Løndal-Nielsen, Carsten: Den kollektive trafikplanlægning i Ringkøbing amt. En analyse af planens virkninger. 1982. 127 sider, ill. (Regionalforskning, rapport nr. 8).

Løndal-Nielsen, Carsten: Virkninger af kollektiv trafikplanerne i de tre sydvestjyske amter. 1982. 71 sider, ill. (Regionalforskning, rapport nr. 6). [Bla. Ringkøbing amt].

65.82 Vejtrafik

Forsøgsundervisning i færdselslære, Nørrelandskolen, Holstebro 1980/81. 1981. 132 sider, ill.

Fremtidige trafikmønstre i større provinsbyer. Her-

- ning kommune, Aalborg kommune, Statens Byggeforskningsinstitut. Udarbejdet af Anders Nyvig A./S. 1982. 205 sider, ill. (SBI-meddelelse, 6).
- Malling Eriksen, Birgit: Holstebro-forsøget. [Forsøgsundervisning i færdselsundervisning]. (i: Færdselsorientering. Årg. 9, 1981, nr. 4, side 116-120, ill.)
- Planlægning af rutebilruters linieføring og driftsforhold. [Ringkøbing amt]. Af Poul Ove Pedersen, Flemming Krogh. (i: Stads- og havneingeniøren. Årg. 70, 1979, nr. 12, side 229-232, ill.)
- Vangkilde, Gregers: Færdselsfonden i Holstebro. (i: Færdselsorientering. Årg. 9, 1981, nr. 1, side 10-12, ill.)
- 65.841 Enkelte banestrækninger**
- Gregersen, A.: Jyske statsbanestrækninger. (Nedlagte baner). [Skjern-Videbæk banen]. (i: Signalposten. Årg. 10, 1974, nr. 5, side 198-205, ill.)
- Rasmussen, Vigand Dann: Nørrejyske banebyer. Udvählte problemer omkring placeringen og befolkningsudviklingen 1850-1901. Udg. af Stationsbyen, projekt under Statens humanistiske Forskningsråd. 1981. 144 sider, ill. [Blandt om den vestjyske længdebane].
- van der Werf: Om Thyholm og Thybanens åbning i foråret 1882. (i: Årsskrift for Egnehistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 4-17, ill.)
- 65.9 Færgefart**
- Rytter, Jens: Træk af Venøfærgefarts historie. 1981. 15 sider, ill.
- 65.909 Skibsfartshistorie**
- Boysen, Benny: Brud med en søfartstradition. »Østfjorden» og »Venøund» – Limfjordens første coastere. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 103-111, ill.)
- Boysen, Benny: Søfarten omkring Stuer. Et provinsmuseums arbejde med den lokale skibsfart. (i: Maritim kontakt. 1982. Bind 3, side 4-11, ill.)
- Pedersen, Alfred: Bedste mand på Limfjordens småskibe. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 66-76, ill.)
- 65.94 Havnevæsen**
- Boysen, Benny: Den havn ved Struer. Historien om Holstebro-Struer havn fortalt i anledning af 125-års jubilæet. Udg. af Holstebro-Struer Havnebestyrelse. 1981. 95 sider, ill.
- Meessenburg, H.: Jyske fiskerihavne. [Hvide Sande, Torsminde, Thyborøn]. (i: Bygd. Årg. 12, 1981, nr. 4, side 8-18, ill.)
- 65.95 Fyrtårne**
- Maltha, Bent: 22 danske fyr. [Bovbjerg fyr. Ilyngvig fyr]. 1982, side 24-27, ill.
- 65.98 Redningsvæsen. Søulykker**
- Iversen, Iver: Strandvaskere. [Om Skibbrud på Holmsland Klit – tidligere trykt i »Illustreret Tidende 1891«]. (i: Vestjyske skildringer. 1980, side 26-41, ill.)
- Langer, Anders V.: Redningsmand på Jyllands vestkyst. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 26-43, ill.)
- Lauritzen, Søren: Zarens søn [Storfyrst Alexis] var ombord på det strandende skib. I historien om strandinger – som den er til i dag – vil den russiske fregat Alexander Newsky's strandning ved Harbøre nok indgå som den mest bemærkelsesværdige. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 92, 1974, nr. 51/52, side 15-17, ill.)
- 66.08 Kemisk teknologi**
- Pipper, Ole: Sekvensstyring af batchprocesser ved hjælp af PLC'er. [Cheminova]. (i: Dansk kemi. Årg. 63, 1982, nr. 4, side 100-101, 103, ill.)
- 66.15 Kemisk industri**
- Borgå, Ole: Harbøre Tange. [Cheminovas kemikalieaffald og forurening af området]. (i: Højskolebladet. Årg. 106, 1981, nr. 11, side 167-168)
- Breiting, Søren: Tilfældet Cheminova – et naturligt emne til samtidsorientering. (i: Kaskelot. Pædagogiske særnumre. 1982, nr. 42, side 10-11, ill.)
- Cheminova, den gamle fabriksgrund, Limfjorden – og lokalbefolkningen! Udg. af Cheminova-gruppen. 1982. 20 sider, ill.
- Cheminova-sagen må ikke – som giften løbe ud i sandet! (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 99, 1981, nr. 3, side 4-6, ill.)
- Giftigt... [Foreningssagen på Harbøre Tange, Cheminova]. (i: Natur. Årg. 21, 1981, nr. 1, side 3, 20, ill.)
- Historien om Cheminova. Ved Gert Thorhauge Andersen, Flemming Madsen, Dorte Schmidt, Mikael Lynnerup. (i: Politisk revy. Årg. 18, 1981, nr. 397, side 9-11, ill.)
- Miljøministeriets orientering om Cheminova. 1981. Bind 1-3. [1: Myndighedernes sagsbehandling. 2: Bilag I: Myndighedernes redegørelser. 3: Bilag II: Bilagsfortegnelse].
- Om Cheminovasagens udvikling. Ved Gert Thorhauge, Flemming Madsen. (i: Niche. Årg. 2, 1981, nr. 1, side 71-76)

Overgaard, Niels: Cheminova – en gigant. Kemikaliefabrikken betyder uhyre meget for lokalsamfundet. (i: Fagbladet. 1981, nr. 9, side 24-25, ill.)

Riisgård, Hans Ulrik: Cheminova's forurening før og nu. (i: Kasket. 1982, nr. 52, side 3-15, ill.)

Stothard, Sys: SiD kræver ansvaret placeret. Giftskandalen. Interview med Otto Rasmussen, Børge Kjærgård, Aage Christensen. [Om arbejdet med at fjerne giftaffald ved høfde 42 på Harbøre-tangen]. (i: Fagbladet. 1981, nr. 12, side 6-7, ill.)

Wium-Andersen, Søren: Når havet sletter alle spor bliver retsbevidstheden til en død sild. [Cheminova]. (i: Niche. Årg. 1, 1980, nr. 4, side 48-56)

66.38 Kviksølvforurening

Bro-Rasmussen, Finn: Fiskeforbund og grænseværdier – en vurdering. Sortlistning og kviksølvforurening. (i: Kasket. 1982, nr. 52, side 16-23, ill.)

Kiørboe, Thomas: Kviksølvforureningen omkring Cheminova. (i: Kasket. 1982, nr. 52, side 36-47, ill.)

Kviksølvbelastningen af farvandene omkring Harbøre Tange og Limfjorden belyst ved hjælp af blåmuslinger. Af Hans Ulrik Riisgård og Anders Randløv. 1982. 56 blade, ill.

66.72 Sæbe

Overgård, Niels: Sæbefabrik med kortere kommandovej. [Linds kemiske fabrikker, Holstebro]. (i: Pas på. Årg. 10, 1981, nr. 8, side 5-6, ill.)

66.81 Mølleri

Gregersen, Emanuel: Vildbjerg Mølle – 125 års udviklingshistorie. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 53-58, ill.)

Hansen, Karl: Fra vandmøllens sidste tid. Hulbæk mølle i Haderup sogn. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 19-25, ill.)

66.815 Foderstoffer

Hedegaard, Ejnar: Hvide Sande fiskefoder ApS. Et aktiv på foderfronten. (i: Dansk pelsdyravl. Årg. 44, 1981, nr. 1, side 20-21, ill.)

66.85 Slagteri

Lillelund, Rigmor: Slagter Johanne Hoved. Den første kvinde, der fik bogerskab i Holstebro i året 1796. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1980, side 53-60, ill.)

66.88 Tobaksindustri

Nielsen, Elias: Et liv med tobak – 55 år i Færchs fabrikker. (i: Livet i byen. 1981., side 81-89, ill.)

67.2 Støberier

Andersen, Kurt: Vi tror på støbejern. Smea har besøgt Vald. Birn A/S i Holstebro, hvor man ikke kender til begrebet lavkonjunktur, men i stedet taler om national højkonjunktur. (Firma profil). (i: Smea. Årg. 29, 1978, nr. 8, side 6-9, ill.)

Poulsen, Per Thygesen: Succes i støbeskeen. Valdemar Birn og Viggo Pedersen er jordnære praktikere uden de nemme patentløsninger. (i: Månedsbørsen. 1979, nr. 12, side 43-45, ill.)

67.7 Tekstilindustri

Christensen, Jacob: Arbejdernes textileventyr. 1982. 202 sider, ill.

Ikast og u-landene. [Tekstilindustri. Anden industri. Svineavl]. (i: Kontakt. Årg. 33, 1980/81, nr. 7, side 1-20, ill.)

Jespersen, Gunnar: Fra den gamle forretning og den store fabrik. (i: Livet i byen. 1981, side 7-19, ill.)

lui: Byen der klær Danmark. Men uldtyderne i Ikast vil i fremtiden også satse på andre muligheder end tekstil- og trikotageindustrien. (i: Arbejdsgiveren. 1974, nr. 8, side 14-15, ill.)

67.78 Enkelte tekstilindustrier

bo-: Fabrikken lukkede – ØJD havde reddet den. [Egetæppers rya-afdeling i Herning]. (i: LO bladet. Årg. 70, 1974, nr. 24, side 13, ill.)

KDH: Facade- og receptionsbygning ved tæppefabrik. Arkitekter: C. F. Møllers Tegnestue. [Egetæpper A/S, Herning]. (i: Arkitektur. Årg. 26, 1982, nr. 8, side 339-343, ill.)

68.13 Urmagerhåndværk

Hertzum-Jarsen, Holger: Tårnuret i Sct. Jørgens kirke i Holstebro. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1980, side 49-52, ill.)

68.8 Beklædningsindustri

Zachariassen, Erik: Syma er vokset – men er stadig overskuelig. [Syma '78 Herning]. (i: Teknisk tidskrift for tekstil og beklædning. Årg. 36, 1978, særnummer, side 15-22, ill.)

68.89 Uldtyder

Jensen, Michael: En uldkrømmer ser tilbage. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 7-18, ill.)

68.9 Rebslagning

Bro, Vagn: Tredje generation fører Skjerns gamle reberbane videre. (i: Årbogen for Skjern. 40, 1981, side 1-5, ill.)

69.54 Kystbeskyttelse

Meesenburg, H.: Vestkyst og kystsikring. (i: Bygd. Årg. 12, 1981, nr. 2, side 1-31, ill.)

69.59 Skibsvrag

Thomsen, Birger: Historiske vrag i danske farvande. [St. George og Defence]. 1982, side 76-78, ill.

69.61 Veje

Rostholm, Hans: Et vejanlæg fra 1500-tallet ved Højris øst for lkast. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 41-56, ill. tvl.)

69.84 Vandforsyning

Der er forureningsrisiko! – eller er der? Af N.O. Bjerregaard, G. Juul Sørensen. [Stillestående vand i Holstebro kommunale vandforsyning]. (i: Vandteknik. Årg. 49, 1981, nr. 1, side 26-28, ill.)

Skov, Aage: Herning kommunes vandforsyning gennem 75 år. 1907-82. 1982. 51 sider, ill.

Thyborøn-Harboøre kommune. Vandindvindings- og vandforsyningsplanlægning. Statusrapport. Oplæg til vandforsyningsplan. Ved den kommunale/ amtskommunale teknikergruppe, Ringkøbing amtskommune, Thyborøn-Harboøre kommune. 1982. 79 sider, ill. 5 kort.

Vandindvinding. Oppumpede vandmønder 1980. Ved Amtsvandvæsenet, Ringkøbing og Ringkøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1982. 3, 19 blade.

69.86 Renovationsvæsen

Affaldsplanlægning i Ringkøbing amt. Af Thomas Poulsen og F. Felling. (i: Stads- og havneingeniøren. Årg. 65, 1974, nr. 12, side 258-262, 272, ill.)

69.87 Forurening

Borgå, Ole: Harboøre Tange. [Cheminova kemikalieaffald og forurening af området]. (i: Højskolebladet. Årg. 106, 1981, nr. 11, side 167-168)

Breiting, Søren: Tilfældet Cheminova – et naturligt emne til samtidsorientering. (i: Kasket. Pædagogiske særnumre. 1982, nr. 42, side 10-11, ill.)

Cheminova, den gamle fabriksgrund, Limfjorden – og lokalbefolkningen! Udg. af Cheminova-gruppen. 1982. 20 sider, ill.

Cheminova-sagen må ikke – som giften løbe ud i sandet! (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 99, 1981, nr. 3, side 4-6, ill.)

Fiskeriundersøgelse Brande å 1979. Udarbejdet for Ringkøbing amtskommune af Herning kommunes laboratorium. 1981. 1, 65 blade, ill.

Forureninger i konsumfisk fra farvandene omkring Harboøre Tange 1981. Samlet og bearbejdet af Allan Andersen. 1982. 28 sider, ill. (Publikation nr. 62. Statens Levnedsmiddelinstitut, Centrallaboratoriets afdeling B: pesticider og forureninger).

Giftigt... [Forureningssagen på Harboøre Tange, Cheminova]. (i:Natur. Årg. 21, 1981, nr. 1, side 3, 20, ill.)

Grünbaum, Martin: Fjernelse af kemikalieaffaldsdepot ved hofde 42 på Harboøre tange. (i: Stads- og havneingeniøren. Årg. 73, 1982, nr. 9, side 260-262, 265-266, ill.)

Historien om Cheminova. Ved Gert Thorhauge Andersen, Flemming Madsen, Dorte Schmidt, Mikael Lynnerup. (i: Politisk revy. Årg. 18, 1981, nr. 397, side 9-11, ill.)

Kjørboe, Thomas: Kviksølvsforureningen omkring Cheminova. (i: Kasket. 1982, nr. 52, side 36-47, ill.)

Kviksølvbelastningen af farvandene omkring Harboøre Tange og Limfjorden belyst ved hjælp af blåmuslinger. Af Hans Ulrik Riisgård og Anders Randsløv. 1982. 56 blade, ill.

lup: Cheminova-forureningen i ny fase: Miljøstyrelsen har givet ti års frist til at fjerne affaldet. Interview med Johannes Noer, Kaj Rosenkvist, Mogens Bundgaard Nielsen. (i: Dansk fiskeri tidende. Årg. 100, 1982, nr. 28, side 1-19).

Miljøministeriets orientering om Cheminova. 1981. Bind 1-3. [1: Myndighedernes sagsbehandling. 2: Bilag I: Myndighedernes redegørelser. 3: Bilag II: Bilagsfortegnelse].

En møgsommelig historie. Ved Cheminovagruppen. (i: Naturkampen. 1981, nr. 21, side 15-17, ill.)

Om Cheminovasagens udvikling. Ved Gert Thorhauge, Flemming Madsen. (i: Niche. Årg. 2, 1981, nr. 1, side 71-76)

Opstilling og anvendelse af ilmodel for Brande å 1979. Udarbejdet for Ringkøbing amtskommune og Brande kommune af Vandkvalitetsinstituttet. 1981. 26 blade, ill. + bilag (141 sider, ill.)

Riisgård, Hans Ulrik: Cheminova's forurening før og nu. (i: Kasket. 1982, nr. 52, side 3-15, ill.)

Et selvstændigt job med at sikre naturens balance. [Interview med vandløbsbetjent Henry Hoelgaard]. (i: Danmarks amtsråd. Årg. 13, 1982, nr. 21, side 20-22, ill.)

Stothard, Sys: SiD kræver ansvaret placeret. Giftskandalen. Interview med Otto Rasmussen, Børge Kjærgård, Aage Christensen. [Om arbejdet med at fjerne giftaffald ved hofde 42 på Harboøre-tangen]. (i: Fagbladet. 1981, nr. 12, side 6-7, ill.)

Sveinsdóttir, Sinja: Historien om kemikaliedepot. (i: Ingeniøren. Årg. 7, 1981, nr. 36, side 6-7, ill. + nr. 36, side 4 (Debat: Finn Bro-Rasmussen og Sinja Sveinsdóttir))

Wium-Andersen, Søren: Når havet sletter alle spor bliver retsbevidstheden til en død silde. [Chemino-va]. (i: Niche. Årg. 1, 1980, nr. 4, side 48-56)

69.889 Ildebrande

Holstebro Brandvæsen 1906-1981. Udg. i anledning af Holstebro Brandvæsen's 75 års jubilæum, den 1. juni 1981. [Om brande i Holstebro og brandvæsenets udvikling gennem tiderne]. 1981. 32 sider, ill. (Omslagstitel: Byen, borgere, brand).

Storbrand i farvehandel. [Midtgårds Farvehandel, Herning]. Af Erik Olesen, Juhl Kronborg. (i: Brandværn. Årg. 7, 1981, nr. 4, side 15-16, ill.)

69.9 Råstofudvinding

Råstofkortlægning. Fase 1: foreløbig kortlægning af sand/grus/sten, ler og tørv. Udg. af Ringkøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1982. 17 blade + kort.

Råstofproduktion - råstofforbrug i Ringkøbing amtskommune 1980. Rapport udarbejdet i sommeren 1981 for Ringkøbing amtsråd af konsulentfirmaet Geokon A/S. Udg. af Ringkøbing amtskommune, Amtsvandinspektøren. 1981. 23, VI blade, ill.

69.94 Tørv og brunkul

Boysen, Benny: Tørv til Thyholm. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 19-22, ill.)

Brændgaard, Helge: Om at grave tørv. En kommentar. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 143-144)

Isen, Christian: Hverdag og vilkår i brunkulsejrene. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 90-100, ill.)

Isen, Christian: Notater i en kulbunke. Registratur over meddelelser fra de midt- og vestjyske brunkulsejer i Herning Folkeblad 1914-1918, 1939-1950. Forskellig paginering.

Nørgaard, Gustav: Et liv i tørvemosen. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 77-89, ill.)

69.98 Mergelgravning

Nielsen, Ole Peter: Et år ved mergelbanen. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 101-104, ill.)

70-79 KUNST. TEATER. FILM. MUSIK. SPIL. IDRÆT

70.6 Kunstforeninger

Henningsen, Nan: Kulturen må også ud i landet. [Vestjysk kunstforening, Ulfborg]. (i: Samvirke. Årg. 55, 1982, nr. 9, side 28-29, ill.)

70.86 Kunstmuseer

Glimt fra museernes arbejdsmark. [Herning Kunstmuseum. Holstebro Kunstmuseum]. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 127-128 og 132-134, ill.)

Gudmundsen, Ulf: Et center for afrikansk kunst. Holm Olsens enestående Afrika-samling i hus på Holstebro udvidede kunstmuseum. (i: Hrymfaxe. År. 11, 1981, nr. 3, side 16-18, ill.)

Holstebro Kunstmuseum: Heerup. 1982. 14 sider, ill.

Holstebro Kunstmuseum: Man tager en pensel. Heerup. 1982, 14 sider, ill.

Holstebro Kunstmuseum. Et udvalg af billeder. Tekst Poul Vad. 1981. 80 sider, ill.

Kunstmuseum i Holstebro. Arkitekt: Hans Kjærholm. (i: Arkitektur. Årg. 25, 1981, nr. 6, side 245-252, ill.)

Voss, Knud: Et nyt museum i Holstebro. [Jens Nielsens museum]. (i: Kunst og museum. Årg. 6, 1971, nr. 2, side 17-21, ill.)

Wilmont, Barry Léreng: »Afrikas hjerte i Norden«. [Billedhuggeren Poul Holm Olsens samling af afrikansk kunst. Holstebro Kunstmuseum]. (i: Victor B. Andersens maskinfabrik. Årg. 4, 1980, nr. 12, side 33-48, ill.)

71.086 Enfamiliehuse

Vestergaard, Frank: Enfamiliehuse i Herning - arkitekt: Frank Vestergaard. (i: Arkitektur. Årg. 18, 1974, nr. 3, side 112-116, ill.)

71.64 Enkelte lokaliteters arkitekturhistorie

Fjaltring. En gård i Fjaltring. Ved John Andersen, Andreas Blomberg m. fl. 1981. 25 blade, ill.

Herningsholm. Holm, Erik Einar: Herningsholm. Hovedbygningens istandsættelse 1976-1980. (i: Antikvariske studier. 1980, side 241-266, ill.)

Herningsholm. Rostholm, Hans: Herningsholm. Udgravninger 1975-80. (i: Antikvariske studier. 1980, side 199-240, ill.)

Herningsholm. Steensberg, Axel: Herningsholm. En befæstet renaissancegårds bevaring og restaurering. (i: Antikvariske studier. 1980, side 179-198, ill.)

71.864 Enkelte kirkebygninger

Ringkøbing amt. Schröder, Ulrik: Liden Kirsten ganger om kirkerist. [Kirkeriste i Nørre Bork. Dejbjerg, Stavning og Vederse]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, 1981, bind 15, side 53-60, ill.)

- Brande.* Kristiansen, Kristian: Brande baptistkirke. (i: Tegl. Årg. 84, 1981, nr. 4, side 209-212, ill.)
- Gammelsovn.* Græbe, Henrik: Kalkmalierier. Udvalgte fund og resultater fra 1970'erne. (i: Nationalmuseets arbejdsmark. 1980, side 49, ill.)
- Hee.* Bruun, Erik: Lidt om I. C. Christensen og Hee kirke. (i: Ribe stiftsbog, 1982, side 72-78, 4 tvl.)
- Holstebro.* Hertzum-Larsen, Holger: Tårnet i Sct. Jørgens Kirke i Holstebro. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1980, side 49-52, ill.)
- Hvidbjerg.* Mundbjerg, G. N.: Gamle dørbeslag. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 40-41, ill.)
- Lemvig.* Kaalund, Bodil: Udsmykningen af Lemvig kirke. (i: Viborg stifts årbog, 1980, side 21-25, ill.)
- Stavning.* Stauning kirkes restaurering. Af Rolf Graac, Richard Aas og Herlöv Thorup. (i: Ribe stiftsbog, 1981, side 89-95).
- Sønder Vium.* Aarup Jensen, Jens: Under Sønder Vium kirke – jernaldergrav, hedeopdyrkning og sandflugt. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 24-40, ill.)
- Tjørring.* Hübertz Knudsen, Aage: Kirken i historien. [Bla. om Tjørring gamle kirke og Baunekirken]. 1982. Side 4-9, ill.
- 71.9564 Egns- og byplanlægning**
- Ringkøbing amt.* Beskyttelsen af Viborgs stifts kirker i Ringkøbing amt. Af Gert Alsted og Per Juul. (i: Viborg stifts årbog, 1981, side 62-69, ill.)
- Ringkøbing amt.* Miljøministeriets godkendelse af regionsplan for Ringkøbing amtskommune. 1981. 31 sider + bilag (134 sider).
- Ringkøbing amt.* Den vestjyske stationsby. Et pilotarbejde indenfor by- og lokalhistorie. Af Peter Dragsbo og Kim Clausen. (i: Folk og forskning, 1981, nr. 4, side 3-13, ill.)
- Avlum-Haderup.* Avlum-Haderup kommune. Kommuneplanlægning. Debatoplæg. 1981. 7 sider, ill.
- Brande.* Brande i 80'erne – et debatoplæg. Kommuneplanlægning i Brande. Udarbejdet af Brande byråd og en arbejdsgruppe ved Brande kommune i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg, 1981. 29 sider, ill.
- Egvad.* Hverdagsvilkår! Fremtidensønsker? Kan vi vende udviklingen? Oplæg til debat om kommuneplanlægning, Egvad kommune. 1981. 36 sider, ill.
- Haderup se Avlum-Haderup.*
- Harboøre se Thyborøn-Harboøre.*
- Herning.* Baggrundsmateriale til debatavis. Kommuneplanlægning i Herning kommune. 1982. 221 sider, ill.
- Herning.* Borgerdeltagelse i planlægningen. Af Jørgen Marstrand, Viggo Launbjerg. (i: Stads- og havneingeniøren. Årg. 71, 1980, nr. 7, side 250-253, ill.)
- Herning.* Debat-avis for Herning kommune. [Kommuneplanlægning]. 1982. 28 sider, ill.
- Herning.* Fremtidige trafikmønstre i større provinsbyer. Herning kommune, Aalborg kommune, Statens Byggeforskningsinstitut. Udarbejdet af Anders Nyvig A/S. 1982. 205 sider, ill. (SBI-meddelelse, 6).
- Herning.* Idékonkurrence om sanering og byfornyelse. Esbjerg, Herning og Holbæk. Rapport. [Red. af Annemaria Indrio, under medvirken af Anna Marie Rubin, Georg Gottschalk og Michal Wittrup]. 1982. 316 sider, ill.
- Herning.* Konkurrencen om sanering og byfornyelse – i Esbjerg, Herning og Holbæk. (i: Arkitekten. Årg. 84, 1982, nr. 6, side 101-120, ill.)
- Holmsland.* Debatoplæg om kommunens fremtid 1982. Debatoplæg om hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder i henhold til kommuneplanlovens § 6. Udarbejdet af kommunalbestyrelsen i Holmsland i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg, 1982. 20 sider, ill.
- Holmsland Klit.* Madsen, Ole Kræn: Landskabsplan for Holmsland Klit. Afgangsprøve i landskabsplanlægning. (i: Landskab. Årg. 63, 1982, nr. 7/8, side 173-175, ill.)
- Holstebro.* Holstebro bykerne 1960-1978. Udarbejdet for Planstyrelsen af John Allpass med velvillig bistand af forvaltningerne i Holstebro kommune. (Europæisk konkurrence om boligmiljø – analyse af byfornyelse). 1978, 49 sider, ill.
- Holstebro.* Holstebro kommune i dag og i fremtiden... – lad os snakke om det! 1982. 31 sider, ill.
- Holstebro.* Holstebro kommune i dag og i fremtiden. Status- og perspektivredegørelse. Baggrundsmateriale til § 6-debatten. 1982. 194 sider, ill.
- Ikast.* Ikast kommune i 1980'erne. Debatoplæg om kommuneplanen. § 6-redegørelse om hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder. Udarbejdet af Skaarup og Jespersen og ØKOconsult, i samarbejde med en styregruppe nedsat af Ikast kommune. 1981, 27 sider, ill.

- Ikast.* Statusrapport. Kommuneplanlægning Ikast kommune. Udarbejdet af Skaarup og Jespersen og ØKOconsult. 1981. Flere pagineringer, ill.
- Lemvig.* Lemvig kommune. Oplæg til debat om kommuneplanlægning. Udarbejdet af Lemvig kommune med konsulentbistand fra Sv. Allan Jensens tegnestue. 1981. 83 sider, ill.
- Ringkøbing.* Debatoplæg om kommuneplanlægning i Ringkøbing kommune. Hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder i henhold til kommuneplanlovens § 6. Udarbejdet af Ringkøbing byråd i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg. 1982. 25 sider, ill.
- Skjern.* Skjern forandrer sig – bedre med dit bidrag. Kommuneplanlægning i Skjern. Skjern kommunes § 6-redegørelse. Udarbejdet af Skjern byråd og en arbejdsgruppe ved Skjern kommune i samarbejde med byplanarkitekterne Møller & Grønborg. 1982. 20 sider, ill.
- Struer.* Fremtidens Struer. Oplæg til debat om kommuneplanlægning. Udarbejdet af Struer kommunens forvaltninger med bistand af Svend Allan Jensens byplantegnestue. 1982. 38 sider, ill.
- Thyborøn-Harboøre.* Kommuneplanlægning. Debatoplæg til borgerne om kommunens fremtid. § 6-redegørelse om hovedspørgsmål og planlægningsmuligheder. Udarbejdet i samarbejde med kommunalbestyrelsen og de kommunale forvaltninger af NB byplankonsulenter. 1982. 16 sider, ill.
- Thyholm.* Debat-avis. Vær med i debatten om kommunens fremtid. Udarbejdet af kommunalbestyrelsen i Thyholm kommune med bistand af NB byplankonsulenter. 1982. 8 sider, ill.
- Trehøje.* Det gælder dig, din familie og kommunens fremtid... Debatoplæg om kommuneplanlægning 1980-1992. Trehøje kommune. 1981. 15 sider, ill.
- Ulfborg-Vemb.* § 6 redogørelse. Kommuneplanlægning 1981. Statusredogørelse. Ved Ulfborg-Vemb kommune, Teknisk forvaltning. 1981. Flere pagineringer, ill.
- Ulfborg-Vemb.* § 6 redogørelse. Kommuneplanlægning 1982. Perspektiv-redogørelse. Ved Ulfborg-Vemb kommune, Teknisk forvaltning. 1982. Flere pagineringer, ill.
- Videbæk.* Det drejer sig om Videbæk kommune. Kommuneplanlægning. Debatoplæg til kommunens borgere. Udarbejdet af Videbæk byråd og en arbejdsgruppe ved Videbæk kommune. 1982. 20 sider, ill.
- Vinderup.* Vinderup kommune. Oplæg til debat om kommuneplan 80-92 (§ 6-redegørelse). Udarbejdet af et sammensat planlægningsudvalg med teknisk forvaltning som sekretariat. 1981. 65 sider, ill.
- Åskov.* Åskov kommune. Debatoplæg til kommuneplanlægning. Udarbejdet af Åskov kommunes administration med bistand af Sven Allan Jensens byplantegnestue. 1981. 49 sider, ill.
- 71.9624 Servicecentre**
Møller, Gregers: Det er funktionerne, der har bestemt Herning-Centrets byggeplan. (i: DPA. Danske praktiserende arkitekter. Årg. 18, 1980, nr. 5, side 18, 20-21, ill.)
- 71.963 Boligområder**
Lemvig Boligforening, afdeling 5. (i: Tegl. Årg. 84, 1981, nr. 2, side 73-76, ill.)
- 71.966 Rekreative områder**
Karup ådal. Oplæg vedrørende rekreativ planlægning. Ved Teknikergruppen for Ringkøbing og Viborg amtskommuner, Aulum-Haderup, Fjends, Ikast, Karup, Skive og Vinderup kommuner. 1980, 55 sider, ill.
- Limfjorden. Debatoplæg om fritidssejladsen. Udarbejdet af en teknikergruppe nedsat af Nordjyllands, Viborg og Ringkøbing amtsråd. 1982. 18 sider, ill.
- 73.08 Mindesten**
Seværdigheder i Ringkøbing amt. Mindesten i Holstebro Søndre Plantage. (i: Hardsyssels årbog, Række 2, bind 15, 1981, side 52, ill.)
- 73.6 Billedhuggerkunst**
Hviid, Bent: Kunst i Struer – i streg og digt. [Digte af Jens Rytter]. 1982. 28 sider, ill.
- 74.6 Malerkunst**
Græbe, Henrik: Kalkmalerier. Udvalgte fund og resultater fra 1970'erne. [Gammelsøgn]. (i: Nationalmuseets arbejdsmark. 1980, side 49, ill.)
- Nielsen, Hanna: Karl Jensen. En kunstner fra Holstebro – glemt og genopdaget. (i: Hardsyssels Årbog, Række 2, bind 16, 1982, side 5-22, ill.)
- Skynd dig, kom! om føje år... Heden i dansk kunst og kultur. Blichermuseet på Herningsholm, Herning Kunstmuseum, Herning Kulturhistoriske Museum. 1982. 47 sider, ill.
- 75.74 Fotografiske billedværker**
Merrild Jensen, Gunnar: – en mandag i Herning. 1981. 95 sider, ill.
- 76.236 Pottemagerkunst**
Andersen, Susanne: Kander fra Ringkøbing. (i: Hikuin. 1981, nr. 7, side 255-260, ill.)

76.33 Guld- og sølvmedekunst

Guldsmede i Holstebro i 1800-årene. Af Rigmor Lillelund og Torben Skov. (i: Holstebro Museums Årsskrift. 1980, side 10-42, ill.)

Guldsmede i Ringkøbing indtil år 1800. En foreløbig orientering. Af Rigmor Lillelund og Torben Skov. (i: FRAM. årg. 1, 1982, side 57-81, ill.)

Skov, Torben: Den Heibergske sølvfuglesamling. (i: Holstebro Museums Årsskrift. 1980, side 43-48, ill.)

76.6 Møbelkunst

Dahlmann Olsen, Nina: Fru Gyllebourgs sekretær i Buchholtz hus. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 67-71, ill.)

76.7 Hornarbejde

Lykke, Peder Nielsen: ... et lille bidrag til belysning af hornskeernes betydning som husflid for Nees sogn. Udg. af Lemvig Museum. 1982. 21 sider, ill.

77 Teatervæsen

Bakkestrom, Britta: Herning Egnsteater. »... det er lokalpolitikkerne der bestemmer...«. (i: Børneteateravisen. 1982, nr. 38, side 8, ill.)

Holstebro Egnsteater: Holstebro: Byen hvor bystyret bemægtigede sig egnteatrets bestyrelse. (i: Børneteateravisen. 1982, nr. 38, side 9, ill.)

77.096 Teaterhistorie

Andreassen, Margrethe: Alternativt teater: Odin teater spiller »Millionens«. Hverken tradition eller avantgarde, men bevægende sig som et mikroliv i udkanten af den etablerede kultur. (i: VS bulletin. 1982, nr. 213, side 22-23, ill.)

Hind, Tage: Skuespilleren skal ride på tigreren – ikke lade sig opsluge af den. [Odin Teatret]. (i: Tusind øjne. 1982, nr. 55, tillæg, side 6-7, ill.)

Jens Glob spillene på Thyholm. Redaktion: Niels Stokholm Nielsen, Ane Margrethe Stokholm Nielsen, Bruno Nordensgaard. 1981. 69 sider, ill.

Ringkøbing amt har fået to egnteatre. Tukač teatret i Lemvig og Team teatret i Herning får nu tilskud fra stat, amt og kommuner. (i: Danmarks amtsråd. Årg. 12, 1981, nr. 1, side 25, ill.)

Sandager, Erik: Tukač teatret vender hjem. Historien om verdens første, eskimoiske teater, som er opbygget i Vestjylland i forbindelse med den første grønlandske teaterskole, og som nu står foran sin første turné til Grønland. (i: Samvirke. Årg. 51, 1978, nr. 2, side 45-48, ill.)

Thonsgaard Hansen, Kirsten: Tukač teatrets forestillinger 1975-80. (i: Musik & Teater. Årg. 1, 1980, nr. 5/6, side 14-19, ill.)

Thygesen, Jens K.: »Sat af« – et spil om idrætten. [Holstebro Egnsteater]. (i: Dansk Ungdom og Idræt. Årg. 85, 1982, nr. 21, side 8-9, ill.)

77.606 Børnefilmklubber

Olborg, Kurt: Hvad sker der ude i klubberne? [Hønspringen fra Køge og Skjern Skolers Filmklub]. [Børnefilmklubber]. (i: DB film/orientering. 1976, nr. 1, side 3-5, ill.)

79.11 Markedsforlystelser

Løn, Ingrid: Museets fortune. [Spåkone, spådukke, eller Sibylle]. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 54-59, ill.)

79.296 Folkedans

Thygesen, Jens K.: Når folkedansen bliver en livsform. [Interview med Arne Bech]. (i: Dansk Ungdom og Idræt. Årg. 85, 1982, nr. 43, side 5).

Vesteregens gamle danse. 1982. 47 sider.

79.32 Dukker

Løn, Ingrid: Museets nyerhvervede dukker. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1980, side 61-69, ill.)

79.506 Gymnastik og idrætsforeninger

50 år blandt vestjyder. Udgivet af Ringkøbing Amts Gymnastik- og Ungdomsforening i anledning af foreningens 50 års jubilæum 1980. 1980. 107 sider, ill.

Astrup, Aksel: En gymnastikforening og dens betydning for et sogns ungdom [Faster Gymnastikforening]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 23-40, ill.)

BIF'ere om BIF gennem 75 år. Udgivet i forbindelse med Brande Idrætsforeningens 75 års jubilæum 29. april 1981. Redigeret af Jan Svendsen. 1981. 36 sider, ill.

Herning Gymnastik Forening. Atletikafdelingen, 1932-82. Redaktion: Per Ask Nielsen, Mogens Kjeldsen, Egmon B. Jensen. 1982. 24 sider, ill.

Herning Gymnastik Forenings 50 års jubilæumsskrift, 1931-1981. Redaktion: Per Ask Nielsen, Egmon B. Jensen, Mogens Kjeldsen. 1981. 48 sider, ill.

Højmark Skytte- og Gymnastikforening, 1882-1982. 1982. 71 sider, ill.

Jubilæumsskrift. Brande Gymnastik- og Ungdomsforening [1907 – 75 år – 1982]. Red. af Jakob Jakobsen. 1982. 31 sider, ill.

Rind Skytteforening. Rind Skytte- og Gymnastikforening, Lind Skytte- og Gymnastikforening, Kolund-Lind Gymnastikforening 1880-1980. I redaktionen: Peter Christensen, Chr. Præst, Peder Kristiansen. 1980. 46 sider, ill.

Rindum Sogne- og Ungdomsforening 1907-1982. 75 år blandt Rindumboere. 1982. 43 sider, ill.

Æ Sinding idræt. Redaktion: Wagn Christensen, Jimmy Damgaard og W. Schreiber. Udgivet i anledning af Sinding Gymnastik- og Idrætsforenings 50 års jubilæum 1. april 1982. 1982. 47 sider, ill.

79.73 Tennis

Brande Lawn Tennisklub 1921, 5. november, Brande Tennisklub 1981. Samlet og redigeret af Eric Storé og Torkild Kjær. 1981. 22 sider, ill, 21 sider.

79.75 Håndbold

Andersen, Leon: Menuen står på håndbold. [Interview med Tove Okkerstrøm, Holstebro KFUM]. (i: Alt om sport. Årg. 4, 1981, nr. 12, side 45-47, ill.)

79.78 Badminton

Kjær, Jens-Chr.: Brande Badminton Club 1947-1980. 1980. 25 sider, ill. (Ravnbanerret's lokalhistoriske serie, 2).

79.92 Jagt

Østergaard, Flemming: Venø. Et fasanparadis i Vestjylland. (i: Dansk Jagt. Årg. 98, 1981, nr. 7, side 16-19, ill.)

79.9201 Vildtpleje

Krog, Carsten: Fra golde brandbælter til frodige vildtagre. På Feldborg statsskovdistrikt er den rationelle vildtpleje i højsædet og distriktet er på mange måder et forbillede for andre statsskovdistrikter. Interview med J. Hanberg. (i: Dansk Jagt. Årg. 91, 1974, nr. 12, side 28-30, ill.)

Østergaard, Flemming: Jægersammenhold i vest! Interview med Carl J. Grønbjerg. (i: Dansk Jagt. Årg. 99, 1982, nr. 1, side 29-30, ill.)

79.929 Jagterindringer

Ebdrup, Jeppé: På jagt med Jeppé. 1982. 92 sider, ill.

80-89 LITTERATUR. SPROG

89.667 Hardsysselmål

Skautrup, Peter: Et hardsyssele. Ordforråd. 1927-79. Bind 1-2.

89.684 Stednavne. Gadenavne

Danmarks stednavne. Udg. af Institut for Navneforskning. 1981. Bd. 17, 2, hæfte 1: Stednavne i Ringkøbing amt: Hammerum Herred, Ulfborg Herred, Hind Herred. Ved Gordon Albøge.

Jørgensen, Bent: Dansk stednavneleksikon. Jylland – nordlige del. [bl.a. Ringkøbing amt]. 1982. 153 sider, ill.

Pedersen, Ejnar G.: Gade op og gade ned. Om gadenavnene i Holstebro. 1982. 109 sider, ill.

89.689 Personnavne

Kristiansen, Kristian: Lidt om de uofficielle navne. (i: Hardsyssele årsbog. Række 2, bind 15, 1981, side 45-51, ill.)

Overgaard, Anna: »Om vore navne glemmes, som sne der faldt i fjør«. (i: Årskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 23-25, ill.)

90-99 HISTORIE

91.15 Oldtiden

Rostholm, Hans: Oldtiden på Herning-egnen. Spor efter mennesker gennem 800 år. 1982. 139 sider, ill.

91.153 Bronzealderen

Schou Jørgensen, Mogens: To jyske bronzealderveje – og en ny metode til arkæologisk opmåling. [Overgang over Speghøj mose, Engesvang]. (i: Nationalmuseets arbejdsmark. 1982, side 142-152, ill.)

91.155 Jernalderen. Vikingetiden

Nielsen, Leif Chr.: Vestjyske gårde og landsbyer fra bronze- og jernalder. (i: Nationalmuseets arbejdsmark. 1982, side 131-141, ill.)

Olesen, Lis: Jernalderagre ved Halgård Bæk. (i: Holstebro Museum: Årskrift. 1981, side 5-20, ill.)

A Viking-age settlement in North-west Jutland. By Lise Bender Jørgensen and Torben Skov. (i: Acta archaeologica. Vol. 50, 1979, side 119-136, ill.)

Aarup Jensen, Jens: Huse i havstokken. [Jernalderhuse fundet i Holmsland Klit]. (i: Skalk. 1974, nr. 6, side 3-9, ill.)

Aarup Jensen, Jens: Under Sønder Vium kirke – jernaldergrav, hedeopdyrkning og sandflugt. (i: F.R.A.M. Årg. 1, 1982, side 24-40, ill.)

96.15 Middelalderarkæologi

Rostholm, Hans: Et vejanlæg fra 1500-tallet ved Højris øst for Ikast. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 41-56, ill. tvl.)

96.71 Besættelsen 1940-45

Fonager, Carl: Modstandsgruppens kamp i Thorsted. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 70-85, ill.)

99.1 Biografiske samlinger

Rønn Christensen, P.: Harbøre-biografier. En 150 år gammel optegnelsesbog. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 61-65, ill.)

Steensberg, Axel: Herningsholm og hosebinderne. Fra herregård til Blichermuseum. 1982. 228 sider, ill.

99.4 Biografier af enkelte personer

Andersen, Ditlev. Andersen, Ditlev: Erindringer fra Balling, Mejrup, Skave, Nr. Nissum. Sdr. Lyngvig, Skjern og Ikast. 1982, 48 sider, ill.

Andersen, Kjeld. Andersen Christian: Tømmerne og den nedbrændte herregård. [Lønborggård]. (i: Herregårdsliv. Beretninger fra århundredskiftet. 1982. Bind 8, side 85)

Andersen, Niels. Møller, Erling: Niels Andersen, tyv. En sag fra Skodborg-Vandfuld herreders tingbog. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 67-70.)

Bach, Christian. Bach, Christian: Fra le til mejtærsker. Bonde på »Søm« i Husby 1940-1975. 1982. 51 sider, ill.

Bach, Christian. Bach, Christian: Slægt og hjemstavn. Erindringsbilleder fra Tim og Husby 1908-1945. 1981. 32 sider, ill.

Bach, Lars. Bach, Lars: Nogle erindringer fra en lang arbejdsdag. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 36-41, ill.)

Bastrup, Chresten. Bastrup, Chresten: Min barndomsdal »Sofendak« i Hjerm. Erindringer. 1982. 76 sider, ill.

Bech, Arne. Thygesen, Jens K.: Når folkedansen bliver en livsform. [Interview med Arne Bech]. (i: Dansk Ungdom og Idræt. Årg. 85, 1982, nr. 43, side 5.

Blicher, Steen Steensen. Rytter, Maria: Fundet af ukendte Blichermanuskripter. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 112-115, ill.)

Blicher, Steen Steensen. Thyrring, Ulla: Blichermuseet på Herningsholm. (i: FRAM. Årg. 1, 1982, side 116-126, ill.)

Brøndbjerg, K. F. Brøndbjerg, K. F.: Jeg elsker den brogede verden. 1982. 206 sider, ill.

Buchholtz, Johannes. Dahlmann Olsen, Nina: Fru Gyllembourgs sekretær i Buchholtz hus. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 67-71, ill.)

Buchholtz, Johannes. Sandfeld, Gunnar: Johannes Buchholtz. Digteren i Struer. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 41-65, ill.)

Christensen, Dagmar. Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Stuepige hos Holstebros overlæge]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 28-31, ill.)

Christensen, J. C. Bruun, Erik: Lidt om I. C. Christensen og Hee kirke. (i: Ribe stiftsbog. 1982, side 72-78, 4 tvl.)

Dueholm, Kathrine. Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Husjomfru hos tobaksfabrikanten]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 25-28, ill.)

Eskebjerg, Mitte. Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Husjomfru på Avsumgård og Quistrup]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 35-40, ill.)

Espersen, Tage. Iversen, Th. O.: Tage Espersen 2. VIII. 1904-13. II. 1982. (i: Ugeskrift for læger. Årg. 144, 1982, nr. 12, side 916)

Fischer, Cecilie. Lillelund, Rigmor: Cecilie Fischer. En kvaksalverske i Holstebro omkring 1850. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 21-26)

Fylke, Kathrine. Fylke, Kathrine: Den magre jord. Barndomsminde fra Vestjylland. [Lønborg sogn]. 1982. 63 sider, ill.

Glob, Oluf. Østrup, F. L.: Biskop Oluf blev dræbt foran alteret i Hvidbjerg kirke. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 5-12, ill.)

Gyldenstjerne, Knud. Hofmansen, Kristine: Den onde herremands endeligt. [Knud Gyldenstjerne, Stubbergård]. (i: Herregårdsliv. Beretninger fra århundredskiftet. 1982. Bind 8, side 168-169)

Hansen, Verner. Damgård, Poul: Fiskerfamilie tvinges måske fra byen efter arbejdsulykke. »Uklogt« at blive invalid i Thyborøn. (i: Fagbladet. 1981, nr. 14, side 12-14, ill.)

Haugen, Brita. Henningsen, Nan: Myterne og eventyrets verden lokker påny. [Om Brita Haugens foredragsvirksomhed]. (i: Samvirke. Årg. 55, 1982, nr. 5, side 44-46, ill.)

Hedegaard, Peder. Hedegaard, Viktor: Fra min bedste-

- fars dagbog. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1981, side 27-53, ill.)
- Hoved, Johanne.* Lillelund, Rigmor: Slægter Johanne Hoved. Den første kvinde, der fik borgerskab i Holstebro i året 1796. (i: Holstebro Museum: Årsskrift. 1980, side 53-60, ill.)
- Jensen, Karl.* Nielsen, Hanna: Karl Jensen. En kunstner fra Holstebro – glemt og genopdaget. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 16, 1982, side 5-22, ill.)
- Jensen, Michael.* Jensen, Michael: En uldkræmmer ser tilbage. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 7-18, ill.)
- Kirk, Hans.* Hejbøl, Johs.: Harbøre, Indre Mission og Hans Kirk. (i: Indre Missions Tidende. Årg. 121. 1974, nr. 17, side 359-360, ill.)
- Kirk, Maren.* Kirk, Maren: Strofer af en stilfærdig livsmelodi. 1981. 154 sider.
- Kiær, Ludvig Hector.* Ravnsholt Rasmussen, V.: Affæren i Skjern den 11. juni 1898 – eller da herredsfogden anholdt sagfører Kiær. (i: Årbogen for Skjern. Årg. 41, 1982, side 1-10, ill.)
- Kjærgaard, Jeppe.* Kjærgaard, Jeppe: Herfra min verden går. 1982. IV, 148 sider, ill. 14 tvl.
- Kristensen, Poul.* Poul Kristensen (Kræn) Uglev – en foregangsmand. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 28-39, ill.)
- Langer, Chr.* Langer, Anders V.: Redningsmand på Jyllands vestkyst. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 26-43, ill.)
- Lund, Jessie.* Lund, Jessie: Jamen, alle kender da fru Lund! – Postgårdens servitrice gennem, næsten to menneskealdr. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 44-52, ill.)
- Lykke, Peder.* Damgaard, Ellen: Peder Lykke. En husmand i Nees. Tekst: Ellen Damgaard og Hemming Klokke. 1981. 43 sider, ill.
- Madsen Nielsen, Niels.* Rostруп Nielsen, R.: Den gamle gartner i Kirkestræde ... (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 15-20, ill.)
- Meyn, Vilhelm Carl Christian.* Ravnsholt Rasmussen, V.: Affæren i Skjern den 11. juni 1898 – eller da herredsfogden anholdt sagfører Kiær. (i: Årbogen for Skjern. Årg. 41, 1982, side 1-10, ill.)
- Moe, Carl.* Andersen, Chr.: Dagen bryder frem. For 100 år siden holdt pastor Carl Moe i Harbøre sin »Brændevinsprædiken«. (i: Indre Missions Tidende. Årg. 128, 1981, nr. 40, side 980-982)
- Mølgaard, Jens.* Mølgaard, Jens: Gennem fire sneve. Erindringer. 1982. 88 sider, ill.
- Nielsen, Jens.* Hvas, Jens: »På kærlighedens vej«. [Heri: Tale ved kunstmaler Jens Nielsens begravelse]. 1982. 59 sider, ill.
- Pedersdatter, Maren.* Boysen, Benny: Den sørgelige beretning om Maren Pedersdatter. 1982. 17 sider, ill.
- Pedersen, Alfred.* Pedersen, Alfred: Bedstemand på Limfjordens småskibe. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 66-76, ill.)
- Plesner, Ulrik.* Aarup Jensen, Jens: Ulrik Plesner og Ringkjøbings huse. (i: Ringkjøbings årbog. Årg. 54 (i.e.: 55), 1981, side 3-12, ill.)
- Poulsgaard, Kristen.* Samtale med Poulsgaard. Uddrag af en tre-timers samtale en rar eftermiddag hos familien Poulsgaard i Ulfborg Kirkeby, juli 1981. Johann Bang og Martin Salmonsens interviewer Kristen Poulsgaard. (i: Kursiv. Årg. 20, 1982, hæfte 1, side 60-73, ill.)
- Rasch Axelsen, Margrethe Hagelskær.* Rasch Akselsen, Margrethe Hagelskær: Jordemoder i hjemmefødslerens tid. (i: Gamle vestjyske erhverv. 1982, side 59-65, ill.)
- Rist, Johanne.* Lier Hansen, Tage: Jomfru Rist og hendes slægt. Adelsfrøkenen fru Rudegaard der valgte det ensomme liv på heden i Hammerum herred. 1982. 79 sider, ill.
- Rokkjær, Poul Christensen.* Dahlgaard, Peter: Et tidsbillede. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 13-14)
- Schmidt, Lillian.* Schmidt, Lillian: 50 år efter. [Feriepige i Hellerød]. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 24-25, ill.)
- Sig Steffensen, Dagmar.* Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Kokkepige på Nørre Vosborg]. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 31-35, ill.)
- Skautrup, Peter.* Peter Skautrup 21.1. 1896 – 5.8. 1982. [Nekrolog]. (i: Ord & sag. 1982, nr. 2, side 4-6, ill.)
- Storgaard Pedersen, P.* Lauridsen, Karl: P. Storgaard Pedersen. Historisk Samfunds stifter. (i: Hardsyssels årbog. Række 2, bind 15, 1981, side 41-44, ill.)
- Søndergaard, Jens.* Zahle, Grete: Venskabet gav. 12 akvareller af Jens Søndergaard. 1981. 79 sider, ill.

Sørensen, Søren Chr. Sørensen, Søren Chr.: En vestjysk herregårdshusmand. [Barndomserindringer]. (i: Ole Højrup: Karle, piger og daglejere. Beretninger fra århundredskiftet. 1981, side 175-183. (Herregårdsliv, 2).

Thing, Niels. Thing, Niels: Husmandskår i Barslev kær. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 7, 1981, side 27-30, ill.)

Thykir-Nielsen, Ejnar. Thykir-Nielsen, Ejnar: Doktoren kom. En læges erindringer. 1981. 147 sider, ill.

Underbjerg, Niels L. Underbjerg, Niels L.: Underdrejet. Fra Limfjorden til Grønlands østkyst. Erindringer. 1982. 165 sider, ill.

Aastrup, K. L. Børch, Poul: K. L. Aastrup 26. november 1899 – 14. maj 1980. (i: Fyens stiftsbog. 1980, side 79-88, ill.)

Aastrup, K. L. Stougård Thomsen, Erling: K. L. Aastrup. (i: Ribe stiftsbog. 1981, side 63-66)

Aastrup, K. L. Thodberg, Christian: Karl Laurids Aastrup f. 26.11. 1899 d. 14.5. 1980. (i: Dansk kirkesangs årsskrift. 1977/78, side 12, ill.)

99.8 Stamtavler

Gadegaard, Anton: Gamle slægter på Thyholm. Krabbeslægten med tilsluttende familier, Borre, Ducholm, Gade, Gadegaard og Pedersen. 1981. 120 sider, ill.

99.9 Stamtavler over enkelte familier

Christensen. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Niels Christian Christensen, gårdejer i Nørgård i Uhre, Brande sogn, født 1792 og Mette Cathrine Christensdatter, født 1825. 1979. 95 blade, 15 tvl., slægtstavle.

Christensen. Slægtstavle for Poul Christensen (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm & Jegindø. Årg. 8, 1982, side 26-27)

Christensen. Slægtsarkivet: Slægten fra Blaabjerghus. Omhandler ægteparret Svend Christensen, f. 1. juni 1821 i Blaabjerghus, død sst. 26. marts 1903, og hustru Mette Marie Jensdatter, f. 29. marts 1827 i Katborg, Ulfborg sogn, død 14. september 1901 i Blaabjerghus, deres forældre og efterkommere. 1982, 128 blade, 34 tavler, 2 slægtstavler.

Christiansen. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Mads Peder Christiansen, gårdejer og folketingsmand, født 1817 i Kirkeby, Nysogn. 1979. 106 blade, 14 tvl., slægtstavle.

Dahl. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Mads Pedersen Dahl, væver og husmand i Løvskaal, Skjern sogn, født 1814. 1978. 89 blade, 15 tvl.

Dueholm. Mundbjerg, G. Ni: Ducholm. (i: Årsskrift for Egnshistorisk Forening for Thyholm og Jegindø. Årg. 8, 1982, side 48-50).

Enevoldsen. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Oluf Enevoldsen, gårdejer i Dyrvig, Hoven sogn, født 1768. 1980, 43, 79 blade, 10 tavler.

Gandrup. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Christian Sørensen Gandrup, købmand i Brande, født 1792. 1979. 17 blade, 125 sider, 8 tvl.

Hvoldal. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Anders Christensen Hvoldal, førstegårdmand i Burmølle, Bur sogn, født 1811. 1979. 173 blade, 20 tvl.

Jensen. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Christen Jensen, gårdfæster i Ø. Avsum, Hjern sogn, født 1756. 1979. 20 blade, 222 sider, 34 tvl.

Lodberg. Nordisk Slægtsforskning: Slægten Lodberg fra Søndervig (Holmsland). Om Peder Christensen Lodberg, født 1769, og hustru, deres forældre og efterkommere. 1982. 511 sider, ill.

Poulsen. Dansk Slægtsforskning: Slægtsbog for efterkommere efter Laurids Peder Poulsen, husmand og vejmand på Voldjerg Østermark, Hee sogn, født 1822. 1979. 31, 103 blade, 6 tvl. + slægtstavle.

Vedel. Jensen, Gustav: En slægts linie 1494-1981. [Om slægten Vedel fra Handbjerg og Fjising sogne]. 1981. 67 blade, ill.

99.94 Slægtshistorie

Dethlefsen. Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Stuepige hos Holstebros overlæge]. (i: Hardsyssels årbog, Række 2, bind 15, 1981, side 28-31, ill.)

Færch. Nielsen, Hanna: Tjenestepiger i herskabshuse. [Husjomfru hos tobaksfabrikanten]. (i: Hardsyssels årbog, Række 2, bind 15, 1981, side 25-28, ill.)

Handerup. Kielgast, Bjarne: Sørgmuntre småstykker og sære begivenheder fra Brandeegnen. 1982. Bind 2, ill. (Ravnebanneret's lokalhistoriske serie, 3). [Side 21-38: Lidt om Handerup slægten i Brande sogn].

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Vedtægter

§ 1 Historisk Samfunds formål er at vække og udvikle den historiske sans hos befolkningen i amtet, blandt andet

a) ved udgivelse af »Hardsyssels årbog«, indeholdende historiske artikler og meddelelser m.v.,

b) ved at foranledige afholdt historiske foredrag, fortrinsvis over lokalhistoriske emner,

c) ved at samle optegnelser til brug for fremtidig historisk granskning, især vedrørende begivenheder og personer, der har haft tilknytning til denne del af landet,

d) ved samarbejde i rimeligt omfang med større eller sideordnede organisationer med tilsvarende eller beslægtede formål.

e) For så vidt Historisk Samfunds midler tillader det, kan der gives bidrag til udgivelse af særlige fremstillinger og undersøgelser, hovedsagelig sådanne, der er af interesse for egnens historie.

§ 2 Indmeldelse som medlem af Historisk Samfund kan ske ved henvendelse til et medlem af styrelsen.

Medlemsbidraget fastsættes på generalforsamlingen. Medlemmerne modtager Historisk Samfunds årbog uden særskilt betaling.

Medlemsbidraget opkræves ved kassererens foranstaltning.

§ 3 Udmeldelse som medlem må ske skriftligt til et styrelsesmedlem inden et kalenderårs udgang med virkning fra det nærmest påfølgende regnskabsårs begyndelse.

§ 4 Historisk Samfund ledes af en styrelse (bestyrelse) på 10 medlemmer, så vidt muligt jævnt fordelt over amtets område, og som vælges ved stemmeflerhed på årsmøderne (generalforsamlingen) for 3 år ad gangen således, at der et år afgår 4 medlemmer og de følgende to år 3 medlemmer. Genvalg kan finde sted. Ved stemmelighed tæller formandens stemme dobbelt.

Afgår et styrelsesmedlem uden for tur, vælges på førstkommande årsmøde et nyt medlem i vedkommendes sted for resten af 3-årsperioden.

Styrelsen konstituerer sig selv med formand, næstformand, sekretær, kasserer samt udvalg og kan selv vedtage sin forretningsorden.

Styrelsen er ulønnet, men kan antage lønnet medhjælp i fornødent omfang inden eller udenfor sin egen kreds.

§ 5 Regnskabsåret går fra 1. januar til 31. december, og regnskabet skal af kassereren være afgivet til revision i første halvdel af marts. Et uddrag af det reviderede regnskab meddeles i den først udkommende årbog.

§ 6 Hvert år i sidste halvdel af marts afholdes ordinært årsmøde (generalforsamling) for medlemmerne, skiftevis i de forskellige større byer i amtet. Indkaldelse til mødet sker ved offentlig bekendtgørelse i et passende antal dagblade med mindst en uges varsel og kan tillige efter styrelsens bestemmelse foretages på anden måde. På årsmødet aflægges beretning om Historisk Samfunds virksomhed i det forløbne år, og regnskabet forelægges til godkendelse. Tillige foretages valg af styrelsesmedlemmer samt to revisorer og behandling af de sager, som i øvrigt forelægges styrelsen eller er anmeldt til denne af medlemmer senest 5 dage før mødet. Revisorerne vælges skiftevis for 2 år ad gangen. Genvalg kan finde sted.

§ 7 Ekstraordinære generalforsamlinger kan sammenkaldes af styrelsen og skal afholdes, når mindst 25 medlemmer indgiver skriftlig forlangende derom til styrelsens formand eller sekretær. Indkaldelse sker efter de i § 6 indeholdte regler.

§ 8 Sagerne afgøres på generalforsamlingen ved simpel stemmeflerhed; dog kræves til ændring af vedtægterne $\frac{3}{4}$ af de afgivne stemmer. Opnår forslaget over halvdelen, men ikke $\frac{3}{4}$ af de afgivne stemmer, kan det genfremsættes på den følgende generalforsamling (ordinær eller ekstraordinær) og vedtages med simpel stemmeflerhed. Generalforsamlingen ledes af en af forsamlingen valgt dirigent.

§ 9 Så vidt muligt afholdes foruden det ordinære årsmøde et sommermøde hvert år i juni måned, fortrinsvis inden for amtets område. På dette møde kan styrelsen forelægge sager, som ikke kræver generalforsamlingsbeslutning.

§ 10 Forhold, der ikke er omtalt i disse vedtægter, afgøres af styrelsen.

§ 11 Beslutning om Historisk Samfunds opløsning kan kun ske efter vedtagelse på to efter hinanden følgende ordinære årsmøder (generalforsamlinger) med $\frac{3}{4}$ af de afgivne stemmer på hver af disse. Afstemningen skal ske skriftligt.

Ved opløsning skal Historisk Samfunds arkiv deponeres i et offentligt arkiv eller samling, helst inden for amtets grænser.

Om anvendelsen af Historisk Samfunds arkiver i øvrigt tager den afsluttende generalforsamling bestemmelse; dog skal der ikke uden styrelsens tilslutning kunne kræves udlodning af nettoformuen til medlemmerne.

§ 12 Med ikrafttrædelsen af denne vedtægt er tidligere vedtægter ophævet.

Således vedtaget på generalforsamlingen i Skjern den 20. marts 1983.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

Foreningsmeddelelser 1983

Årsmødet søndag den 20. marts 1983 blev afholdt i Skjern. Ca. 150 var mødt frem for at overvære foredraget og den efterfølgende generalforsamling.

Fhv. amtmand, kammerherre A. Bach åbnede mødet med en udtale mindeord over to tidligere styrelsesmedlemmer, lærer Esbern Jespersen og bogtrykker Niels Gadgaard Nielsen, som begge døde i 1983.

Derefter fik museumsinspektør Kim Clausen ordet og fortalte om »Vestjyske stationsbyer – med specielt henblik på Skjerns udvikling fra stationsby til Danmarks yngste købstad«. Foredraget, der byggede på de undersøgelser Kim Clausen havde foretaget som led i Statens Forskningsråds stationsby-projekt, var ledsaget af lysbilleder. Foruden Skjern omtales også Grønbjerg, Rækker Mølle og Borris.

På den efterfølgende generalforsamling omtalte beretningen, der blev aflagt af kammerherre A. Bach, ganske kort årets møder: Receptionen i anledning af jubilæumsbogen og årsmødet i Ringkøbing (ca. 300 deltagere), hvor geolog Arne Vagn Nielsen fortalte om »Glimt af Ringkøbing amts geologi«. Mange af de viste lysbilleder stammede fra jubilæumsbogen. Sommermødet på Nr. Vosborg (ca. 500 deltagere – og vort hidtil største), hvor direktør Henrik Haubroe fortalte om de økonomiske aspekter for fredede ejendomme i privat eje og herunder selvfølgelig om Nr. Vosborg, som der senere var lejlighed til at bese.

Under omtalen af »Hardsyssels årbog 1982« blev det nævnt, at journalist Hanna Nielsen, under sit forarbejde til artiklen om maleren Karl Jensen, fandt frem til to af Karl Jensens hedebilleder, som begge kom med på Herning Kunstmuseums Blicherudstilling – rart at vi kan hjælpe hinanden – billederne er gengivet i farve i årbogen.

Der var allerede indkommet en del besvarelser på prisopgaven »Trafik- og færdselsforhold i Ringkøbing amt«, men fristen for indsendelse af besvarelser var udskudt til 30. juni 1983.

I 1982/83 fik Historisk Samfund 102 nye medlemmer. I det forløbne år har vi fortsat vor medlems-hvervekampagne, denne gang på Skjern-egnen, hvor 143 personer blev kontaktet, 18,2% tegnede sig som medlem. Sidste medlemsoptælling viste et medlemstal på 1829 medlemmer (1982: 1847), altså en tilbagegang på 18. 120 har forladt os, heraf er enkelte slettet som medlem, da de ikke har betalt kontingent trods adskillige rykkrere.

Da vore udgifter til bogtrykkeren skal betales, blev det kraftigt understreget, at det var nødvendigt at medlemskontingentet bliver indbetalt rettidigt. Fremover vil vi automatisk forhøje kontingentet med 10 kr. til 85 kr., hvis det ikke indbetales inden 31. december – en nødvendig foranstaltning, som ikke rammer dem, der overholder vore vedtægter. Det økonomiske afsnit sluttede med håbet om, at de bevilgende myndigheder ville se med velvilje på vore ansøgninger om tilskud, for uden disse kan Historisk Samfund ikke klare dagen og vejen. En tak blev rettet til alle, der har ydet tilskud til vort arbejde i det forløbne år.

Regnskabet, der findes aftrykt på side 158, blev aflagt af kassereren, regnskabschef Børge Nielsen.

Både beretning og regnskab blev godkendt af de fremmødt.

Vore vedtægter blev ændret i henhold til forslag fra styrelsen. De ajourførte vedtægter findes på side 153-154.

Fhv. amtmand, kammerherre A. Bach havde budet at ville trække sig tilbage ved generalforsamlingen. Som ny formand valgtes statsamtmand Th. Opstrup. Desuden fik styrelsen et 10. medlem: Konsulent Kr. Ravn, Skjern.

På Historisk Samfunds vegne rettede bibliotekar Kr. Bjerregård en tak til fhv. amtmand, kammerherre A. Bach for godt formandskab gennem 16 år og fortrinligt samarbejde gennem 17 år. I disse år har Historisk Samfund kørt videre i allerede fastlagte spor, men desuden også løst enkelte ret store opgaver. Interessen for Historisk Samfund er øget, medlemsfremgangen på 60,8% og de store fremmøder ved vore møder vidner om disse forhold.

I sin takktale oplyste kammerherre Bach, at beslutningen om at indtræde i Historisk Samfunds styrelse var en af de lykkelige beslutninger. Arbejdet dér havde både været til gavn og glæde, men under henvisning til sin dåbsattest, mente kammerherre Bach, at det var på tide, at yngre kræfter kom til.

Sommermødet søndag den 12. juni 1983 i Hvide Sande samlede godt 300 deltagere. Lærer Holger Villadsen fortalte den spændende og dramatiske historie om »Det første Hvide Sande (1908-1915)«. Kanalbyggeriet, der skulle forbinde Ringkøbing fjord med Vesterhavet endte som en meget kostbar fiasko i 1915. Foredraget, der var ledsaget af billeder, trak ganske kort linierne op til den nuværende sluses åbning i 1931.

Efter fælleskaffebordet orienterede kammerherre A. Bach om »Abelines gård« og museumsinspektør Jens Aarup Jensen om »Strandgården«, begge gårde, der er en slags minimuseer, lå bekvemt for et besøg på hjemvejen.

Næste årsmøde søndag den 25. marts 1984 i Brande, hvor museumsinspektør C. L. Vebæk, Nationalmuseet, vil fortælle om »De senere års vigtigste danefæ-funde«.

»Hardsyssels årbog 1983« – 77. bind i rækken – foreligger hermed som 2. række, bind 17. Årbogens redaktion er til stadighed på jagt efter godt stof om lokaliteter og tildragelser i Ringkøbing amt – gerne aktuelt historisk stof. Har De kendskab til noget, som kan interessere læsere af årbogen, så kontakt redaktionen, hvis adresse er: Redaktør Knud Erik Nielsen, Gimsinghøje 25, 7600 Struer. Forfatterhonoraret er 25 kr. pr. tekstsider + 25 sætryk af artiklen.

Ældre årgange af »Hardsyssels årbog« kan, så længe oplag haves, købes ved henvendelse til sekretæren: Bibliotekar Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, 7500 Holstebro.

1. række: 15 kr. pr. årgang (heraf kan endnu leveres: 1928, 1929, 1930).

2. række: 45 kr. pr. årgang (heraf kan endnu leveres: 1972, 1973, 1974, 1975, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982).

Medlemmerne kan endvidere erhverve følgende udgivelser til fordel for:

Alfred Kaas: »Fæster og busbonde i Hammerum herred« (1971). Belyst på grundlag af tingbøgerne fra 1689-1751. 12,00 kr.

Knud Prange: »Herredssegel og kommunale våbener i Ringkøbing amt« (1979) med farvetavler af samtlige kommunale våben. 12,00 kr.

Peter Skastrup: »Hardsyssels stednavne« (1979). Supplerende bemærkninger til »Stednavne i Ringkøbing amt« – amtets nordlige del. 12,00 kr.

Arne Vagn Nielsen: »Ringkøbing amt – geologi og landskab« (1982). En fyldig beskrivelse af de geologiske kræfter, der gennem årtusinder har bearbejdet og udformet det vestjyske landskab. Udgivet i anledning af Historisk Samfunds 75-års-jubilæum. 50,00 kr. (80,00 kr. for ikke medlemmer).

»*Register til Hardsyssels årbog 1907-1966«* (1977). Udarbejdet af Kr. Bjerregård. Nogle til ca. 1.830 artikler (eller artikeludsnit), som var optaget i årbogens første 60 årgange. 48,00 kr. (70,00 kr. for ikke medlemmer).

Lokalhistorisk Byttecentral for Ringkøbing Amt, adresse: Holstebro Museum, Museumsvej 1, 7500 Holstebro, har hjulpet en del i det forløbne år, mens andre er gået forgæves. Men centralen er den bedste mulighed, hvis De ønsker at købe, bytte eller sælge ældre årbøger. Har man specielle ønsker, bliver det noteret. Husk at vedlægge svarporto, hvis De kontakter Byttecentralen.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amt optager alle interesserede som medlem. Det årlige medlemskontingent er 75,00 kr., som opkræves ved årbogens udsendelse. Det vedlagte girokort, som også bærer Deres medlemsnummer, bedes snarest indbetalt. Hvis indbetalingen først sker efter 31/12 forhøjes medlemsbidraget med 10,00 kr. til 85,00 kr. Først når medlemsbidraget er betalt, tilhører »Hardsyssels årbog 1983« Dem.

Indmeldelse i Historisk Samfund kan ske hos alle styrelsesmedlemmer eller ved skriftlig henvendelse (med oplysning om navn, stilling og adresse) til sekretæren, bibliotekar Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, 7500 Holstebro. Alle nye medlemmer kan få sidst udkomne »Hardsyssels årbog« tilsendt, hvis de ønsker det. Pris: 75,00 kr.

Den vedlagte grønne folder, som fortæller lidt om Historisk Samfunds virke, har en indmeldelsesblanket indbygget. Alle vore medlemmer har derfor en mulighed for at skaffe nye medlemmer – giv folderen til Deres nabo og bed ham overveje et evt. medlemskab. Vi har brug for mange nye medlemmer.

Udmeldelse sker ved skriftlig henvendelse til sekretæren, bibliotekar Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, 7500 Holstebro. Hvis årbogens udsendelse og Deres udmeldelse krydser hinanden, skal årbogen enten betales eller returneres.

Historisk Samfund for Ringkøbing Amts styrelse:

Bibliotekar Kr. Bjerregård, Holstebro Bibliotek, 7500 Holstebro

Indvalgt 1963, sekretær fra 1966

Slægtsforsker Rigmor Lillelund. »Nygård«, Alstrupvej 1, Navr, 7500 Holstebro

Indvalgt 1967, medlem af årbogens redaktion 1967

Sognepræst G. N. Mundbjerg, Enghavevej 23, 7790 Hvidbjerg

Indvalgt 1982

Regnskabschef Børge Nielsen, Vølundsvej 87, 7500 Holstebro

Indvalgt 1982, kasserer fra 1982

Redaktør Knud Erik Nielsen, Gimsinghøje 25, 7600 Struer

Indvalgt 1979, redaktør af »Hardsyssels årbog« fra 1979

Statsamtmand Th. Opstrup, »Rindumgård«, Holstebrovej 31, 6950 Ringkøbing

Indvalgt 1983, formand fra 1983

Gårdejer Bent Raunkjær, »Tingbækgård«, Højalle 7, Lyne, 6880 Tarm

Indvalgt 1966, næstformand fra 1983

Konsulent Kr. Ravn, Langagervej 32, 6900 Skjern

Indvalgt 1983

Museumsinspektør Torben Skov, Agerfeldvej 7, 7550 Sørvad

Indvalgt 1975, leder af byttecentralen fra 1975

Redaktør Jørgen Østergaard, Rugvænget 41, 7400 Herning

Indvalgt 1975, medlem af årbogens redaktion fra 1975

Regnskab for Historisk Samfund for Ringkøbing Amt

1. april 1982 – 28. februar 1983

Indtægter

Medlemskontingent	153.580,00
Salg af årbøger og registre	6.960,40
Salg af geologibøger	7.115,00
Statstilskud	7.000,00
Tilskud fra Ringkøbing Amt	4.000,00
Tilskud fra kommuner:	
Brande, Egvad, Herning, Holmsland, Holstebro, Ikast, Lemvig, Skjern, Struer, Thyborøn-Harboøre, Thyholm, Trehøje, Ulfborg-Vemb, Videbæk, Aaskov	6.500,00
Tilskud fra pengeinstitutter:	
Holstebro Bank, Jyllands Kreditforening, Kreditforeningen Danmark, Nordvestbank, Lemvig, Ringkøbing Bank, Ringkøbing Landbobank, Sparekassen SDS, Ringkøbing, Ulfborg Sparekasse, Vestjysk Bank, Holstebro	5.900,00
Jubilæumsgaver:	
De lokalhistoriske arkiver i Ringkøbing Amt, Kommuneforeningen for Ringkøbing Amt, Museumsrådet i Ringkøbing Amt, Ringkøbing kommune	6.250,00
Dansk historisk fællesforening – Billedbogen	770,00
Renteindtægter	3.369,90
	<u>201.445,30</u>

Udgifter

Årbogens trykning	85.142,08
Diverse særtryk og brochurer	14.758,95
Ekspedition og porto vedr. årbogen	25.765,54
Honorarer vedr. årbogen	6.825,00
Indbinding af årbøger	185,44
Kontorudgifter m.v.	18.899,61
Porto	6.878,50
Annoncer, møder og foredrag	11.943,59
Gaver og blomster	291,95
Kontingent andre foreninger	4.612,20
	<u>175.302,86</u>
Periodens overskud	<u>26.142,44</u>
	<u>201.445,30</u>

Holstebro, den 7. marts 1983
Børge Nielsen

Regnskabet er revideret og fundet i orden.
Bilag, bankudtog og giroudtog forevist.

Holstebro, den 15. marts 1983
Kn. Engby-Larsen Niels Assum

REGISTER

omfattende personer (personer, der bare er nævnt, men ikke videre omtalt, er udeladt), stednavne og emner. B angiver billede.

- Ammundsen, Ejnar (Læge) 16, 27-28
 Andersen, Arne Kruse (Ingeniør, Struer) 12-14, 16, 22, 25, 31, B 12
 Andersen, Laurst Chr. (Urmager, Ringkøbing) 64-65
 Andersen Nielsen, Chr. (Redningsmand, Sdr. Lyngvig) 46-48, 56, 62, 67
- Bebyggelsesnavne, 79-90
 Bennike, Vagn (Oberstløjtnant) 13, 15, 24-25, 27, 31, 38
 Besættelsen 1940-45 5-40
 Blad (Dæknavn) se Schøller, C. G.
 Bloch (Dæknavn) se Ammundsen, Ejnar
 Buhl, H. V. (Kriminalbetjent, Struer) 14, 21, B 37
- Christiansdatter, Nielsine (Tarnkærhus) 111-115, B 114
 Christensen, Børge (Bogtrykker, Struer) 7-8, 10-12, 14-15, 21, 26, 36, 38, B 19, B 23
- Dansk Samling (Politisk parti) 5, 7-13, 15, 27-28, 36, 38
 Dyrskuer 91-100
- Elmholdt, Kr. (Slotsforvalter, Rydhave) 13, 16, 18, B 20, B 23
 EUREKA-pejlesender 18, 22-24
- Faber, Ingeniør (Dæknavn) se Juncker, Flemming
 Finsen, John (Borgmester, Ringkøbing) 46-47, 55, 67, 69
 Fiskeri, 41, 43, 58-61, 66, 74-76
 Fjeldstrup, S. A. (Proprietær, Sindinggård) 92, 98
 Fjord, Chr. (Formand for Holmsland Klit Fiskeriforening) 53, 60, 66
 Fornavne 79-90
 Færgeforbindelse. Hvide Sande 45, 48, 60-62, 70, 74
- Gadgaard Nielsen, Niels (Bogtrykker, Lemvig) 125-126
 Gestapo, (Tysk politiorganisation) 13-15, 24, 27
 Givskov (Dæknavn) se Rørbæk Madsen, Erik
 Graugaard, P. (Politiasistent, Struer) 6, 8, 15
- Harboøre 79-90
 Hillersborg, Mads (Gårdejer, Gimsing) 15, 26, 31, B 19
 Historisk Samfund for Ringkøbing Amt 155-158
 Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Vedtægter 153-154
 Hofman Laursen, V. (Kontorchef, Struer) 16-17, 24, 27-28, 30-36, 40, B 30
 Holmsland Klit 41-78
 Holstebro og Omegns landøkonomiske Selskab 91-92
 Husholdningsudstilling 1931. Ulfborg 96
 Hvidegaard, Oluf E. (Bykommandant, Struer) 31, 33-35, 38, B 37
 Hvide Sande 41-78, kort 56
 Hvide Sande kanalen 41-78, B 51, B 68, B 77, kort 56, kort 72
 Høgsbro, Svend (Trafikminister) 44-45
- Ishøj, Edvard (Distriktsingeniør, Vandbygningsvæsenet) 41, 47, 49-50, 52-55, 57, 60, 62-63, 65, 68, 71, 74
- Jensen, Andreas (Auktionsmester, Hvide Sande) 46
 Jensen, Andreas (Sdr. Lyngvig) 61-62
 Jensen, Anton (Toldassistent, Skive) se Toldstrup
 Jensen, Chr. (Vognmand, Struer) 18-19, 21-22, B 19
 Jensen, Johs. (Politibetjent, Struer) 14
 Jensen, Laurids (Formand for Nr. Nebel og Omegns Landboforening) 61, 66, 69
 Jernbanesabotage. Besættelsen 1940-45 5-40
 Jespersen, Esbern (Lærer, Vinding) 123-124
 Jespersen, Nis Peter (Skovfoged, Feldborg) 19-20, B 23
 Johansen, General (Dæknavn) se Wagner, Svend
 Juncker, Flemming (Godsejer, Overgård) 11-13, 15
- Kirk, Ole (Gårdmand, Ulfborg) 91, 98, B 94
 Krarup, Ove (Provst, Ulfborg) 98, B 93
 Kruse Andersen, Arne (Ingeniør, Struer) 12-14, 16, 22, 25, 31, B 12
- la Cour, Vilhelm (Historikeren) 8, 10, 38
 Lambæk, Mads (Formand for Ulfborg-Hind Herreders Landboforening) 66, 69
 Larsen, Th. (Trafikminister) 66-67
 Lauridsen Nielsen, Chr. (Færgemand, Hvide Sande) 46-48, 51, 56, 62, B 47
 Laursen, V. Hofman (Kontorchef, Struer) 16-17, 24, 27-28, 30-36, 40, B 30
 Lind, Ingeniør (Dæknavn) se Schøller, C. G.
 Lindemann, Georg Heinrich (Tysk general) 26-27, 31-35, 38
 Lindhardt Vindelev, William (Ingeniør, Struer) 12, 21, B 19
 Litteratur om Ringkøbing amt 127-152
 Lomborg, Oldtidsfund 117-122
 Lyngvig fyr 51, 63, 67
- Madsen, Erik Rørbæk (Ingeniør, Struer) 5-40, B 19, B 23, B 40
 Modstandskampen 1940-45 5-40
 Munk, Kaj (Præst, Vedersø) 7, 9-10, 14-15
- Navne 79-90
 Nielsen, Chr. Andersen (Redningsmand, Sdr. Lyngvig) 46-48, 56, 62, 67
 Nielsen, Chr. Lauridsen (Færgemand, Hvide Sande) 46-48, 51, 56, 62, B 47
 Nielsen, Ib (Tarnkærhus) 113-115, B 114
 Nielsen, Niels Gadgaard (Bogtrykker, Lemvig) 125-126
 Nielsen Vernb, Thyge (Sdr. Lyngvig) 47-48
 Nymindegab 41-44, 59, 61, 66, 69, 73, B 43
 Nørreskov (Dæknavn) se Hvidegaard, Oluf E.
- Offerfund. Oldtiden 117-122
- Pedersen, Karl (Kontorist, Struer) 7, 12, 25
 Pedersen, O. K. K. E. (Ingeniør, Vandbygningsvæsenet)

- 48-49, 51-52, 57, 60, 62, 67
 Plougsgaard, Chr. (Sognerådsformand, Holmsland) 45, 50
 Poulsen, August (Distriktsingeniør, Lemvig) 73, 76
 »Prins Hamlet« (Hjuldampere) 65-67, B 63
- Ravnsgaard-slægten 101-116
 Ravsmykker. Oldtiden 117-122, B 118, B 119
 Ringkøbing 41-42, 46, 55, 65, 75
 Ringkøbing amt. Litteratur 127-152
 Ringkøbing Amts Landøkonomiske Selskab 91, 95
 Ringkøbing fiords udløb 41-78
 Rydhave 13, 18, 21-22
 Rytter, Poul (Maleren) 22-24
 Rølle, Lars (Struer) 25, 38, B 19, B 20
 Rørtæk Madsen, Erik (Ingeniør, Struer) 5-40, B 19, B 23, B 40
- De Samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt 95
 Schøller, C. G. (Kaptajn) 13, 15, 25, 31-36
 Slægtsnavne 79-90
 Smedegaard, Peder (Gårdejer, Ulfborg) 92, 95
 Stednavne 79-90
 Struer Skytteforening 5, 14, 16
 Struerregnen. Besættelsen 1940-45, 5-40
- Sønderskov (Dæknavn) se Hofman Laursen, V.
 Sørensen, Arne (Stifter af Dansk Samling) 7-8, 10, 14, 27-29, 36
 Saabye og Lerche (Entrepenørfirma) 48-52
- Tang, Evald (Eratsråd, Nr. Vosborg) 91, 98, B 93
 Thomsen, Kr. (Ingeniør, Hedeselskabet) 44-45
 Tilnavne 79-90
 Toldstrup (Nedkastningschef) 13, 15-16, 22, 24-25, 27-31, 33, 36, 40, B 23
 »Tyskerhavnen«. Hvide Sande 62, 74
- Ulfborg. Dyrskuer 91-100, B 92, B 97
- Vandbygningsvæsenet. Hvide Sande kanalen 41-78
 Vemb, Thyge Nielsen (Sdr. Lyngvig) 47-48
 Vindeløv, William Lindhardt (Ingeniør, Struer) 12, 21, B 19
- Voigt, J. M. (Formand for De Samvirkende landøkonomiske Foreninger i Ringkøbing Amt) 97-98, B 95
 Våbenedkastning. Besættelsen 1940-45 5-40, B 17
- Wagner, Svend (Medlem af Frihedsrådets kommando-udvalg) 29
 Westergaard, V. (Vandbygningsdirektør) 44, 46-48, 50, 54-55, 58, 60, 62, 66-70

Hardsyssels Årbog

INDHOLD

Erik Rørbæk Madsen:

Modstandskamp på Struer-egnen

Holger Ejby Villadsen:

Et udsat Sted i Danmarks fjerne Vest.
– Det første Hvide Sande

P. Rønn Christensen: Harboorefolkets navne

Aage J. Kjærgaard:

Dyrskue i Ulfborg 1832 og 1931

Christian N. Hansen:

Den frugtbare Ravnsgaard-slægt

Klaus Ebbesen: Et offerfund fra Lomborg

Mindeord: Lærer Esbern Jespersen og

bogtrykker Niels Gadgaard Nielsen

Udvalg af litteratur om Ringkøbing Amt

Vedtægter for Historisk Samfund for

Ringkøbing Amt

Meddelelser fra Historisk Samfund for

Ringkøbing Amt

Regnskab

Register